

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ČESKÝCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Jaroslav Svátek

**DÍLO GUILLEBERTA DE LANNOYE JAKO
HISTORICKÝ PRAMEN**

(The Writing of Guillebert de Lannoy as an Historical Source)

Vedoucí práce: PhDr. Martin Nejedly, Dr.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité
prameny a literaturu.

V Praze dne

Obsah

1. Úvod	4
2. Guillebert de Lannoy a jeho <i>Voyages et ambassades</i>	7
2. 1. Život Guilleberta de Lannoye	7
2. 2. <i>Voyages et ambassades</i>	9
2. 3. Ostatní Guillebertova díla	12
4. 4. Historiografie o Guillebertovi	13
3. Překlad <i>Voyages et ambassades</i>	18
3. 1. Poznámka k překladu	18
3. 2. Cesty v letech 1399-1423	20
3. 3. Poutě	54
3. 4. Zprávy	68
3. 5. Zbytek cest	101
4. Cesty Guilleberta de Lannoye v kontextu pozdních kruciát	110
4. 1. Pozdní křížové výpravy	111
4. 2. Guillebert a španělská <i>reconquista</i>	112
4. 3. Poslední pruská jízda	119
4. 4. „Špionem“ ve Svaté zemi	127
4. 5. Proti Turkům i husitům	135
5. Náboženský rozměr Guillebertových cest	138
5. 1. Poutě do Svaté země	139
5. 2. Ostatní poutní cesty	147
5. 3. Zastávky na poutních místech	151
5. 4. Projevy Guillebertovy zbožnosti?	153
6. Závěr	156
Bibliografie	158
Shrnutí	165
Seznam příloh	168

1. Úvod

Pozdní středověk se vyznačuje zvýšenou aktivitou ve dvou oblastech, které však dosáhly svého největšího rozkvětu v jiných epochách. Jedná se o objevitelské cesty a také křížové výpravy. Cestovatelé pozdního středověku stojí poněkud ve stínu pozdějších velkých zámořských objevů. A přesto, jak daleko by dopluli světoznámí objevitelé jako Vasco de Gama nebo Kryštof Kolumbus, nebýt jejich méně známých předchůdců? Cesty k novým světům těchto velikánů sice ohlašují novou dobu, ale svým myšlením a vnímáním světa stojí ještě pevně ve středověku a příliš se neliší od misionářů 13. a 14. století nebo kupců a poutníků století následujícího.

Přesně naopak je tomu s křížovými výpravami. Po svém vrcholu ve 12. a 13. století ve Svaté zemi dožívá tento způsob války v následujících letech s podivuhodnou setrvačností, avšak častěji spíše v hlavách propagandistů než na konkrétních bojištích. Přesto pozdní kruciáty znovu naleznou reálný smysl zejména pod vlivem tureckého nebezpečí. Křesťanská Evropa nadto zkouší uplatnit osvědčený model křížové výpravy také na svém kontinentu. Navzdory vítěznému zakončení španělské *reconquisty* a pacifikaci pobaltských pohanů nejsou výsledky pozdních kruciát nijak povzbudivé, a to jednak v boji proti kacířským Čechům, tak zejména v konfrontaci s osmanským nepřítelem na Balkáně, kde fatální porážky u Nikopole a Varny svědčí o povážlivých trhlinách v bývalé křesťanské jednotě. Snad také tyto důvody přispívají ke zmenšené pozornosti, které se pozdním křížovým výpravám dostává.

O tom, že tyto dva fenomény „podzimu středověku“ spolu úzce souvisí, je možné se přesvědčit na základě bohaté pramenné základny, kterou představují nejrůznější cestopisy, poutnické průvodce a zprávy z diplomatických misí, které v této době vznikaly. Jakýmsi svodem těchto žánrů je mezi jinými i dílo, které po sobě zanechal burgundský šlechtic Guillebert de Lannoy. Právě na jeho vzpomínky nazvané *Voyages et ambassades* (Cesty a poselstva) se soustřeďuje celá tato práce.

Jejím základním účelem je představit toto dílo české odborné veřejnosti, a to v několika fázích. Následující kapitola čtenáře nejprve seznámí s autorem tohoto cestopisu a přehledem ostatních děl, která jsou mu připisována. V této části se nachází také přehled stavu rukopisů a edic *Voyages et ambassades* stejně jako komentovaný přehled sekundární literatury, z níž bylo nutné při vzniku této práce vycházet. Rozsahem největší je druhá

kapitola, která po úvodní poznámce nabízí překlad celého textu *Voyages et ambassades*. Ačkoli si nečiní nároky na jakousi českou edici tohoto cestopisu, nelze tento překlad označit jako volný nebo dokonce literární. Jeho snahou je především věrně podat dobové svědectví pozdněstředověkého šlechtice, spíše vojáka než literáta, včetně různých nepřesností a stylistických neobratností. Třetí část analyzuje na základě množství úryvků křížácký rozměr cestopisu Guilleberta de Lannoye a pokouší se zasadit jeho svědectví do patřičného historického kontextu. V jádru této části pak stojí rozbor projektu křížové výpravy do Svaté země, který tvoří součást celého spisu. Konečně poslední část poukazuje na fakt, že některé cesty byly zároveň i poutěmi, a soustředí se tedy na jejich náboženské aspekty. Zde bude v centru pozornosti kromě jiného i poutnický itinerář, rovněž zahrnutý do cestopisu *Voyages et ambassades*.

Cestopis Guilleberta de Lannoye nepatří zrovna k těm nejznámějším literárním počínům 15. století. Právě to bylo také jedním z důvodů, kvůli kterým tato práce vznikla. Česká odborná veřejnost měla jen velmi sporadickou možnost se touto osobností burgundské politiky setkat, a to jen díky několika zmínkám českých historiků. Přesto se nejedná, jak později uvidíme, o zcela marginalní postavu i z hlediska českých dějin 15. století zejména husitské doby. Zahraniční historiografie, z jejíž produkce ponejvíce vycházím, věnovala osobnosti a dílu Guilleberta de Lannoye mnoho zajímavých studií. Přesto se lze jenom vzácně setkat s knihou nebo článkem, který by šel výrazněji do hloubky textu *Voyages et ambassades* a nevypovídal by pouze o jeho obsahu. Tato práce se pokusí alespoň částečně tento dluh splatit tím, že se nad některými místy delší dobu pozastaví a alespoň pod zorným úhlem pozdních kruciát a náboženských poutí srovná některé úryvky vyskytující se v celém textu.

Také na poli překladatelské produkce nejsou v českém prostředí příliš přítomná díla psaná původně ve střední francouzštině, tedy v jazyce Guilleberta de Lannoye. Kromě několika autorů spíše beletristického ražení (Villon, Rabelais) je literatura vypravěcích pramenů jenom skrovně zastoupena (spisy Jeana de Joinville a výbor starých francouzských kronik v překladu Václava Černého). Aniž bych se chtěl svým pokusem nějakým způsobem dostat na úroveň těchto zmíněných děl, považuji tento doslovný překlad za možný základ, na kterém bude možné dále stavět.

Na závěr nezbyvá než jmenovat ty, bez kterých by tato práce vznikala jen s velkými obtížemi nebo by nevznikla vůbec. Předně bych chtěl poděkovat vedoucímu této diplomové práce doc. Martinu Nejedlému, za pomoc při výběru jejího tématu a za četné připomínky během jejího vzniku. Mé díky patří také historikům Univerzity v Montpellier, kde mi bylo umožněno shánět a zpracovávat materiál, zejména pak prof. Gérardu Dédéyanovi a doc.

Nicole Chareyronové, která se bohužel nedožila dokončení této práce. Za podstatné rady a podněty vděčím také velkým odborníkům na toto téma, prof. Christiane Deluzové a prof. Bertrandu Schnerbovi.

2. Guillebert de Lannoy a jeho *Voyages et ambassades*

2. 1. Život Guilleberta de Lannoye

Burgundský dvůr 1. poloviny 15. století se vyznačoval perfektně fungující administrativou a oplýval mnohými schopnými diplomaty, vojevůdci i literáty. Přibližně od 20. let téhož věku se v jejich výčtu můžeme čím dál častěji setkávat se jménem Guilleberta de Lannoye, a to zejména v oblasti zahraniční politiky.

Tento šlechtic pocházel z relativně slavné rodiny, i když je nutné dodat, že teprve jeho a pozdější generace tento rod ještě více proslavila.¹ Narodil se r. 1386 Guillebertovi de Lannoy (zakladatel větve de Santes) a Catherine de Molembais jako druhý z pěti dětí. Z jeho sourozenců stojí za zmínku zejména starší bratr Hugues (někdy také Hue, 1384-1456), jenž byl rádcem a komorníkem burgundských vévodů Jana Nebojácného a Filipa Dobrého, guvernér v Lille, poté i v Hollandu a Zeelandu. Mladší bratr Baudoin „le Bègue“ (Koktavý) byl rovněž guvernér v Lille a zemřel r. 1479. Všichni tři se také stali rytíři Řádu zlatého rouna v r. 1430.

O rodině samotného Guilleberta de Lannoye víme následující: jeho první žena Léonore d'Esquiennes, vdova po Jeanu, seigneur de Montigny, en Ostrovant, zemřela bez potomků. Naopak s druhou manželkou Marií (nebo Jeanne) de Ghistelles, dcerou Jeana de Ghistelles, pána z Dutzeele, měl Guillebert dva syny. Byli to Philippe, pán z Villerval, a Jacques. Třetí ženou Guilleberta de Lannoye byla Isabeau de Drinkam, dcera Jeana, pána z Drinkamu, s níž měl syna Pierra de Lannoye, později pána z Fresnay, potom jakéhosi N. de Lannoy, abbého ze Saint-Bertinu, a dceru Marguerite, provdanou do rodu Montcarvel.

Rod Lannoy nebyl celkově rozhodně bez významu a bratři Hugues a Guillebert nejsou jeho jediní známí příslušníci. Bratranec Guilleberta de Lannoye – Jean – byl rovněž významným diplomatem a jedním ze zakládajících členů Řádu zlatého rouna. Avšak nebyla to pouze tato generace, která se výrazně zapsala do tohoto elitního společenství. Patřil sem i Guillebertův syn Pierre nebo vnuk Philippe de Villerval, který byl zároveň rádcem císaře Karla V. Z ostatních příbuzných je pak asi nejznámější Charles de Lannoy (1482-1527), místokrál v Neapoli, a patrně nejdůležitější rádce císaře Karla V. V řadách rytířů Zlatého rouna můžeme celkově napočítat šestnáct příslušníků rodu de Lannoy, přičemž tři z nich –

¹ Následující genealogické údaje pocházejí vesměs z přílohy vydání díla Guilleberta de Lannoye od Charlese Potvina, viz *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste* (ed. Ch. Potvin), Louvain, 1878 (dále jen „Potvin“), s. 182-183. Z dostupné literatury se lze o tomto rodu dočíst také v *Lexikon des Mittelalters*, bd. V, Stuttgart – Weimar, 1999, s. 1706 (heslo „Lannoy“).

Hugues, Guillebert a Jean – byli první ze čtyřadvaceti zakládajících.² Také z tohoto důvodu lze spatřit erb rodu Lannoy se jménem zmíněného neapolského místokrále Charlese v chóru gotické katedrály v Barceloně, která zobrazuje erby členů Řádu zlatého rouna k roku 1502 na opěradlech bohatě zdobených křesel (viz Přílohy). Podoba Charlesova osobního znaku (na zlatém poli jsou zobrazeni tři modří lvi ve skoku doprava se zlatými korunkami na hlavách) je téměř identická s erbem Guilleberta de Lannoye³. Deviza tohoto šlechtice se omezuje na dvě slova: *Vostre plaisir*⁴, což by se dalo volně přeložit jako „K Vaším službám“.

Co se týče životní dráhy Guilleberta de Lannoye, je možné vycházet z několika zdrojů. Na prvním místě je to jeho vlastní dílo *Voyages et ambassades*, jemuž se de facto věnuje celá tato práce. Uvedení tohoto spisu, jeho překlad a rozbor tedy budou logicky následovat. Pro začátek uvádím pouze ty nejzákladnější životopisné údaje: Kariéra Guilleberta de Lannoye začíná dvěma výpravami do Anglie a jednou poutí do Jeruzaléma v prvních letech 15. století. Guillebert v této době působí ve službách svého lenního pána a henegavského senešala Jeana de Werchin⁵. K tomuto období se váží také dvě cesty na Pyrenejský poloostrov, kam Guillebert odjíždí jako dobrovolný křižák v rámci reconquisty. Se stejným úmyslem odjíždí také do Pruska r. 1413, kde je také během jednoho obléhání pasován na rytíře. Tato cesta, která trvala více než rok, se změnila z pruské jízdy na spíše poznávací okruh po Dánsku, Pobaltských zemích až do Novgorodu s návratem přes Litvu, Polsko a Čechy. V r. 1415 se Guillebert účastní bitvy u Azincourtu, z níž se štěstím vyvázne živý. Následujícího roku dostává kapitánský úřad v přístavu Sluis (fr. L'Écluse), který drží po třicet let. Začíná také jeho diplomatická kariéra, a to účastí na jednáních o mírové smlouvě z Troyes, kde se Guillebert projeví jako stoupenec anglo-burgundského spojení.⁶

V následné eskalaci konfliktu mezi orléanskou a burgundskou větví rodu Valois stojí na straně Jana Nebojácného. To už ale také působí ve službách pretendenta burgundského trůnu Filipa, který se stává vévodou r. 1419. Na jeho popud, ale také z pověření anglického a francouzského krále, se Guillebert vydává na svoji nejdůležitější cestu do Svaté země, která v sobě kombinuje několik úkolů. Začíná jako diplomatické poselství do Pruska, k polskému

² BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est: Guillebert de Lannoy (1386-1462)“, *Le Moyen Âge*, 1989, 95/2, s. 293-294. Tato autorka dokonce dovozuje linii rodu de Lannoy až k americkému prezidentovi Franklinu D. Rooseveltovi (*ibid*, pozn. 4).

³ Potvin, s. 183. Vyobrazení Guillebertova erbu je možné vidět také v článku CARON, Marie T.: „Monseigneur le Duc m'a fait l'honneur de moy eslire...“- Le banquet du Faisan, 1454“, in: *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras 1997, s. 243.

⁴ Potvin, s. 183.

⁵ K osobě tohoto šlechtice viz PARAVICINI, Werner: „Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut, chevalier errant“, in: *Saint Denis et la royauté, études offertes à Bernard Guenée* (ed. F. Autrand, C. Gauvard, J-M. Moeglin), Paris, 1999, s. 125-144.

⁶ Potvin, s. 225-226 (*Éphémérides*). Je zde přepis Guillebertova autografu.

králi a litevskému velkovévodovi. Po průjezdu východní Evropou a přeplutí Černého moře navštěvuje Guillebert také byzantského císaře. Nepodaří se mu pouze zastihnout tureckého sultána Mehmeda I., pro kterého veze dary a poselství od anglického krále. Hlavním účelem cesty je však vypracování projektu křížové výpravy na základě pozorování egyptských a syrských přístavů a měst. Tento špionážní úkol je vykonáván pod rouškou poutních cest, jejichž itinerář ovšem Guillebert rovněž sestavuje. Celá cesta trvá dva roky a jejím výsledkem jsou dva spisy: zmíněný itinerář poutí a také zpráva (*Rapports*) o možnosti křížácké invaze.

Po této cestě následuje Guillebertova účast v lokálních konfliktech o holandské dědictví. Dostává také kapitánský úřad v Rotterdamu. Filip Dobrý však svého diplomata a vojenského taktika využívá pro svůj plán křížové výpravy proti husitům. Kromě dvou dochovaných spisů – jakýchsi rad vévodovi, jak výpravu uskutečnit – registrujeme také Guillebertovu cestu k císaři Zikmundovi do Uher. Kvůli stejné záležitosti pak Guillebert odjíždí v rámci burgundského poselstva na koncil do Basileje r. 1433. Mezitím se tento šlechtic stává rytířem Řádu zlatého rouna a má za sebou vykonanou pouť k očistci svatého Patrika v Irsku (1430). Jako diplomat se také účastní mírového procesu v Arrasu (1435) a jednání u císaře ve Frankfurtu (1442). V roce 1445 se Guillebert stěhuje ze Sluis do Lille, kde pobývá do své smrti a stává se patrně i členem tzv. Velké rady (*Grand Conseil*) burgundského vévody. Rok nato se ale vydává na další cestu do Svaté země, při které navštíví neapolského krále jako vyslanec Řádu zlatého rouna. V jubilejním roce 1450 Guillebert ještě putuje do Říma, což je také jeho poslední cesta uvedená v textu *Voyages et ambassades*. Guillebertova účast je pak s největší pravděpodobností doložena během tzv. slavnosti Bažanta (*Banquet du faisan*). Své stáří pak tráví tento cestovatel a diplomat převážně ve městě Lille, kde sepisuje či diktuje své vzpomínky a zřejmě i další spisy, o kterých bude níže pojednáno. Roku 1462 pak Guillebert de Lannoy v 76 letech umírá a je pochován v kostele St. Maurice v Lille.

K této přebohaté životní kariéře zbývá dodat to, že většinu výše uvedených údajů, týkajících se zejména cest, známe od Guilleberta de Lannoye samotného, tedy na základě díla, které po sobě zanechal.

2. 2. Voyages et ambassades

V souvislosti s Guillebertovou cestou do Svaté země r. 1421 byla řeč o zprávách, které na konci své výpravy tento diplomat vypracoval. Kromě diplomatického materiálu lze právě tato hlášení považovat za nejstarší dokumenty, které se váží k osobě Guilleberta de Lannoye.

Byly sepsány těsně po jeho návratu do Evropy r. 1423 pod názvem *Les Rapportz de Messire Guillebert de Lanoy* a vytvořeny ve dvou exemplářích pro anglického krále a pro burgundského vévodu.⁷ Z těchto dvou rukopisů se nám dochoval jenom jeden, který představuje kopii vytvořenou pro anglického krále a je nadepsán *Ch'est le rapport que fait le messire Guillebert de Lannoy*. Je uložen v Bodleian library v Oxfordu a byl poprvé vydán sirem Johnem Webbem r. 1821⁸. Originál určený pro vévodu Filipa byl uváděn v inventářích knihoven v Bruggách a poté v Bruselu až do napoleonské doby, kdy byl převezen do Paříže. Patrně se nacházel nějakou dobu ještě v tamější Národní knihovně, dosud se jej však nepodařilo najít. V něm měly být i mapky či nákresy přístavů, o kterých Guillebert píše a které Oxfordský rukopis bohužel neobsahuje.⁹

Tyto *Rapports* pak Guillebertovi sloužily za základ celkového pojednání, které pro zjednodušení nazýváme *Voyages et ambassades* a k jejichž sepsání zřejmě došlo po Guillebertově návratu z Říma r. 1450. Obsahují tak pohromadě nejen vzpomínky tohoto šlechtice od jeho útlého věku až po poslední cestu, ale také v úplnosti text *Rapports*, stejně jako itinerář poutí ve Svaté zemi, pořízený rovněž během cesty r. 1421. K tomuto sjednocení však již nedošlo za Guillebertova života, jak uvádí jeho kaplan v předmluvě k druhé redakci.¹⁰

Text *Voyages et ambassades* se totiž dochoval ve dvou rukopisech¹¹:

1) *Voyages de Guillebert de Lannoy en terre sainte*. Tento název je trochu zavádějící, protože dotyčný rukopis obsahuje skutečně všechny cesty. Nacházel se původně v knihovně Bollandistů v Antverpách, dnes je v Bibliothèque royale de Bruxelles pod sign. ms. de Bruxelles, n° 21522. Je psán na papíře a zabírá 228 stran. Obsahuje *L'Histoire du noble roy Richard, jadis roi d'Angleterre* par Philippe de Lannoy z r. 1522, potom text nadepsaný *Cy commencent les Voyages que fist messire Guillebert de Lannoy* (fol. 59-122, tedy vlastní text *Voyages et ambassades*), dále *Coppie des lettres envoyées par Jehan, seigneur de Lannoy, à Loys son fils* z r. 1465 a ještě další drobnosti, které se rodu de Lannoy netýkají.

⁷ Guillebert to také sám uvádí: „Et mis, de là en avant, toutes mes visitacions par escript dont je fis ung livret qui cy après s'ensieut, duquel, au retour de mon dessusdit voyaige, le roy Henry en ot ung par copie et monseigneur le duc de Bourgogne ung autre.“ (Potvin, s. 68).

⁸ WEBB, John (ed.): „A Survey of Egypt and Syria, undertaken in the jour 1422, by sir Gilbert de Lannoy“, *Archaeologica Britannica*, t. XX, s. 281-444.

⁹ Podrobněji ke stavu rukopisů těchto zpráv viz Potvin, s. 3-4, dále GACHET, Émile: „Voyages et ambassades de Guillebert de Lannoy, 1399-1450“, *Trésor national*, 1843, 2e série, t. 1, s. 205 a také DOUTREPONT, Georges: *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne*, Paris 1909, s. 246.

¹⁰ Potvin, s. XXXII (*Introduction*). Text této předmluvy viz Potvin, s. 9, pozn. 1.

¹¹ Stav rukopisů *Voyages et ambassades* je podrobně popsán u Potvina, s. 5-7. Viz také DOUTREPONT, Georges: *op. cit.*, s. 246.

2) Rukopis, který není nadepsán a který se nachází se v knihovně hraběte de Lannoy. Je psán rovněž na papíře a pochází z 16. stol. Co se týče obsahu, je prakticky stejný jako první text *Voyages et ambassades*. Liší se pouze velkým množstvím drobných změn (v číslech, délkách odstavců, občas je pozměněná i myšlenka) a také v pravopisu (zejména aktualizace koncovek). Na začátku je namalován erb Ghilleberta de Lannoye a potom i zmíněné úvodní slovo jeho osobního kaplana. Ten také opatřil jednotlivé úseky názvy, které nejsou v prvotním textu přítomné.¹²

3) Charles Potvin uvádí existenci ještě jednoho rukopisu, který prý vlastnil Goldolphin Welden, avšak nepodařilo se mu jej vypátrat.¹³

První rukopis – pro zjednodušení jej označíme jako rukopis (1) – poprvé vydal Constant-Philippe Serrure r. 1840 nákladem „Société des Bibliophiles de Mons“.¹⁴ Toto vydání obsahuje vysvětlení některých geografických jmen, glosář a také mapu s trasami Guillebetových cest, kterou pro toto vydání pořídil polský historik a geograf Joachim Lelewel. Serrurova edice nicméně neobsahuje žádný úvod, ani pramennou kritiku, je plná nepřesností a zmatků. Na tuto nedostatečnost poukázal především Émile Gachet ve svém článku z r. 1843.¹⁵ Následujícího roku potom vyšla zkrácená verze vydání Guillebertových *Voyages et ambassades*, a to péčí již zmiňovaného Joachima Lelewela. Toto vydání se omezuje pouze na cesty, které Guillebert podnikl do východní Evropy, tzn. v letech 1413-1414 a r. 1421. Ačkoli Lelewel do Serrurova přepisu nikterak nezasahuje, jistým způsobem v poznámkách zpřesňuje geografické a historické reálie Guillebertových východoevropských cest. Toto vydání je navíc dvojjazyčné, kde je do polštiny přeložen jak text samotný, tak vydavatelovy četné poznámky.¹⁶

Belgický vydavatel Charles Potvin pak v r. 1878 sestavil edici celého díla Guilleberta de Lannoye¹⁷. Do části *Voyages et ambassades* nově zpracoval rukopis (1), ovšem s přihlédnutím k rukopisu (2) z knihovny rodu Lannoy. Byl také první, kdo v části *Rapports*

¹² V našem překladu jsou tyto názvy uvedené podle Potvinovy edice a také z důvodu větší přehlednosti.

¹³ Potvin, s. 7.

¹⁴ *Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy 1399-1450* (ed. C-P. Serrure), Mons, 1840.

¹⁵ GACHET, Émile: *op. cit.*, zejména s. 180n.

¹⁶ *Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421. Gilbert de Lannoy i jeho podróże* (ed. J. Lelewel), Poznań – Bruxelles, 1844. Díky překladu do polštiny mi byla tato edice vhodným doplňkem a pomůckou pro překlad textu do češtiny.

¹⁷ *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste* (ed. Ch. Potvin), Louvain, 1878. Do této edice přispěl svými geografickými poznámkami a přiloženou mapou Guillebertových cest geograf J-C. Houzeau.

srovnával svůj text s vydáním J. Webba. V poznámkovém aparátu uvádí odchylky od Serrurovy a Webbovy edice, některé postřehy Lelewela a také varianty rukopisu (2). Přes ojedinělé omyly v poznámkách nebyla zatím Potvinova edice překonána, o čemž svědčí fakt, že se o ní doposud opírali všichni, kdo se osobností Guilleberta de Lannoye zabývali.

2. 3. Ostatní Guillebertova díla

V Potvinově vydání díla Guilleberta de Lannoye představují *Voyages et ambassades* pouze jednu část. Tento editor připisuje Guillebertovu autorství ještě další dva spisy – *L'instruction d'un jeune prince* (Výchova mladého panovníka) a *Les enseignements paternels* (Otcovská ponaučení).¹⁸ V prvním díle autor vypráví o smrti norského krále, který v posledních chvílích svého života udělí svému dlouholetému rádci, aby pro jeho syna vypracoval spis o umění vládnout (*Art de régner*). Potvin soudí, že se jedná o paralelu burgundského dvora, kdy stárnoucí Filip Dobrý žádá svého rádce Guilleberta de Lannoye o stejnou službu pro výchovu svého syna Karla (Smělého).¹⁹ *Les enseignements paternels* naproti tomu představují souhrn rad, které uděluje šlechtic svému synovi, aby se stal úspěšným dvořanem. Potvin tohoto šlechtice ztotožňuje opět s Guillebertem.²⁰

Jestliže je autorství Guilleberta de Lannoye v případě *Voyages et ambassades* nezpochybnitelné, kolem dvou dalších didaktických spisů se vytvořily mnohé dohady. Jejich první editor, baron Kervyn de Lettenhove je přiřadil do vydání díla kronikáře Georgese Chastellaina.²¹ Ačkoli většina badatelů souhlasí s Guillebertovým autorstvím, někteří odborníci na burgundskou středověkou literaturu si tímto nejsou úplně jistí.²² Často se lze také setkat s tvrzením, že *Instruction* či případně oba spisy pocházejí z pera Guillebertova bratra Huguese de Lannoye.²³

Tato studie ponechává tento rozpor stranou a nezohledňuje případné vlivy *Instruction* a *Enseignements* na sepsání *Voyages et ambassades*. Je to dáno dvěma důvody: 1) jednak není otázka autorství Guilleberta de Lannoye obou spisů vzhledem ke stručně představené

¹⁸ Potvin, s. 327-425 (*Instruction*) a 441-472 (*Enseignements*).

¹⁹ Potvin, s. XXXVII-XLI (*Introduction*).

²⁰ Potvin, s. LXVIII-LXIX (*Introduction*).

²¹ Georges Chastellain, *Oeuvres complètes* (ed. J. Kervyn de Lettenhove), Bruxelles, 1865.

²² srv. DOUTREPONT, Georges: *op. cit.*, s. 314, PAVIOT, Jacques: „Ghillebert de Lannoy“, in: *Les Chevaliers de l'Ordre de la Toison d'Or au XVe siècle* (ed. R. de Smedt), *Kieler Werkstücke*, Reihe D, 3, s. 26-29.

²³ Tuto hypotézu rozebírá v poslední době dopodrobna článek STERCHI, Bernhard: „Hugues de Lannoy, auteur de l'Enseignement de vraie noblesse, de l'Instruction d'un jeune prince et des Enseignements paternels“, *Le Moyen Âge*, 2004, n° 1, s. 79-117.

polemice stoprocentně vyřešena, 2) pokud bychom *Instruction* a *Enseignements* přiřadili do Guillebertova díla, značně by narostl pramenný materiál ke zkoumání, na což by nestačil rozsah této práce, 3) z tematického hlediska oba spisy nezapadají do cestopisného žánru, který přeci jenom stojí v centru naší pozornosti.

Podobná situace nastává i u dvou dochovaných protihusitských projektů, které se váží k roku 1428.²⁴ Zde je však autorství Guilleberta de Lannoye, coby znalce poměrů v Čechách a ve střední Evropě a jako zkušeného cestovatele, vysoce pravděpodobné.²⁵ Oba projekty obsahují rady, které mají pomoci vévodovi Filipu Dobrému k uskutečnění křížové výpravy do Čech. Jejich vypracování bylo pravděpodobně vyžádáno samotným vévodou, nicméně k realizaci tohoto projektu, ani k jeho přípravným fázím²⁶ nikdy nedošlo.

Rozbor tohoto spisu, který je z hlediska českých dějin cenným dokladem, by opět přerostl cíle této diplomové práce. Ta se tedy z celého rozsahu díla Guilleberta de Lannoye zabývá pouze cestopisem *Voyages et ambassades*, jehož autorství lze tomuto cestovateli „bezpečně“ přisoudit. Překlad a následný rozbor cestopisu vychází ze zmiňované edice Charlese Potvina s částečným přihlédnutím k edičním poznámkám vydání Joachima Lelewela.

4. 4. Historiografie o Guillebertovi

Co se týče sekundární literatury, se kterou bylo nutné pracovat při vzniku této studie, dala by se rozdělit zhruba do dvou kategorií:

1) Studie obecného charakteru, zabývající se celkově historickým kontextem Guillebertovy doby, tedy 1. poloviny 15. století. Patří sem zejména díla pojednávající o burgundské politice té doby, o fenoménu pozdního křížáctví, ale také o cestování v pozdním středověku, diplomacii, poutnictví a dalších aspektech spojených s osobou Guilleberta de Lannoye.

²⁴ *Avis pour entreprendre la guerre contre les Hussites* (Bibliothèque nationale de France, ms. français, n° 1278, fol. 50, str. 97 a fol. 146n.). Viz také Potvin, s. 227-253. U nás vyšlo v *Francouzská hussitika*, sv. I (ed. A. Neumann), Olomouc, 1923, s. 89-103.

²⁵ Základní argumenty a rozbor tohoto pramene jako ukázkového svědectví o přípravě burgundského vojska na křížovou výpravu podal prof. Bertrand Schnerb při své nedávné návštěvě Prahy (přednáška 26. 4. 2007 v rámci Česko-francouzského semináře a projektu „Pozdní křížové výpravy“ v prostorách Centra mediévistických studií).

²⁶ Guillebert de Lannoy by zřejmě opět plnil roli „špiona“, tak jako tomu bylo v letech 1421-1422 v Egyptě a v Palestině.

Základní přehled o politické aktivitě Burgundského vévodství nabízí monografie Bertranda Schnerba *L'État bourguignon* [Burgundský stát]²⁷. Detailněji lze studium této problematiky doplnit o knihy téhož autora *Les Armagnacs et les Bourguignons* [Armagnaci a Burgundané]²⁸, pojednávající o občanské válce ve Francii na poč. 15. stol., a zejména pak o novou, objevnou monografii *Jean sans Peur* [Jan Nebojácny]²⁹. Ke studiu jeho nástupce Filipa Dobrého lze nahlédnout do biografie Emmanuela Bourassina³⁰. Doplnkové studie o burgundské šlechtě nabízí publikace Marie-Thérèse Caron *La noblesse dans le duché de Bourgogne à la fin du Moyen Âge* [Šlechta v burgundském vévodství na konci středověku]³¹. Tatáž autorka se pak spolupodílela na vydání sborníku připomínajícího tzv. Slavnost bažanta (*Le Banquet du Faisan*)³², kde je mnoho studií věnováno burgundské šlechtě, zahraniční politice a pozdnímu křížáctví. Základní orientaci v reáliích Burgundského vévodství pak poskytuje kniha Charlese Commeaux.³³

Jelikož se burgundská politika stejně jako Guillebertovy cesty týkají pozdních křížových výprav, nebylo možné tento fenomén ponechat stranou. Pro základní poučení o pozdním křížáctví a propagandě vzhledem k Blízkému východu je nutné nahlédnout do poněkud starší, ale dodnes živé monografie, jejímž autorem je Aziz Suryal Atiya.³⁴ V poněkud širší perspektivě jsou pak pozdní křížové výpravy zpracovány v díle Normana Housleyho.³⁵ Řadu studií k tomuto tématu pak přináší speciální číslo *Cahiers de Recherches Médiévales* z r. 1996.³⁶ Křížáctví v severní Evropě shrnul potom Eric Christansen v knize *The Northern Crusades*.³⁷ Problematiku pruských jízd (*reisen*) s účast zahraniční šlechty podrobně rozebírá (prozatím) dvousvazkové dílo Wenera Paraviciniho.³⁸ Situaci na Pyrenejském poloostrově ve 14. a 15. století pak shrnuje mimo jiné monografie o dynastii granadských Nasrovců z pera Rachel Arié.³⁹ Konečně, papežskou aktivitu v tomto směru

²⁷ SCHNERB, Bertrand: *L'État bourguignon*, Paris, 1999.

²⁸ SCHNERB, Bertrand: *Les Armagnacs et les Bourguignons*, Paris, 1996.

²⁹ SCHNERB, Bertrand: *Jean sans Peur. Le prince meurtrier* [Jan Nebojácny. Vraždící panovník], Paris, 2005.

³⁰ BOURRASSIN, Emmanuel: *Philippe le Bon* [Filip Dobrý], Paris, 1983.

³¹ CARON, Marie-Thérèse: *La noblesse dans le duché de Bourgogne à la fin du Moyen Âge*, Lille, 1987.

³² *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* [Slavnost Bažanta, r. 1454: Západ čelící výzvě Osmanské říše] (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras, 1997.

³³ COMMEAUX, Charles: *La vie quotidienne en Bourgogne aux temps des Valois* [Každodenní život v Burgundsku za časů vlády rodu Valois], Paris, 1979.

³⁴ ATIYA, Aziz S.: *The Crusade in the Middle Ages*, New York, 1965 (2nd edition).

³⁵ HOUSLEY, Norman: *The Later Crusades, 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford, 1992.

³⁶ *Cahiers de Recherches Médiévales*, 1996, n°1.

³⁷ CHRISTIANSEN, Eric: *The Northern Crusades: the Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*, London 1980.

³⁸ PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen des Europäischen Adels*, Sigmarigen, 1989.

³⁹ ARIÉ, Rachel: *L'Espagne musulmane au temps des Nasrides (1232-1492)* [Muslimské Španělsko za doby Nasrovců (1232-1492)], Paris, 1973.

rozebírá dílo Jeana Richarda *La Papauté et missions d'Orient au Moyen Âge (XIVe-XVe siècle)* [Papežství a východní misie ve středověku (14.-15. století)]⁴⁰.

Křížáckou politiku z pohledu burgundského dvora pak představují dvě základní monografie Heriberta Müllera⁴¹ a Jacquese Paviota⁴². Burgundskou protihusitskou politiku a podíl Guilleberta de Lannoye na ní nejlépe shrnuje ve svém článku Yvon Lacaze.⁴³ Česká produkce Guillebertovi v tomto ohledu doposud věnovala jenom několik zmínek.⁴⁴ Jednání burgundského poselstva na basilejském sněmu je pak předmětem starší práce Josepha Toussainta *Les relations diplomatiques de Philippe le Bon avec le concile de Bâle* [Diplomatické vztahy Filipa Dobrého s basilejským koncilem].⁴⁵

O fenoménu cestování v pozdním středověku byla napsána literatura v nepřeberném množství. Pro tuto práci však bylo nutné vybrat především typologickou studii Jeana Richarda o cestopisech a poutnických itinerářích.⁴⁶ Stejnému tématu je zasvěcena také monografie Michela Mollata o pozdněstředověkých objevitelích⁴⁷ a kniha kanadské historičky Margueret Wade Labarge.⁴⁸ Problematikou špionážních cest se ve svém článku zabývali Christopher Allemand a John R. Alban.⁴⁹ Z metodologického hlediska také přínosná studie Michela Zinka o motivaci psaní cestopisů.⁵⁰ Na poli dějin mentalit se pak cestování a vnímání vzálenosti ve středověku věnuje legendární práce Paula Zumthora *La mesure du monde* [Míra světa].⁵¹

⁴⁰ RICHARD, Jean: *La Papauté et missions d'Orient au Moyen Âge (XIVe-XVe siècle)*, Roma, 1979.

⁴¹ MÜLLER, Heribert: *Kreuzzugspläne und Kreuzzugspolitik des Herzogs Philipp des Gutes von Burgund*, Göttingen, 1993.

⁴² PAVIOT, Jacques: *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient* [Burgundští vévodové, křížové výpravy a Orient], Paris, 2003.

⁴³ LACAZE, Yvon: „Phillipe le Bon et le problème hussite: Un projet de croisade bourguignon en 1428-1429 [Filip Dobrý a husitská otázka: Projekt burgundské křížové výpravy v letech 1428-1429]“, *Revue historique*, 1969, 93/1, s. 69-98. Viz také PAVIOT, Jacques: *Les ducs de Bourgogne...*, s. 67-72.

⁴⁴ NOVOTNÝ, Václav: *M. Jan Hus. Život a dílo I-2*, Praha 1921, s. 285-287, BARTOŠ, František M.: *Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha 1947, s. 375-377, ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce, díl III. – Kronika válečných let*, Praha 1993, s. 235, ŠMAHEL, František: *Husitské Čechy*, Praha 2001, s. 380-382, KRCHNÁK, Alois: *Češi na basilejském sněmu*, Svitavy, 1997., s. 141.

⁴⁵ TOUSSAINT, Joseph: *Les relations diplomatiques de Philippe le Bon avec le concile de Bâle*, Louvain, 1942.

⁴⁶ RICHARD, Jean: *Les récits de voyages et de pèlerinages* [Cestovní deníky a poutní cestopisy], Turnhout, 1981.

⁴⁷ MOLLAT, Michel: *Les explorateurs du XIIIe au XVIe siècle. Premiers regards sur les mondes nouveaux*. [Objevitelé ve 13.-16. století. První pohledy na nové světy], Paris, 1984.

⁴⁸ LABARGE, Margueret W.: *The Medieval Travellers*, Toronto, 1982.

⁴⁹ ALBAN, John R. – ALLMAND, Christopher: „Spies and Spying in the Fourteenth Century“, in: *War, Literature and Politics in the Late Middle Ages - Essays in honour of G. W. Coopland*, Liverpool, 1976.

⁵⁰ ZINK, Michel: „Pourquoi raconter son voyage? Débuts et prologues d'une chronique de la Croisade et de deux itinéraires de Terre Sainte“ [Proč vypravovat o vlastní cestě? Začátky a prology jedné křížácké kroniky a dvou itinerářů do Svaté země], in: *Voyage, quête, pèlerinage dans la littérature et la civilisation médiévales*, Aix-en-Provence, 1976, s. 237-254.

⁵¹ ZUMTHOR, Paul: *La mesure du monde*, Paris, 1993.

2) Monografie a články vazující se přímo k osobě Guilleberta de Lannoye. Pro základní orientaci v cestách a životě tohoto šlechtice je vhodná monografie Nicole Chareyron o středověkých cestovatelích, kde je cestám Guilleberta de Lannoye věnována samostatná kapitola.⁵² Literárnímu dílu tohoto cestovatele se pak věnuje několik studií. Především je to rozsáhlá práce o literatuře na burgundském dvoře, jejímž autorem je Georges Doutrepoint.⁵³ Vlastní Guillebertově literární činnosti, a to na poli lyrické poesie se věnují Arthur Piaget (který rovněž Guillebertovy balady vydal)⁵⁴ a Joan Grenier-Winther⁵⁵. Z celkového hlediska se Guillebertovým cestám věnují Émile Gachet⁵⁶ a Jacques Paviot⁵⁷.

Z většího množství dílčích studií k jednotlivým cestám Guilleberta de Lannoy bylo nutné prostudovat zejména tyto články: pro cesty do Španělska studii Rachel Arié⁵⁸, pro cesty do východní Evropy články Anne Bertrand, Alexandra Solovjeva, Janusze Stetylla a z metodologického hlediska zejména přínosnou stat' Marie Holban.⁵⁹ Guillebertovy účasti na pruských jízdách se částečně dotýká starší studie Ericha Maschkeho.⁶⁰ Konečně, otázce účasti

⁵² CHAREYRON, Nicole: *Les Globetrotters du Moyen Âge* [Světoběžníci středověku], Paris, 2004, ke Guillebertovi potom s. 52-91.

⁵³ DOUTREPONT, Georges: *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne* [Francouzská literatura na dvoře burgundských vévodů], Paris 1909, zejména s. 245-248 a 314-318.

⁵⁴ PIAGET, Arthur: „Ballades de Guillebert de Lannoy et de Jean de Werchin [Balady G. de L. a J. de W.]“, *Romania*, 1910, n° 39, s. 324-368.

⁵⁵ GRENIER-WINTER, Joan: „*Le songe de la Barge* de Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut. Les Ballades échangées entre Guillebert de Lannoy et Jean de Werchin [*Píseň o břehouši* Jeana de W., henegavského senešala. Balady vyměňované mezi G. de L. a J. de W.]“, *Correspondances*, Ottawa, 1992.

⁵⁶ GACHET, Émile: *op. cit.*

⁵⁷ PAVIOT, Jacques: „Ghillebert de Lannoy, seigneur de Santes, de Willerval, de Tronchiennes, de Beaumont et de Wahagnies“, in: *Les chevaliers de la Toison d'or au XVe siècle* (ed. R. de Smedt), *Kieler Werkstücke*, Reihe D 3, Frankfurt am Main, 2000, s. 26-29.

⁵⁸ ARIÉ, Rachel: „Un seigneur bourguignon en terre musulmane au XVe siècle: Ghillebert de Lannoy [Burgundský šlechtic v muslimské zemi v 15. století: G. de L.]“, *Le Moyen Âge*, 1977, 83/2, s. 283-302.

⁵⁹ BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est: Guillebert de Lannoy (1386-1462) [Burgundský šlechtic ve východní Evropě: G. de L.]“, *Le Moyen Âge*, 1989, roč. 95, č. 2, s. 293-309, BERTRAND, Anne: „Guillebert de Lannoy (1386-1462). Ses "voyages et ambassades" en Europe de l'Est [G. de L. Jeho „cesty a poselstva“ ve východní Evropě]“, *Publications du Centre européen d'études bourguignonnes*, 1991, t. 31, s. 79-92, SOLOVJEV, Alexandre V.: „Le voyage de messire de Lannoy dans les pays russes [Cesta pána z Lannoy po ruských zemích]“, in: *Orbis scriptus. Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag* (Hg. D. Gerhard), München, 1966, s. 791-796, SZTETYŁŁO, Janusz: „Testes de gris et de martres". Pieniadz w Nowgorodzie początku XV. w. w relacji Gilberta de Lannoy“, in: *Nummus et historia: Pieniądz Europy średowiecznej* (ed. S. K. Kuchyński) Warszawa, 1985, s. 213-220, HOLBAN, Maria: „Du caractère de l'ambassade de Ghillebert de Lannoy dans le nord et le sud-est de l'Europe en 1421, et de quelques incidents de voyage [O charakteru poselstva G. de L. v severní a jihovýchodní Evropě v r. 1421 a několik jeho příhod po cestě]“, *Révue des études sud-est européennes*, 1967, n° 5, s. 419-494.

⁶⁰ MASCHKE, Erich: „Burgund und der preussischen Ordenstaat. Ein Betrag zur Einhaft der ritterlichen Kultur Europas in späten Mittelalter“, in: *Syntagma Freiburgense. Historische Studien H. Aubin dargebracht zur 70. Geburtstag*, Lindau-Konstanz, 1956, s. 147-172.

tohoto šlechtice a diplomata na tzv. Slavnosti bažanta r. 1454 se věnuje článek již zmiňované Marie-Thérèse Caron.⁶¹

Shrneme-li dosavadní bádání o Guillebertu de Lannoyovi, vyplývají z této bilance následující závěry i možnosti. Starší historiografie 19. století má lví podíl na ediční činnosti díla tohoto cestovatele. Studie z této doby, věnující se osobě burgundského diplomata, se soustředily především na srovnávání událostí uvedených ve *Voyages et ambassades* s konkrétními historickými fakty (Gachet, Lelewel), případně s jiným pramenným materiálem (Potvin), a na rektifikaci především datačních nesrovnalostí. V dílech obecnějšího charakteru (Atiya, Housley, Christiansen, Paravicini) pak Guillebert vystupuje jako jeden z mnoha a jeho dílo je představeno pouze ve stručnosti. Výraznější zaostření na samotný text jeho spisů si vyžádala polemika okolo Guillebertova autorství dvou didaktických spisů (Doutrepont, Sterchi), ta se však přímo netýká *Voyages et ambassades*. Tomuto cestopisu jsou věnovány dílčí studie posledních několika desítek let (Solovjev, Arié, Bertrand, Chareyron), které však málokdy překračují chronologickou popisnost Guillebertových cest.

Uvedení celého překladu *Voyages et ambassades* nám umožní vyhnout se nutnému převyprávění jejich děje. Následující analýzu pak bude možno provést metodou textového komentáře, který nesleduje za každou cenu chronologii sledovaného materiálu, nýbrž vybírá napříč celým textem úryvky, mající stejný charakter či stejné zastřešující téma. To platí zejména o kapitole rozebírající náboženský rozměr Guillebertových cest. Při rozboru jednotlivých úryvků nebude ani tak podstatné uvádět na pravou míru datační omyly nebo historické nesrovnalosti, které se musely nutně vyskytnout při redakci cestopisu během posledních let jejich autora. Na druhou stranu tento rys umožní pochopit, s jakými obtížemi se lze setkat při rozboru tak relativně jednoduchého a strohého textu, jakými jsou *Voyages et ambassades* Guilleberta de Lannoye.

⁶¹ CARON, Marie-Thérèse: „Monseigneur le Duc m'a fait l'honneur de moy eslire..."- Le banquet du Faisan, 1454 [„Pan vévoda mi prokázal čest, že si mě vybral“ – Slavnost Bažanta, r. 1454]“, in: *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras 1997, s. 225-242.

3. Překlad *Voyages et ambassades*

3. 1. Poznámka k překladu

Následující překlad *Voyages et ambassades* vychází v úplnosti z edice Charlese Potvina, tzn. z rukopisu (1). Týká se to jak textu samotného, jeho rozložení do odstavců, nadpisů některých odstavců, tak úryvků v originále, které jsou citovány v závorkách uvnitř textu. Pro čtenářovu lepší orientaci jsou také v českém překladu naznačeny v hranatých závorkách stránky Potvinovy edice. Tohoto stránkování se přidržuji i v následujícím rozboru během citacích (ať už v češtině nebo ve střední francouzštině) a v poznámkách v celé práci. Pokud jsou z tohoto vydání převzaty do mého překladu i některé poznámky pod čarou, včetně variant rukopisu (2), je to u nich výslovně uvedeno. Chybějící výrazy v neúplných větách doplňuji do překladu rovněž v hranatých závorkách.

Z důvodu rovnoměrnějšího členění a větší přehlednosti je překlad rozdělen na podkapitoly. Toto dělení se sice přidržuje Potvinova vydání, názvy podkapitol jsou však mé vlastní. První část překladu se tak týká Guillebertových cest mezi lety 1399 a 1423. Dále je to poutnický itinerář („Poutě“), následovaný podkapitolou „Zprávy“ (*Rapports*). Poslední část, kterou nazývám „Zbytek cest“, vyplňují cesty a události let 1423-1450.

V rámci zachování naprosté autenticity textu jsem se snažil do jisté míry zachovat i styl pisatele. Přesto bylo nutné některá místa upravit a zčitelnit. Jedná se zejména o věty, kde se autor nadměrně opakuje. Některá dlouhá souvětí bylo také nutné rozdělit do několika menších vět, případně změnit podmínky u často se opakujících pasivních vazeb. Stejně tak i některá jednoduchá slovesa (*faire, estre, aler*) jsou lexikálně přizpůsobena dnešní češtině. Místa, kde je význam slov přenesený, kde se objevují slova méně častá nebo kde bylo nutno výrazněji změnit pořádek slov ve větě, jsou následně citovaná v originále, a to přímo v textu v závorce kurzívou, opět pro snadnější orientaci.

Snaha o vyjádření textu v jeho původní podobě se také projevuje v zachování některých zkreslených označení autora. Tak např. pro tureckého sultána je ponechán název „král“ (*le roi turcq*), pro granadský emirát slovo „království“, pro označení pohanů slovo

„Saraceni“, pro Berbery „Arabové“ apod. Pokud je změna výraznějšího charakteru, bývá faktický význam slova uveden v poznámce pod čarou. Co se týče geografických jmen, postupoval jsem podle následujícího pravidla: jména obecně známá (*Jhérusalem, Rome, Londres*) jsou přímo přeložena do češtiny bez uvádění původního označení. Jména menších měst, která se zpravidla odlišují od českého i současného francouzského výrazu nebo jsou autorem značně zkomolena (*Mézonde, Oelvinghe, Noegart,...*) jsou přeložena do češtiny a jejich původní označení je ponecháno v závorce. Často je na prvním místě ponechán původní název v originále a český ekvivalent následuje v závorce, a to z důvodu napojení větné stavby na daný původní výraz. Některá jména mají v originále více variant (*isle de Wit, isle de Wicq* nebo *Rainstede, Ritristede* apod.). Dochází-li k jejich opakování, jsou uvedena a skloňována podle českého úzu. U geografických názvů, která se dají vyjádřit v různých jazycích (platí to zejména pro města v Prusku a Pobaltí: *Live, Libava, Libau, Liepāja* apod.), je ponechán nejčastěji český ekvivalent (pokud existuje), nebo výraz, který nejlépe napomůže rekonstruovat autorovo původní označení. Několik jmen se přesto nepodařilo lokalizovat. Tato skutečnost bývá uvedena v poznámce pod čarou a v textu samotném je jméno ponecháno v originále napsané kurzívou bez závorek.

Poznámky pod čarou se ponejvíce týkají zmíněných vysvětlivek geografických pojmenování. V případě více variant překladu u některých slov, které by měly význam pro smysl věty, je tato skutečnost v poznámce uvedena s příslušnou citací použitého slovníku. V poznámkách jsou také někdy konkretizována jména osob, o kterých Guillebert v textu píše a která se podařilo identifikovat. Jsou zde přítomny i občasné komentáře k faktickému kontextu věty pro její lepší porozumění. Historické a literární okolnosti přeložených výrazů a jevů byly naproti tomu sníženy na minimum. Jejich soustavné uvádění by překlad do češtiny značně zatížilo a mnohé z nich jsou pak rozebrány v následujících kapitolách.

Zbývá tedy ještě uvést nezbytné pomůcky, o které jsem se při překládání opíral. Pro překlad výrazů ze střední francouzštiny⁶² bylo nezbytné používat výkladový slovník Algirdase Juliána Greimase a Teresy Mary Keane⁶³. Vhodným doplňkem z hlediska morfologie a gramatiky střední francouzštiny mi pak byla práce Gastona Zinka⁶⁴. Pro vysvětlení některých pojmů bylo nutné nahlédnout i do širších databází, které v tomto případě představovaly elektronické verze výkladového slovníku *Le Petit Robert* a zejména *Trésor de*

⁶² Střední francouzština („le moyen français“) znamená vývojové stadium francouzského jazyka zahrnující období zhruba mezi lety 1300-1600. V textu *Voyages et ambassades* se lze nadto setkat s mnoha výpůjčkami z nizozemštiny (z vlámského nářečí), při pojmenování neobvyklých jevů (zejména ve východní Evropě) potom s výpůjčkami z místních jazyků, které sloužily za základ k některým Guillebertovým neologismům.

⁶³ GREIMAS, Algirdas J. – KEANE, Teresa M.: *Dictionnaire du moyen français*, Paris, 2001 (2e édition).

⁶⁴ ZINK, Gaston: *Morphologie du français médiéval*, Paris, 2001.

*la langue française*⁶⁵. Překlad a přepis biblických jmen, která se vyskytují v části „Poutě“, vycházejí ponejvíce z českého ekumenického překladu Bible⁶⁶ a z české verze biblické databáze *Bibleserver.com*⁶⁷. K upřesnění geografických názvů a českých variant některých jmen bylo použito *Nového biblického slovníku*.⁶⁸

3. 2. Cesty v letech 1399-1423

[9] Zde začínají cesty, které podnikl (fist) *Guillebert de Lannoy*, toho času pán ze Sanctes, *Willervalu, Tronchiennes a Wahégnies*.⁶⁹

Roku tisíc tři sta devadesát devět, po svátku Všech svatých, jsem byl na své první vojenské výpravě (*armée*) s panem hrabětem Walleranem de Saint-Pol. Vylodili jsme se [10] (*à une descendue qu'il fist*) v Anglii na ostrově Wight (*isle de Wit*). Bylo tam pět set rytířů, stejně jako panošů (*que escuiers*), oblečených v plné zbroji (*cottes d'armes vestues*)⁷⁰.

Item, následujícího léta jsem byl na výpravě, kterou vedl starý pán z Jeumont proti panu z Lort. Bylo nás tři sta rytířů a panošů, kteří jsme mu sloužili kvůli příbuzenství (*qui le servismes à cause de lignage*) a vedl nás k hradu Watigny, kde jsme zahájili (*presentasmes*) bitvu proti řečenému pánu z Lort, atd.

⁶⁵ *Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire analogique et alphabétique de la langue française* (ed. J. Rey-Debove et A. Rey), version 1.1 [CD-ROM], Paris, 1996 a *Le trésor de la langue française informatisé* [online], [20/01/2007], dostupné z WWW : < <http://atilf.atilf.fr/> >.

⁶⁶ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, Praha, 1996 (podle ekumenického překladu z r. 1985).

⁶⁷ *Bibleserver.com* [online], [17/04/2007], dostupné z WWW : < www.bibleserver.com >.

⁶⁸ *Nový biblický slovník* (ed. J. D. Douglas), Praha, 1996.

⁶⁹ Rukopis (2) obsahuje předmluvu Guillebertova kaplana, jak je předesláno v úvodu. Překlad této předmluvy je následující: „Velká věrnost (*La grande amour*), která mě vázala za mého života (*en mon temps*) k velmi moudrému, ušlechtilému a statečnému rytíři panu Guillebertu de Lannoyovi, rádci a komorníku mého vznešeného pána vévody Filipa Burgundského, kapitánu na svém hradě ve Sluis (*l'Escluze*) a [členu] Řádu zlatého rouna, panu z Willervalu a ze Saintes, kterému Bůh odpust', jemuž jsem byl pokorným kaplanem, mě zavazuje, abych shromáždil do tohoto spisu (*en ce présent traicté*) jeho cesty a velké činy (*haultes faictz*), ne všechny, ale pouze ty, které jsem našel napsány jeho rukou po jeho smrti. Neboť on za svého života nestrpěl a ani nechtěl je nechat vydat (*les estre mis en mémoire*) z obavy, aby se mu nějakým způsobem nedostalo pomíjivé slávy (*ne lui eust tourné à vaine gloire*). Těm, kteří budou mít odvahu cestovat se zbraní v ruce nebo jiným způsobem, bude umožněno se zde poučit. A ti, kteří tak neučiní, se mohou inspirovat, až to budou číst (*les esmouvoir en les lysant*). (Potvin, pozn. 1)

⁷⁰ *cotte d'armes* (česky „varkoč“) je sice svrchní část oblečení, kterou rytíři nosili přes zbroj během bitev i v turnajích. Viz GREIMAS, Algirdas J. – KEANE, Teresa M.: *Dictionnaire du moyen français* [Slovník střední francouzštiny], Paris, 2001 (dále jen „Greimas“), s. 152. Považuji za vhodnější to překládat volněji.

Roku tisíc čtyři sta⁷¹, po Všech svatých, jsem byl na tažení tisícovky rytířů a panošům kterou vedl pan hrabě de la Marche, později (*depuis*) neapolský král. Aby se vojsko mohlo vyložit v Anglii, vyplouvalo se z Harfleuru. Vylodění proběhlo ve Falmouthu, který byl zapálen (*où les feux furent boutez*). Při návratu naše loď ztroskotala u Saint-Malo v [11] Bretani, naši sluhové (*vallés*), zavazadla (*bagues*)⁷², zbroje byli potopeni a ztraceni a šlechtici (*gentilzhommes*) byli díky Bohu zachráněni ve dvou člunech (*botequins*), které byly v naší lodi.

V dubnu roku tisíc čtyři sta jeden⁷³, po této výpravě, jsem odjel spolu s panem senešalem (*en la compagnie de monseigneur le seneschal*)⁷⁴, abychom podnikli pouť do Jeruzaléma (*le saint voyage de Jhérusalem*), na které jsme strávili dva roky. Vypluli jsme na moře v Janově, pluli obvyklou trasou pro poutníky (*chemin accoustumé d'aler aux pélerins*) a byli jsme, díky Bohu (*la merchy Dieu*), v Jeruzalémě a okolo na všech místech, která poutníci obvykle navštěvují (*que pélerins ont accoustumé de faire*). Byli jsme také na Svaté Kateřině⁷⁵ a odtud jsme jeli k (*devers*) císaři do Konstantinopole, kde jsme viděli mnoho relikvií – kromě jiných i hrot ze Svatého kopí (*fer de la lance Nostre Seigneur*). Byli jsme také v Turecku na několika místech jako Gallipoli, Lysimachii (*Lisemièr*), *Feule la vielle*⁷⁶, *Porspic*⁷⁷ atd. Byli jsme také u krále na Kypru v jeho městě Nikosii. Také jsme byli v Káhiře a v Babylonu (*Babilonne*)⁷⁸, kde jsme viděli indického patriarchu.⁷⁹ Byli jsme také v Damietě, [12] v Gadres, v Acterii, v Ramle (*à Rames*) a v Bethelu (*à Betisel*)⁸⁰. Navštívili jsme také ostrovy Rhodos, Kos (*Lango*), Chios (*Syenne*), Tenedos, Amorgos (*Marbre*), Euboii (*Montecrist*), kde údajně se narodila Helena. Byli jsme také na ostrovech Kauros (*Gore*) a Kefalonia. Při cestě tam i zpět jsme také navštívili království a ostrov Sicílie zvanou Trinacria (*Ternacle*) u krále Martina, který mi ve městě Katánii dal svůj řád korouhve (*de la banière*). Odtamtud

⁷¹ Datace je zřejmě chybná, k této výpravě došlo podle všeho až roku 1404 (viz PARAVICINI, „Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut, chevalier errant“, in: *Saint-Denis et la royauté. Études offertes à Bernard Guenée*, ed. F. Autrand et al., Paris, 1999, s. 127; CHAREYRON, Nicole: *Globetrotters au Moyen Âge*, Paris, 2004, s. 54).

⁷² Toto slovo je ve slovníku střední francouzštiny takto přeloženo s první zmínkou právě u Guilleberta de Lannoye z r. 1421. (Greimas, s. 52)

⁷³ Datace opět posunuta, J. de Werchin byl na této pouti v letech 1405-1406, jak potvrzují PARAVICINI, Werner: *Jean de Werchin...*, s. 127 a CHAREYRON, Nicole: *op. cit.*, s. 54.

⁷⁴ Jean de Werchin, hennegavský senešal.

⁷⁵ Klášter svaté Kateřiny na hoře Sinaj.

⁷⁶ Ch. Potvin váhá mezi Flaviopolí (dříve Zara, SZ od Konst.) a Fileou (na S a blízko Pery; Potvin, pozn. 7).

⁷⁷ Možná Propiza na Orteliových mapách na Z od Drinopole (Potvin, pozn. 8).

⁷⁸ U Káhiry.

⁷⁹ Jednalo se o patriarchu jakobitských křesťanů.

⁸⁰ Srv. tyto názvy s poutnickým itinerářem (Potvin, s. 72-97).

jsme odpluli a přistáli na pobřeží Provence. A odtud, stejně jako při cestě tam, jsme jeli k panu ze Savoie⁸¹, atd.

Roku tisíc čtyři sta čtyři jsem byl na první výpravě, kterou vedl vévoda Vilém Bavorský, hennegavský hrabě (*comte de Haynnaut*), do lutyšského biskupství⁸². Při této cestě byla dvě města – Fosses a Florines – vzata útokem, [13] při kterém jsem byl zraněn do nohy a do paže. Poslali mě spolu s panem z Commynes, rovněž raněným, vozem do *Nyvelle* (Nivelles) v Brabantu. Při tomto tažení zemí okolo Lutychu bylo vypáleno šest až sedm set vesnic, atd.

V tom samém roce asi o tři měsíce později jsem byl v srpnu na velké bitvě u Lutychu spolu s panem vévodou Janem Burgundským, který díky Bohu zvítězil. Lutyšané byli poraženi (*desconfis*); bylo tam asi dvacet osm až třicet tisíc mrtvých mužů⁸³, mezi nimi jejich kapitán pán z Perwez i jeho syn, atd.

V květnu roku tisíc čtyři sta pět jsem odjel s panem hennegavským senešalem, abych viděl turnaj (*les armes*), kterého se on, pan Jacques de Montenay, Tanguy du Chastel a Carmenien⁸⁴ zúčastnili (*firent*) ve Valencii (*Valence la grant*) před (pod dohledem) aragonským králem Martinem, proti čtyřem dalším aragonským a gaskoňským šlechticům, jako byli pánové Pierre de Moncade, Colombart de Saint-Coulombe a dva další.⁸⁵ Cílem tohoto turnaje bylo shodit protivníka tak, aby se celé jeho tělo dotýkalo země anebo to udělat tak, aby ztratil všechny své zbraně. (*Et estoient lesdittes armes à estre portez jus de tout le corps ou avoir perdu tous ses bastons.*) Tento turnaj se konal na počest jedné i druhé strany (*Lesquelles armes furent prinses sus en combattant à l'honneur d'une partie et de l'autre.*).

⁸¹ Hrabě a poté vévoda savojský Amadeus VIII. (1383-1451), pozdější papež Felix V.

⁸² Tato výprava proti vzbouřeným měšťanům z Lutychu, která vyvrcholila krvavou bitvou u Othée, se ve skutečnosti konala r. 1408.

⁸³ Samozřejmě je to přehnaný údaj.

⁸⁴ Jean de Kernean

⁸⁵ Účastníci tohoto turnaje jsou vyliční v PARAVICINI, Werner: „Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut, chevalier errant“, in: *Saint Denis et la royauté, études offertes à Bernard Guenée* (ed. F. Autrand, C. Gauvard, J.-M. Moeglin), Paris, 1999, s. 131: za fr. stranu jsou to ti, které jmenuje Guillebert. Na druhé straně to byli pánové Colomat de Santa Coloma (Gaskoňec a Werchinův vyzyvatel), Pere de Montcada, Peyronat de Santa Coloma a Bernabò de l'Uovo (tito dva poslední jsou v textu ti „dva další“). K okolnostem tohoto turnaje tedy nutno těžit z výše uvedeného článku a také ze SCHNERB, Bertrand: *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paris, 2005, s. 504.

Následujícího července jsem spolu s (*ensemble*) Jacquesem, panem [14] z Marquette, odjel od pana hennegavského senešala a jeli jsme do granadského království proti Maurům na výpravu, kterou vedl infant don Fernando z Kastilie ve jménu španělského krále (*pour et ou nom du roi*), jehož byl poručníkem (*gouverneur*) a regentem. Na této výpravě byla [vojenská] síla [celého] Španělska v počtu dvou set tisíc mužů, jak pěšmo, tak koňmo. Mě dali pod [velení] hraběte de la Marche, který byl potom neapolským králem. A tato vojska se nesetkala s žádným odporem při vstupu do oné granadské země, ale některá města a hrady byly dobyty bez obléhání, jako např. *Aza*, *Hora*, *Cagnette* (Cañette la Real), *Andiche*, věž *Alkakina* (torre Alháquime), *Moncourt* (Montecorto). [Teprve] před Setenilem (*Satanil*) bylo skutečně obléhání, které trvalo tři týdny, aniž by město bylo dobyto. A tak jsem se při rozpuštění (*rompement*) vojska rozloučil (*je prins congîé*) s kastilským infantem a on dal mě a mému společníkovi každému jednoho koně a jednu mulu.

Po odchodu z tohoto vojska (*au départir de laditte armée*) jsem se vydal k portugalskému králi, který mě štědře uvítal a zaplatil všechny mé výdaje ve svém království (*tous mes despens parmy son royaume*). Odtamtud jsem jel do Santiaga de Compostella (*Saint-Jacques*) a vrátil se přes Navarru, kde jsem našel v posteli nemocného krále. Odtud jsem pokračoval přes Aragón ke králi Martinovi a ke jeho ženě, královně Jolantě (*Yolent*)⁸⁶. A potom do Francie ke králi do Paříže, kde jsem měl možnost slyšet (*où me trouvay à oïr*) řeč (*proposition*), kterou měl v paláci Saint-Pol mistr Jean Petit ve prospěch pana vévody Jana Burgundského proti zločinům (*contre les fais*) vévody z Orléans. Byli tam osobně francouzský král, navarský král Ludvík, pan vévoda Jan Burgundský, vévodové z Bavor, z Bourbonu, z Baru a z Lotrinska.

[15] V dubnu roku tisíc čtyři sta osm jsem se vydal na druhou výpravu, kterou vedl infant don Fernando Kastilský a nalodil jsem se v přístavu Sluis se španělskou flotilou, která čítala dvacet sedm plachetnic (*voelles*). Tato flotila byla skoro celá potopena kvůli rozbouřenému moři (*presque toute périée par fortune de mer*); některé lodě ztroskotaly na bretonském pobřeží, jiné se dostaly do zajetí (*se rendirent prisonniers*) v anglických přístavech s výjimkou jedné malé lodi Florentánů, na které jsem byl a která byla ukotvena v průlivu mezi přístavem Southampton (*Hantonne*) a ostrovem Wight (*isle de Wicq*) po dobu patnácti dnů. A tak připluly dvě velké ozbrojené lodě Angličanů, aby nás zajaly, když z Boží

⁸⁶ Yolent (nebo také Violente) však nebyla jeho žena, ale dcera jeho staršího bratra Jana I.

milosti pro nás nastal příznivý vítr (*le vent se retourna bon tout à souhait*), díky němuž jsme jim unikli a přistáli jsme v bezpečí v Harfleuru. Z přístavu Sluis nám to trvalo (*mesimes*) šest týdnů do Harfleuru, kde jsem vystoupil a nalodil se na řeku Seinu, po které jsem jel až do Paříže. Tam jsem koupil dva koně a odjel až do Sevilly (*Sébile*) k infantu donu Fernandovi, který, doprovázen hotovostí posilami (*pouvoir*) z Kastílie a ze Španělska v počtu tří set tisíc mužů pěšmo i koňmo, vpadl do granadského království, kde byl šest až [16] sedm měsíců. Dobył tam Antequeru (*Anticaire*) po obléhání, které trvalo šest měsíců. Toto město bylo dvakrát obklíčeno a při druhém útoku bylo dobyto s pomocí takových velkých dřevěných strojů (*gros engins en bois*) postavených z velkých trámů (*fait de gros marrien*), které vypadaly jako obrovský žebřík, na nichž bylo sto ozbrojených mužů, a dva další stroje, ze kterých nahoře na dlouhých stěžnících vyčnívaly klece plné lučištníků (*arcbaelestriers*). Pro vytáhnutí každého z těchto strojů (*pour lesquelz engiens bouter avant*) bylo nutno tisíc pěšáků.

Během tohoto obléhání přišli do bitvy Maurové, což byli dva strýcové granadského krále, udeřit na předvoj španělského vojska s počtem dvaceti pěti až třiceti tisíc Saracénů. Ti byli poraženi, osm až devět tisíc jich bylo usmrceno (*en y eut de mors*), buď na místě nebo při pronásledování (*en la chasse*), a jejich veškerá kořist byla sebrána s jejich stany (*et toutes leurs despouilles prinses avecq leurs tentes et pavillons*).

Potom došlo k jinému velkému útoku před městem Archidonou, kde jsem byl vážně (*forment*) raněn kamenem, který mi spadl na nohu. To město nebylo vůbec tímto útokem dobyto.

Další klání (*course*) pěti set jezdců (*hommes d'armes*) a pěti set pěšáků proběhlo pod vedením kapitána ze Španělska proběhlo před městem Rondou, kde Saracéni [17] provedli výpad (*saillie*), při kterém byli poraženi. A bylo jich jak mrtvých, tak zajatých [asi] tisíc. Při jedné šarvátce před branou jsem tam byl zraněn dvěma krátkými oštěpy (*dardés*)⁸⁷ a můj kůň byl dvěma krátkými oštěpy zabit a jiný můj kůň pod jedním z mých mužů byl podobně usmrcen.

⁸⁷ *Darde* je krátký oštěp se železným hrotem (Greimas, s. 175).

Během toho obléhání Antequery velmistr svatojakubského řádu vyrazil před Malagu plenit (*fist une course et emprinse devant Malicque*) s devíti tisíci muži a rabovali vinné keře v polích (*sartèrent les vignes es jardins*), pak vše okolo zapálili (*boutèrent les feux là entour*). V ten okamžik (*Alors*) Maurové vytáhli z města a z kraje do bitvy proti křesťanům, kteří byli poraženi a padlo jich šest až osm tisíc (*en y eut de mors*), ať už na místě nebo na útěku.

Poté co se infant vrátil do Sevilly, mi po návratu z tohoto tažení dal jednoho koně (*coursier*)⁸⁸ a jednu mulu a nechal mi zaplatit dva koně, které mi zabili před Rondou. A jiný kapitán mi dal dva další koně.

Když tato válka skončila a byla podepsána příměří mezi granadským a kastilským králem, odjel jsem s pomocí glejtu (*sauf-conduit*) od infanta ke králi do jeho města Granady, kde jsem trávil devět dnů, abych viděl, jak se u něj žije (*à veoir son estat et son estre*)⁸⁹, jeho [18] město, palác, domy a zahrady k odpočinku (*de plaisance*) a také ostatních vládců (*princes*) okolo, což jsou krásné a úžasné věci k vidění.

Projeli jsme zpátky Alcalou, která patří kastilskému králi a je na hranici s Granadou, a potom jsme se vrátili do Sevilly, odtud do Aragonu a do Francie. Na této cestě jsem trávil jedenáct měsíců.

V květnu roku tisíc čtyři sta devět jsem byl v Paříži jmenován (*fus retenus*) číšníkem pana vévody Jana Burgundského. Poté jsem odtamtud s několika šlechtici svého pana vévody odjel na shromáždění před bitvou (*à une journée de bataille*), která měla být vyhlášena na určitý den (*qui se disoit estre à certain jour nommé*), kvůli vypořádání se s hradem Tisel. Obléhali jej pánové de Helly a de Pertenay, tehdy maršálové na straně krále (*lors de par le roy*), kteří ten den měli k dispozici tisíc ozbrojenců a dva tisíce pěšáků. Ten den nepřátelé, tehdy zvaní Armagnakové, nepřišli, a hrad byl tak vydán bez boje. Celou tuto sezónu jsem zůstal se svým bratrem pánem de Saintes ve společnosti pánů de Helly a de Pertenay, maršálů, kteří získali jmenované (*oudit*) země Guyenne, Poitou a Limousin, mnohá města a hrady, některá obléháním, jiné útokem a další válečnou lstí (*par subtilité de guerre*). A provedli to

⁸⁸ *Coursier* je lehký kůň vhodný do války a na daleké cesty, E. Deschamps jej řadí mezi destriera (těžký kůň pro obrněnou jízdu) a roncina (tažný kůň, valach) – podle Greimase, s. 157.

⁸⁹ *Estre* může také znamenat „země“ ve smyslu *pays*, nebo dům, sídlo apod. (Greimas, s. 268)

tak (*Et tant firent*), že se celé Poitou a Limousin podrobilo králi (*qu'ilz mirent tout Poitou et Lymosin en l'obéissance du roy*).

[19] Roku tisíc čtyři sta deset král povolal (*manda*) pana de Helly a jeho hotovost (*puissance*), aby se vrátil z Guyenne k němu (*au devant de luy*) do služby a provedl obléhání města Bourges. Pán de Helly to udělal a odjel z Guyenne a s ním přišlo do Berry šest set ozbrojenců (*luy six cens hommes d'armes*), kteří tam pobývali a plenili (*fourraigeant*). Když (*tant que*) jsme po odjezdu z Bourg-de-Dieu přespávali (*au premier logis que nous fesimes*) v městě a hradu Limeux, přišla směrem od Bourges jednoho rána dobrá tisícovka ozbrojenců a mohutní obzbrojení střelci (*gens d'armes de trait*) a přepadli nás v našem ležení (*nous combatirent à nos logis*), překonali naše ohrady (*gaignièrent nos barrières*) a velmi ošklivě a krutě nás pobili (*reboutèrent*). Tito ozbrojenci nám potom vzali všech našich patnáct set koní a mnoho našich lidí bylo zabito i zajato. Ale pán de Helly a velká většina (*la plus grant part*) rytířů jsme ustoupili (*retraïsmes*) do hradu, na který se zdálo, že zaútočí, ale neudělali nic, než že zapálili město a vzali s sebou kořist (*emmenèrent leur proye*). A tam jsem byl zraněn do stehna mezi brnění (*parmy le harnas*) šípem, po kterém mi ještě devět měsíců zůstala jizva (*dont j'en portay la mouche en la cuisse plus de neuf mois*). A poté co jsme se znovu zásobili (*recouvré*) koňmi až do počtu dvou až tří set díky kořistné výpravě, kterou provedli naši lidé jedné noci v Issoudunu (*Estaudun*), odjeli jsme s panem de Helly a jeho muži ke králi na obléhání Bourges.

[20] V březnu roku tisíc čtyři sta dvanáct⁹⁰ jsem odjel ze Sluis na výpravu do Pruska proti nevěřícím (*méscréans*), kterou vedli místní šlechtici. Nalodil jsem se na obchodní loď (*montay sur mer en une hulcque*), projel kolem (*par devant*) ostrovů v Holandsu, Zélandu, kolem Horního i Dolního Fríska, Jutska a dojel do Dánska do jedné vesnice zvané *Zuutland* (*Zuitland*), u níž je jedno město zvané *l'Escaigne* (Skagen), což je od přístavu Sluis vzdáleno sto mil (*y a cent lieues de l'Escluse*)⁹¹.

Ze Skagenu jsem plul, maje po levici Norsko (*pays de Norwèghe*) a pak jsem vjel do Sundu (*Sonet*), který leží (*syet*) mezi dánskými ostrovy (*isles de Dennemarche*) a Švédským

⁹⁰ Ve skutečnosti to bylo roku 1413. Ten však podle starého způsobu začínal až Velikonocemi, které tehdy připadaly na 23. duben.

⁹¹ 1 fr. míle (*lieue*) odpovídá asi 4,5 km. V textu (zejména v části *Rapports*) se vzdálenosti označují často námořními mílemi (cca 1,8 km). K těmto jednotkám viz CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří, *Malý slovník jednotek měření*, Praha, 1982.

královstvím (*royaume de Zuède*) a toto moře se nazývá *mer de Scoene* (Skanie)⁹² a loví se tu sledi. A tak jsem přijel do Dánského království do přístavu a města zvaného *Elsengueule* (Elsinor)⁹³. V tomto místě je moře nejužší v celém Sundu (*la plus estroitte qui soit oudit Zont*). A na druhé straně této brány Sundu jednu námořní míli (*à une lieue de mer*) je ve Skanii velmi krásný hrad zvaný *Helsembourg* (Helsingborg), vše v Dánském království.

[21] Odsud jsem projel mnohými městy, kde přebývají obchodníci a námořníci, kteří loví ryby jako např. sledě, jako byla: *Scoene* (Skanør), *Vaeltrenone* (Waltrebol), *Dracul* (Dragør) a *Eleboughe*⁹⁴. A potom jsem projel kolem ostrova *Weden* (Huen), který je dánský, a kolem ostrova *Broucholem* (Bornholm), který také patří Dánsku. A potom jsem jel kolem zemí Lübecku a Stralsundu (*Mézonde*) po pravé straně⁹⁵ a před sebou pomořanské vévodství (*duché de Pomer*), které patří dánskému králi a pak jsem dorazil do země pruských pánů do přístavu a ohrazeného města *Danzike* (Gdaňsk)⁹⁶, jímž protéká řeka Visla (*Wissel*), která se zde vlévá do moře. A tak se vlastně (*proprement*) nazývá viselský přístav (*le port de le Wissel*), podle názvu té řeky.

Tato pruská země patří rytířům [22] Bílého pláště⁹⁷ mariánského řádu (*de l'ordre de Nostre Dame*) a ti mají velmistra (*hault maistre*), který je jejich pánem. A tato země byla dříve dobyta mečem na nevěřících z Litvy (*Létau*) a Žmudě (*Samiette*)⁹⁸.

Z Gdaňsku jsem odjel na voze k řečenému velmistru, kterého jsem našel v Malborku (*Mariembourg*)⁹⁹, což je město a velmi pevný hrad, kde spočívá poklad, síla a veškeré zázemí (*tout le retrait*)¹⁰⁰ pruských rytířů. [23] A tento hrad má k dispozici zásoby (*est tousjours pourvëu de tous vivres*) pro tisíc osob na deset let nebo pro deset tisíc [osob] na jeden rok.

⁹² švédsky Skåne. Jako *mer de Scoene* označuje Guillebert zřejmě průliv Kattegat.

⁹³ dánsky Helsingør

⁹⁴ Potvin si neví rady s jeho lokalizací. *Scriptores rerum prussicarum* tvrdí, že se jedná o Malmö. *Scriptores rerum prussicarum oder die Geschichtquellen der preussischen Vorzeit* (Hg. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, dále jen „SRP“), III bd., Leipzig, 1866, s. 444, pozn. 7.

⁹⁵ Guillebert zde nepoužívá světové strany (narozdíl od *Rapports*, a tam ještě pouze při určování směru větrů), takže se i následně budeme setkávat s výrazy typu „po pravé straně“, „po levici“ apod.

⁹⁶ něm. Danzig – Guillebert dost často používá německá pojmenování, která různým způsobem zkomoluje (viz dále).

⁹⁷ Řád německých rytířů

⁹⁸ lat. Samogitia, lit. Žemaitija

⁹⁹ něm. Marienburg

¹⁰⁰ ve smyslu „ubytování“, „místo odpočinku“, „základna“ apod. (Greimas, s. 553)

Z Gdaňsku do Malborku je to deset mil. Pak jsem se vrátil z Malborku do Gdaňsku a nalodil se ke konci května na nákladní loď (*hulque*), abych navštívil dánského krále a strávil tam nějaký čas, protože nebylo jisté, zda se *reise* v Prusku vůbec uskuteční (*pour ce que la rese de Prusse n'estoit point preste*). Plul jsem znovu, maje [tentokrát] Pomořansko, Lübecko a Stralsund (*Mézonde*) po levici a již zmíněný ostrov Bornholm (*Broucsolem*) po pravici. Dostal jsem se do moře u Skanie¹⁰¹ nad Sundem na jeden dánský ostrov zvaný *Zéeland* (*Sjælland*) nad vesnicí a přístav *Elzmorule*¹⁰². Tam jsem vylezl na vůz a jel dánskou zemí následující trasou (*alay parmy le païs de Danemarche le chemin qui s'ensieut*). Z přístavu a města *Elzmorule* neboli *Elzengueule* (Elsinor) je to pět mil do *Roschilt* (Røskilde), což je velké město a biskupství, třetí [největší] město v Dánsku (*la tierce ville de Danemarche*).

Odtud do *Rainstede* (Ringsted), velkého města (*bonne ville*) vzdáleného čtyři míle a z něj do *Nastewede* (Nestved), velkého města pět mil od něj; pak do *Werdinghebourg* (Vordingborg), což je opevněné město a hrad, [24] šest mil daleko [od předchozího]. V tom městě Vordingborgu jsem našel dánského krále¹⁰³, doprovázeného čtyřmi vévody jako byli vévoda pomořanský, vévoda z *Wotilgast* (Wolgast) a dva bratři ze *Zasseme*¹⁰⁴ spolu se dvěma arcibiskupy a třemi biskupy. Během svatodušních svátků (*par ung jour de la Penthecouste*) mě [král] nechal posadit za svůj hodovní stůl (*sa table au disner*) a předal mi svůj řád (*me presenta son ordre*). Pak mi při odjezdu daroval hedvábnou látku (*ung drap de soye*), ale já jsem odmítl co nejzdvořileji, jak jsem mohl (*le plus honnestement que je peulz, je renonchay à son ordre*), protože byl tehdy nepřítel pruských rytířů, na jejichž výpravu jsem jel, kterým se tehdy říkalo *reises*.

Při návratu z Vordingborgu jsem jel zpátky do Pruska tou samou cestou (*m'en revins par le chemin dessudit*) do přístavu zvaného *Cokene* (Køge)¹⁰⁵, který leží čtyři míle od Røskilde. Odtud jsem během noci na svatého Jana odjel na jeden koňský trh do *Ritristede*¹⁰⁶, kde jsem koupil čtyři koně, které jsem poslal lodí po moři z řečeného přístavu Køge a vyzvedl je v již zmíněném přístavu Gdaňsk v Prusku (*lesquelz je mis en mer, dessus ung bateau, audit port de Cokene, et les ramenay au dessusdit port de Danzique en Prusse*).

¹⁰¹ viz pozn. 92

¹⁰² také Elsinor (viz dále v textu)

¹⁰³ Erik VII. (vládl 1397-1439)

¹⁰⁴ Božislav neboli Vratislav VIII. z Wolgastu, „bratři ze *Zasseme*“ jsou Erich V. a Bernhard von Sachsen-Lauenburg. (*SRP*, s. 444, pozn. 15)

¹⁰⁵ Tzn., že se Guillebert vracel přes Naestved, Ringsted a z něj se dal na východ do Køge.

¹⁰⁶ zřejmě opět Ringsted (Potvin pozn. 5)

[25] Z Gdaňsku jsem znovu jel k velmistrovi do Malborku na Visle a z Malborku do *Melunghe* (Elbing)¹⁰⁷, kam je to čtyři míle. A odtud jsem se spolu s velmistrem, který mě velmi dobře přijal (*qui bonne chière me faisoit*), odjel podívat (*esbatre*)¹⁰⁸ do několika jeho měst, dvorů a hradů jejich panství a (pak) se vrátil do Elbingu, což je velmi krásné malé město a posádka (*commanderie*), ležící na dvou řekách.

Když jsem se z Elbingu odjel podívat po kraji (*m'en alant vëant païs*), projížděl jsem městy *Kinseberch*, *Wauwembourg* a *Brandembourch* (Brandenburg)¹⁰⁹. Potom jsem přijel do *Keininczeberghe* (Královce), což je veliké město ležící na řece a jsou tam dvoje hradby (*y a deux fermetez*) a jeden hrad a patří to pruskému maršálovi. V tom městě jsou vidět zbraně, sídlo (*lieu*) a čestný stůl (*table d'honneur*) z časů pruských *reises*; z Elbingu do Královce je to sedm mil.

[26] Z Královce jsem se vrátil do Gdaňsku a tehdy nastaly události, že prušští rytíři uskutečnili v létě (*feroient*) *reise* (*rèse*) proti polskému králi (*sur le roy de Poulane*) a proti pomořanskému vévodovi, kteří byli nakloněni Saracénům (*favorisoient les Sarrasins*)¹¹⁰. A tak jsem odjel z toho Gdaňsku s těmi rytíři, kteří shromáždili z jedné strany patnáct tisíc koní a z druhé strany šest tisíc koní, kterých byl velký počet, i bez pěšáků (*sans les gens de pié, dont il y avoit grant nombre*). Jel jsem s nimi do boje skrz pruské lesy po dobu osmi dnů podél polských hranic (*costiant les frontières de Poulane*). Vpadli (*entrèrent à puissance*) do pomořanského vévodství, kde byli čtyři dni a čtyři noci a kde zapálili dobrých padesát farních vesnic (*villes à clocquiers*) a pobrali kořist na velkém počtu dobytka.

Potom přitáhli před opevněné město (*ville fermée*) zvané *Polleur* (Poltenz), ležící v *Massoen* (Massow)¹¹¹, které bylo velmi statečně napadeno a silou zbraní dobyli dvě ze tří [jeho] bran, [27] ale ti z města se bránili tak statečně, že zde bylo mnoho mrtvých a raněných a nakonec bylo nutné, aby naši lidé ustoupili, aniž by město dobyli. Při tomto útoku (*Auquel assault*) jsem byl pasován na rytíře (*me fut donné l'ordre de chevalerie*) jedním urozeným

¹⁰⁷ pol. Elbląg

¹⁰⁸ doslova „pobavit se“ (Greimas, s. 244)

¹⁰⁹ Dnešní Pribřežnýj; obě předchozí místa je nemožné identifikovat. Ani *SRP* si s tím nevědí rady: „Kinseberg ist in dieser verderbten Form nich zu erkennen.“ (pozn. 3, s. 444)

¹¹⁰ Myslí se tím litevští pohané.

¹¹¹ dnešní Pułtusk v Mazovsku

rytířem jménem *Ruffe de Palieu*¹¹² a sám jsem měl velmi vážně prostřelenou paži šípem (*eus illeceq le bras perchié d'un vireton très durement*).

Přitáhli [pak ještě] k jinému opevněnému městu rozpoutat pár šarvátek (*faire aucunes escarmuches*) a pak, když už neměli nic na práci (*sans plus faire*), odtáhli zpět do Pruska a já se vrátil do Gdaňsku. Tato *reise* trvala šestnáct dní. A brzy po návratu z ní byl velmistr, který kvůli nemoci zůstal v Malborku, zajat a uvězněn (*prins prisonnier*) maršálem a ostatními veliteli, svými protivníky (*hayneurs*)¹¹³. Byl degradován a sesazen ze svého postu (*déposé de son estat*) pro některé chyby, které mu připisovali (*qu'ilz luy impositoient*) a [28] byl vsazen do pevné věže (*forte tour*), kde byl dlouhou dobu plný netrpělivosti. Ale zanedlouho potom se uklidnil a bylo mu svěřeno velení nad malým počtem vojska (*luy fut rendue une petite commanderie*), pak byl puštěn z vězení, ale nakonec zemřel bolestí a žalem (*il mourut de doel et d'anoy*).

Krátce poté jsem odjel z Gdaňsku do Pruska, abych pokračoval do Livonska (*Liufflant*) a byl na zimní *reise*. Tak jsem odjel do Královce, kam je to třicet mil, a odtud do Memelu (*Memmelle*)¹¹⁴, což je posádka ležící na řece *Memmelle* (Němen)¹¹⁵, která je velmi široká¹¹⁶. Je zde hrad, který je posledním pruským hradem před hranicí se Žmudí (*Sammette*). Když se jede z Královce, tak máme po levé ruce moře a po pravé velkou řeku a této cestě se říká *le Strang* (Kurská kosa)¹¹⁷ a z Královce až do Memelu je to osmnáct mil.

Když pokračujeme¹¹⁸ za touto kosou (*oultre ledit Strang*) a stále máme moře po levé straně, vjíždíme do Žmudí, ale nacházíme dobrých dvanáct mil pustiny (*désertes solitudes*) bez jakékoli stopy lidského obydlí. Tato pustina se nazývá *le Strang de Létaoen* (litevské pobřeží), bez ohledu na to, že je to Žmud'. A projel jsem kuronskou zemí (*le païs de Correlant*), která patří livonským rytířům (*seigneurs de Liufflant*), kteří jsou poddaní pruským

¹¹² možná Heinrich Reuss von Plauen (SRP, pozn. 8, *ibid.*)

¹¹³ Doslova „těmi, kdo ho nenáviděli“. Jedná se tu samozřejmě o sesazení řádového velmistra Jindřicha z Plavna (vládl 1410-1413).

¹¹⁴ lit. Klaipėda

¹¹⁵ lit. Nemunas

¹¹⁶ Řeka Němen ve skutečnosti tak široká není, ale v před Klaipedou se rozlévá do Kurského zálivu, který má podobu obrovského jezera. U města samotného ústí toto jezero do moře úzkým průlivem.

¹¹⁷ Může to být také zkomolenina německého *strand* (pláž, pobřeží). Předchozí popis však hovoří jednoznačně pro Kurskou kosu, která je sama o sobě vytvořena navátými písky.

¹¹⁸ V orig. je sice „*on a passé*“, ale zbytek je v přítomném čase.

rytířům, a přijel jsem do města zvaného *Live* (Libava)¹¹⁹, ležící na řece zvané *le Live*¹²⁰, která dělí (*départ*) Kuronsko a Žmud'. Z Memelu do Libavy je to dvanáct mil.

A z Libavy v Kuronsku jsem odjel do Rigy v Livonsku přes několik měst, hradů a posádek, rovněž patřících livonským rytířům. Nejprve (*Et premier par*) Grobinou (*Gurbin*), což je hrad, pak Kuldīgou (*Guldinghe*)¹²¹, což je opevněné město, pak přes hrad *Cando* (Kandava)¹²² a dalšími městy a hrady v Kuronsku a Žmudi patřícím livonským rytířům. A [také] mnohými vesnicemi [30] Zemgalů (*Zamegaelz*), Kurů (*Corres*) a Livů (*Lives*), kteří mají každý svůj vlastní jazyk (*lesquelz ont chascun ung langaige à part eulz*). A dvě míle před Rigou jsem přešel velikou řeku zvanou *Tzamegaelzara* (Daugava)¹²³ a dojel do Rigy, což je přístav, hrad a opevněné město a hlavní město země, kde má sídlo mistr livonského řádu (*le maistre de Liuflant*)¹²⁴. Z Libavy v Kuronsku až sem je to padesát mil.

Říká se (*jasoit*), že tito Kurové byli pokřtěni násilím (*ilz soient cristiens natifz par force*)¹²⁵. Je to společenství (*secte*), jehož členové se po smrti nechávají spálit (*ardoir*) na místě pohřbu, všichni oblečení a ozdobeni (*vestuz et aournez*) svými nejlepšími ozdobami (*aournements*) v lese, který mají nejbližší, ohněm pouze z dubového dřeva (*en feu fait de purain bois de quesne*). Věří, že pokud kouř (*fumière*) půjde rovně k nebi, duše bude spasena, ale pokud povane na stranu (*s'elle va soufflant de costé*), duše bude zatracená.

V Rize jsem našel mistra livonského řádu, pána Kuronska, který je vazal pruského velmistra (*lequel est soubz le maistre de Prusse*), a [31] neshledal jsem, že by se tam nějaká *reise* konala (*et n'y trouvay point de reise*). Tak jsem díky zprostředkování tohoto velmistra (*Sy entreprins par le moyen dudit maistre*) podnikl cestu do Novgorodu v Rusku (*en la grant Noegarde en Russye*) a odjel jsem k zemskému maršálovi (*land mareschal*), který pobýval

¹¹⁹ něm. Libau, lot. Liepāja

¹²⁰ Žádná taková řeka neexistuje, Guillebert ji mohl zaměnit s Libavským jezerem (lot. Liepajas Ezers), do kterého se vlévá řeka Bārta.

¹²¹ něm. Goldingen

¹²² něm. Kandau

¹²³ Neboli Západní Dvina (něm. Düna); Lelewel odůvodňuje Guillebertovo zkomolení slovem „Semigals-Ara“, což znamená „řeka Zemgalů“ (Potvin, pozn. 3).

¹²⁴ Podle Lelewela to byl Konrad von Vietinghoff, který vládl 1404-1414 (*Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421. Gilbert de Lannoy i jeho podróže* (ed. J. Lelewel, dále jen „Lelewel“), Poznaň – Bruxelles, 1844, s. 20). SRP však uvádějí Dietricha Torka (vládl 1413-1415).

¹²⁵ Rkp. (2) psaný Guillebertovým kaplanem tuto větu vypouští. Ch. Potvin se správně ptá, nebyl-li to záměr. (Potvin, pozn. 4.)

v městě vzdáleném sedm mil, poblíž města zvaného *Zeghewalde* (Sigulda)¹²⁶. A odsud dále (*de là en avant*) jsem jel stále Livonskem, z jednoho města do druhého, přes hrady, dvory a posádky řečeného řádového mistra a projel přes velké ohrazené město zvané *Winde* (Wenden)¹²⁷, což je posádka a hrad, a také do Valmiery (*Weldemaer*)¹²⁸, což je ohrazené město a do *Vellin* (Fellin)¹²⁹, což je ohrazené město a posádka, a do *Wisteen* (Wittenstein)¹³⁰, což je posádka a vesnice. A odsud do ohrazeného města, posádky a hradu ležícího na hranici s Ruskem, zvaného Narva (*Narowe*), kterým protéká (*prend son cours*) řeka zvaná Narva, což je velká řeka a město se podle ní jmenuje. Tato řeka odděluje v tomto místě Livonsko a Rusko, patřící pánům z Novgorodu. Z Rigy až do Narvy je to osmdesát mil daleko, takže se na této cestě nacházejí lidé čtyř různých [32] řečí (*les gens de quatre manières de langaiges*), což jsou Livové, Zemgalové, Latgalové¹³¹ a Estové (*les Lives, les Tzamegaelz, les Loches et les Eestes*). Jedouce (*costie on*) mezi Wittensteinem a Narvou, máme po pravici livonské a ruské moře (*la mer de Liuflant et de Russie*)¹³² a tyto země vidíme najednou (*on voit d'une vëue*), když po moři připlouváme k městu Narvě (*quant on vient sur la mer devers laditte Narowe*).

Odtud jsem přešel řeku Narvu a vstoupil do Ruska a nasedl jsem na saně (*sledes*)¹³³, kvůli množství sněhu a velké zimě (*pour les grans nesges et froidures qu'il faisoit*). Nachází se tam jeden ruský hrad zvaný *Nyeuslot* (Neuschloss)¹³⁴ ležící šest milí od Narvy. Z něj jsem jel stále ruskou zemí a projížděl některými vesnicemi a hrady ležícími v této pustině (*en désers pais*), plné lesů, jezer a řek, až jsem dorazil do města Novgorodu (*en la cité de la grant Noegarde*). Ze zmíněného hradu Neuschloss až do Novgorodu je to dvacet čtyři mil daleko¹³⁵.

¹²⁶ něm. Segewald

¹²⁷ lot. Cěsis

¹²⁸ něm. Wolmar, lat. Woldemaria

¹²⁹ est. Viljandi

¹³⁰ est. Paide

¹³¹ Viz GACHET, Émile: „Voyages et ambassades de Guillebert de Lannoy, 1399-1450“, *Trésor national*, 1843, 2e série, t. 1, s. 192.

¹³² tj. Finský záliv.

¹³³ Guillebert to nazývá podle ruského *sledy*. (LELEWEL, Joachim: *op. cit.*, s. 20). Slovo je však přítomné i v germánských jazycích (horno- i dolnoněmčina, švédština a koneckonců i vlámština; viz SOLOVJEV, Alexandre V.: „Le voyage de messire de Lannoy dans les pays russes“, in: *Orbis scriptus. Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag*. (Hg. von Dietrich Gerhard), München, 1966, s. 792, pozn. 10).

¹³⁴ Patrně dnešní Vasknarva na levém břehu řeky Narvy nedaleko Čudského jezera. Jeho lokalizaci upřesňuje Solovjev, když píše, že se jedná patrně o jeden ze dvou hradů (německý či ruský), zvaných „Novyj Gorodok“ a zmíněných shodně r. 1462. Naproti tomu švédský „Neuslot“ na Něvě byl založen až v 17. stol. (SOLOVJEV, Alexandre V.: *op. cit.*, s. 792, pozn. 11)

¹³⁵ Rkp. (2) uvádí 30 německých mil.

Novgorod je neuvěřitelně veliké město (*merveilleusement grant ville*), položené v krásné planině (*en une belle plaine*), obklopené (*avironée*) velkými lesy a v zemi plné vod a bažin (*en bas païs parfont des eaues et de places maresqueuses*). Středem tohoto města protéká jedna velmi mohutná řeka, zvaná Volchov (*Wolosco*). Avšak toto město je [33] uzavřeno v ubohých zdech (*meschans murs*), postavených ze kůlů a země (*fais de cloyes et de terre*), ačkoli (*combien que*) některé věže jsou z kamene. Město je svobodné a vládne tu komuna (*seignourie de commune*) mající jednoho biskupa, který je jako jejich panovník. Také všichni ostatní Rusové z Ruska, které je ohromné, dodržují ve své víře křesťanské náboženství (*Et tiennent... la loy cristienne en leur créance*) jako Řekové. V tomto městě je tři sta padesát kostelů.¹³⁶ Mají hrad stojící nad tou řekou (*assis sur laditte rivière*), kde je založen hlavní kostel svaté Sofie, kterou uctívají (*qu'ilz aourent*), a tam sídlí jejich biskup.

V tomto městě je mnoho velkých pánů, které nazývají *Bayares* (bojary). Také je tam takový měšťan, který vlastní spoustu půdy (*qui tient bien de terre*) v šíři dvou set mil (*deux cens lieues de long*), neuvěřitelně bohatý a mocný (*riches et puissans à merveilles*). A tito Rusové z Veliké Rusi nemají jiné pány, než ty, které si komuna vybere (*n'ont les Russes de la grant Russie autres seigneurs que iceulx par tour, ainsy que le commun veult*)¹³⁷. Jejich měnou jsou stříbrné hřivny (*keucelles*), vážící kolem šesti uncí, bez ražby (*empreinte*), jelikož se vůbec zlaté mince nerazí (*point ne forgent de monnoye d'or*). A jejich drobnou měnou jsou hlavy veverek a kun (*testes de gris et de martres*)¹³⁸. Mají ve svém městě jeden trh, kde prodávají a kupují [34] své ženy podle svého zákona (*eulz de leur loy*), ale my praví křesťané (*les francs cristiens*) bychom se to v životě neodvážili dělat. Vyměňují si mezi sebou své ženy za jednu nebo dvě hřivny (*keucelles*) stříbra, tak jako by se dohodli (*ainsy comme ilz sont d'acord*), že jeden dá druhému podíl (*?, saulte*). A mají dva úředníky, vévodu a purkrabího (*bourchgrave*), kteří jsou guvernéry tohoto města a kteří jsou rok co rok nahrazováni (*sont renouvellez d'an en an*). Sám jsem k tomu biskupovi a k těmto pánům šel.

Ženy mají ze svých vlasů [upletené] dva copy, spadající za jejich záda, a muži jeden cop. V tom městě jsem byl devět dní a ten biskup mi posílal každý den třicet mužů nesoucích

¹³⁶ Opět nadsazený údaj – v Novgorodě bylo tehdy kolem padesátky kostelů a asi čtyřiceti klášterů (ZIMÁK, Alexandr: *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*, Praha 2002, s. 141).

¹³⁷ Rkp. (2) toto tvrzení poněkud aktualizuje: „Nemají jiného krále a pána, než velkého krále z Moskvy (*Musco*), pána velikého Ruska, kterého uznávají za pána (*retiennent pour seigneur*), když chtějí, a pokud nechtějí, tak ne.“ (Potvin, pozn. 3).

¹³⁸ *gris* nebo *petit-gris* je doslova „kožešina ze hřbetu veverky“ (pozn. jsv)

(*chargiez*) chleba, maso, ryby, seno (*fain*), oves (*chinade*), pivo a med¹³⁹. Ti zmínění vévoda a purkrabí mě pozvali na tu nejpodivuhodnější a nejskvělejší večeři, jakou jsem kdy viděl (*me donnèrent... ung disner, le plus estrange et le plus merveilleux que je vëis oncques*). A ten rok byla zima tak studená, že by bylo zajímavé vyprávět o těch mrazech (*racompter les froidures*), neboť jsem musel kvůli té zimě odjet.

Jedna zajímavost o zimě (*une merveille de froit*) byla ta, když se jelo na koni v lesích, tak bylo slyšet praskání stromů a jejich pukání (*fendre*) odshora dolů, způsobené zimou. Byl také vidět [35] koňský trus (*crotte de la fiente des chevaulz*), který byl na zemi zimou zmrzlý, jakmile spadl seshora (*saillir contremont*). A když jsme v noci v této pustině¹⁴⁰ spali, ráno jsme zjistili, že máme své vousy, obočí a řasy tak zmrzlé od dýchání a plné rampouchů, že jsme jen stěží mohli otevřít oči při probouzení.

Ještě jednu zimní prapodivnost (*une autre merveille de froit*) jsem tam v té zimě přímo viděl (*y vëy de long*): v hliněném hrnci (*pot de terre*), plném vody a masa, který dali jednoho rána na jednom jezeře v [té] pustině na oheň, jsem viděl vařit vodu na jedné jeho straně (*lez*) a zamrznat na druhé.

Další zajímavost jsem tam viděl v té zimě: dva stříbrné poháry (*tasses d'argent*), vážící tři marky (? *mars de Troye*), do kterých jsem v noci předtím nabral pod ledem vodu k pití, jsem vzal do svých teplých rukou (*en maniant icelles à mes mains chauldes*) a ony přimrzly k mým prstům (*estre engelées à mes dois*). Hned jak se vyprázdnily a daly k sobě, přimrzly tak k sobě, že když se vzal jeden, zvedly (*sourdre*) se oba, [srostlé] silou mrazu.

Na trhu v Novogorodu se v zimě neprodává nic živého; ať už jsou to ryby, vepřové či skopové maso nebo drůbež, všechno je mrtvé a zmrzlé. A v celé zemi jsou zajíci v zimě celí bílí a v létě celí šedí.¹⁴¹

[36] Všichni páni z města Novogorodu mají k dispozici vojenskou sílu (*sont puissans de*) čtyřiceti tisíc koní a pěšáků nepočítaně (*de poeuple de piet sans nombre*) a častou vedou

¹³⁹ V rkp. (2) se píše *servoise de mielz*, což znamená něco jako „medové pivo“ či snad dokonce „medovina“.

¹⁴⁰ Slovo *désert* lze může ve středověké francouzštině znamenat také „les“. Viz o tom LE GOFF, Jacques: *Středověká imaginace*, Praha, 1998, s. 65.

¹⁴¹ Jedná se prý o dva různé druhy zajíců (GACHET, Émile: *op. cit.*, s. 196). Stejný postřeh o zajících se objevuje v *Livoniae descriptio* v *Polonia Elzeviriana*. (cit. podle Lelewel, s. 22)

válku se svými sousedy, zejména s pány Livonie a v minulosti (*pour le temps passé*) vyhráli několik velkých bitev.

Když jsem vyjížděl z Novgorodu, abych poznal svět (*pour vëoir monde*), odjel jsem na saních v přestrojení z obchodníka do dalšího velkého opevněného tohoto ruského království, zvaného *Plesco* (Pskov). Z Novgorodu je to až do Pskova přes hluboké lesy třicet německých mil.

Pskov je dobře opevněné město kamennými zdmi a věžemi. Je v něm velký hrad, kam nemůže vejít žádný opravdový křesťan, aniž by musel zemřít (*où nul francq cristien ne peut entrer qu'il ne lui faille morir*). Toto město leží nad soutokem dvou velkých řek (*en escut sur deux grosses rivières*), *le Moede* a *Plesco* (Velikaja a Pskova) a to samotné panství je pod králem Moskvy (*à part luy dessoubz le roy de Moeusco*). Když jsem tam byl, tak zrovna vyhnali do exilu (*avoient exillé et enchassié*) svého krále, kterého jsem viděl v Novgorodu. [37] Rusové z tohoto města mají dlouhé na ramena rozpuštěné vlasy (*cheveulz longs espars sur leurs espaulles*) a ženy mají kulatý diadém za hlavou (*ung ront déadême derrière leur testes*)¹⁴², jako [mají] svatí.

Ze Pskova jsem odjel, abych se vrátil do Livonie, a vyjel jsem se svými saněmi (*atout mes sledes*) na řeku Velikaja (*le Moeude*). Z ní jsem dojel na obrovské zamrzlé jezero (*vins sur les glaces d'un moult grand lacq*), zvané *le lacq de Pebées* (Čudské jezero)¹⁴³, které má na délku (*s'estent en longueur*) třicet mil a na šířku dvacet osm mil. Na tomto jezeře je několik ostrovů, z nichž některé jsou obydlené a jiné ne. Po jezeře jsem cestoval (*fus cheminant*) čtyři dni a čtyři noci, aniž bych viděl města nebo domu, a dojel jsem do Livonie do jednoho velmi krásného malého města zvaného *Drapt* (Dorpat)¹⁴⁴, které leží dvacet čtyři mil od Pskova.

Dorpat je moc pěkné a dobře opevněné město, ve kterém je hrad ležící nad třemi řekami¹⁴⁵. V něm (*à part luy*) je biskupství, které nepodléhá (*non appartenant*) livonským rytířům.

¹⁴² Možná je to i drdol nebo věnec spletených vlasů, který se dodnes v Rusku nosí. Greimas (s. 205) je v tomto ohledu skoupý, píše „sorte de coiffure“.

¹⁴³ est. Pejpsi järv

¹⁴⁴ est. Tartu

¹⁴⁵ něm. Embach, est. Emajõgi a další dva menší potoky (SRP, pozn. 3, s. 447)

Odsud jsem projel Livonií do Siguldy (*Zeghewalde*) k zemskému maršálovi, abych dostal glejt, a projel (přitom) Wendenem a Valmierou, což jsou [38] ohrazená města a mnohými vesnicemi, o kterých se nebudu vůbec zmiňovat (*desquelz je ne fay point de mencion*)¹⁴⁶. Z Dorpatu do Siguldy je to padesát mil.¹⁴⁷

Ze Siguldy jsem odjel podívat se na litevské království (*pour m'en aler vëoir le royaume de Létau*) k vévodovi Witoldovi (*Witholt*)¹⁴⁸, králi Litvy, Žmudě a Ruska. Jel jsem stále na svých saních do jednoho ohrazeného města a hradu v Livonii zvaného *Cocquenhouse* (Koknese)¹⁴⁹, který patří řížskému biskupovi (*qui est à l'évesque de Righe*) a je to tam [ze Siguldy] patnáct mil.

Z Koknese jsem vyjel na saních na [zamrzlou] řeku Daugavu (*sur la rivière de le Live*)¹⁵⁰ a dorazil k jednomu hradu livonských rytířů jménem *Dimmebourg* (Dünaburg)¹⁵¹, což je v těchto místech jejich poslední hrad na hranici s Litvou (*Létau*). Z Koknese to může být přibližně patnáct mil.

Když jsem vyjel z Dünaburgu v Livonii, vstoupil jsem do litevského království do obrovského a pustého lesa a cestoval (*cheminay*) dva dny a dvě noci, aniž bych narazil na nějaké obydlí, projížděje kolem sedmi nebo osmi zamrzlých jezer. Tak jsem dorazil do jednoho dvora řečeného Witolda, zvaného *la Court-le-roy*.¹⁵² A z Dünaburgu v Livonii je to až sem patnáct mil.

[39] Z *la Court-le-roy* jsem projel několika vesnicemi, lesy a po velkých jezerech, až jsem dorazil do hlavního města Litvy (*la souveraine ville de Létau*), jménem *le Wilne* (Vilnius), v němž je hrad ležící velmi vysoko na jedné písčité (*savelonneuse*) hoře, ohrazené kameny a zemí, ve které jsou všechny budovy ze dřeva (*le masonnaige de dedens est tout édifié de bois*). Hradby (*la fermeté*) tohoto hradu se táhnou s vrchu hory, opevněné ze dvou stran zdmi, až dolů a v těchto hradbách je uzavřeno několik domů. V tomto opevněném hradu

¹⁴⁶ Guillebert samozřejmě musel projet nejprve Valmierou a potom Wendenem, aby se dostal do Siguldy. Proto je tam přidáno „přitom“, zatímco v orig. je to souřadně spojené.

¹⁴⁷ Značně nadsazený údaj. Potvrzuje to i Potvin (s. 38, pozn. 1)

¹⁴⁸ lit. Vytautas (vládl 1401-1430)

¹⁴⁹ něm. Kockenhausen

¹⁵⁰ srv. výše s pozn. 123

¹⁵¹ lot. Daugavpils

¹⁵² Potvin to lokalizuje jako Swenzjany (dnešní Švenčionys ve východní Litvě; Potvin, pozn. 6).

se obvykle zdržuje (*se tient coustumièrement*) vévoda Witold, litevský kníže, zde má svůj dvůr a sídlo (*y tient sa court et sa demeure*). U tohoto hradu teče řeka, která vede (*qui tire et maine son cours et se eaues*) městem dole, a ta řeka se nazývá *Wilne* (Vilna). To město není vůbec ohrazené, ale je dlouhé a úzké odshora dolů (*longue et estroite de haulte en bas*) a velmi bídne vystavěné (*très mal amaisonnée*) dřevěnými domy. Je zde několik kostelů z cihel. A ten hrad na hoře je ohrazen pouze dřevěnou palisádou (*bois par bolvercques*)¹⁵³ udělanou, jako by to byly zdi.

Z *la Court-le-roy* až do města Vilnius je to dvanáct mil. Lidé tohoto království jsou nově pokřtěni (*cristiens nez nouvellement*) z donucení rytířů německého a livonského (*par la contrainte des seigneurs de l'ordre de Prusse et de Liuflant*). Ve velkých (*bonnes*) městech mají [40] založené kostely a také na vesnicích je každý den nějaký nový založen (*aussy par les villaiges en font fonder de jour en jour*) a v Litvě je dvanáct biskupství¹⁵⁴. Mají také svůj vlastní jazyk. Muži mají vlasy dlouhé spadající na ramena, ale ženy jsou ustrojeny velmi jednoduše (*sont aornées simplement aucques*) jako v Pikardii (*à la coustume de Picardie*).

Litva je pustá zem, většinou pokrytá jezery a rozsáhlými lesy. V tom městě Vilnius jsem našel dvě sestry ženy vévody Witolda, a tak jsem je navštívil (*sy alay devers elles*).

Po odjezdu z Vilnius jsem projížděl litevským královstvím následující trasou, abych se vrátil do Pruska: nejprve (jsem jel) do velkého litevského města zvaného *Trancquenne* (Trakai)¹⁵⁵, které je bídne vystavěné ze samých dřevěných domů (*malement maisonnée de maisons toutes en bois*) a není vůbec ohrazené. Jsou tam dva hrad, z nichž jeden je starý, celý ze dřeva a z planěk omazaných hlínou (*de cloyes de terre placquies*). Tento starý hrad leží na jedné straně jezera, ale na z druhé strany leží na rovné pláni (*d'autre part siet en plaine terre*). A druhý hrad je uprostřed jiného jezera, na dostřel z děla od starého hradu (*au trait d'un canon près du viel chastel*), a ten je úplně nový, postavený z cihel po francouzském způsobu (*à la manière de France*).

[41] V tomto městě Trakai a několika vesnicích okolo žije velký počet Tatarů (*Tartres*), kteří zde pobývají za tribut (*là habitent par tribut*). Jsou to opravdoví Saracéni

¹⁵³ *Bolvercque* je původně nizozemské slovo (srv. s fr. „boulevard“) a znamená hradbu z fošen a z hlíny („rempart de madrier et de terre“, Greimas, s. 71).

¹⁵⁴ Rkp. (2) to opravuje na tři.

¹⁵⁵ něm. Troki

(*drois Sarrasins*), kteří nemají nic z náboženství Ježíše Krista. Mají také svůj vlastní jazyk tatarštinu (*nommé le Tartre*). V tom městě bydlí rovněž (*samblablement*) Němci, Litevci (*Létaus*), Rusové a velký počet Židů; všichni mají svůj vlastní jazyk. Toto město patří vévodovi Witoldovi. Z Vilniusu je to tam sedm mil.

Tento Witold, litevský kníže, dodržuje takový čestný zvyk (*ordre d'honneur*), že žádní cizinci, kteří sem přijedou a tudy projíždějí, nemusí nic utrácet, takže jim kníže dodává zásoby (*les vivres*) a nechá je bezpečně doprovodit kamkoli, kam chtějí v této zemi zajet, na svoje náklady a bez poplatků (*sans coustz et sans frais*). Witold je velmi mocný kníže, který dobyl silou meče (*a conqesté à l'espée*) dvanáct nebo třináct království a zemí. Má celkem (*a toudis*) deset tisíc osedlaných koní (*chevaulz de se selle*), které patří jenom jemu (*appartenans pour son corps*).

V tom městě Trakai je taková uzavřená obora (*ung parcq enclos*), ve které jsou všechny druhy divokých zvířat a zvěře (*venaison*), které lze najít ve zdejších lesích a krajinách (*dont on peut finer es forests et marches de par de là*). Jsou tam takové divoké krávy, zvané *ouroflz* (zubři), dále tu jsou velcí koně zvaní *weselz*¹⁵⁶ a jiní zvaní *hellent* (losi). Dále jsou tam [42] divocí koně, medvědi, kanci, jeleni a všechny druhy zvěře (*toute manières de sauvagines*).

Z Trakai jsem jel do hradu a vesnice zvané *Posur* ležící na Němenu (*sur la rivière de le Memelle*), což je obrovská řeka. Tento hrad je veliký, celý ze dřeva a z hlíny, velmi pevně se rozkládá (*est moult fort assis*) z jedné strany na velmi strmé hoře (*sur une montaigne moult reste*), která spadá k té řece. Ale z druhé strany leží na rovné zemi. V tomto hradu jsem našel vévodu Witolda, litevského knížete, jeho ženu a dceru, ženu velkého krále Moskvy (*au grant roy de Musco*) a jeho vnučku (*la fille de sa fille*). Vévoda přijel do tohoto místa proto, aby podle svého zvyku (*comme il a de usaige de faire*) lovil jednou ročně v zimě (*les yvers*) [43] v těchto lesích po dobu tří týdnů nebo jednoho měsíce, bez toho aby vešel do nějakého domu nebo města. Z Trakai do hradu *Poseur* je to pět mil.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Potvin (pozn. 4) to pomoci něm. *Ezel* překládá jako „osli“. Podle popisu to však úplně nesouhlasí.

¹⁵⁷ Nejasnosti s lokalizací místa. Viz Potvin, pozn. 1. *SRP* k tomu poznamenávají: „Řeka Němen je od Trakai nejbliže na 10 mil. Je možná třeba číst 15 mil. Např. lokalita Pozury je asi 12 mil na sever od Kaunasu.“ (*SRP*, s. 449, pozn. 1)

Poté co jsem odjel z *Poseur*, jsem se dostal do jednoho velkého ohrazeného města, zvaného *Cauve* (Kaunas). Je tam velmi krásný velký hrad, ležící na ostrohu (*en estut*) nad řekou Němen dvanáct mil od *Poseur*.

Pak jsem odjel z Kaunasu v Litvě, a to stále na saních po [zamrzlé] řece Němen a projel kolem dvou hradů tohoto království. Z té řeky Němen jsem vjel na jinou řeku, zvanou *Memmelin*¹⁵⁸. Potom po projetí velmi opuštěné země, hlubokými lesy a rozsáhlými řekami jsem vyjel z litevského království a vrátil se do Pruska. Dorazil jsem k jednomu velkému hradu a malé, dřevem ohrazené vesnici, patřící Řádu německých rytířů, zvané *Ranghenyt* (Ragnit)¹⁵⁹, což je klášter a posádka. Z litevského Kaunasu do Ragnitu je to šestnáct mil.

Z Ragnitu jsem se vrátil do Královce, [44] vyjel na sladkovodní jezero (*une mer de doulce eae*), zvané *Haf*¹⁶⁰ a po tomto *Hafu*, který byl ještě dost zamrzlý, jsem stále na saních dojel až do Gdaňsku v Prusku. Tento *Haf* má na délku dvacet čtyři míle a deset nebo dvanáct mil na šířku. A jede se po něm podél (*costie on*) velké cesty z Gdaňsku do Královce, která měří po zemi dvacet sedm mil.

Po mém návratu do Gdaňsku přišly (*faillirent*) velké mrazy a sněhy, které trvaly dvacet sedm týdnů¹⁶¹. Kolem začátku března (*l'entrée de mars*) tálo natolik, že jsem tam musel nechat své saně a vsednout zpátky na koně. Ten rok byla v Rusku, Litvě a Livonii taková zima, že mnoho lidí zemřelo a zmrzlo (*engella de froit*).

Z Gdaňsku jsem odjel do Marienburgu a dovolil se (*prins congie*) u velmistra a rytířů řádu, abych poté odjel do polského království k polskému králi [45] a viděl jeho dvůr, jeho stát a jeho zemi. Tak jsem projel Pruskem, až jsem dorazil do jednoho velmi pěkného a bohatého ohrazeného města s hradem, klášterem a posádkou, zvaného *Thore* (Toruň), ležícího na řece *Wisle* (Visle). Tato řeka rozděluje na tomto místě Prusko a Polsko. Projel jsem hradem jménem *Ingleseberch* (Engelsburg)¹⁶², kde byl držen (*on tenoit*) velmistr, který byl předchozí rok (*la saison devant*) sesazen a zbaven svého panství (*demis de sa seignourie*). Přijel jsem

¹⁵⁸ říčka Szeszupe nebo jeden z jejích přítoků (viz Potvin, pozn. 2)

¹⁵⁹ dnešní Neman v Kaliningradské oblasti

¹⁶⁰ Zřejmě se jedná o Vislanský záliv.

¹⁶¹ Lelewel to opravuje na sedmnáct (Potvin, pozn. 4).

¹⁶² v Kulmerlandu

k němu navštívit jej v jeho bídě (*en sa misère*), která ve mně vzbuzovala lítost (*dont j'en euz grant pitié*). Z Gdaňsku do Toruně je to dvacet mil.

Z Toruně (*dudit lieu de Thore*) jsem poslal [žádost] k polskému králi, abych k němu dostal glejt, jelikož jsem se účastnil (*pour ce que j'avoie esté armé*) té reise v Prusku proti pomořanskému vévodovi, jehož byl tento král spojencem (*avoit esté aydans*). Poslal jsem k němu až do Krakova (*Traco*), což je šedesát mil. Mezitím (*Endementiers*) jsem odjel z Toruně bojovat do jednoho velkého pruského města s hradbami jménem *Columiène* (*Chełmno*)¹⁶³ na Visle, sedm mil od Toruně, která už je v jeho vlastní zemi (*qui est ung païs à part luy*). Jeden a půl míle odtamtud [46] jsem zajel do hradu s posádkou zvaného *Albenhoux* (*Althaus*), kde se uctívá (*on aoure*) svatá Barbora. Je tu jedna paže a část hlavy této blahoslavené Panny a koná se tu mnoho poutí. Odsud jsem se plavil (*fus mené*) po řece Visle do místa vzdáleného jednu míli od Toruně na ostrůvek (*islette*), kde kdysi v dobách, kdy celé Prusko bylo pohanské (*estoit mescréant*), postavili němečtí rytíři v bílých pláštích své první obydlí na velkém listnatém dubu, stojícím na břehu řeky. Ze dřeva vystavěli hrad a obehnali ho příkopem, napájeným z řeky (*fortifièrent de fossez autour arrousez de laditte rivière*). Díky své odvaze (*vaillance*) a s pomocí tohoto hradu, jenž sloužil jako základna (*à l'ayde et retraitte dudit chastel*), dobyli celou pruskou zem a obrátili ji na naši víru (*et le mirent à nostre créance*). Toto místo se jmenuje *Aldenhoux* (*Althaus*).

Z Toruně jsem jel bojovat do několika hradů a měst v okolí, patřících německým rytířům. Poté co došel můj glejt, přejel jsem řeku Vislu a vstoupil do polského království. Dorazil jsem do jednoho ohrazeného města jménem *Callaiz* (*Kalisz*), v němž jsem našel onoho krále Polska a Krakova (*ledit roy de Poulane et de Traco*), který se právě sám vrátil z honu ve svých lesích (*qui estoit illecq venu esbatre pour chassier en ses forests*), a strávil jsem u něj osm dní během velikonočních svátků.

[47] Tento král mi prokázal čest a dobře mě pohostil (*me fist ledit roy honneur et bonne chière*) a jednoho dne dal vystrojit úžasnou a krásnou večeři, posadil mě ke svému stolu a pak při odchodu mi dal zlatý pohár s svými erby (*une coupe dorée, armoyée de ses armes*) a napsal mi pověřovací dopisy pro francouzského krále. Stálo tam, že si stěžuje na něj, coby nejkřesťanštějšího krále (*qui estoit principal de tous les roys cristiens*), jelikož

¹⁶³ něm. Kulm

všichni křesťanští králové jej nechali navštívit svými poselstvy poté, co byl nově jmenován jako křesťanský král (*depuis sa nouvelle création d'avoir esté fait roy cristien*), a francouzský král to neudělal. Z Toruně je to do Kalisze dvacet dvě míle.

Z Kalisze jsem se vydal na cestu (*prins mon chemin*) k českému králi. Polský král mě nechal vést ze svých zemí přes Slezsko (*conduire et mener hors de ses païs de le Sleisie*), které mu patřilo¹⁶⁴, a dojel jsem do jednoho velmi krásného a bohatého obchodního města, ležícího v této zemi a zvaného *Bresseloen* (Vratislav). Z prvně jmenovaného města do Vratislavě je to osmnáct mil.

Z Vratislavě ve Slezsku jsem jel do jednoho ohrazeného města jménem *Suaydenech* (Svídnice), které leží šest mil [48] od Vratislavě. Tam jsem se setkal s vévodou Ludvíkem Břežským (*Loys de Brighe*)¹⁶⁵, který mě velmi slavnostně a čestně pohostil (*me fist moult grant feste et honneur*), dal mi řád a přijal do společenství *du roy de Land*, který má dobře sedm set rytířů, panošů a stejně tak vznešených dam (*gentilzfemmes*) a kterého byl on hlavou.¹⁶⁶

Z města Svídnice ve Slezsku jsem vjel do českého království a projel několika městy, o kterých se pro stručnost (*pour brieffté*) nebudu zmiňovat. Přijel jsem tak do Prahy (*Praghes*), což je hlavní město českého království (*maistre ville du royaume de Béhaigne*), ležící na řece. V tomto městě jsem se setkal s králem Janem¹⁶⁷ a královnou a trávil u nich jedenáct dní. Ze Svídnice do Prahy je to dvacet šest mil.

V Praze jsou dvě města, jedno staré a druhé nové, a je to veliké a bohaté [město]. V tom novém je vysoká věž, na které jsem viděl v doprovodu krále velmi vzácné relikvie (*les reliques très dignes*), které se ukazují lidem jednou do roka, takové jako je železo ze [svatého] kopí a jeden z hřebů našeho Pána a několik hlav z těl svatých. Viděl jsem tam takové množství lidí, že podle svědectví některých rytířů a panošů, jich mohlo být dobře čtyřicet tisíc hlav.

¹⁶⁴ V rkp. (2) je to správně opraveno na „*Que appartient au roy de Béhaigne*“. (Potvin, pozn. 4)

¹⁶⁵ Ludvík II., vévoda z Lehnice a z Břehu (vládl 1399-1436)

¹⁶⁶ Gachet ani Lelewel (tím pádem ani Potvin) si s tímto neví rady. M. Čapský v této souvislosti hovoří o tzv. bratrstvu „obojku honícího psa“ (Rudenbandu), který Ludvík II. založil r. 1413 (ČAPSKÝ, Martin: *Vévoda Přemek Opavský*, Brno-Opava, 2005, s. 180.) Ke této Guillebertově návštěvě viz také PARAVICINI, Werner: „Gab es eine einheitliche Adeslkultur Europas?“, *Historische Zeitschrift*, 2006, bd. 40, s. 422-423.

¹⁶⁷ Samozřejmě šlo o Václava IV.

[49] Celé království bylo rozděleno na dva tábory (*estoit en division l'un contre l'autre*) kvůli jednomu kazateli jménem Hus (*pour l'occasion d'un homme prescheur, nommé Housse*) a většina šlechty vedla válku proti králi a královně. Do té země jsem přijel, ale zase jí rychle opustil (*entray oudit país, mais j'en widay*), abych neupadl do žádného nebezpečí (*en grant péril d'estre rué jus*).

Z města Prahy jsem odjel do rakouského vévodství (*duché d'Ostrieche*) k vévodovi. Přijel jsem k jednomu opevněnému městu jménem *Berch* (Kutná Hora)¹⁶⁸ v Čechách, sedm mil od Prahy. Jsou tam doly, kde těží stříbro českého krále.

Roku tisíc čtyři sta třináct, když jsem se vrátil z *reise* v Prusku, jsem odjel do Anglie na cestu ke svatému Patrikovi (*pour faire le voyage de Saint-Patrice*). Tu jsem [však] tehdy nemohl vykonat, neboť jsem byl zadržen a uvězněn v Anglii. Z tohoto veznění (*De laquelle prinse*) jsem byl Bohu díky osvobozen a vydán (*je fus envoyé quittes et délivres*) díky svým dobrým přátelům, ale byl jsem tam tak dlouho, že jsem se nemohl účastnit obléhání Arrasu, které se tehdy konalo.

Roku tisíc čtyři sta patnáct jsem byl v bitvě u *Rousseauville* (*Ruisseauville*)¹⁶⁹ zraněn do kolena a na hlavě a ležel [50] s mrtvými. Ale poté co jsem byl od nich oddělen (*mais à les despouiller*), jsem byl uvězněn, určitou dobu držen a odveden do jednoho blízkého domu s deseti nebo dvanácti dalšími samými raněnými vězni (*prisonniers, tous impotens*). Během nového útoku (*rencharge*), který provedl vévoda brabantský, se rozkřiklo (*on crya*), že každý zabíjí své vězně. Tak jsme zapálili dům, ve kterém jsme byli my, ranění (*où entre nous impotens estièmes*). Já jsem se ale díky Bohu odplazil od ohně po čtyřech (*je me trainay hors du feu à quatre piez*), kde jsem byl, dokud (*où*) Angličané, naši nepřátelé nepřišli. Pak jsem byl znovu zajat a prodán panu z Cornwallu (*monseigneur de Cornuaille*), který si myslel, že jsem nějaký velký pán, protože jsem byl díky Bohu dosti slušně oblečen (*estoye assez honnestement en point*), jako tehdy (*selon le temps de lors*), když jsem byl prvně zajat. Tak jsem byl odveden do Calais a odtud do Anglie až do té doby, než zjistili, kdo jsem. Musel jsem pak zaplatit výkupné (*lors fus mis à finance*), což mě stálo dvanáct set écus ve zlatě a

¹⁶⁸ podle Kuttenberg

¹⁶⁹ neboli bitva u Azincourtu

jednoho koně za sto franků. Při odjezdu mi onen pán z Cornwallu daroval dvacet noblů, abych si koupil novou zbroj (*racheter ung harnas*).

Roku tisíc čtyři sta šestnáct po návratu z vězení jsem jel k panu vévodovi Janovi v Burgundsku, který mi dal úřad kapitána (*la capitainerie*) hradu ve Sluis (*l'Escluse*), kde jsem z Boží milosti (*par la grâce de Dieu*) vládl [dalších] třicet let. Odsud jsem přijel k panu vévodovi Filipovi, tehdy hraběti z Charolais a guvernérů tamějších území (*gouverneur des marches de pardecha*) ve jménu jeho otce, který mi dal úřad *des divines provisions*.¹⁷⁰ S ním jsem potom byl neustále, až do doby, kdy se dozvěděl o smrti svého otce, pana vévody Jana. [51] Když se pan vévoda Filip stal vévodou burgundským, poslal mě na diplomatickou misi (*ambaxade*) s biskupem z Arrasu, který byl tehdy v Mantes (*Mante*)¹⁷¹, k anglickému králi za účelem míru mezi francouzským a anglickým králem. Tento mír byl uzavřen v oné době, o které vám tu vyprávím (*en icelui temps que je vous compte*).

Roku tisíc čtyři sta dvacet jsem byl s panem vévodou Filipem při obléhání Montereau, kde vyzvedl tělo svého otce pana vévody Jana a nechal ho převést do Burgundska. Pak jsem se účastnil (*fus*) obléhání Melunu, které trvalo pět měsíců. Tehdy, po smrti prvního komorníka pana Athéis de Brimeu, mi byla svěčena tajná pečeť (*le seau de secret*) mého vznešeného pána (*de mon très redoubté seigneur*), aniž by existoval nějaký jiný první komorník (*sans ce qu'il y eut autre premier chambelan*). Po dobu tří měsíců jsem u něho spal a dvakrát jsem nesl jeho korouhev ve stejném šiku s ním, oblečen do zbroje (*et portay sa bannière deux fois, la cotte d'armes vestue, en bataille rengie avec luy*).

Během toho jsem se chystal (*Ce temps pendant, emprins*) na cestu do Jerusáléma po souši na příkaz (*à la requeste*) anglického a francouzského krále a pana vévody Filipa, hlavního organizátora (*principal esmouveur*). Tak byl můj švagr pan z Roubaix, který byl tehdy u Arrasu, požádán a byla mu udělena ona tajná pečeť.

Čtvrtého května roku tisíc čtyři sta dvacet jedna jsem odjel ze Sluis jako jeden z osmi, to znamená: já, *le Gallois* Dubois, Colart – levoboček (*le bastard*) de [52] Marquette,

¹⁷⁰ Definováno jako: „úřad pro řízení duchovních záležitostí vévodského domu“ (*administration des affaires spirituelles de sa maison*), viz Potvin, s. 191 (*Éphémérides*).

¹⁷¹ dnešní Mante-la-Jolie

levoboček de Lannoy, Jehan de la Roe, Aggregy de Hem, *le roy d'armes d'Artois*¹⁷² a Copin de Poucque. Své lidi, zavazadla a dary jsem poslal po moři do Pruska a [sám] jel přes Brabant, Gueldern, Vestfálsko (*Westfale*), münsterské a brémské biskupství (*les éveschiez de Minstre et de Bremme*), do Hamburku (*Hambouch*), Lübecku, Wismaru, Rostocku, Stralsundu (*Mesunde*), Greifswaldu (*Gripsuole*), přes vévodství mecklenburské, barthské (*Bart*), wolgastské (*Wougast*) a pomořanské a biskupství *Canin* (Cammin), až jsem dojel do Gdaňsku na Visle, kde jsem se setkal s pruským velmistrem a dalšími řádovými rytíři a předal mu zmíněné dary a dopisy (*luy présentay les joyaulz et lettres dessusdittes*)¹⁷³. [Jelikož] byla moje mise (*ambaxade*) vyslaná od králů Francie a Anglie, velmistr mě přijal s velikou ctí a pozval mě několikrát na večeri (*en moy donnant plusieurs disners*). Pak mi daroval tažného koně (*ronssin*)¹⁷⁴ a krásného mimochodníka (*haghenée*) a *roy d'armes* z Artois dostal deset noblů. Nechal jsem svého příbuzného Aggregyho de Hem u velmistra jménem *Micquiel Cocquemeistre* (Michael Küchermeister), aby tam zůstal dva roky a naučil se německy.

[53] Z Pruska jsem jel přes město *Sadowen* v Rusku¹⁷⁵ k polskému králi, kterého jsem našel hluboko v polské pustině v jednom ubohém místě, zvaném *Oysemmy* (Oziminy). Vedl jsem k němu tedy mírové poselstvo (*ambaxade de la paix*) od obou již jmenovaných králů a předal mu dary anglického krále. Prokázal mi velké pocty, když pro mě poslal třicet mil od něj a nechal mě přijet na své náklady (*envoya au devant de moy bien trente lieues, pour moy faire venir à ses despens*). Nechal mi postavit v této pustině nádherné obydlí (*ung très beau logis*), celé ze zeleného listí a haluzí (*ramsseaux*), abych mohl přebývat (*tenir mon estat*) blízko něj a vzal mě na lov, na kterém se chytají divocí medvědi. Dvakrát mě pozval na dvě velmi štědré večere (*me donna deux très frisques disners*), zvláště na té jedné (*l'un par especial*) bylo více než šedesát chodů. Nechal mě tam posadit ke svému stolu a stále mi dodával jídlo (*me envoyoit toujours vivres*). Svěřil mi [také] dopisy, o které jsem ho žádal, abych měl glejt do Turecka¹⁷⁶. [Byly] adresované tureckému císaři¹⁷⁷, s nímž byl spolčený

¹⁷² Je pravděpodobné, že se jedná o titul spojený s tzv. dvorem lásky (*la Cour d'amour*) založeným burgundským vévodou Filipem Smělým r. 1401 v paláci Artois v Paříži. K tomuto dvoru viz SCHNERB, *Jean sans Peur*, s. 455n.

¹⁷³ Zajímavé je, že Guillebert dary ani dopisy v tomto textu nijak předtím nepopisuje. Nejedná se o vypuštěnou pasáž z jeho *Rapports*?

¹⁷⁴ Greimas uvádí jak „cheval de service, de charge“, tak „cheval grand et puissant, cheval de guerre“. První význam je častější a zde je klidně možný. (Greimas, s. 562)

¹⁷⁵ Lelewel trvá, že jde o Sadov-Visnia u Lvova, Potvin to ztotožňuje se Sandoměří. (Potvin, pozn. 2) V dnešním Rusku neleží každopádně ani jedno. Tehdy však byla Halič takto běžně označována (viz SOLOVJEV, Alexandre V.: *op. cit.*, s. 794).

¹⁷⁶ Tureckem se přirozeně rozumí území ovládané tehdy tureckým sultánem, tedy i část Balkánu za Dunajem. Vyplývá to i z následujícího popisu.

proti uherskému králi. Řekl mi však [54], že ten císař zemřel, a proto je Turecko ve válce a nemohl bych jím projet po zemi. Tak jsem u něj pobyl šest dní a při odjezdu mi daroval dva koně, dva mimochodníky (*haghenées*), dva kožené obleky, sto sobolů (*sebelins*), ruské rukavice, tři uzavřené poháry, zlaté peníze, sto uherských zlatých a sto českých zlatých grošů (*cent florins en gros de Béhaigne*). Každému ze čtyř šlechticů, kteří byli se mnou, daroval jednu hedvábnou látku (*ung drap de soie*) a tomu heroldovi kožešinu a deset rýnských zlatých, kuchaři (*queux*), vozkovi (*charreton*) a podkonímu (*vallet d'estable*) dal každému jeden zlaták.¹⁷⁸ Každý z jeho lidí mi dal několik menších darů, jako byli jestřábi (*ostoirs*). Jelikož se král nacházel na pustém místě, poslal mě od sebe do svého města jménem *Lombourg* (Lemberg)¹⁷⁹ v Rusku, abych se tam nechal pohostit. Páni a měšťané z tohoto města mi přichystali vydatnou večeři a kožešinu. Arméni, kteří tam byli, mi dali kožešinu a nechali mě tancovat a bavit se s paními (*me firent danser et faire bonne chière avecq les dames*). Tento král mě nechal vést (*conduire et mesner*) několik dní od království na své náklady.

[55] Odtud jsem odjel do jednoho ruského města zvaného *Belfz* (Belz)¹⁸⁰ k vévodkyni mazovské, která mě přijala se ctí a poslala mi do mého příbytku (*à mon hostel*) několik druhů jídla. Byla to sestra polského krále. Projel jsem nízkou Rusí (*la basse Russie*)¹⁸¹ směrem k litevskému velkovévodovi a králi Witoldovi, kterého jsem našel v *Kamenich* (Kamienec)¹⁸² v Rusku, spolu s jeho ženou. Byli doprovázeni jedním tatarským vévodou a dalšími vévody, vévodkyněmi a rytíři v hojném počtu. Vévodovi Witoldovi jsem předal své mírové poselství (*je fis mon ambaxade de la paix*) od obou králů¹⁸³ a předal mu klenoty (*joyaulx*) od anglického krále. Panovník mě také prokázal velké pocty a dobře mě pohostil. Třikrát mě pozval na večeři, posadil mě ke svému stolu, kde seděla vévodkyně jeho paní a ten saracénský vévoda z Tartarie. Viděl jsem jednou v pátek, jak tento u svého stolu jí maso a ryby (*parquoy je vey mengier char et poisson à sa table, par ung jour de vendredy*).

¹⁷⁷ Samozřejmě se jedná o sultána.

¹⁷⁸ Tato pasáž nás vcelku ojediněle seznamuje podrobněji s Guillebertovým doprovodem.

¹⁷⁹ Lvov

¹⁸⁰ Bělec

¹⁸¹ Tzn. Haličí. Ke Guillebertovým pojmenováním Rusi viz SOLOVJEV, Alexandre V.: *op. cit.*, s. 795-796.

¹⁸² ve Volyni. Lelewel uvádí *Krzemieniec* (Lelewel, s. 38), Solovjev to ztotožňuje s městem Kamieniec-Litovskij mezi Brestem a Bělověžským pralesem, dnešní Kamjanec v Bělorusku (SOLOVJEV, Alexandre V.: *op. cit.*, s. 795).

¹⁸³ Jiným slovy Guillebert předal zprávu o tom, že anglický a francouzský král uzavřeli mírovou smlouvu v Troyes r. 1420.

[56] A byl tam jeden Tatar, který měl vous dlouhý až pod kolena a zabalený do kusu látky (*enveloppée d'un coevrechief*). Při jedné slavnostní večeři, kterou [Witold] pořádal, přišla k němu dvě poselstva, jedno z Novgorodu a druhé z království Pskova. Líbajíce zemi, donesli před jeho stůl různé úžasné dary, jako nevydělané kuny (? *martres crues*)¹⁸⁴, hedvábné šaty, soboly (*soubes*), kožešinové čepice (*chapeaux fourrez*), vlněné látky, zuby vranky, což je ryba (*couragnes, qui est poisson*)¹⁸⁵, zlato, stříbro; asi šedesát druhů darů. Ti z Novgorodu také dostali, ale ti ze Pskova ne, naopak je před jejich zraky s hanbou vyhodil (*ainchois les rebouta de devant ses yeulz par hayne*). Mě vévoda vybavil na odchodu takovými listy, kterých mi bylo třeba, abych projel jeho prostřednictvím Tureckem. Byly napsané tatarsky, rusky a latinsky. Přidělil mi také jako průvodce (*me bailla pour moi conduire*) dva Tatary, šestnáct Rusů a Valachů, ale upozornil mě, že nemohu projet přes Dunaj kvůli válce, která se vedla všude v Turecku po smrti císaře. Byl spojený s polským králem a Tatary proti uherskému králi. Na odchodu mi daroval dvojce hedvábné šaty zvané *soubes* (kožich)¹⁸⁶ vyrobené ze sobolí kožešiny, čtvero kožešin, čtyři koně, [57] čtyři špičaté klobouky (*quatre chapeaux spichoult*) ve svých barvách (*livree*), deset vyšívaných šátků (*coevrechiefs broudez*), čtyři páry ruských přehozů (*tasses de Russie*)¹⁸⁷, jeden luk, šípy a toulec (*tarque*)¹⁸⁸ z Tatarie, tři rozdělené a vyšívané přehozy, sto zlatých dukátů a dvacet pět stříbrných hřiven (*keuchelles*), majících hodnotu sta dukátů. Toto zlato a stříbro jsem odmítl a vrátil, protože tehdy byl [vévoda] spojený s husity proti naší víře (*s'estoit aliez avecq les Housses contre nostre foy*). A vévodkyně jeho žena mi poslala zlatý řetízek (*cordon d'or*) a jeden velký tatarský zlaťák (*florin*), abych ho nosil na krku jako její znamení (*livrée*)¹⁸⁹. Vévoda dal mému heroldovi jednoho koně a jedny šaty (*soube*) vydělané z kuní kůže, strojenou čapku (*chappeau fric*)¹⁹⁰ jeho barev, dvě hřivny (*keucelles*) stříbra a šest a půl zlatých dukátů. Mému písaři (*clercq*)¹⁹¹ jménem Lambin, kterého jsem poslal k anglickému králi, dal jeden kožeš (*soube*), což byly hedvábné šaty, opatřené kuní kožešinou, a jednu

¹⁸⁴ Lelewel uvádí „kunyn niewyprawione“ (s. 67)

¹⁸⁵ dravá potoční rybka

¹⁸⁶ Patrně podle ruského „šuba“ (podle Lelewela, s. 67). Jednalo se zřejmě o hedvábný plášť s kožešinovou podšívkou.

¹⁸⁷ Potvin (pozn. 3) vysvětluje, že je to látka překrývající záhyby zbroje. Tomu by odpovídalo i polské *przegubniki* u Lelewela (s. 67). Greimas (s. 617) tvrdí, že *tasse* pochází od německého *tasche* a znamená tedy něco jako vak nebo měšec.

¹⁸⁸ Podle BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est: Guillebert de Lannoy (1386-1462)“, *Le Moyen Âge*, 1989, 95/2, s. 305. Dnes fr. „carquois“.

¹⁸⁹ Tedy znamení, že byl Guillebert ve službách vévodkyně.

¹⁹⁰ podle Lelewela („czapkę strojną“, s. 71)

¹⁹¹ Může to být i kaplan.

čapku ve svých barvách. A každému z pěti pánů, které jsem měl s sebou, daroval hedvábnou látku.

[58] *Item*, mi jeden ruský vévoda a vévodkyně, z jeho lidí¹⁹², dali dobrou věčeři a pár ruských vyšíváných rukavic a jeden¹⁹³ Byly mi dány také další dary od jeho rytířů jako čepice (*chappeaulz*) a rukavice (*mouffles*)¹⁹⁴ z kuní kožešiny a tatarské nože (*cousteaux*), zejména (*par especial*) od Gedigolta (*Guedigol*), starosty *Pluy* v Podolí (*capitaine de Pluy, en Lopodolye*)¹⁹⁵. U onoho Witolda jsem byl devět dní a pak jsem odjel.

Tak jsem se z Kamence vrátil do Lvova (*Lombourg*), kam to je padesát mil, tolik jsem odbočil ze své cesty (*de tant me tordy hors de mon chemin*), abych našel vévodu Witolda. A ze Lvova jsem projel horní Rusí (*parmy la Russie la haute*) a přijel do Podolí do jiného Kamence (*à une autre Kemenich*)¹⁹⁶, překrásně položeného a patřícího vévodovi. Tam jsem se setkal s jedním rytířem, starostou Podolí, jménem Gedigolt (*Ghedigold*), který mě velmi slavnostně přijal (*me festoya moult*), dal mi vzácné dary a něco ze svých potravin a krásné večeře. A odtud jsem jel přes Malé Valašsko (*parmy Wallackie la petite*) velkou pustinou a setkal se s vojvodou (*wiwoude*) Alexandrem, pánem [59] tohoto Valašska a Moldávie v jednom jeho městě zvaném *Cozial*¹⁹⁷. Ten mě ještě přesněji potvrdil (*me dist pour certain encores mieulz*) pravdu, že turecký císař zemřel a že je velká válka po celé zemi, jak na straně Řecka (*au costé devers Grèce*), tak za ramenem Svatého Jiří (*oultre le bras Saint-George*)¹⁹⁸ u Turecka (*devers la Turquie*) a že jsou tam tři páni, z nichž každý se chce silou zmocnit trůnu (*qui chascun se vouloit faire empereur par force*). Nemohl bych vůbec překročit Dunaj (*Dunowe*), poněvadž by žádný z jeho lidí nebyl tak smělý, aby se odvážil mě tam dovést nebo mě tam nechat přepravit. A tak bylo nutné (*et sy failly*), abych změnil svůj úmysl projet Tureckem. Vydal jsem se tedy po zemi cestou, která vede do Kaffy, abych se pokusil objet Černé moře (*la mer Maiour*). Když jsem odjížděl od onoho pána Valašska, dal mi jednoho

¹⁹² Tedy „Witoldových“ lidí. Solovjev zkoumal, kdo by mohl být oním „duc de Russie“. Bud’to nějaký potomek Gedyminase, usazený ve Volyni nebo v jiné ruské provincii Velké Litvy, případně i princ Dmitrij Smolenský, zmíněný k r. 1433 coby vazal polského krále. (SOLOVJEV, Alexandre V.: *op. cit.*, s. 795, pozn. 29)

¹⁹³ Zde je slovo vynecháno; pro opisovače bylo zřejmě tak složité, že mu neporozuměli a nezapsali jej (Potvin, pozn. 2)

¹⁹⁴ *mouffle* – z vlámsčiny, znamená rukavici bez oddělení pro palce (Lelewel s. 70, pozn. 73; srv. s Greimasem, s. 424).

¹⁹⁵ K jeho osobě podrobně Lelewel, s. 70, pozn. 74. *Pluy* se nepodařilo lokalizovat, patrně se jedná o chybu přepisu (*ibid*).

¹⁹⁶ Kamienec-Podoľskij. Viz výše pozn 182.

¹⁹⁷ zřejmě Kozlov, severně od Dněstru (Potvin, pozn. 1)

¹⁹⁸ čili Bosporská úžina.

koně, glejt (*conduitte*), tlumočníky (*truchements*) a průvodce a já jel v tomto Valašsku více než čtyři míle naprostou pustinou (*par grans désers*). Dorazil jsem do jednoho opevněného přístavního města zvaného *Mancastre* nebo také *Bellegard* (Bialogorod)¹⁹⁹, kde bydlí Janované, Valaši a Arméni (*Hermíns*). Za mé přítomnosti (*moy présent*) tam tehdy k jednomu okraji řeky přijel výše uvedený Gedigolt (*le devant nommé Gueldigold*), správce (*gouverneur*) Podolí, aby silou postavil a založil úplně nový hrad, který byl udělán ani ne za měsíc [60] vévodou Witoldem²⁰⁰ na pustém místě, kde není ani dřevo ani kameny. Ale tento správce přivedl dvanáct tisíc mužů a čtyři tisíce vozů naložených kameny a dřevem.

Item, na začátku noci v tomto městě Mancastru jsem byl já a jeden můj tlumočník povalen na zem (*rué jus*) a okraden zloději a dokonce bit a ošklivě zraněn do ruky. Ba co víc, byl jsem svlečen úplně do naha (*devestus tout nud*) až na košili a přivázán ke stromu (*loyé à ung arbre*) po celou noc přímo na břehu (*emprès et sur le bort*) jedné veliké řeky zvané *Nestre* (Dněstr). Tam jsem strávil noc ve velkém nebezpečí, že mě někdo zabije nebo utopí (*péril d'estre murdry ou noyez*). Ale ráno mě díky Bohu odvázali (*deslièrent*)²⁰¹. Byl jsem celý nahý jako předtím, vlastně jenom v košili (*c'est à scavoir atout ma chemise*), unikl jsem jim a přišel do toho města naživu (*sauf la vye*). Ten den přišli ostatní moji lidé, které jsem nechal onu noc v pustině, když jsem předtím šel pro ně shánět ubytování (*sy alloye devant pour prendre logis pour eulz*). Ztratil jsem tak asi sto dvacet šest dukátů a další zavazadla (*bagues*). Ale nakonec jsem vyhledal (*pourchassay*) vojvodu Alexandra, pána onoho Mancastru, a bylo mi přivedeno a vydáno až devět těch zlodějů s provazy na krku (*le hart au col*), které jsem mohl nechat usmrtit dle libosti (*en ma franchise de les faire morir*). Oni mi ale vrátili mé peníze [61], takže jsem se pro slávu Boží (*pour l'honneur de Dieu*) za ně přimluvil (*priay pour eulz*) a zachránil jim život.

Item, z Mancastru jsem poslal část svých lidí, zavazadel a darů po moři na lodi do Kaffy. S ostatními jsem pak odjel po zemi z řečeného Valašska, abych jel do Kaffy přes velkou tatarskou pustinu (*par ung grant désert de Tartarie*), což mi trvalo osmnáct dní. Přejel jsem řeku Dněstr a řeku Dněpr (*Neppre*), na které jsem potkal jednoho tatarského vévodu, přítele a služebníka vévody Witolda, spolu s velkou vesnicí Tatarů, kteří jsou poddaní toho Witolda (*qui sont audit Witholt*), muži, ženy a děti, a byli bez domů, bydlíce na zemi. Tento

¹⁹⁹ tur. Akerman

²⁰⁰ Rozumí se „...na jeho příkaz“.

²⁰¹ Myslí se tím ti zloději; proto jim Guillebert posléze utekl.

vévoda, jménem Jambo, mi dal spoustu jeseterů (*poissons esturgeons*) a daroval mi omáčku z palem (*sieuce de bacho*)²⁰² a dobře mě pohostil. Pak mě, mé lidi i mé vozy nechal báječně přepravit za pomoci svých Tatarů (*par ses Tartres*) přes zmíněnou řeku, která byla jednu míli široká, na malých lodích z jednoho kusu [dřeva]. Ale dva dny poté, co jsem od něj odjel, se mi stala nepěkná příhoda (*une forte aventure*), protože jsem ztratil všechny své koně, [62] lidi, tlumočníky, Tatary a průvodce, v počtu až dvaceti dvou lidí. Byli ztraceni déle než den a celou noc, kvůli divokým a hladovým vlkům, kteří splášili (*eslevèrent*) v noci mé koně, když jsem zrovna odpočíval v hlubokém lese (*en la forest déserte*). Moji lidé je sledovali asi tři míle daleko. Ale nazítří jsme díky Boží milosti a mnohým [pátracím] výpravám (*plusieurs pélerinages*), které jsem se svými zbylými lidmi ušel, našli všechny tyto tlumočníky a průvodce, kromě jednoho Tatara, velmi oddaného člověka (*très loyal homme*). Ten pátral po koních, až je šťastnou náhodou našel díky jedinému hřebci (? , *cheval coullu*), který tam byl spolu s jednou klisnou (*qu'il y avait en la compagnie et d'une seulle jument*). Byli sami dva bez nikoho dalšího, nalezení jako první, jak se pásli společně; na něj tento Tatar vsedl, aby jel hledat ty ostatní. Ten Tatar se jmenoval Gzooyloos a byl jeden z mých průvodců, který se [mi] velmi dobře vyplatil (*qui très loyaument s'en acquitta*), neboť poté našel všechny mé koně. Mohl být stejně tak dobře být špatný a ukrást je (*s'il eust voulu estre faulz de les embler*), ale tím, že je přivedl, se ukázalo, že je poctivý (*aussy bien qu'il se monstra loyal de les moy ramener*). Byli bychom všichni mrtví v těchto lesích a velkých pustinách, protože jsme byli daleko od obydleného města, více než sedm dní cesty.

Item, brzo poté, co jsme odtamtud odjeli, se mi stala [63] ještě jedna příhoda. Jeli jsme cestou k jednomu vládci (*empereur*) Tatarska, který pobýval jeden den cesty (*une journée*) odtamtud v pustině u Kaffy (*oudit désert de Caffa*). Nazýval se vládcem Salhatu, byl to přítel Witolda a jel jsem k němu, abych viděl jeho zemi jako diplomat (*pour vëoir son estat comme ambaxadeur*) a přivezl mu dary právě od Witolda. Dva dny cesty před ním jsem se dostal do obklíčení (*trouvay à deux journées près de là une embusche*) šedesáti až osmdesáti Tatarů na koních, kteří na mě vtrhli z rákosí (*saillirent hors des roseaux sur moy*) a chtěli mě uvěznit. Řečený vládce Salhatu totiž zrovna zemřel (*tout nouvellement ledit empereur de Salhat estoit mors*) a nastala nejdůležitější hádka vůbec (*la plus grant question du monde*) mezi Tatary této [části] Tatarska a velkým chánem (*et du grant Kan*), vládcem Lourdo o dosazení nového vládce (*pour y faire ung nouvel empereur*), neboť každý tam chtěl mít svého

²⁰² Touto omáčkou se podrobně zabývá Lelewel (s. 76, pozn. 81).

vlastního, a tak v tomto kraji byli všichni povstalí a ve zbrani (*et estoient tous en meuterie et en armes en laditte contrée*). Byl jsem proto ve velkém nebezpečí, ale ten den se mi hodilo to (*mais sy bien m'en vint que, à ce jour*), že jsem já a moji lidé nosili čapky a barvy Witolda a Tataři této přepadové skupiny (*embusche*) byli lidé starého vládce Salhatu, který byl mrtev a býval Witoldův velký přítel. Tak mě nechali jít výměnou za to (*moyennant*), že jsem jim dal několik darů ze zlata a stříbra, chléb, víno a kuny. Dovedli mě [64] oklikou jinou cestou (*tordant par ung autre chemin*), abych se vyhnul všem ozbrojencům (*tant qu'en eschievant toutes gens d'armes*). V noci jsem dorazil do *Samiette* jednou branou z druhé strany od města Salhatu, kde jsem se jenom stavil (*à laquelle je m'en alay hurter*), pouze abych řekl, že jsem tam byl. Aniž bych vešel dovnitř nebo si odpočinul jel jsem na koni celou noc a přijel do *Samietty* a poté do *Kaffy*, což je přístav na moři a město se třemi uzamčenými branami (*ville de trois fermetez*), ležící v Tatarsku na Černém moři a patřící Janovanům (*Génois*). Tito Janované mě čestně přijali a dobře pohostili a poslali mi jako dary dvacet čtyři nádob se zavařeninou (*vingt et quatre coffins de confiture*)²⁰³, čtyři pochodně (*torses*), sto voskových svící, soudek malvazu (*ung tonnelet de malvisie*) a chléb a přichystali pro mě zvlášť jedno bydlení ve městě (*et me tendirent ung hostel especial pour moy en la ville*). Měl jsem tam napilno (*mis plaine dilligence*), abych našel radu, průvodce a tlumočníky k přeplavení Černého moře (*à tournoyer la mer Maiour*) a dokončil cestu po zemi do Jeruzaléma. Až sem jsem dojel po souši a málem jsem přešel Dunaj (*avoie failly à passer la Dunowe*), ale neexistoval žádný prostředek ani způsob, abych se tam dostal a [poznal]²⁰⁴ rozsáhlé neobydlené pustiny těch několika národů, různých jazyků a náboženství, které tam žijí.²⁰⁵ A tak jsem prodal své koně a za devět dnů jsem sehnal (*trouvay*) čtyři benátské lodě (*galées*), které připluly z Tany a se kterými jsem doplul do Pery (*Pérée*) a do Konstantinopole (*Constantinoble*) [65]. V Konstantinopoli jsem se setkal se starým císařem Manuelem a mladým císařem, jeho synem, a těmto císařům jsem předal dary anglického krále spolu s mírovými dopisy (*les lettres de la paix*)²⁰⁶ z Francie a Anglie. Mé poselství, týkající se onoho smíření, vyjadřovalo přání od obou králů postoupit dále v unii římské a řecké církve (*Et fis mon ambaxade de par les deux rois, touchans laditte paix, ensamble le désir qu'ils avoient de avanchier l'union d'entre les esglises Rommaines et Grégoises*). Tím jsem se u

²⁰³ Greimas slovo *co(u)ffin* překládá jako „košík, taška“ a jeho první výskyt datuje až rokem 1478, ačkoli Guilleberta zná (Greimas, s. 123).

²⁰⁴ podle Lelewela (s. 81)

²⁰⁵ Ta věta věcně nedává smysl, ale v originálu se vedle sebe objevuje „*deshabitez*“ a „*habitent*“.

²⁰⁶ Neboli tzv. mírné listy. Jednalo se o dopisy obou panovníků zpravující byzantského císaře o čerstvě uzavřené mírové smlouvě v Arrasu (ATIYA, Aziz S.: *The Crusades in the Later Middle Ages*, New York, 1965 [2nd edition], s. 191). Srv. výše s pozn. 183.

těchto císařů několik dnů zabýval spolu s vyslanci papeže, kteří tam již kvůli této záležitosti byli. Oba císaři mi prokázali čest a dobře pohostili podle zvyku řecké země (*selon la coustume du païs Grégois*). Mladý císař mě několikrát vzal na lov (*me mena ... à ses chasses*) a na večeri na polích. A starý císař mi dal při odjezdu dvaatřicet loktů bílého sametu. Nechal mi také slavnostně ukázat slavné relikvie (*dignes reliques*), z nichž některé měl ve městě a jiné slavné měl ve svém držení, jako např. hrot ze svatého kopí (*le saint fer de la lance*) a jiné velmi slavné. Nechal mi ukázat krásy (*les merveilles*) a památky (*anciennetez*) města a kostely. To město je trojbokem (*en trépier*) posazeno nad mořem a má osmnáct tisíc věží. Při odjezdu mi dal zlatý kříž s velkou perlou rozdělený na pět částí a do každé z nich dal vložit jednu z následujících relikvií: první z šatů našeho Pána *Irrisoria*, ze svatého plátna našeho Pána, z roucha Panny Marie (*de la chemise de Nostre Dame*), z jedné kosti svatého [66] Štěpána (*Estéene*) a svatého Teodora; na každém článku kříže byl napsán řecky název každé relikvie. Ten kříž jsem dal později po svém návratu vložit do jednoho stříbrného anděla a dal jej poté naší kapli svatého Petra v Lille a s pomocí svého bratra pána ze Saintes získal odpustek (*pourchassay pardons à perpétuité*) po dobu sedmi let a sedmi kvadragesim (*quarantaines*).

Item, v tomto čase starý císař propustil ze svého vězení jednoho tureckého vládce (*ung prince turcque*) jménem Mustafa (*Moustaffa*) a udělal ho svojí schopností a mocí (*par son sens et puissance*) vládce Turecka na řecké straně po smrti jeho bratra Guirici Chalaby²⁰⁷, dřívějšího tureckého sultána (*par devant empereur de Turquie*). Dosadil ho (*l'avoit mis*) na řeckou stranu poblíž Gallipoli za podmínky, že nesmí překročit rameno Rumelie (*le bras de Rommenie*)²⁰⁸ a přeplavit se přes něj do Turecka, že bude muset vrátit hrad a celé loďstvo (*le chastel et tout le navire*) v Gallipoli konstantinopolskému císaři a vést permanentní válku s Mourart-Bayem²⁰⁹. On však slib hrubě nedodržel (*il menty faulcement de toute sa promesse*), poněvadž se s vojskem (*en puissance*) přeplavil do Turecka. Mourart-Bay vytáhl proti němu taktéž s velkou vojenskou silou a dlouho stála obě vojska tak [blízko] proti sobě, že mezi nimi byla pouze řeka. Jakmile jsem se dozvěděl o této věci (*sy fus adverty de ceste besogne*), [67] vzal jsem loď a zbroj, abych vyjel k jednomu z těchto sultánů s nadějí (*espérant*), že by tam mohla být válka. Ale císař Konstantinopole nechal zastavit moji loď a z obavy o můj život (*pour la doubte de ma vie*) nechtěl, abych tam jel, což mě velmi

²⁰⁷ Byl to Mohammed I., třetí syn Bajezida.

²⁰⁸ tzn. Dardanely

²⁰⁹ Amurath II.

zarmoutilo (*dont je eus grant doeul*).²¹⁰ A tak jsem se definitivně rozhodl (*Et demouray ainsy du tout résolu*) dokončit svoji cestu do Jeruzaléma po moři. Dostal jsem se tak na jednu loď a přijel na ostrov a do města Rhodu (*en l'isle et ville de Rhodes*), kde byl velitelem jeden správce pevnosti (*dont estoit maistre ung seigneur chastelain*), který mě uctivě přijal (*me fist honneur*). Nechal jsem tam veškerá svá zavazadla, včetně (*avecq*) zlatých hodin anglického krále, které jsem nemohl předat (*présenter*), protože jsem onoho tureckého sultána, jemuž byly určeny, zastihl již mrtvého. Nechal jsem tam také až do svého návratu pobývat všechny své lidi k jejich velké nelibosti (*qui grant desplaisir en eurent*) a pouze jako jeden ze tří (*seulement moy troisième*), tzn. řečený *Roy d'Artois*, Jehan de la Roe a já, jsem se vydal vykonat své návštěvy s větší tajností (*pour parfaire plus discrètement mes visitations*) po trase, která následuje (*le chemin qui s'ensieut*).

Item, nalodil jsem se tam na loďku (*montay sur une petite nef*), která mě dovezla na ostrov do přístavního města Candie²¹¹ patřící Benátčanům, kde jsem pobyl šest týdnů. Vévoda a pánové (*gentilzhommes*) mě přijali s velkými poctami a poslali mi mnoho darů [68] v podobě jídelních zásob (*pluieurs présens de vitailles*). Tam jsem vstoupil na jinou loď, která mě zavezla do přístavu Alexandrie, velkého opevněného města, ve kterém žijí Saracéni (*demuerent sarrasins*). Jsou tam dva přístavy, nový a starý. Tato zmíněná místa jsem navštívil včetně posvátného místa (*avecq le lieu saint*), kde byla umučena a s'ata svatá Kateřina, jak jen bylo možné (*à mon pouvoir*) s pomocí zmíněného Jehana de la Roe. Odsud dále jsem všechny své návštěvy zapsal (*mis, de là en avant, toutes mes visitacions par escript*) a udělal z toho knížku (*dont je fis ung livret*), která zde následuje a kterou po mém návratu z této cesty dostal král Jindřich v jednom vyhotovení (*le roy Henry ot ung par copie*) a pan vévoda burgundský v druhém. Z Alexandrie jsem jel po zemi do přístavu Rosette (*Rosecto*), kam je to třicet šest mil. Tam jsem vstoupil do člunu (*entray sur une germe*), který mě dovezl proti proudu řeky Nil (*amont la rivière du Nyl*) až do velkého města Káhiry (*la grant ville du Kaire*), kde sídlí babylonský sultán (*le soudan de Babylone*) v bohatém hradu. Jsou to čtyři dny cesty, což je dvě stě mil (*y a quatre journées de long, qui sont deux cens milles*).

Item, v Káhiře jsem navštívil těch několik podivuhodností, co jsou k navštívení (*visitay ce que y estoit à visiter de plusieurs merveilles qui y sont*) a byl jsem u indického

²¹⁰ K této epizodě a totožnosti jejích aktérů viz HOLBAN, Maria: „Du caractère de l'ambassade de Ghillebert de Lannoy dans le nord et le sud-est de l'Europe en 1421, et de quelques incidents de voyage“, *Révue des études sud-est européennes*, 1967, n° 5, s. 423.

²¹¹ na Krétě

patriarchy (*le patriarche d'Inde*)²¹², který mně, coby vyslanci francouzského krále, daroval (*présenta*) lahvičku s balzámem (*fyole de fin balme*) ze sadu, kde roste, jejímž je částečným pánem (*dont il est en partie seigneur*).

Item, vzal jsem si tam arabské tlumočníky (*prins truchemans sarrasins*) a naložil stany a zásoby na velbloudy, dva osly pro svoji osobu [69] a vydal se na cestu [do kláštera] svaté Kateřiny na horu Sinaj egyptskou pouští podél pobřeží Rudého moře (*en costiant la mer rouge*), kam je to jedenáct dnů cesty (*journées*) pouští. Na Svaté Kateřině je kostel, rozlehlý a opevněný jako nějaký hrad (*à manière d'un chastel, forte et quarée*), kde jsou ve třech kostelích představeny tři kulty (*les trois loix ... sont en trois esglises représentées*): Ježíše Krista, Mojžíše a Mohameda. A v tom našem spočívají kosti většiny těla svaté Kateřiny. Vystoupil jsem na tuto horu, kde náš Pán dal první zákon Mojžíšovi, a potom ještě výš, kde bylo pochováno (*ensepvely*) tělo oné světice nebeskými anděly a leželo zde sedm let. Pak jsem navštívil mnoho (*pluisieurs*) poustevn, které jsou na hoře.

Item, asi tři míle za touto horou jsem se jel podívat ze zvědavosti (*pour vëoir merveilles*) na druhý konec (*l'autre lez*) pouště na jeden neuvěřitelně velký a mohutný kámen (*pierre quarrée, merveilleusement grande*), který kdysi zázrakem posloužil (*sieuvoit*) izraelskému lidu v poušti. Ještě dnes je tam vidět dvanáct pramenů (*sourgeons*) z nichž tryská dvanáct proudů vody, které nasýtily dvanáct izraelských kmenů (*abreuvoyent les douse lignies d'Israël*). Tento kámen je úplně osamocen, daleko od skal a hor, leží tam uprostřed písku (*illecq couchie emmy le sablon*).

Item, ze Svaté Kateřiny jsem přijel zpět do Káhiry a vzal si tam znovu průvodce a potraviny, nastoupil na člun a jel po dobu dvou dnů proti proudu řeky Nil (*contremont la rivière du Nyl*) až ke křesťanskému kostelu²¹³ sv. Jiří. [70] Tam jsem přesedl (*remontay*) na velblouda a jel do pouště ke sv. Antonínu (*à Saint-Anthoine des désers*), kam je to dva dny cesty, z Káhiry celkově pět dní cesty (*qui sont cinq journées du Kaire*). Svatý Antonín je klášter jakobitských mnichů, napravených křesťanů (*cristiens circoncis*), kterých je tu na padesát. Hrad (*Chastel*) se nachází nad pramenem tryskajícím ze skály a je v něm krásná zahrada s palmami a mnohými dalšími stromy a ovocnany (*fruis*).

²¹² Ve skutečnosti to byl patriarcha jakobitských křesťanů (viz LABARGE, Margeret W.: *The Medieval Travellers*, London, 1982, s. 66-67).

²¹³ Guillebert považoval jakoukoli sakrální stavbu, včetně např. mešity, za „kostel“ (*esglise*). Viz výše. Zde se patrně jedná o koptský klášter v dnešním Der Byadu.

Item, odtud jsem přešel přes horu, která měří jednu míli na délku (*une montaigne qui contient une lieue de long*), na dohled od Rudého moře a dojel jsem do poustevny svatého Pavla (*Saint-Pol des désers*), prvního poustevníka, která se nalézá dole pod horami nad pramenem tryskajícím ze skály. Je to pevný hrad a klášter jakobitů, podřízených (*subgectz*) těm od Svatého Antonína, a je zde zahrada s palmami. [Jednou] sem přišli Indové²¹⁴, nazí a ve velkém počtu, zaútočit (*assaillir*) na toto místo, aby měli co pít, jako ti, co umírají žízní. Po tři dny tu hledali vodu, aniž ji v této poušti našli.

Item, ze Svatého Pavla jsem se vrátil do Svatého Antonína a z něj potom do Káhiry. Z Káhiry do Svatého Antonína, jak cesta tam, tak i zpět (*que de aler que de venir*), mi trvala šestnáct dní²¹⁵.

[71] *Item*, poté co jsem odjel z Káhiry třináctého června (*le trèsième jour de juing*), vstoupil jsem do člunu (*germe*) a tři dny jel po proudu (*vins aval*) jednoho ramene řeky Nil až do Damietty. Může to tam být (*Sy y peut avoir*) asi tak sto padesát mil po vodě, ale po zemi je to jenom sto mil. Na této řece je velké množství (*beaucop et fuison*) pěkných vesnic (*bons villaiges*) a zem je pěkně obděláná. Je zde také mnoho ostrovů, některé jsou vysoké, jiné ne, jedny obydlené, jiné vůbec. A všude jsou lodě zvané *germes*. Odtamtud jsem jel do *Thènes* (Tineh), dále do Ramly (*Rames*) a pak do Jeruzaléma a na okolní místa, kam obvykle chodí poutníci (*es lieux là autour acoustumez de aler aux pélerins*). Odsud jsem se vrátil na Rhodos, z něj obvyklou cestou do Benátek a z nich jsem se vrátil přes Německo (*les Allemaignes*), kde jsem byl zajat lotrinským levobočkem (*fus prins du bastard de Lorhaine*), ale hrabě z Vaudémontu (*Waudemont*) mě nechal propustit (*délivrer*).

3. 3. Poutě

[72][73] *Následují poutě, odpuštění a odpustky* (pardons et indulgences) *v Sýrii a v Egyptě.*

²¹⁴ Jelikož Indii Guillebert následně ztotožňuje s oblastmi na jih od Egypta, bude se patrně jednat o pokřtěné Habešany nebo Núbijce.

²¹⁵ Při cestování pouští Guillebert neuvádí vzdálenosti v mílích, ale ve dnech. Navíc zde není jasné, jestli šestnáct dní trvaly obě cesty dohromady nebo každá zvlášť.

Račte vzít na vědomí, že na kterémkoli následujícím místě, kde najdete znamení kříže, je plnomocné prominutí hříchů a vin (*plaine absolucion de peine et de coulpe*) a na těch místech následně uvedených, kde není žádné znamení kříže, jsou odpustky na sedm let a sedm kvadragesim. Tyto odpustky byly vydány papežem Silvestrem na žádost (*à la prière*) svatého císaře Konstantina a paní svatě Heleny, jeho matky.

[74] Nejprve ve městě *Joppen* v Sýrii, jemuž se říká *Jaffe* (Jaffa). Je to místo, kde svatý Petr vzkřísil mrtvou ženu (*resuscita de mort la femme*), která sloužila apoštolům (*apostelz*), žákům a chudým našeho pána Ježíše Krista a která se jmenovala *Tabita* (Tabitha). – *Item*, dům, ve kterém na mořském břehu, ve kterém byl svatý Petr na modlitbách (*estoit en oraison*), když měl nebeská vidění (*il eut la vision du ciel*). – *Item*, kámen, na kterém svatý Petr kázal. – *Item*, klášter a kostel svatého Jiří, v němž byl umučen (*fut martirisiez*).

Item, ve městě *Ramla* (*Rames*) je hrad, kterému se říká *Émaux* (Emauzy)²¹⁶. V něm je dům Kleofáše (*Cléophe*) s místem, na kterém Ježíš Kristus seděl a lámal chléb. A tak jej svatý Kleofáš a další učedníci poznali. V tomto domě se také ukazuje (*monstre on*) kostel, ve kterém je hrob onoho svatého Kleofáše. – *Item*, *Ramatham-Sophin* (Ramatajim-Sófi), město *Elcaire* (Elkány) a proroka Samuela a jeho hrob. – *Item*, dům vznešeného (*noble*) Josefa²¹⁷, který pohřbil našeho Pána Ježíše Krista a jehož jméno bylo *Centurio*. – *Item*, po vstupu do něj se dává plnomocný odpustek (*en l'entrée d'icelle y a plaine absolucion*). + - *Item*, [po vstupu] na prostranství před vchodem do kostela Božího hrobu (*l'esglise du Saint-Sépulcre*) a uprostřed tohoto prostranství je místo, na němž si náš Pán nesoucí svůj kříž na chvíli odpočinul (*se reposa ung petit*), když jej vedli ukřižovat. + - *Item*, od kostela Božího hrobu se jde k hoře Kalvárii, na níž byl Ježíš Kristus ukřižován. + - *Item*, je tam místo, kde byl Ježíš Kristus položen, pomazán a zabalen do čistého plátna (*enveloppé es sains lincheus*).+ - *Item*, je tam svatý hrob, do něhož byl Ježíš Kristus pohřben a z něhož se slavně vzkřísil [75] (*depuis très glorieux resuscita*).+ - *Item*, kde se Ježíš Kristus zjevil Marii Magdaléně jako zahradník (*en forme d'un gardinier*).+ - *Item*, [místo] kde Ježíš Kristus byl uvězněn, zatímco (*endementiers*) se kopala jáma v zemi pro zapuštění kříže neboli hora Kalvárie. – *Item*, kde si rozdělili roucho (*les vestemens*) Ježíše Krista. – *Item*, kaple svatě Heleny (*Sainte-Hélaine*) a místo, kde byla, když Židé hledali kříž. – *Item*, kde svatá Helena našla kříž Ježíše Krista a kříže lotrů (*les croix des larrons*), korunu, trny, hřeby a Longinovo kopí (*la lance de Longis*).+ - *Item*, sloup

²¹⁶ Ramla a Emauzy jsou však od sebe značně vzdálené.

²¹⁷ z Arimatie

(*coulompne*), ke kterému byl Ježíš Kristus přivázán (*fut lyez*) a kde mu nasadili trnovou korunu (*couronnez d'espines*). – *Item*, kde byla nalezena Adamova hlava. – *Item*, hroby králů, čili Godeffroie a Balduina²¹⁸. – *Item*, místo, kde je prý (*on dist*) střed světa.

Následují odpuštění, odpustky a poutě uvnitř města Jeruzaléma.

Kostel pána svatého Jana Křitele a špitál bratrů z Rhodu (*l'ospital des Frères de Rodes*)²¹⁹. – *Item*, dům boháče, který odmítl [dát] drobký chleba malomocnému (*au ladre*). – *Item*, v tomto domě je kostel pána svatého Petra, v němž je místo, kde byl uvězněn. – *Item*, křižovatka (*quarfour*), na níž Židé přinutí Šimona²²⁰, aby nesl (*ad ce qu'il portast*) kříž Ježíše Krista a na stejném místě vzal [76] náš Pán svůj kříž, obrátil se k ženám, které ho následovaly, a řekl: Dcery jeruzalémské, neplačte nade mnou (*ne veuillez plourer sur moy*). – *Item*, Svatá Marie z Palmy (*Sainte-Marie du Palme*), což je místo, kde Panna Marie padla na zem (*chëy à terre*) bolestí, když viděla našeho Pána odsouzeného k smrti nést kříž na ramenou. – *Item*, oblouk (*arche*), na který byly položeny dva bílé kameny a na nich seděl náš Pán, aby si trochu odpočinul, když ho vedli ukřižovat. – *Item*, škola (*l'escolle*) Panny Marie, do níž byla uvedena a kde se naučila psát (*fut introduite et aprinse en la lettre*). – *Item*, dům Piláta, kde byl náš Pán svázán a bit, dostal trnovou korunu a byl odsouzen k smrti +. – *Item*, dům malomocného Šimona (*la maison de Simon, le lépreux*)²²¹, kam náš Pán vešel, kde jedl a kde odpustil Marii Magdaléně její hříchy. – *Item*, před branou na náměstí u Šalamounova chrámu stojí Herodův dům, kde se našemu Pánu posmívali, ponižovali jej (*fut mocquiez et vergondez*) a oblékli jej do bílého roucha. – *Item*, chrám našeho Pána, do něhož byla uvedena Panna Marie, když jí bylo třináct let (*et en icelui fut trêze ans*), v němž se vdala za Josefa a do něhož byl uveden Ježíš Kristus a nalezen mezi učiteli (*entre les docteurs trouvé*). – *Item*, důkazný rybník (*la piscine probaticque*)²²² vedle toho chrámu. – *Item*, kostel svaté Anny, matky Panny Marie, ve kterém se narodila.+ – *Item*, brána, kterou byl vyveden svatý Štěpán (*fut menez saint Estéene*) k ukamenování. – *Item*, zlatá brána, kterou vjel náš Pán do města a do chrámu na Květnou neděli (*le jour des Pasques flouries*). V této bráně se setkali (*s'entreencontrèrent*) otec a matka Panny Marie a navzájem se objali (*s'entreacollèrent*) při početí Panny Marie (*en la conception de la vierge Marie*).

²¹⁸ Rozumí se prvních dvou křížáckých králů v Jeruzalémě Godeffroie z Bouillonu (zemř. 1100) a Balduina I., hraběte z Boulogne (vládl 1100-1118).

²¹⁹ Špitálníci neboli johanité. Od r. 1309 sídlili na ostrově Rhodu.

²²⁰ z Kyreny

²²¹ Podle Písma (Lk 7, 36) to byl farizej, nikoli malomocný.

²²² rybník Bethesda

[77] *Následují poutě v údolí Josafatu.*

Místo, kde byl ukamenován svatý Štěpán. – *Item*, potok Cedron (*le rieu de Cédron*). – *Item*, kostel a hrob Panny Marie. + - *Item*, místo, kde se náš Pán třikrát modlil (*aoura trois fois*) k Otci. – *Item*, hrob proroka Zachariáše, syna Barachiáše (*Barrachie*). Na tomto místě se o Velikonocích (*le jour de Pasques*) zjevil náš Pán svatému Jakubovi menšímu (*saint Jacque le mendre*) a zde byl také pochován svatý Jakub. – *Item*, místo, kde se oběsil Jidáš Iškariotský (*Judas Scariot se pendy*).

Následují poutě k Olivetské hoře.

Zahrada, kde byl náš Pán Jidášem zrazen a políben (*trahy et baisié*), Židy jat a odveden (*prins et loyez*) a apoštoly opuštěn (*seul laissez*). – *Item*, [místo] kam náš Pán zavedl svatého Petra, svatého Jakuba a svatého Jana se slovy: Smutná je duše má až k smrti. – *Item*, kde svatý Tomáš přijal pás (*la chainture*) od Panny Marie, když vstupovala do nebe (*icelle montant es cieulx*). – *Item*, místo, kde na Květnou neděli Ježíš Kristus bědoval (*ploura*) nad městem Jeruzalémem. – *Item*, kde [arch]anděl [78] Gabriel dal palmu Panně Marii. – *Item*, místo v Galileji, kde se Ježíš Kristus zjevil svým jedenácti apoštolům. – *Item*, kostel svatého Spasitele, což je místo, kde byl náš Pán, když vstoupil na nebesa (*monta es sains cieulx*). – *Item*, hrob svatého Pelagia (*Pellage*). – *Item*, místo [zvané] *Bethphage* (Bethfage). – *Item*, místo kde apoštolé vytvořili a sestavili *Credo*. – *Item*, kde Ježíš Kristus vytvořil *Pater noster* a na stejném místě svým apoštolům zjevil znamení, která přijdou před [Posledním] soudem (*les signes qui seront devant le jugement*). – *Item*, místo, kde si Panna Marie několikrát nakrátko odpočinula, když šla navštívit ona výše zmíněná svatá místa.

Následují poutě v údolí u hory Sion.

Nejprve studna (*fontaine*) Panny Marie, kde prala roucho našeho Pána, když ho uváděla (*présentoit*) do chrámu. – *Item*, rybník *Siloë* (Šiloašský). – *Item*, kde byl pohřben prorok Izaiáš. – *Item*, kde Židé zabili Izaiáše. – *Item*, pramen Rogel u něhož Davidův syn Adoniáš vystrojil hostinu (*fist ung disner*), aby byl korunován [králem] dříve než Šalamoun (*devant Salomon*). – *Item*, údolí *Beneïscion* (Beraka), ve kterém [79] král Jóšafat (*le roy de*

Josaphat)²²³ porazil svoji modlitbou Moabany a Ammoňany (*enffins de Moabe et de Amos*). – *Item*, ruiny (*rue*) *Engady*, v níž bývaly (*souloient estre*) sady balzámu (*vignes du balsme*), které však byly královnou Kleopatrou převezeny (*rapportées*) do Babylonu v Egyptě. – *Item*, hory *Engady* (*En-gedí*) a bezpečné skrýše (*lieux très seurs*), *latibula*²²⁴ krále Davida. – *Item*, Mrtvé moře (*la Morte mer*). – *Item*, skála [vystupující] z pouště (*la pierre du désert*), z níž Izaiáš mluvil takto: *Emitte agnum, Domine, etc.* Na ní leží město, kterému se říká *Trach*. – *Item*, o den cesty dále (*une journée oultre*) je země, která se nazývá *Hus* (*Us*)²²⁵, ve které se narodil trpící *Job* (*Job, le patient*). Je v ní město *Sébath* (Šeba), v němž byl pohřben Mojžíšův bratr Áron. – *Item*, svaté pole, kde bylo za třicet denárů koupeno tělo Ježíše Krista. – *Item*, valchářovo pole (*de fulonis*).

Následují poutě na horu Sion.

Místo, kde svatý Petr hořce zaplakal (*ploura amèrement*). – *Item*, kde se Židé chtěli zmocnit (*ravir*) těla Panny Marie a odnést ho, když jej nesli pohřbít do údolí Josafatu. – *Item*, kostel *Saint-Angèle*, což byl dům kněze Annáše (*maison de Anne, évesque*). Do něj byl zaveden Ježíš Kristus, kde byl vyslýchán, byl tu zapřen svatým Petrem a dostal políček od jednoho služebníka (*buffiez d'un varlet*). – *Item*, kostel svatého Spasitele (*Saint-Saveur*), což byl dům nejvyššího kněze Kaifáše (*Cayphe, évesque*), do něhož byl Ježíš Kristus zaveden, vyslýchán, bit, zpolíčkován (*débuffiez*), ponižován (*vergongniez*), uvězněn a na [80] smrt odsouzen. Říká se, že je to vězení Ježíše Krista. – *Item*, kostel Panny Marie, který byl [kdysi] hradem krále Davida (*le chasteau de David le roy*), v němž je velmi svaté místo; Panna Marie tu byla po dobu čtrnácti let (*par l'espace de quatorse ans*) a zemřela tu. – *Item*, blízko tohoto místa je nádrž (*cisterne*) Panny Marie, ze které pila vodu. – *Item*, místo, kde svatý Jan Evangelista sloužil mši před Pannou Marií. – *Item*, kde na svatého Matěje padl los (*le sort chëy*), aby byl zvolen apoštolem. – *Item*, modlitebna (*le oratoire*) Panny Marie. – *Item*, místo, kde Ježíš Kristus jednou kázal a kde je vidět místo, na němž seděla Panna Marie. – *Item*, hroby králů Davida, Šalamouna a dalších dvanácti [králů]. – *Item*, kde byl pohřben spravedlivý a pomazaný (*cremeu*) Šimon. – *Item*, kde se pekl velikonoční beránek (*l'aigriel de Pasques*) a kde se hřála voda na umytí nohou apoštolů. – *Item*, místo, kde byl svatý Štěpán podruhé pohřben. – *Item*, posvátné místo večere (*cène*), kde je místo, na němž náš Pán jedl se

²²³ Autor zde zjevně zaměnil jméno krále s údolím Josafatu.

²²⁴ skrýše, úkryty. Byla to jeskyně (1 Sam 24, 4).

²²⁵ Kraj v Edomu, dnes v jižním Izraeli.

svými apoštoly velikonočního beránka a kde jim zjevil (*démoustra*) a říkal mnohá krásná slova o milosti (*de belles paroles touchant charité*). Zde učinil a ustavil (*fist et ordonna*) nejvyšší svátost svého těla a své krve. Zde také se zjevil svým apoštolům v den svého nanebevstoupení, jedl s nimi a odebral jim (*leur osta*) jejich špatnou víru a tvrdost jejich srdcí.+ - *Item*, kde Ježíš Kristus poklekl a myl svým učedníkům nohy. – *Item*, velmi posvátné místo, na němž apoštolé a žáci Ježíše Krista přijali Ducha svatého na svatodušní den (*le jour de la Penthecouste*).+ - *Item*, kde [81] se Ježíš Kristus zjevil o Velikonocích a v ochtábu (*le jour de Pasques et en l'octave*) [přes] zavřené dveře svým apoštolům. – *Item*, kostel svatého Jakuba většího a místo, kde byl sťat (*décolez*). – *Item*, místo, kde se Ježíš Kristus zjevil o Velikonocích třem Mariím (*aux trois Maries*), které se vracely od hrobu, když jim řekl: Bůh vám žehnej.

Následují poutě v Betánii.

Nejprve hrad v Betánii. *Item*, hrob svatého Lazara. – *Item*, dům malomocného Šimona²²⁶, přeměněný na kostel (*en l'esglise converse*), kde Ježíš Kristus jedl, zatímco Marie Magdaléna otevřela [nádobku] z alabastru (*ouvryt sa alebastre*) a pomazala jeho hlavu vzácnou mastí (*espanit l'onguent precieulx sur son chieff*), na což řekl Jidáš (*adonque dist Judas*): Z jakého důvodu a proč se děje takováto ztráta (*s'est faite ceste perdition*)? – *Item*, kde svatá Marta a svatá Marie přiběhly k našemu Pánu se slovy: Kdybys tady byl, můj bratr by vůbec nezemřel. – *Item*, obydlí Marty, o kterém se v evangeliu praví: Marie v tom domě určitě pobývala.

[82] *Následují poutě k řece Jordán (du flun Jourdain).*

Červená věž. – *Item*, poté kostel svatého Jáchyma, otce Panny Marie, kde se narodil a odkud se odebral (*se reprint*) se svými pastýři, když byl vyhnán (*déboutez*) z chrámu s takovou pohanou. – *Item*, hora Kvadragesimy (*le mont de Quadragésime*)²²⁷, na níž se Ježíš Kristus postil čtyřicet dnů a čtyřicet nocí. + - *Item*, na vrcholu této hory je místo, kde d'ábel ukázal Ježíšovi všechna království světa. – *Item*, studna ve starém Jerichu (*la fontaine de Jhérico la vielle*), jejíž voda osvěžila (*adoulcha*) proroka Elišu (*Éliseus*). – *Item*, staré Jericho,

²²⁶ Viz výše pozn. 221

²²⁷ hora Džebel Qarantal nedaleko Jericha

které zničil Jozue se svým vojskem (*avecq sa compaignie*). – *Item*, město Hay²²⁸. – *Item*, Bethel, kde spal Jakub, dal tam na znamení kámen, viděl schody (*věy eschielle*) atd. – *Item*, nové Jericho (*Jhérico la seconde*), v němž se narodil Zacheus, který přijal ve svém příbytku (*en son hostel*) našeho Pána. – *Item*, místo na kterém Ježíš Kristus navrátil zrak slepce (*relumina l'aveugle*), který křičel: Syn Davidův atd. – *Item*, třetí Jericho (*Jhérico la tierce*), tedy to dnešní (*et celle du jour d'huy*). – *Item*, klášter svatého [83] Jana Křtitele. – *Item*, řeka Jordán a místo, na němž byl Ježíš Kristus pokřtěn. + *Item*, tuto řeku přešli Židé suchou nohou (*à secq piez*), když vyšli (*se départirent*) z Egypta. A Naamán (*Naaman Cyrus*) byl v této řece vyléčen (*fut...gary*) z lepry. Po této řece přešli proroci Eliáš a Eliša (*Élyas et Élyseus*) suchou nohou, když Eliáš vstoupil na ohnivý vůz. Touto řekou prošla třikrát suchou nohou Marie Egyptská. – *Item*, místo, kde byla nová Betánie (*Béthanie la seconde*), o níž se v evangeliu praví: *Hec facta sunt in Bethania, trans Jordanem, etc.* – *Item*, klášter svatého Jeronýma (*saint Jhéromme*), ve kterém vykonal své pokání. – *Item*, Mrtvé moře, do něhož se propadlo (*se fondirent*) pět měst za hřích sodomie (*pour le péché de la bougherie*). – *Item*, na břehu tohoto moře je Lotova žena, která byla přeměněna na solný sloup (*fut muée en samblance de sel*). – *Item*, město Ségor (Soar), kam se Lot zachránil se svými dvěma dcerami. – *Item*, pohoří Abarim (*montaignes d'Arrabicq*)²²⁹, z nichž Mojžíš ukázal lidu zaslíbenou zemi (*la terre de promission*), a v těchto horách byl pochován. – *Item*, poušť, na níž Marie Egyptská konala své pokání po dobu třiceti let. – *Item*, město Crach²³⁰ a v něm je skála [vystupující] z pouště. – *Item*, město Sébach (Šeba), ve kterém je hrob Árona a z něhož se dá dobře jít (*de là va on bien*) po poušti na Svatou Kateřinu²³¹ a do Mekky (*à Le Mecque*), v níž je tělo velmi pochybného (*très décepvable*) Mohameda.

[84] *Následují poutě v Betlémě (Bethléem).*

Hora Sion, na které je místo, kde byl Šalamoun posvěcen a pomazán jako král (*en roy*). Tam stojí dům velerady (*Mal Conseil*), ve které padlo rozhodnutí (*fut fait le conseil*) o smrti Ježíše Krista, když Jidáš řekl farizejům (*Pharisiens*): *Quid vultis michi dare etc.* – *Item*, na úpatí (*ou piet*) této hory, tzn. na cestě, která vede (*s'en va*) do Betléma, stojí kostel tří králů (*l'esglise des trois roys*), v němž [tři králové] přebývali (*furent logiez*), když přicházeli do

²²⁸ severozápadně od Jericha

²²⁹ Opisovač se tu zřejmě přepsal, přičemž se domníval, že pohoří má něco společného s Araby. Nejvyšší vrcholem tohoto pohoří je známá hora Nebo.

²³⁰ na západním břehu Mrtvého moře (viz výše *Trach*), nepodařilo se lokalizovat

²³¹ na Sinaj

Jeruzaléma. – *Item*, pole a místo, kterému se říká *Bercha*²³², kde anděl (*l'angèle*) našeho Pána zabil za noc (*de nuyt*) sto šedesát pět tisíc mužů z vojska *Sénécarise*, který chtěl zničit Jeruzalém. – *Item*, [místo] kde se zjevila třem králům hvězda. – *Item*, zřícenina města, kterému se říká *Betsura* (Bethsur) a o kterém se dočteme v kapitole o Makabejských (*Macabeorum capitulo*). – *Item*, klášter proroka Eliáše (*Hélye*). – *Item*, hrob Jákovovy ženy Ráchel. – *Item*, svaté město Betlém, v němž je kostel Panny Marie a místo, na které hvězda dovedla (*amena*) tři krále a kde také zmizela (*désaparut*). – *Item*, velmi svaté místo, kde se narodil Ježíš Kristus. + - *Item*, kde byl Ježíš Kristus obřezán (*circoncis*) a kde začal prolévat (*espandre*) svou krev. + - Tam byla zabita velká část nevinátek (*grant partie des Innocens*). – *Item*, kaple svatého Jeronýma, v níž vytrpěl mnoho pokání (*souffry moult de pénitence*) a pracoval mnoho na vysvětlování (*exposicion*) a přenosu (*translacion*) Písma svatého. [85] – *Item*, místo, kde [svatý Jeroným] přebýval a kde byl pohřben. – *Item*, kde bylo pohřbeno mnoho nevinátek. – *Item*, kostel svatého Mikuláše (*l'esglise Saint-Nicolay*), v němž svatý Pavel a *Eusthocie* (Eutychos?) činili své pokání, a na tom místě je vidět jejich hrob. – *Item*, pod tímto kostele je kaple Panny Marie, ve které přenocovala (*annuyta*) s Ježíšem a Josefem, a zde bylo také Josefovi řečeno ve snu: Vezmi dítě a jeho matku a prchni do Egypta. – *Item*, na druhém konci města stojí kostel Tří králů, kde byli ubytováni (*furent logiez*), poté co se poklonili (*ilz eurent aouré*) našemu Pánu, a tam se jim také ve spánku dostalo rady (*leur fut admonnesté en leur dormant*), aby se vůbec nevraceli k Herodovi (*par Hérode*), atd. – *Item*, blízko něj je Davidova nádrž, kde se chtěl napít vody. – *Item*, malá kaplička Panny Marie, v níž se setkala s andělem Gabrielem, který jí řekl, kde je egyptská zem, a ukázal jí cestu (*lui monstra la voye*). – *Item*, [místo], kde anděl oznámil (*adnoncha*) pastýřům narození Ježíše Krista a [kde] se andělé přidali (*prindrent*) se zpěvem: *Gloria in excelsis Deo*. – *Item*, město Tekoa (*chastel Tacue*), z něhož pocházel prorok Amos. – *Item*, kostel, v němž je pochováno dvanáct malých proroků (*douse des mendres prophètes*) a také velká část nevinátek. – *Item*, klášter svatého opata *Canta*, který byl otcem mnoha svatých mnichů.

Následují poutě v judských horách (la montaigne de Judée).

Kostel svatého Kříže, kde je místo, na kterém vyrostlo jedno z dřev (*ung des bois*) svatého kříže. – *Item*, dům spravedlivého světce Simeona (*saint Syméon le juste*), který uvedl Ježíše Krista do chrámu. [86] – *Item*, kostel svatého Jana Křtitele, což byl dům Zachariáše,

²³² patrně Beraka

otce svatého Jana, kde byl svatý Jan obřezán a kde dostal své jméno (*lui fut mis son nom*). A když Zachariáš otevřel ústa a prorokoval takto (*il prophétisa, disant en telle manière*): *Benedictus Dominus, Deus Israël, etc.* Je tam vidět místo, kam se svatý Jan ukryl během vraždění nevinů (*ou temps de l'interfection des Innocens*). – *Item*, údolí [řeky] *Botry*, kde Jozueho vazači (*ployeurs*) nesli tyč (? *l'estarcho*) s hroznem vína (*crappe de roisin*).²³³ – *Item*, cesta, kterou se jde do Nazaretu (*par laquelle alloit en à Gazazeth*). Tato cesta je pustá a zalesněná (*foresteuse*) a blízko ní se nachází pramen (*la fontaine*), kde svatý Jan křtil.

Následují poutě do města Hebronu (de la Cité de Ébron).

Mezi Hebronem a Betlémem je dům, v němž se narodil prorok Jonáš. – *Item*, Abrahámův pramen a sad, který dal své ženě Sáře jako věno (*en doaire*). – *Item*, město Nový Hebron (*la cité de Ébron, la neufve*), v jehož středu (*en la moienne de laquelle*) [87] stojí kostel, ve kterém jsou pochováni Adam, Abrahám, Izák a Jákob a jejich ženy. – *Item*, [místo] kde Kain (*Caym*) zabil Ábela. – *Item*, [místo] kde Adam a Eva oplakávali (*plourèrent*) sto let Ábelovu smrt. – *Item*, Amacheovo pole (*le champ d'Amachéus*), kde Bůh stvořil (*forma*) Adama. – *Item*, Starý Hebron (*Ébron, la vielle*), v němž David vládl sedm let a šest měsíců. – *Item*, [místo] na konci údolí *Mambre* (Mamre), kde Abrahám viděl tři děti, a za jedno se modlil (*et ung en aoura*). – *Item*, poušť, kde svatý Jan Křtitel konal ještě jako dítě své pokání (*fist ses pénitences*), když jedl travu (*mangeans herbes*) a lesní med (*miel de silvestre*). – *Item*, zřícenina *Bersabée* (Beer-šeba), kdysi velkého [města] Židů, potomků Judy (*ou lignage de Juda*), kde Adam vysadil les, když (*quant*)²³⁴ Eliáš (*Hélyas*), prchaje na Oreb neboli na horu Sinaj, zanechal svého syna Elišu (*laissa son enfant Élizéum*)²³⁵.

Následují poutě do Nazaretu.

Zbytky (*la rue*) *Griaphanly*, v níž se narodil svatý Štěpán (*monseigneur saint Estéene*) a byl poprvé pohřben s Gamalielem, vychovatelem svatého Pavla (*saint Pol*) a jeho syna *Abirona*. – *Item*, zřícenina *Albiery*, v níž stojí kostel Panny Marie, kde Panna Marie a Josef hledali našeho Pána, kterého zanechali v Jeruzalémě, a našli ho v chrámu mezi učiteli. – *Item*, zbytky [města] *Anatotu* (*Anatoth*), z něhož pocházel prorok Jeremiáš. – *Item*, zbytky [města]

²³³ Jedná se patrně o údolí Eškol (hroznové údolí), kde Mojžišovi lidé (nikoli Jozuovi) uřízli hrozen a nesli jej na tyči (srv. fr. „étamperche“). Viz Num 13, 23.

²³⁴ Vhodnější by byla spojka „kde“.

²³⁵ Autor se zřejmě domníval, že Eliša byl Eliášovým synem. Srv. 1 Kr. 19, 3.

Sylo, v němž je místo, kde byla dlouhou dobu (*par moult de temps*) [uložena] archa úmluvy (*l'arche de Nostre Seigneur*). Tam se choďovali modlit (*faire leurs oraisons*) Židé, než (*devant ce que*) byl postaven chrám. – *Item*, studna (*le puich*) samaritánské ženy. – *Item*, blízko této studny (*puis*) je místo a kaple, kde samaritánští Židé [88] konají své modlitby. – *Item*, staré město *Sicchem*, zvané *Siccar* (*Sychar*)²³⁶, z něhož pocházela ona samaritánská žena a v němž byl Ježíš Kristus a modlil se tu tři dny. – *Item*, nové město *Sicchem* nebo *Siccar*, kterému se říká *Nappolona*²³⁷, u něhož jsou pochovány kosti Josefa, který byl prodán v egyptských přístavech (*es portz de Égypte*). – *Item*, město *Sebastem* (Samaří), ležící v Samařsku (*en Samarie*). V tomto městě je kostel svatého Jana Křitele, který křtil našeho Pána, a místo, kde byl uvězněn a sťat. – *Item*, blízko toho (*là emprès*) stojí kostel Elišy a proroka Abdiáša (*l'esglise de Élizée et d'Abdye, le prophète*), mezi nimiž byl pochován svatý Jan Křtitel a ještě dnes se tu ukazuje jejich hrob. – *Item*, hrad (*chateau*) zvaný *Ignoro*, kde Ježíš Kristus očistil a uzdravil (*nettoya et garist*) deset malomocných (*méséax*). – *Item*, hrad *Zanny*. – *Item*, město Jezrael (*Israël*) u něhož se nachází studna a začíná zde planina, které se říká údolí *Illustrio* (*Esdrelon*). Jsou zde dva kopečky (*deux petites montaignes*), Dan a Bethel, z nichž vzal Jarobeám (*Jhéroboam*), král deseti pokolení (*dix lignies*), zlatá telata (*veaulz d'or*) a přikázal klanět se jim se slovy: To jsou bozi Izraele.

Následují poutě ve městě Nazaret.

Ve svatém městě Nazaretě je kostel Panny Marie a v tom kostele je kaple. Je to místo kde Panna [89] Maria byla na modlitbách, když jí pozdravil (*salua*) anděl Gabriel. – *Item*, místo kde anděl Gabriel stál (*estoit*). – *Item*, studna z níž Ježíš Kristus bral vodu a nosil své matce. – *Item*, synagoga předělaná na kostel²³⁸, do něhož náš Pán vešel, zde mu byla dána kniha²³⁹ Izaijáše, z níž četl první kapitolu: *Spiritus Domini, super me euvangelizare, etc.* – *Item*, kostel svatého anděla Gabriela. – *Item*, jednu míli za městem směrem k polednímu slunci²⁴⁰ je místo, kde Židé chtěli svrhnout silou [dolů s hory] (*fourcommander par force*) našeho Pána, o němž se praví: *Jhesus autem, transiens per medium illorum, ibat, etc.* – *Item*,

²³⁶ dnešní el-Askar

²³⁷ Neapolis, dnešní Nábulus

²³⁸ V originálu je sice „*la synagogue et esglise converse*“, ale spojka by zde nedávala smysl. Následující řádek Potvinovy edice obsahuje navíc některé tiskařské chyby.

²³⁹ Ve skutečnosti to byl svitek. Viz Lk 4, 17.

²⁴⁰ „*Item, dehors la cité, à une mille devers le solleil de midy*“ – toto je zcela ojedinělý způsob lokalizace v celém cestopise.

deset mil (*milles*)²⁴¹ od Nazaretu leží město *Zéphora* (Seforis), z něhož pocházel Jáchym, otec Panny Marie (*père de Notre Dame*). – *Item*, jednu míli (*à une lieue*) od Sephoridy leží město, které se nazývá Kána Galilejská (*Cana Galilée*). V něm je kostel svatého Spasitele a v tomto kostele Bůh (*Dieu*) proměnil vodu ve víno. V tomto městě se také narodil svatý apoštol Šimon a Nathanael. – *Item*, na cestě, která vede z Nazaretu do města *Acre*, kterému se říká *Acon* nebo *Tholomayda*²⁴², leží hrad *Sapharaon*, v němž se narodil svatý Jakub a svatý Jan, synové Zebedeovi. – *Item*, čtyři míle (*milles*) od Nazaretu východním směrem (*vers Orient*) je hora Tábor. Na jejím vrcholu (*en la haulteur duquel*) je místo, kde se Ježíš proměnil (*transfigura*) před třemi apoštoly. + - *Item*, když se sejde z této hory, tak je tam místo, kde řekl svým apoštolům: *Visionem quam vidistis, etc.* – *Item*, na úpatí této hory je místo, kde Melchisedech přispěchal (*acouru*) naproti Abrahámovi, který se právě vracel z vítězství nad králi (*retournoit de la mort des rois*). – *Item*, [90] místo, kde Ježíš Kristus vyléčil posedlého chlapce (*l'enfant démoniacque*) a řekl svým apoštolům: Tento druh nepřítele (*Chil gendre d'ennemy*) nemůže být vytěsněn (*bouté*) jinak než modlitbami a posty. – *Item*, dvě míle na jih (*deux milles... vers midy*) od hory Tábor je město *Naym* (Naim) na úpatí (*à la racine*) hory *Hermonu*, kde Ježíš Kristus vzkřísil syna vdovy. A zde je velký *Hermon*, o němž se v Žalmech praví: *Sicut ros Hermon qui descendit in montem Syon*. – *Item*, malý *Hermon*, o němž *Silvestres* píše v Žalmech: *Et Hermonii in monte modico*.

Následují poutě ke Galilejskému jezeru (de la mer de Galilée).

Šestnáct mil na severozápad (*sèze mille... vers aquilaine*) leží Betsaida, město svatého Petra, svatého Ondřeje (*saint Adrien*) a svatého Filipa. V tomto městě navrátil náš Pán řeč němému (*rendy la parole au muet*) se slovy: *Effata quod est, etc.* – *Item*, dvě míle (*milles*) odstud je město Tiberias (*Thibériadis*) ležící na břehu jezera (*en la rive de la mer*), v němž ještě stojí sedm kostelů, z nichž tři jsou na břehu jezera. Nejprve [91] je to kostel, kde Ježíš Kristus povolal (*appella*) svatého Petra a svatého Ondřeje. – *Item*, blízko něj je jiný [kostel], kde se Ježíš Kristus zjevil svým učedníkům po svém vzkříšení, jak stál na břehu jezera a tam viděli jeho učedníci žhavé uhlí a na něm rybu (*charbon ardent et brèse dessus*). – *Item*, v tomto městě je kostel svatého Spasitele v němž Ježíš Kristus povolal svatého Matouše (*saint Mahieu*) z celnice (*de theloneo*). – *Item*, kostel svatého apoštola Matouše (*Saint-Mathieu*,

²⁴¹ V následujících větách bude označení míli kolísat mezi *milles* a *lieues*.

²⁴² Akkon. *Tholomayda* je zkomoleninou řeckého názvu Ptolemais.

apostre), který byl domem téhož svatého Matouše (*saint Mahieu*)²⁴³. Ježíš Kristus v něm pojedl s ním a řekl: *Illi qui sunt sani non indigent medico*. – *Item*, kostel svaté Marty, kde ji Ježíš Kristus vyléčil z krvotoku (*du cours du sang*) pouze tím, že se dotkla lemu jeho roucha (*par atouchier seulement le bord de son vetement*). – *Item*, dům Jaira (*maison de Archisuagis*), kde Ježíš Kristus vzkřísil jeho dceru. – *Item*, město Korozain (*Carozais*), na které Ježíš v evangeliu křičel: *Ve tibi, Corozaim!* – *Item*, město *Cédar*, o němž čteme v Žalmech: *Habitavi cum habitantibus Cedar*. – *Item*, hora, na které Ježíš Kristus nasýtil (*rassasya*) pět tisíc lidí pěti chleby. – *Item*, na úpatí této hory je místo, kde Ježíš vyléčil malomocného (*le mesel*), kterému řekl: *Volo mundare*, a kde Ježíš Kristus učinil zázrak s barvou látek (*le miracle de la tainture des draps*), přičemž někteří nazývají toto místo Kána Galilejská (*Cana-Galilée*), ale není to vůbec pravda (*mais ce n'est mye vray*). – *Item*, lázně s teplou vodou. – *Item*, na břehu jezera je hora, kde Ježíš Kristus nasýtil čtyři tisíce mužů sedmi chleby. [92] – *Item*, na druhé straně jezera (*à l'autre lez de la mer*) je hrad svaté Marie Magdalény. – *Item*, Genazaretská země (*le païs de Génésarorum*), kde stojí město zvané Genazaret (*Génézareth*), u něhož je místo, kde Ježíš Kristus vysvobodil muže posedlého zlými duchy (*délivra l'homme de la légion des dēables*), kteří vešli do vepřů a ti se vrhli (*boutèrent*) do Genazaretského jezera (*en l'estang de Génézareth*), tedy do Galilejského jezera. – *Item*, město Kafarnaum (*Capharnaüm*), kde Ježíš uzdravil (*sauva*) setníkova syna a tchyni (*tayon*) svatého apoštola Petra a které je přímo proti Betsaidě (*Bethsayda*). – *Item*, město Caesarea Filipova (*Césaré-Philippe*). – *Item*, místo, kde Ježíš Kristus řekl svým apoštolům: *Quem dicunt homines esse filium hominis*. – *Item*, prameny *Thoru* a *Danu*. – *Item*, hora Libanon (*mont Liban*).

Následují poutě, které jsou na syrském pobřeží (devers la mer de Surie).

Město Sidon, před jehož přístavem je místo, kde Ježíš Kristus zbavil kananejskou dívku²⁴⁴ zlého ducha (*délivra l'ennemy la fille de Cananée*). – *Item*, město *Sagepta* (Sarepta), kterému se kdysi říkalo [93] *Sarrepta-Sydonie* (Sarepta Sidonská), před jehož přístavem je vidět místo, kde prorok Eliáš (*Hélias*) hovořil k sareptské vdově (*vefve Sarreptane*) a místo, kde se stal zázrak s ovci (*oille*), kde Eliáš pobýval a kde vzkřísil dceru²⁴⁵ oné vdovy. – *Item*, město zvané *Cirus* (Tyros), ve kterém je pochován Origenes. V jeho přístavu je vidět místo,

²⁴³ Zajímavé je kolísání v předchozích třech pojmenováních Matouše (srv. výše s Matějem).

²⁴⁴ nebo také „syrofenickou dívku“

²⁴⁵ Byl to ovšem syn vdovy (srv. 1 Kr. 17,17n.).

kde Ježíš Kristus vyléčil posedlého muže (*l'homme démoniacque*), malomocného (*muyel*) a slepce, a také místo, kde se Ježíš Kristus modlil, když mu žena řekla: *Beatus venter qui te portavit et ubera que succisti, etc.* – *Item*, město *Acre*, nebo *Acon*, nebo *Tholomayda*²⁴⁶, před jehož branou je vidět místo, kde prorok Jonáš byl vyvržen z moře (*fut jecté de la mer*), když byl [předtím] v útrokách velryby (*poisson*). – Hora Karmel (*Carmely*), na níž je vidět místo, kde proroci Eliáš a Eliša činili svá pokání. – *Item*, Eliášova hora (*la montaigne de Hélye*), kde byl založen řád karmelitánů (*où premier fut commencé l'ordre des Carmes*). – *Item*, místo, kde byla umučena svatá Markéta (*sainte Marguerite*). – *Item*, na jedné straně této hory leží město zvané *Suna* (Šúnem), z něhož pocházela žena jménem *Sunamitis* (Šúnemanka), která přijala Elišu do svého domu (*en son hostel*). – *Item*, [místo] kde Eliša vzkřísil syna této ženy. – *Item*, dům, v němž Eliša přebýval (*demouroit*). – *Item*, potok Kišon (*courant Sicen*), u něhož je místo, na kterém prorok Eliáš přinesl Bohu oběť a nechal zabít kněží boha Baala (*les prestres de Baal*). – *Item*, poutnický hrad (*le chastel de pélerin*), kde se narodila svatá Markéta.[94] – *Item*, hrad *Cayphas*, kde byly vyrobeny hřeby (*les claux*), kterými byl Ježíš Kristus přibit na dřevo kříže (*fut atachiet à l'arbre de le croix*). – *Item*, hrad, na němž byl nalezen svatý Filip, když byl pokřtěn *Eunuchus*²⁴⁷. – *Item*, město svatého Kornelia (*Cornille*).²⁴⁸ – *Item*, město Gaza (*Gazée*), ze kterého svatý Samson (*Sanson*) vzal v noci vrata na jednu horu. V tomto městě je vidět dům, kde Filištínci tak svázali (*querroient*) svatého Samsona, že vzal sloup, který podpíral (*soustenoit*) celý dům a odtrhl jej (*l'emporta*), takže zabil mnoho tisíc lidí (*il occist de gens moult de milliers*). – *Item*, pět mil od Gazy je zřícenina *Thabita*, kdy se narodil svatý Hilarius (? *Hilarion*). – *Item*, hora Sinaj (*Sinay*), které se říká Oreb. Na jejím úpatí stojí kostel svaté Kateřiny a v něm spočívá tělo této světice. – *Item*, [místo] kde Mojžíš viděl hořící keř (*le buisson flambant*), který se vůbec nespálil (*qui ne point ardoit*). – *Item*, hrob svatého Jana *Climacy*. – *Item*, v zahradě (*vergier*) tohoto kláštera je místo, kde Áron vytvořil synům Izraele modly (*fist l'ydole aux enfans d'Israël*), když byl Mojžíš na hoře. – *Item*, [místo] kde prorok Eliáš činil své pokání na Orebu. – *Item*, [místo] kde se Mojžíš skrýval kvůli strachu, který měl, když mluvil s Bohem (*se muchoit pour la cremeur qu'il avoit quant il parloit à Dieu*). – *Item*, [místo] kde se Mojžíš postil čtyřicet dnů. – *Item*, kde Mojžíš dostal desky se zákony (*receut les tables de la loy*) +. [95] – *Item*, malý klášter (*ung petit moustier*) svaté Kateřiny, kde je další zahrada. Tam je místo, kde svatý *Oursins* činil svá pokání a zemřel. – *Item*, hora svaté Kateřiny, na jejímž vrcholu je místo,

²⁴⁶ Akkon neboli Ptolemais, viz výše pozn. 242

²⁴⁷ komorník egyptské královny (Skut 8, 26-40)

²⁴⁸ Caesareia Přímořská

kam dali andělé tělo této svěřice. – *Item*, kámen, na který udeřil Mojžíš a z něhož začala mohutně tryskat voda (*dont grans fuisons de eaues yssirent*). – *Item*, Ramasso, který se dříve nazýval Élim (*Eliz*), kde je dvanáct pramenů a sedmdesát palem. – *Item*, Rudé moře (*la mer Rouge*). – *Item*, malý Babylon, ležící v Egyptě, u něhož je jiné město zvané *le Caire de Massère* (Mataria u Káhiry); v tom Babylonu je kostel Panny Marie, v němž byla se svým synem Ježíšem Kristem a s Josefem po dobu sedmi let na útěku před Herodovým pronásledováním (*fuyans la persécution que faisoit Hérode*). – *Item*, kostel Panny Marie od sloupu (*Sainte-Marie de la colompne*). – *Item*, kostel svaté Barbory (*Sainte-Barbe*), kde bylo pohřbeno její tělo. – *Item*, sad balzámových keřů (*la vigne de balsme*). – *Item*, řeka Nil, která teče ze zemského ráje. – *Item*, faraonovy sýpky (*les greniers de Pharaon*). – *Item*, kostel svatého Antonína a svatého Pavla, prvního poustevníka, a svatého Machaire a svatého Pachomena a dalších svatých otců. – *Item*, nové město Alexandrie, ležící na břehu Egyptského moře (*en la rive de mer d'Égypte*)²⁴⁹, v němž je místo, kde byla umučena svatá Kateřina. – *Item*, místo, kde byl umučen svatý Jan, almužník (*élémosinaire*) a alexandrijský patriarcha. – *Item*, staré město Alexandrie, [96] v němž je kostel svatého Marka (*monseigneur saint Marc*) evangelisty a místo, kde byl umučen. – *Item*, město Damašek (*la cité de Damast*), které je od Syrského moře vzdáleno tři dny cesty (*loingz de la mer de Surie à trois journées*) a u tohoto města je místo, kde Ježíš Kristus řekl svatému Pavlovi: *Saule, Saule, cur me persequeris?* – *Item*, dům, v němž byl svatý Pavel tři dny, aniž ho našli, a kde zpočátku nejedl a nepil, a byl tam pokřtěn. – *Item*, místo Ananiáše (*Ananie*), Boží učedník (*disciple de Dieu*), který pokřtil svatého Pavla. – *Item*, v městských hradbách je stále vidět (*appert*) okno, kterým svatý Pavel opustil [město] (*issy*). – *Item*, blízko Damašku je řeka *Dabua*, přes kterou (*au trespas duquel*) poslal své děti svatý Eustach (*saint Eustace*). – *Item*, klášter a kostel Panny Marie [ze] *Sardenay*. – *Item*, Noeho údolí, kde Noe zbudoval archu a po potopě (*après le déluge*) zde zasadil vinici a bydlel v Damašku. – *Item*, město Bejrút (*Baruth*) leží na syrském pobřeží (*la marine de Surie*). Jednu míli (*mille*) od něj je místo, kde svatý Jiří zabil draka (*desconfist le dragon*). – *Item*, kostel svatého Spasitele, v němž se přihodil (*advint*) Židům jeden pěkný zázrak: Našli na jedné desce (*tablet*) obraz našeho Pána zpodobněný tak (*pourtraitté*), jak zemřel na kříži (*en l'arbre de la croix*). Tak do něj tloukli (*sy le frappèrent*) tak dlouho, že z něj tekla krev (*en issy le sang*). Když viděli ten zázrak, nechali se pokřtít a byli křesťané (*se firent Cristiens*). – *Item*, ostrov Kypr je za (*devers*) Syrským mořem. Na něm leží město zvané *Constance* (Nikosia), kde byl palác [97] krále Kosta (*Constant*), otce

²⁴⁹ Středozemní moře

svaté Kateřiny; ještě je tu vidět místo, kde se svatá Kateřina narodila. – *Item*, hora, na jejímž vrcholu je kostel, kde se ukazuje tělo dobrého lotra²⁵⁰. – *Item*, kříž svatého Hilaria (*Hilarion*). – *Item*, kde byl svatý apoštol Barnabáš upálen (*ars*).

3. 4. Zprávy

[98] [99] *Následují zprávy (rapports) o cestách do mnohých měst, přístavů a řek, které jsem podnikl v roce dvacet dva, jak v Egyptě tak v Sýrii.*²⁵¹

Následuje (cy après s'ensieut) návštěva města Alexandrie a jeho poloha.

Item, při příjezdu po moři do Alexandrie je potřeba vědět (*c'est à sçavoir*), že i když je nejjasnější počasí (*au plus cler temps qu'il soit*), je země vidět nejdále [100] na dvacet až pětadvacet [námořních] mil (*milles*), kvůli egyptské pevnině (*pour les terres d'Égypte*), která je tak nízká a tak rovná. Spíše vidíme město než pobřeží, díky dvěma horám ze země (*montaignes de terre*), které jsou uvnitř jeho hradeb (*sont dedens la fermeté d'icelle*) a podle kterých jej poznáme (*qui en donnent la cognoissance*). Když se připlouvá, tak ta vyšší z nich leží napravo nejbližší zdí, uvnitř nich se tyčí nad starým přístavem (*au plus près des murs par dedens sur le viel port*) a je štíhlá a hranatá (*gresle et quarré*) jako nějaký diamant. Na ní stojí malá strážní věž (*une tourette de la garde*), ze které je vidět (*qui descoeuve*) na celé město, přístavy a celé okolí (*la circuitté autour*). Druhá [hora] se tyčí při příjezdu na levé straně na konci města, jehož je součástí (*par dedens*), směrem ke Káhiře. Není tak vysoká, ale je mohutnější (*plus grosse*) a s nepravidelnými svahy (*beslongue sur la devallée*). Na jejím vrcholu (*au plus hault de laquelle*) je kostel (*moustier*) Saracénů, zvaný *Mousquaye* (mešita), který se tam jen skromně rozkládá (*s'étent petitement*) a je z něj málo vidět (*peut peu decouvrir*). – *Item*, když se přijíždí, tak deset mil od pobřeží daleko od města je dno dvacet až pětadvacet loktů (*braches*)²⁵² hluboko. [101] Pro všechny velké lodě je zde hluboké dno

²⁵⁰ Který visel na kříži vedle Ježíše Krista.

²⁵¹ Potvin použil tento nadpis z rkp. (2), v rkp. (1) nejsou *Rapports* nijak uvedeny. Právě v tomto místě také začíná rkp. *Rapports* z Oxfordu zpracovaný sirem Johnem Webbem pro jeho edici z r. 1821. (WEBB, John (ed.): „A Survey of Egypt and Syria, undertaken in the jour 1422, by sir Gilbert de Lannoy“, *Archaeologica Britannica*, t. XX, s. 281-444.)

²⁵² *brache*, *brace* nebo také *aune* (dnes *brasse*) – je fr. výraz ekvivalent sáhu jako délkové míry. Jeho hodnota je proměnlivá (0,6 – 1,2 m). Francouzský sáh měl pět stop (*pieds*) a měřil 1,624 m. Viz CHVOJKA, Miloš –

(*bons fons*), vedoucí odsud až k ústí nového přístavu. Všichni křesťané a všechny ostatní národy jsou zvyklé připlouvat za obchodem do tohoto nového přístavu a nikoli do starého.

Návštěva starého přístavu v Alexandrii v Egyptě.

Je třeba vědět, že v Alexandrii jsou dva přístavy, tzn. nový a starý. Starý leží napravo (*à main dextre*) od nového a oba dva tyto přístavy přiléhají k městským hradbám (? *et viennent tous deux iceulz pors batre aux murs de la ville*). Mezi těmito dvěma přístavy je jakoby zemský jazyk o šířce asi jedné [námořní] míle. – *Item*, do starého přístavu se neodvažuje vplout žádná loď křesťanů. Ani žádný křesťan se sem neodváží přiblížit skrze město nebo venkem již asi šedesát let, což bylo roku dvacet dva²⁵³, kdy tohoto roku král Pierre [de Lusignan] z Kypru jej tudy dobyl (*la*²⁵⁴ *print par ce lieu là*), a tak bychom [102] si mohli myslet (*pourquoy on peut ymager*), že toto místo je výhodnější. – *Item*, také jsem se dozvěděl ze zpráv (*trouvay par informacion*), nikoli když jsem byl uvnitř, že starý přístav je mělký a nemůže do něj vplout větší loď než o obsahu dvě stě *bottes*²⁵⁵, ploché galéry (*galees plattes*)²⁵⁶, dlouhé široké čluny (*fustes*)²⁵⁷ a malé lodě. Je dobře široký asi tak jednu [námořní] míli, je mělký a nebezpečný, kromě (*fors à*) jednoho kanálu, který je při příjezdu po levé ruce, nejbližší pobřeží (*au plus près des terres*). Tento vjezd leží na západojihozápadní větrné straně (*siet icelle entrée parmy le vent de west-zuut-west*) a mohou do něj vplout pouze výše zmíněné lodě (*seurement la navire dessusditte*). – *Item*, starý přístav je nepravidelného tvaru (*fasçon beslong*) a kolem dokola měří sedm mil, což se dá vidět jasně pouhým okem, a je uvnitř chráněn přede všemi větry (*sceur pour tous vens*), zejména před silným západojihozápadním větrem. Tento přístav přiléhá (? *vient icelui port batre*) na zdi města na jednu velkou novou věž, kde bydlí sultán, když přijede do Alexandrie. – *Item*, na tomto místě, kde starý přístav přiléhá na městské hradby není jiného příkopu než moře a není zde ani jedna

SKÁLA, Jiří, *op. cit.* nebo také VERGÉ-FRANCESCHI, Michel (dir.): *Dictionnaire d'histoire maritime* (2 sv.), Paris, 2002.

²⁵³ Kyperský král Petr I. Lusignan provedl křížové tažení do Alexandrie r. 1365. Vsuvka *qui fut l'an vingt et deux* nedává smysl, rkp. (2) ji nadto vůbec neuvádí. Ledaže by se při první redakci opomnělo vložit slovo *avant*, tedy „před rokem dvacet dva“, což by zhruba odpovídalo.

²⁵⁴ Míněno pravděpodobně *la ville*.

²⁵⁵ dutá míra používaná ve Středomoří (400-1000 l), viz CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří: *op. cit.*, s. 63.

²⁵⁶ Greimas uvádí (s. 318): „grand navire de guerre méditerranéen“ nebo „navire en général“. Proto bude pojmenování těchto plavidel nadále v češtině kolísat podle situace. V závorce bude vždy uveden výraz v originále.

²⁵⁷ Greimas (s. 315): „long bateau de bas bord qui naviguait à la voile et à la rame“.

městská zeď, a to vše je možno vidět na [této] ukázce.²⁵⁸ – *Item*, tento přístav vůbec není uzavřen řetězem (*chaienne*) ani jinou věcí.

[103] *Návštěva nového přístavu města Alexandrie.*

Item, do nového přístavu se dostane jakákoli loď, která pluje do Alexandrie. Vjezd je hluboký sedm až deset sáhů (*braches*) a široký asi jednu míli a leží na severní větrné straně (*et siet parmy noot-noord*)²⁵⁹. Kolem dokola je tento přístav dlouhý šest mil, je trochu nepravidelný (*est de fasçon un peu beslong*). Moře vtéká do tohoto přístavu tak (*vient la mer batre dedens icelui port ainsy*), že do něj vplouváme zleva, podél městské hradby. V tomto místě je voda velmi mělká, jak se zdá, a posetá velkými kameny, a [tak] žádná loď křesťanů se tudy neodvážá připlout (*approchier*). – *Item*, okolo tohoto místa, uvnitř městských hradeb, které se zde napojují (*joignant là*), je podél hradeb ochoz (*alée*), který slouží (*est*) jak hrad a ve kterém bydlí emír (*l'admiral*) Alexandrie. V tom místě, kde se moře tříští o hradby (*bat au mur*), není žádný příkop ani jiné hrazení než ta první zeď. – *Item*, když se blížíme od vjezdu do přístavu směrem do jeho vnitřku (*à mesure que on va plus avant dedens*), hloubka se zmenšuje (*amendrist le fons*) a velké lodě nemohou připlout uvnitř až k pobřeží nebo k městu [104] blíže než na půl míle. Na tomto místě kotví společně lodě, dno je zde hluboké asi dva sáhy (*branches*) a je odsud až k pevnině velmi mělké. V tomto přístavu je několik míst tak mělkých, že země někde vyčnívá ven (*la terre y aperre en aucuns lieux dehors*), ale kdo má dobrého kormidelníka, [pro toho] jsou tu dvě místa vhodná pro příjezd velkých lodí (*où il fait bon pour sourdre gros navires*). Nehrozí zde jiný vítr než severní a severovýchodní, a ten ještě nebývá moc silný (*et encores par très grosse fortune*) a stává se málokdy (*pou advient*), že by tu nějaký vítr napáchal škody (*que nul vent y face dommaige*). – *Item*, při vjezdu do přístavu je na každé okraji pevniny, která jej uzavírá, jedna mešita (*mousquaie*) Saracénů, z nichž jedna je obydlená, druhá ne. A to vše je vidět živěji (*plus vivement*) na ukázce, která je k zde pořízena.²⁶⁰ – *Item*, od tohoto místa, kde se moře tříští o zeď (*où la mer laisse à batre au mur*), když se stoupá po pravé ruce až k velké městské bráně na pevnině tohoto přístavu (*estant sur ledit port en terre ferme*), leží napříč udržovaný příkop (*ung fossé cuirié*), široký asi padesát stop (*piez*), naplněný vodou a nezdá se vůbec, že je hluboký. – *Item*, stoupáme-li

²⁵⁸ Potvin z této věty, která se v rkp. pětkrát opakuje, dovozuje existenci doprovodných plánek a map, které nebyly nalezeny. Zde by se jednalo o plánek alexandrijského přístavu. (Potvin, pozn. 4)

²⁵⁹ Navzdory značné zkratkovitosti (včetně jedné písarské chyby) přeloženo podle předchozího odstavce.

²⁶⁰ Guillebert za mešity považoval zřejmě dva majáky, které stály na obou stranách přístavu (GACHET, Émile: *op. cit.*, s. 216). K „ukázce“ viz výše pozn 258.

ještě dále vzhůru od této brány napravo až k jedné nárožní věži (*une tour cornière*), kam sahá moře ze starého přístavu (*où la mer du viel port vient batre*), jsou zde pod velkými zdi barbakány (? *brayes*)²⁶¹ a dva páry příkopů, z nichž první, vedoucí k moři, není vůbec hluboký a není v něm žádná voda. Druhý, který se napojuje na zdi, je udržován (*cuiriez*) napříč jako ten první výše řečený. Od té velké brány až k té rohové věži stojí podél zdi dobře pět velkých věží, jak hranatých, tak kulatých [105], bez brány i bez té rohové věže (*ne sans laditte tour cornière*). – *Item*, tento nový přístav není vůbec uzavřen nějakým řetězem ani ničím jiným. – *Item*, asi jednu [námořní] míli před městem je na moři mezi novým a starým přístavem jedno místo, které uzavírá oba přístavy (*ung lieu qui fait la closture des deux pors*) a které je plné mešit (*musquaies*) a je zde také zbrojnice (*armeurière*) Saracénů. Na toto místo by bylo výhodné se dostat a obsadit je pro střelbu a pro jiné potřebné věci (*deschier et assir pour trais et autres habillemens*)²⁶². – *Item*, Alexandrie je veliké město (*très grosse et grant ville*) v rovinaté krajině u moře, na jedné straně ležící nad dvěma zmiňovanými přístavy, je velmi dobře opevněné (*emparée*) a kolem dokola velmi dobře uzavřené vysokými zdi. Věže, jak hranaté, tak kulaté, jsou tu velmi hustě nasázeny (*y a grant fuison*)²⁶³ de tours espesement assises), všechny na hradbách (*à terrasse*). – *Item*, na velkých zdech jsou všude dokola hustě nasázené barbakány (*brayes*) a malé věže. Za nimi jsou všude dokola vyžděné příkopy (*fossez cuiriez de machonnerie*) ležící kolmo na všech místech kromě výše zmíněných (*en tout les lieux cy dessus exceptez*). Není v nich vůbec voda, ale vypadají, že jsou široké padesát až šedesát stop a hluboké dvacet čtyři až třicet [stop]. – *Item*, toto město leží na pevné zemi, vhodné k podkopání (*bonne à miner*) a všechny zdi, věže, barbakány (*brayes*) a domy toho města jsou z bílého lámaného kamene (*de blanche pierre et defroyans*)²⁶⁴, nikoli [však] z opuky (? *non pas croye*). – *Item*, v tomto město jsou uvnitř prohloubeny všechny ulice a domy (*laditte ville creuse toute par dessoubz toutes les rues et les maisons*). Je tu [106] potrubí (*conduiz*) v zemi vyžděné oblouky, kterým jsou jednou za rok městské study napájeny (*abeuvrez*) vodou z Nilu. Kdyby to tak nebylo, neměli by ve městě čerstvou vodu, protože zde prší málo nebo vůbec a ve městě nejsou studny ani přirozené prameny (*fontaines naturelles*). – *Item*, třicet [námořních] mil odsud vznikl u jedné vesnice na Nilu zvané *Hathse* příkop udělaný uměle (*faite à la main*), který přichází jednu

²⁶¹ Výraz *braie* znamená u Greimase (s. 73) jakoukoli obrannou stavbu před bránou nebo mostem. V rámci plynulosti textu všude uvádím „barbakán“, i když to nemusí být přesné označení.

²⁶² Slovo *trais* je snad totožné s *trai(c)t* nebo *tres* = šíp, lukostřelba apod. Výraz *habillemens* může znamenat jak obléhací stroje, tak vojenskou výstroj obecně (Greimas, s. 632 a 341).

²⁶³ Snad chyba přepisu, vhodnější by bylo *fusion*.

²⁶⁴ Samotné slovo u Greimase není, nabízí se více variant: „nahánět hrůzu“, „roztříštěný“ apod. Viz slovesa *frayer* a od něj odvozená.

[námořní] míli před město podél hradeb, padá do moře ve starém přístavu a kterým každý rok na konci srpna nebo celé září řeka Nil. Ta se v tomto čase mocně rozvodní (*croist habondamment*), naplní všechny studny ve městě na jeden rok a studny mimo město (*puis de dehors*), kterými jsou zavlažovány zahrady (*dont les jardins sont arrousez*). Jednu [námořní] míli od této řeky jihozápadním směrem (*parmy zuut-west*) je v tomto příkopu železná mříž (*ung greil de fer*), kde začínají ta potrubí, kterými ona voda vtéká do města. Kdyby to tak nebylo, jak je výše řečeno, zemřeli by [lidé] ve městě hlady a žizní, protože tu vůbec neprší a nejsou zde studny ani přirozené prameny, kromě pouhých čtyř velkých nádrží (*cisternes*) na vodu pro případ potřeby (*se mestier estoit*). – *Item*, velká část zdi je otevřena dovnitř oblouky, jež nejsou vyplněny (*par arches par dedens, non pas emplis*). Nahoře jsou ochozy (*allées*) pro dva muže jdoucí proti sobě²⁶⁵. [107] Tyto zdi nevypadají na ochozech vůbec mohutně (*ne samblent point lesdits murs epés*). Jsou vyšší než sedm stop a dole mezi oblouky jsou vyšší než čtyři nebo pět stop. Střílny (*créniaux*) nahoře nad ochozy jsou vyšší než dvě a půl [stopy]. Všechny tyto střílny jsou v celém městě na věžích, na zdech a na barbakánech (*brayes*) udělány půlkruhové (*sont tous fais à demy rons*). Zdá se, že dole pod zdmi ze strany města není žádný kus země ani hráz (*nulles terres ne dicques*), kterými by [ty zdi] byly posíleny než sebou samými. – *Item*, věže na obloucích vypadají, že nejsou příliš mohutné, což je pravda, neboť jsem to dobře věděl ze zpráv (*car bien le ay sceu par informacion*). Nejsou zde zdi ani věže, které by jakkoli odolaly velkým dělům (*qui chose du monde tenissent contre gros canons*). – *Item*, to město je velmi dlouhé od východu na západ a úzké od jihu na sever. Kolem dokola může mít tak šest mil a je velmi obydlené s vysokými domy, které jsou všechny postavené terasovitě (*toutes faittes dessus à terraces*), jsou velmi poškozené a mnoho jich je zřícených, zejména v cizích ulicích (*es rues foraines*)²⁶⁶ a směrem ke starému přístavu, kde jsou všechny prázdné a opuštěné (*désemparées*). Zvláště kvůli tomu sem nemůže jít žádný křesťan (*n'y laisse point aler aucuns Cristiens*). Všechny ulice jsou ubohé (*meschantes*) a úzké, kromě dvou nebo tří velkých ulic, kde mají své trhy s potravinami (*où leurs marchiez de leurs vivres sont*). – *Item*, v těch velkých ulicích je vidět hodně lidí, ale ve všech těch ostatních cizích ulicích (*par toutes les autres rues foraines*) není vidět nikdo a je to tam jaksi vylidněné a zničené (*allée au néant*). – *Item*, žádný křesťan se neodváží dostat se na dvě hory, které jsou uvnitř města. – *Item*, v tom novém přístavu jsou tři brány, tzn. všechny na levé straně, když k nim sestupujeme. [108] Jedna z nich, kterou se vchází, je malá brána

²⁶⁵ Označuje to šířku ochozů, tzn., že dva muži by se na nich mohli vyhnout.

²⁶⁶ *foraine* – cizí (Greimas, s. 300). Toto slovo je sice také odvozené od „foire“ (trh), ale to by zde nedávalo smysl. Viz dále.

zvaná *le Douaire*²⁶⁷ a otevírá se pouze třikrát v týdnu a tou se nechává dopravovat všechno zboží, kromě vína, které se dopravuje velkou společnou branou. – *Item*, druhá brána je ještě více napravo (*plus à main droite ensieuvant*) a je zde kanál (*chennal*), na který se spouštějí lodě (*où on met les galées*), když tu jsou, a je potřeba je vytáhnout na souš na vzdálenost asi jedné střely z kuše (*environ le trait d'un arcbaestre sur la terre*)²⁶⁸. – *Item*, v čase (*pour l'heure*), kdy jsem tam byl, tam nebyly žádné lodě ani válečné čluny (*fustes de guerre*). – *Item*, ještě více napravo se nachází jiná velká společná brána, kterou všichni společně procházejí. A u této brány stojí u okraje zdi jeden veliký oblévací stroj (*couillart*) a tato brána je veliká a zdvojená dvěma hranatými věžemi (*double de deux tours toutes quarrées*). Když se do ní vejde, přijde se mezi dvě vysoké zdi vzdálené na dostřel z luku (*entre deux haulz murs le trait d'un arcq*)²⁶⁹ a než se dojde konečně do města (*avant qu'on soit fort de la ville*), projde se dvěma dalšími branami, z nichž jedna se zavírá každý den. – *Item*, na druhém okraji města jsou ještě dvě jiné brány, otevřené každý den, jedna na jihovýchodní straně (*parmy zuut-ost*), která vede k příkopům a k zahradám, a druhá vedoucí na východoseverovýchod (*parmy est-noord-ost*)²⁷⁰, která vede ke Staré Alexandrii (*Alexandrie la vielle*) [109] a ke Káhiře. A touto branou nemůže projít žádný křesťan (*ne laisse on passer nul Cristien*), nevím, jestli to není kvůli vysokým horám, které jsou tu blízko (*ne sçay se c'est pour la grosse montaigne qui est là près*). – *Item*, tyto dvě brány jsou velmi pěkné, mají každá po dvou hranatých věžích. – *Item*, nahoře na terasách některých věží jsou postaveny oblévací stroje (*des couillars tous dreschiez*) a je jich ještě deset na několika věžích v okolí. – *Item*, dozvěděl jsem se z doslechu (*ay sceu par informacion*), že je tam dost velký počet mužů s kušemi z *Rommaigne*²⁷¹ a mnoho malých děl uvnitř ve městě, ale žádný není velký (*mais non mie nulz gros*), ale je tam [stejně] velký počet mužů s kušemi²⁷². Na druhém okraji města, proti pevnině, která je mezi dvěma přístavy, jsou městské hradby dlouhé a rovné a věže mají velké, ty jsou však daleko jedna od druhé. Podél těchto zdí, asi tak na dostřel z kuše, jsou všude hory (*montaignes de terre*) a za nimi jsou zahrady a palmy v okolí města. – *Item*, v celém městě není žádné místo, kde by bylo možno soustředit vojsko (*où on se puist recoeuillier*) a je celé

²⁶⁷ Potvin (a potažmo i Webb) upozorňují, že toto slovo znamená celnice. Původně arabské slovo, označující kancelář místní správy, která zejména uvalovala clo na přivezené zboží, se přes španělštinu (*aduanas*) dostalo do francouzštiny (*douane*). Viz Potvin, pozn. 1.

²⁶⁸ Slovo *arcbaestre* je možno pro tuto dobu přeložit také jako „balista“.

²⁶⁹ Zřejmě obvyklá jednotka, takže Guillebert je v tomto ohledu stručný. Srv. s kuší výše.

²⁷⁰ Zajímavý francouzsko-nizozemský přepis. Jak bude vidět dále v textu, Guillebert je v určování směru velmi nekonsistentní.

²⁷¹ Webb sice navrhuje Rumunsko (Potvin, pozn. 4), ale to je dost nepravděpodobné.

²⁷² Prvně jsou *arcabalestriers* myšleni zřejmě na těch věžích, podruhé ve městě. Guillebert se tedy zbytečně neopakuje.

plné domů, kromě těch dvou kopců. – *Item*, je zde několik křesťanských obchodníků, kteří zde žijí, zvláště Benátčané, Janované a Katalánci, kteří mají své obchody (*fontèques*)²⁷³ stejně jako velké a nádherné domy. Zavírají je dovnitř a všichni křesťané, každou noc v pozdní hodině (*de haulte heure*) a vždycky ráno je Saracéni nechávají venku brzy [110]. Stejně tak jsou zavřené vždycky v pátek, dvě nebo tři hodiny denně, tzn. v poledne, kdy oni [Saracéni] mají velkou bohoslužbu (*ils font leur grant oroison*). A jsou zde ostatní *conchiers*²⁷⁴ z Ancony, Neapole, Marseille, z Palerma a z Konstantinopole, ale nyní tu nejsou žádní obchodníci. – *Item*, nachází se tam dům plný staré zbroje po křesťanech a také úplně nové, která se dává sultánovi nebo kterou získá na křesťanech.

Následuje návštěva ramene Nilu u Alexandrie, jehož ústí se jmenuje Rosette.

Je třeba vědět, že z Alexandrie až k ústí ramene Nilu zvanému Rosette je to třicet [námořních] mil po zemi a po moři dobrých šedesát mil kvůli pevnině, která zasahuje do moře (*pour les terres qui se boutent en mer*). Rosette je docela pěkná (*assez bon*) velká vesnice z cihel, ležící přímo na břehu řeky na straně blíže Alexandrii pět mil od onoho ústí, kterým [řeka] vtéká do moře. Na tomto ústí leží malý neobydlený ostrůvek, který dělí toto ústí na dvě [111] a to blíže Alexandrii je větší a hlubší, jak jsem se dozvěděl ze zpráv, neboť žádný křesťan se tam neodvažuje jet. Je tu dobrý přístup pro lodě a ploché čluny (*pour gallées et pour plattes fustes*). – *Item*, z Rosetty. Je to přístav, jak již bylo řečeno, velmi blízko moře (*plus près de la marine*) a kam vplouvá mnoho člunů (*germes*) plavících se jak z Káhiry do Alexandrie, tak z Alexandrie do Káhiry. A pro toho, kdo by to potřeboval (*qui en auroit affaire*), tu jsou námořníci odkudkoli (*de tout quanques*), kteří se lépe vyznají v ústí u Rosette (*qui mieulz scevent le fait de la bouche de Rosette*), což je výhodnější (*il y a plus avantageux*). Tito námořníci znají nejvhodnější ze všech ramen řeky (*de tout le convenant du bras de la rivière*), která se vine (*descent*) k Rosettě. Neboť jak jsem se doslechl (*comme j'ay oy dire*), jen stěží (*à grant peine*) by se našel jakýkoli křesťan, který by věděl, jak vypadá (*qui sceuist la nature*) toto ústí a řeka, jelikož [lidé] ani z Alexandrie ani odjinud nestrpí (*ne vouelent souffrir*), aby tu nějaký křesťan jel (*voist*), jako by se stále báli vylovení (*comme ceulz qui tousjours doubtent la conquete*). – *Item*, když se pluje (*en allant*) z Rosetty po řece do Káhiry, je to dobrých dvě stě [námořních] mil po vodě kvůli řece, která se prudce točí z jedné strany na druhou všemi směry (*qui tourne sy fort d'un costé et d'autre par tous vens*).

²⁷³ Podle Greimase (s. 299) *fondique*, z arabského *funduq*.

²⁷⁴ snad „hlídači“ nebo „strážci“

A když se jede po zemi přímým směrem, je to jenom sto dvacet [mil]. – *Item*, je třeba vědět, že na této řece je na cestě do Káhiry (*en allant au Kaire*) na jednom i na druhém břehu (*d'une bande et d'autre*) několik velkých vesnic a přístavů, mezi nimiž jsou čtyři nebo pět jako *Utesinne* a *Derut* (*Dêrût*), které leží na pravém břehu, pluje-li se proti proudu do Káhiry (*en montant vers le Kaire*) a [112] *Fowa* (*Fûa*), což je veliké neopevněné město ležící na levém břehu. – *Item*, výše než *Derut* leží směrem ke Káhiře na stejném břehu vesnice zvaná *le Hatfe*, kde začíná kanál přivádějící vodu z Nilu do Alexandrie a je to dvacet mil od Rosetty nebo tak nějak (*ou environ*). – *Item*, na rameni té řeky je mnoho obydlených a obdělávaných ostrovů (*isles habitées et labourées*), jako *l'isla d'Or*, kde roste velké množství cukrové třtiny (*foison de chuchre*), ostrov *Benignas*, který má dobře čtyřicet mil na délku a velký a dlouhý ostrov *Génosie*. A je tu mnoho dalších ubohých (*meschantes*) a malých ostrovů, o kterých se tato kniha vůbec nezmíní, protože to budeme moci názorněji (*plus à plain*) vidět díky přiloženému plánu (*le gect de l'exemple*) řeky, který je k tomu vyhotovený²⁷⁵. Je také třeba vědět, že je tu mnoho chudých vesnic (*menus villaiges*) jak s chudými, tak s dobrými obydlími (*tant de povre habitation sy comme de bonne*), které leží na řece případně na dostřel děla či jednu míli od ní. K nim se však čluny (*fustes ou germes*) nedostanou. A těchto je tu bezpočet (*sans nombre*). Největší vesnice jsou [postaveny] z cihel a jiné podobné domům Tatarů jsou kulaté jako pece (*fours*), postavené ze sítí (*kaiges*) a nahoře zakryté (*placquiez par dessus*). – *Item*, je třeba vědět, že na cestě z Rosetty do Káhiry je na řece mnoho [113] velmi mělkých míst, zvláště v únoru (*vers le temps de febvrier*), březnu a dubnu, kdy je řeka velmi nízko a nemůže jí proplout v tomto čase žádná velká loď (*galée*), protože i čluny (*germes*), které mají úplně ploché dno (*qui sont toutes plates de fons*) a dokonce [ty] nejmenší, se na mnohých místech zarazí o dno (*s'arrestent sur le fons*). – *Item*, tato část (*cest article*) se už nebude zmiňovat o tom, jak vypadají ramena této řeky (*de la nature des bras de ceste rivière*), protože o tom bude názorněji pojednávat část popisující rameno u Damietty, která bude následovat.

Následuje návštěva Káhiry.

Item, Káhira, hlavní město Egypta (*la maistresse ville d'Égypte*), leží na řece Nil, která přitéká ze zemského ráje (*du Paradis terrestre*) a neteče blízko města [Káhiry], až teprve u Bulaku (*ne vient point plus près de la ville que à Boulacq*), kam je to třicet [námořních] mil.²⁷⁶ – *Item*, Bulak je vesnice přiléhající k Babylonu (*villaige joignant à Babillone*) a její

²⁷⁵ Zde je opět odkaz na jakési přiložené mapy či schémata. Viz také pozn. 258 a 260.

²⁷⁶ V originále není tato věta příliš srozumitelná. Z údaje vzdálenosti není jasné, ke kterému místu je vztahována.

domy leží a jsou zakládány na břehu řeky. – *Item*, je třeba vědět, že Káhira, Babylon a Bulak byla kdysi samostatná města (*chascune ville à part lui*), ale do současnosti se to tak zastavělo, že jsou tvoří celkem jedno (*s'est tellement édifié que ce n'est que une mesmes chose*). A je [tam] několik druhů příkopů bez vody mezi [každými] dvěma místy, ačkoli tam stojí mnoho [114] domů a cest mezi nimi. Z Káhiry do Babylonu to mohou být tři [námořní] míle a z Bulaku do Káhiry tři [námořní] míle. – *Item*, Káhira je velké město s památkami (*à merveilles*) a s (*parmy*) Babylonem má tři francouzské míle (*lieues franchoises*) na délku a jeden a půl míle na šířku. Vypadá, že je o mnoho větší, ale byla hodně zničená (*elle est alée forment à destruction*), zvláště asi tak dvacet let předtím, než jsem tam byl. Je velmi zalidněná (*moult plaine de poeuple*) a velmi obchodnická. Jsou zde obchodníci z Indie a ze všech částí světa. Je to hlavní město (*maistre ville capitale*) celé sultánovy říše (*de tout le pais de Soudan*), jako je Egypt, Sýrie, Sayette (Sahid)²⁷⁷ a všech jeho panství, na kterých sídlí. – *Item*, na konci Káhiry pod jednou horou je velmi krásný a veliký hrad, dobře zděný (*bien muré*) a uvnitř pevnosti plný domů, ve kterých sultán bydlí. Na některých místech vniká voda z Nilu do okolních, uměle zbudovaných příkopů (*dedens les fossez autour, par conduitz de fossez fais à la main*). Tento hrad je posazen vysoko na skále pod horou a leží u konce Káhiry směrem k Babylonu. [115] – *Item*, Káhira je z vnějšku na některých místech ohrazená zdi. Většinou nevidíme ani brány ani zdi, protože jsou všude ke zdem, v příkopech a jinde přistavené domy a budovy jako předměstí, a proto nevypadá vůbec ohrazená. Nicméně je natolik [ohrazená], že není možno vejít odnikud do samotného města (*à la droite ville*) než branami, které se na noc zavírají. – *Item*, mezi Káhirou a Babylonem jsou velké umělé kanály (*grans fossez fais à la main*) přitékající z Nilu, kterými je každoročně, když se řeka rozvodní (*quant la rivière croist*), napájeno město, zahrady a celá země. – *Item*, základy domů jsou z kamene, z cihel a pálené hlíny (*de la terre cuite*) a zastřešení z *quesne* (?)²⁷⁸ a z ubohých prken (*de méchant marrien*)²⁷⁹, pomazaných hlínou (*placquiez de terre*), která se dají lehce zapálit (*legières à ardoir*), a tyto střechy jsou velmi vysoko a všechny na terasách. Je zde mnoho domů a úzké ulice. – *Item*, jede-li se do Matarie (*Matrie*)²⁸⁰, kde roste balzám, jsou tam [na ploše] dvou [námořních] milí na délku a jedné míle na šířku zbořené a zničené domy kvůli velké úmrtnosti (*par mortalité*), a to také směrem k Babylonu a k Bulaku, jak již bylo řečeno. [116] – *Item*, celé město leží na dobré půdě vhodné pro rytí a podkopávání kromě

²⁷⁷ Území mezi Nilem a Rudým mořem od Káhiry na jih k Asuánu (podle Potvina, pozn. 7), Sayette je však i dobové označení syrského přístavu Sidon (viz dále).

²⁷⁸ Možná se zde jedná o dub (viz další pozn.). Rkp. (2) nabízí variantu „kanes“.

²⁷⁹ Podle Greimase (s. 403) je *marrien* „bois de construction en planches“.

²⁸⁰ Dnešní Masr el-Atíqa neboli Stará Káhira, známá také jako ves Matarieh, kam se podle Písma uchýlila Ježíšova rodina během svého útěku do Egypta.

hradu, který je na skále. – *Item*, tento hrad je veliký jako opevněné město a bydlí v něm se sultánem velké množství lidí, zvláště velký počet dvou tisíc jízdních otroků (*esclaves de cheval*)²⁸¹, kterým vyplácí žold jako svým nejlepším ozbrojencům (*qu'il paye à ses souldées comme ses meilleurs gens d'armes*), aby hlídali jeho osobu, ženy a děti, a [je zde] velký počet dalších lidí. – *Item*, tento velmi pevný hrad stojí nad městskými hradbami (*sur les murs de la ville*) s východem a vchodem vně i dovnitř (*à yssue et entrée dedens et dehors*), má dobře dva páry hradeb a směrem k městu krásné a velké nádvoří (*basse court*), mimořádně (*notablement*) ohrazené krásnými hradbami. Na těchto hradbách [je] velké množství krásných a velkých věží, kulatých i čtverhranných. Od první brány je nutné projít mnohými dalšími branami, než se dostaneme k hlavnímu donjonu tohoto hradu. – *Item*, okolo tohoto hradu je příkop, do kterého i v případě, že je vysoko a řeka je nízko, přitéká řeka ze studní pomocí mechanismů (*par engiens*) – kol otáčených silou volů, kteří chodí okolo velké části tohoto příkopu. – *Item*, mezi hradem a městem je jako nějaký trh velké a krásné prostranství (*place*), okolo kterého jsou čtyři nebo pět mešit, postavených z mohutných kamenů, které jsou na jeden dostřel kuše od hradu (*à ung trait d'arc balestre du chastel*). – *Item*, jakýkoli křesťan by se těžko dostal do toho hradu (*peut mauvaisement entrer oudit chastel nul Cristien*), kdybychom neznali tyto uvedené skutečnosti (*choses dessusdictes*), které jsou částečně ze zpráv (*par informacion*), ale zbytek z vlastního pozorování a odhadu (*le surplus par ce que je en peus vëoir et considérer*). – *Item*, v Kahiře ani v celé egyptské zemi prší jen velmi zřídka (*pleut moult peu souvent*).

[117] *Následují podmínky a povaha babylonských sultánů, jejich emírů, otroků a egyptských Saracénů ; o povaze zemí Egypta a Sýrie. Nejprve:*

Je třeba vědět, že v celém Egyptě, Sýrii a Sahidu dohromady je pouze jediný vládce (*il n'y a que ung seigneur*), tzn. babylonský sultán, který vládne nad vším. – *Item*, tímto sultánem se nikdy nestane (*ne se fait*) nikdo z národa místních lidí (*de la nacion de nulz d'iceulx du país*), protože lidé z této země jsou velmi chudí (*meschans*) a velmi slabí (*de trop foeble condition*) na to, aby dobře hlídali svou zem, jak říkají (*comme ilz dient*)²⁸². Naopak udělají emíra z některého otroka (*le font d'aucun admiral esclave*), který chytrostí, odvahou a vlastní autoritou (*gouvernement de lui*) bude umět natolik postoupit, až získá moc a přátele za

²⁸¹ Řeč je samozřejmě o mamlúcích.

²⁸² Není jasné kdo. Snad to odkazuje k tomu „hlídat svou zem“ (*garder leur país*), obrat, který se v Egyptě používal.

časů [předchozího] sultána a jiných emírů a otroků tak, že po smrti toho sultána se díky těmto vlastnostem (*par des choses dessusdites*) stane pánem. Je jím díky moci a stranám, které jej podporují. Přesto však žije stále v obaze a v nebezpečí, že bude svržen (*en doute et péril d'estre bouté*) nějakým jiným takovým emírem, který bude mocný v jeho okolí, a to buď spiknutím (*par trahison*) nebo jinými frakcemi (*bendes*), které jsou nakloněny tomu emírovi, který je proti němu. – *Item*, i kdyby tento sultán [118] vládl po dlouhou dobu a kdyby měl děti a za svého života stanovil, že jeden z těchto potomků bude jako sultán vládnout po něm, a všichni emírové by s tím souhlasili, stává se jen velmi zřídka, že tento syn se po [smrti] sultána dostane k vládnutí (*à la seignourie*). Je naopak chycen, vsazen do věčného vězení a buď tajně uškrcen (*estranglé couvertement*) nebo otráven jedním z oněch emírů. Takové vládnutí je velmi nebezpečné a krátkodobé (*muable*). – *Item*, v době, kdy jsem pobýval v Sýrii tam bylo pět sultánů. – *Item*, říká se, že tento babylonský sultán má vždycky přibližně deset tisíc otroků na svoje náklady, které si vydrží jako své ozbrojence, a ti mu vedou válku, když je to potřeba (*quant il en est mestier*). Jedni osedlají dva koně (*montez les aucuns à deux chevaulz*), jiní na více, jiní na méně. Je třeba vědět, že tito otroci pocházejí z cizích národů, jako z Tatarska, Turecka, Bulharska (*Bourgerie*), Uher (*Honguerie*), ze slovanských zemí (*d'Esclavonnie*), z Valašska, z Ruska a z Řecka, jak z křesťanských tak z jiných zemí. Nejsou nazýváni jako sultánovi otroci, pokud je nekoupí [119] za své peníze nebo mu nejsou dáni či posláni jako dar z cizích zemí. Těmto otrokům sultán naprosto důvěřuje (*se confie le soudan totalement*) jako své vlastní gardě, dává jim ženy a *gazals* (?), koně a šaty, od mládí je postupně cvičí (*les met de jeunesse sus petit à petit*) a ukazuje jim svůj způsob vedení války. Podle toho, kdo se jak osvědčí (*selon ce que chascun se preuve*), udělá jednoho velitelem deseti kopí (*admiral de dix lances*)²⁸³, jiného dvaceti, jednoho padesáti a jiného sta [kopí]. Stoupá-li vzhůru, stane se jeden jeruzalémským emírem, jiný emírem v Damašku, jiný velkoemírem (*grant admiral*) v Káhiře a [dosáhnou] také jiných úřadů v zemi. – *Item*, je třeba vědět, že tito otroci jsou páni všech pravých a v zemi narozených Saracénů (*des drois sarrasins du païs natifz*) a mají právo a svobodu je nakupovat a prodávat (*ont loy et liberté en acheter et vendre*) a všechny ostatní výhody před nimi [Saracény]. Vládnou jim a bijí je, aniž by za to byli někomu odpovědní (*sans ce que autre justice en soit faite*), jako by oni [Saracéni] byli sami jejich otroci, a všichni jsou jako vládci ve své zemi. Je třeba vědět, že se v zemi narození Saracéni obecně (*communement*) jen velmi málo pletou do vládnutí nad

²⁸³ Tzn. vojenské jednotky obsahující jednoho rytíře s kopím, příslušné panoše, páže, sluhu a lučištníky (podle Greimase, s. 377). Počet lidí v každé této jednotce se však měnil v závislosti na danému regionu. Český ekvivalent slova *lance* neexistuje.

velkými městy (*bien peu se meslent des grans gouvernemens des bonnes villes*), zvláště v Egyptě; naopak tam všude vládou otroci (*ains y gouvernent tous les esclaves*). – *Item*, když sultán vede válku proti některému vzbouřenému emírovi nebo některému ze svých nepřátel a ať je jakákoli bitva nebo vřava, je třeba vědět, že to nepohne s žádnou městskou obcí ani s venkovany (*nulles des communes des bonnes villes ne s'en moeuvent, ne des laboureurs*). Naopak, každý dělá své řemeslo nebo orá a jenom páni mohou bojovat (*et soit seigneur qui le peut estre*). – *Item*, když tito otroci táhnou do války, jsou vždy na koni, ozbrojeni pouze slabou zbrojí (*armez seulement de cuirasses meschantes*), oblečení do hedvábí a s [120] malým kloboukem (*huvette*) na hlavě; každý má luk a šípy, meč, kyj a bubínek (*tambour*), který slouží jako trumpeta k jejich shromáždění. Když vidí své nepřátele v bitvě, rozvíří (*sonnent*) všichni najednou tyto bubny, aby splášili (*pour espoventer*) jejich koně. – *Item*, většina (*surplus*) ostatních, v té zemi narozených Saracénů jsou zvláště v Egyptě chudí lidé (*meschans gens*), nosí jeden svrchní oděv (*une chemise*), jsou bez bot, bez kalhot (*brayes*)²⁸⁴, s turbanem (? *torque*) na hlavě. Co se týče obcí na venkově (*quant aux communes du plat païs*), mají málo luků a šípů, mečů ani žádné věci k obraně a jejich chudoba je velká (*est grande meschansteté que de leur fait*). Ale je tu jiný druh lidí, zvaný Arabové (*une autre manière de gens nommez Arrabes*), kteří většinou bydlí na pouštích a na mnoha místech v Egyptě a kteří mají koně a velbloudy (*cameulz*) a jsou velmi odvážní ve srovnání s těmito Saracény (*sont très vaillans gens au regard desdis Sarrasins*) a žije jich tu velké množství (*se treuvent grant quantité*). Někteří vedou občas válku se samotným sultánem. Jsou to lidé z chudých poměrů (*de povres vivres*) a chudě oblečení a nemají jiné zbraně než dlouhé tenké kopí (*une longue lanchette, et gresle*), ohnuté jako krátký oštěp (*comme dardes ployans*) a mají každý jeden malý štít na způsob velkého (*ont unes targes en manière d'un grant boucler*). Jsou ale mnohem udatnější než Saracéni, ačkoli sami jsou všichni z Mohamedovy sekty (*tous sont de la secte de Mahomet*) a sami sobě si jsou páni a emírové. Často vedou [121] války jeden proti druhému a nemají ani města ani domy, nýbrž bydlí všichni v polích pod chatrčemi (*huttes*), které stavějí kvůli slunci. Jestliže bude mít sultán co dělat proti křesťanům (*se le soudan en avoit à faire contre Cristiens*), není se třeba obávat toho, že by jich mezi nimi mnoho našel [kteří by mu pomohli]. – *Item*, je třeba vědět, že v celém Egyptě ve velkých městech i na venkově je velké množství křesťanů, o kterých se vůbec nebudu zmiňovat, jelikož by přinesli jen málo užitku křesťanům sloužícím [našemu] účelu (*peu de prouffit pourroient faire aux Cristiens servans à la matière*).

²⁸⁴ *braies*: „culotte serrée aux jambes par des lanières (Greimas, s. 73).

Následují rozdíly mezi Egyptem a Sýrií.

Item, mezi Egyptem a Sýrií existuje rozdíl, neboť Egypt je rovinatá a otevřená země a Sýrie je zemí skalnatou a plnou hor (*rusquilleux et plain de montaignes*). Místní Saracéni ze Sýrie (*Sarrazins de Surie, natifz du país*) jsou obecně lepší válečníci (*gens d'armes*), statečnější a vhodnější pro válku (*plus habilles en fait de guerre*) a pro obranu země, než jsou ti z Egypta. Najde se (*se treuvent*) mnoho těchto Saracénů s velmi dobrými koňmi (*de cheval assez bien montez*), každý má luk, šípy, meč, kyj a bubínek, a to zvláště z území (*depuis les marches*) [122] Gazy (*Gazère*) a Jeruzaléma, podél pobřeží na cestě do Bejrútu a Tripolisu a v horách, které se táhnou od moře do Damašku a do Aleppa (*entre les montaignes alant de la marine à Damasq, à Halep*) a [vůbec] v této zemi, která je veliká. – *Item*, stejně jako v Egyptě pobývají (*sont... habitants*) okolo Damašku a Jeruzaléma, na mnoha místech v Sýrii na venkově (*emmy les champs*) a na horách Arabové, z nichž někteří v době války se objevují v sedlech koní (*se treuvent montez sur chevaulz*) a velbloudů, aby pomohli svému pánu, připraveni (*habilliez*)²⁸⁵, jak již bylo řečeno, bránit zem. – *Item*, okolo Damašku a Aleppa, se vyskytuje ještě jeden druh lidí, zvaných Turkomani (*Turquemans*), pocházející z Turecka (*natifz de Turquie*), kteří se sultánovým svolením (*par le congiet du soudan*) obývají tuto zem a často stěhují (*changent*) svá obydlí z jednoho místa na druhé spolu s ženami, dětmi a zvířaty. Tito mají většinou (*en grant quantité*) dobré koně, dobré luky, šípy, meče, bubínky a kyje a někteří mají i štíty (*targes*). Tito Turkomani jsou nesrovnatelně (*sans comparaison*) lepší a statečnější v poli než Arabové nebo místní Saracéni, a ještě více než otroci, a jsou ze všech nejobávanější (*sont grandement et trop plus doubtez*). Tito Turkomani jsou připraveni ke službě (*pretz au plaisir*) řečeného Turka a sultána.²⁸⁶ – *Item*, podél syrského pobřeží (*au long de la marine de Surie*) mají společně jednotky [123] pěšáků, s luky a šípy, a je jich mnoho, kteří mají meče (*ont communément les communes de piet, l'arcq et les flesches, et pluisieurs en y a qui ont espées*).

[Je třeba mít] na paměti (*Mémoire que*), že v Sýrii prší mnohem více než v Egyptě, a to zvláště kolem Damašku a na pobřeží vedoucím z Jaffy do Tripolisu.

²⁸⁵ Spíše se hodí překlad „připravení“ nebo „schopní“, než „oblečení“, i když střfr. forma může být stejná. O jejich výzbroji byla ostatně také řeč.

²⁸⁶ O žádném konkrétním Turkovi-sultánovi však řeč nebyla.

Následuje popis řeky Nil a její dvoudenní návštěva při plavbě z Káhiry až do Damietty (la visitacion d'icelle depuis deux journées au deseure du Kaire jusques au port de Damiette).

[Je třeba mít] na paměti, že řeka Nil je velmi pomalý a klidný tok (*très douce eaue et très saine*) a teče klidně a nepříliš rychle (*queurt²⁸⁷ doucement et non pas rade*). Přitéká z Indie (*les parties d'Ynde*) a ze zemského ráje, jak již bylo řečeno, protéká celým Egyptem (*au long de l'Égypte*) a u Babylonu vede tři [námořní] míle od Káhiry (*vient par devant Babillonne passer à trois milles du Kaire*) a protéká kolem Bulaku směrem k moři. – *Item*, asi dvacet [námořních] mil pod Káhirou směrem k moři se tato řeka dělí na dvě ohromná ramena a obě se vlévají (*viennent chëoir*) do moře, jedno u místa zvaného Rosetta (*Rosette*), které je po zemi třicet šest [námořních] mil vzdálené od Alexandrie a po moři je to sedmdesát, a druhé rameno se vlévá do moře u Damietty. – *Item*, je třeba vědět, že tato řeka Nil se každoročně rozvodňuje (*croist, tous les ans*), určitě jednou do roka (*sans faillir, une fois l'an*), nad břehy tak vysoko, že zaplavuje země asi dvě nebo tři [námořní] míle hluboko do vnitrozemí (*parfont au pays*). A čím více se stoupá [124] nad Káhiru [proti proudu], tím více se rozvodňuje. Čím více se přibližujeme k Alexandrii nebo k Damiettě po obou ramenech, tím méně [řeka] stoupá (*croist en haulteur*). Neboť čím více proudí k moři, tím více se roztahuje (*s'espart*) na všechny strany do plochých a širokých míst, do příkopů, studní a kanálů, které jsou vytvořeny uměle (*à la main*) na jednom i druhém okraji řeky (*d'une bende et d'autre de la rivière*) a zavlažují vesnice, zahrady a okolní zem. – *Item*, když je řeka takto vysoko, zachycuje se voda zdymadly (*par escluses*) a *trenchis* (?), kterými se zavlažuje země v případě potřeby, [tedy] v době, kdy voda klesne (*s'est remise*) na nejnižší stupeň a když přijde velké sucho. – *Item*, je třeba vědět, že tato řeka je každý rok nejnižší na konci května a na začátku června (*en l'entrée de juing*). Pokaždé bez výjimky začne od sedmého červnového dne až do dvanáctého stoupat a stoupá postupně. Všimneme si toho onu noc, kdy je [hladina] zvednutá o jeden palec (*pauche*)²⁸⁸, další (*telle*) noc o dva, další noc o tři a další noci o čtyři. Tyto čtyři nebo pět nocí, [se ale nemusí zvednout] také vůbec nebo velmi málo. Tak je její vzrůst nepravidelný (*ne tient point de rieu*), ale vždy dosáhne nejvyššího bodu (*mais tousjours elle ne fault point de estre au plus hault*)²⁸⁹ až na konci srpna nebo celé září. Na této výšce, která už nadále nevzrůstá ani neklesá, se [125] drží dobře dva měsíce a potom, tak jak nepravidelně vzrůstala, postupně nepravidelně také klesá, až dosáhne nejnižšího stupně v onen zmíněný den. – *Item*, když je

²⁸⁷ Tento tvar je zvláštní, může být však zkomoleninou slovesa *courir*.

²⁸⁸ Greimas tuto variantu slova *pouce* neuvádí, zřejmě se tedy jedná o nějakou nářeční formu.

²⁸⁹ Zápornky v této větě jsou záhadně použity. S nimi věta pozbývá smyslu.

[hladina] nejniže, řeka je na mnoha místech jen velmi málo hluboká (*elle n'a en plusieurs lieux que bien peu d'eau de parfont*), jak se o tom dříve mluvilo. – *Item*, v Káhiře je přímo před Babylonem uprostřed řeky jeden malý, pěkně obydlený (*très bien habitée*) ostrůvek, uzavřený okolo domy, kde stojí jeden nízký dům se základy ve vodě (*fondée en l'eau*), a v něm je mramorový sloup (*pillier de marbre*), na který šplouchá voda z řeky (*où l'eau de la rivière vient frapper*) a který je označen mnohými značkami měrných jednotek (*lequel est enseigné de plusieurs enseignes de très*), jako jsou palce (*pauchz*), dlaně (*palmes*), stopy (*piez*) a kopí (*picques*)²⁹⁰. Pomocí tohoto sloupu zjistíme (*cognoist on*) na těchto značkách, kdy řeka stoupá a o kolik palců, dlaní, stop nebo kopí vzrostla za každou noc. Existuje zvláštní úředník (*maistre*), který to na náklady sultána zjišťuje a který vyhláší po celé Káhiře vylití vody z břehů (*qui va crier parmy le Kaire la cruchon*)²⁹¹, aby rozradostnil obyvatele (*pour resjouir le poeuple*). – *Item*, když voda vystoupá do výšky šestnáct kopí na tom sloupu, lid Káhiry se raduje a posadí sultána na velkou loď (*monte le Soudan sur une galée*) podle tradice (*à ce ordonnée*) a nechá jej, aby rozsekl a otevřel ústí do velkého umělého kanálu (*va luy mesmes retailier et ouvrir la bouche d'un grant fossé fait à la main*), který vede z řeky a prochází Babylonem. A tak se tudy šíří (*s'espart*) voda z Nilu mnohými malými rameny a kanály skrz Káhiru do zahrad a do okolního kraje. A když řeka ustupuje (*se décroist*), tak se zahradí (? *on relieve et restoupe*) [126] toto ústí a voda se tak drží v Káhiře po celou roční dobu, protože jinak bych Káhira nemohla žít. – *Item*, je obvyklé (*communement*), že každý rok přibližně na začátku června, když [hladina] vystoupá na šestnáct kopí, sultán takto zahradí onen kanál (*le Soudan va ainsy retailier ledit fossé*), který má jednu píku a dvacet čtyři palců na délku (*et a une picque vingt et quatre pauch de long*). – *Item*, po tom dni, kdy hladina dosáhne šestnácti kopí, vzrůstá nadále (*elle va en croissant*) vždycky až do zmíněného času na konci září. Dosáhne hladiny sedmnácti, osmnácti, devatenácti a dvaceti [kopí]. Málokdy však nastane období, že by dosáhla okolo dvaceti. – *Item*, když překročí (*passent*) dvacet [kopí], veškerá krajina okolo řeky je pod vodou (*tout le païs estant sur la rivière est noyez*), a když dosáhne jenom šestnácti nebo sedmnácti, země urodí málo potravin (*fructifie peu de biens*) a [místní] mají velký hladomor v takovouto roční dobu. Ale když dosáhne osmnácti, urodí se toho trochu více (*elle fructifie ung peu mieulz*) a ještě více při devatenácti a půl, neboť to je v celé zemi okolo řeky dostatek všech plodin (*biens*) a zároveň je [řeka] také nejvýše co může být, aniž by všechno zničila (*que elle peut*

²⁹⁰ 1 stopa (*piet*) měla 12 palců (*poucez, pauchz*).

²⁹¹ Překládat v tomto kontextu *cruchon* jako „džbán“ (Greimas, s. 167) by nedávalo příliš smyslu. Že se jedná o vylití z břehů nebo něco podobného potvrzuje i věta na přelomu stran 126 a 127.

estre sans tout destruire). – *Item*, dozvěděl jsem se z mnohých tvrzení (*par plusieurs oppinions*), že důvodem, proč ta [řeka] tolik soupá každý rok, jsou veliké srážky, ke kterým dochází přibližně v březnu a v dubnu sto dní cesty (*journées*) nad Káhirou v zemi kněze Jana (*en la terre du prestre Jehan*), kudy protéká. – *Item*, všechny domy a města kolem řeky leží výše než [127] rovinatá země na terasách a kopcích (? *sur tertres et montaignes*), aby se vyhnuly vylití vody (*pour obvier à la cruchon de l'eau*). – *Item*, tato řeka Nil teče nad Káhirou zmíněnou zemí zvanou Sahid (*Sayette*), dobrých čtyřicet dnů cesty do Indie, kde se nacházejí mnohá velká města, jak již bylo řečeno. Ta země je velmi hustě obydlená (*très bien habitée*) velkými vesnicemi na jednom i na druhém okraji řeky, zvláště když se vyjede z Káhiry proti proudu (*partant du Kaire en amont la rivière*) až k jednomu jakobitskému kostelu (*une esglise de Jacobitains*), zvanému Sv. Jiří, který jsem osobně navštívil, a zbytek vím jenom z doslechu (*et le surplus ne sçay que par information*). – *Item*, na této řece je v celé sultánově zemi tak velké množství bárek, které plují z jednoho [břehu] na druhý za obchodem (*en marchandise*), některým se říká *germes*, většina jich má latinské plachty (*voilles latins*) a ostatní čtverhranné plachty (*voilles quarrez*), že jich je nekonečně (*que c'est une infinité*). Nic jiného, co by plulo proti nebo po proudu řeky, nevidíme a všechny [lodě] jsou s plochým dnem (*plates de fons dessoubz*) kvůli řece, která je často mělká. – *Item*, na těchto dvou dnech cesty je mnoho ostrůvků a řeka je široká na dostřel z děla a hluboká jako v Káhiře a stoupá proti proudu jižním směrem bez jakýchkoli zákrutů (*monte amont parmy le zuut sans gaires tournyer*). – *Item*, je třeba vědět, že rameno vedoucí z Káhiry do Damietty velmi ostře zahýbá (*tourne très fort*) a po vodě jsou to tam pořádné čtyři dny cesty (*quatre grosses journées*), což odpovídá (*qui valent*) dobrým sto padesáti [námořním] milím. Toto rameno je užší a hlubší než to do Alexandrie a do Rosetty a je průměrně (*communement*) široké na dostřel pořádné kuše (*fort archastre*) a na [128] mnohých místech i více. A přesto²⁹² Na mnohých místech je tak mělká, že všechny *cops*²⁹³, *germes*, dokonce i ty nejmenší a ty, které nejsou naložené, uvíznou na dně (*s'arrestent sur terre*). Tok této řeky je velmi zrádný (*est cette rivière très faulce de son cours*), protože někdy řeka teče na jednom místě, jindy na jiném, a její hloubka by se nedala správně popsat (*justement escripre*). Navíc je tak mělká (*synon qu'elle est sy plate*), že pokud je [hladina] nejnižší, nemůže jí v tomto čase proplout žádná loďka (*galiotte*) bez dobrého kormidelníka (*sans avoir bon pilot*). Ale kdyby měl (*aiant*) člověk na konci července, po celý srpen, září, říjen až do půlky listopadu stále

²⁹² Tento rkp. je zde neúplný. Věta je doplněna z rkp. (2) a z *Rapports* (Oxfordský rkp.): „Quant elle est au plus bas, et lors a elle de profondeur en un lieu plus, en l'autre mains.“ – „Když je [řeka] nejnižší, tak je na jednom místě větší hloubka a na jiném menší.“ Tato věta však do předchozího kontextu příliš nezapadá.

²⁹³ pravděpodobně druh člunu

dobrého kormidelníka-Saracéna, který by pocházel z Rosetty nebo Damietty, mohla by až do Káhiry doplout celá velká loď (*gallée*), ale ne jindy (*et non en autre temps*)²⁹⁴. – *Item*, mezi Káhirou a Damiettou je na obou stranách řeky velká hustota vesnic (*espessement assis villaiges*), jedna od druhé [je vzdálená] jednu nebo dvě míle daleko, nebo více. Některé tyto vesnice slouží jako přístavy (*desquelz plusieurs sont pors*) pro čluny (*germes*) a bárky. Z těchto městeček a vesnic jsou některé velké, mezi jinými je to *Scommanob*²⁹⁵, což je dosti velká vesnice, ležící na břehu blíže [129] Alexandrii. Za touto řekou (*arrière de laditte rivière*) je také velké množství vesnic, dvě nebo čtyři míle hluboko do vnitrozemí (*parfont au pays*), které jsou postaveny z hlíny, vody a ubohých cihel (*meschantes bricques*)²⁹⁶. Tato země je velmi dobře obdělávaná (*très bien labourée*), velmi bohatá (*grant habondance*) na pšenici, ječmen a zemní plodiny (*fruis dedens terre*). Je zde málo jiných stromů než jsou palmy, které se vůbec nehodí na tesání (*carpentaige*), a není tu žádná pevnost, věž ani opevněné město. – *Item*, je tu velké množství krokodýlů (*cocatrix*) a nejsou tu žádní divocí koně. Když opustíme řeku dvacet mil pod Káhirou směrem k Damiettě, tak se tam nachází jiné umělé rameno (*ung autre bras fait à la main*), které vede ze syrského břehu, zavlažuje okolní zemi a ústí v jednom přístavu – *Thènes* (Tineh)²⁹⁷, o kterém bude ještě později zmínka (*dont cy après sera faicte mencion*). Toto rameno je tak mělké, že jím mohou proplout jen stěží malé čluny (*germes*). – *Item*, dvanáct mil před Damiettou, opouští řeku jiné říční rameno, které není velké, ale je uměle udělané. Zavlažuje okolní krajinu a vlévá se podobně u řečeného přístavu Tinehu. Je ještě mělký a užší než je *Elberque*²⁹⁸, protože jsou na něm pouze maličké bárky. – *Item*, dozvěděl jsem se podle pravých zpráv (*par vraye enquete*), že [130] sultán nemůže změnit tok (*desourber le cruschon*) této řeky Nil, ale že kněz Jan by to klidně mohl udělat a poslat řeku jiným směrem (*lui donneroit autre cours*), kdyby chtěl, ale že to nechává kvůli velkému množství křesťanů, kteří žijí v Egyptě a kteří by v takovém případě zemřeli hlady. – *Item*, je třeba vědět, že sultán nenechá žádného křesťana, aby se dostal do Indie ke knězi Janovi, ani po Rudém moři (*par la mer rouge*) ani po řece Nil, ze strachu, aby jej [kněze Jana] křesťané nepřiměli (*traittent*) k odstavení řeky (*à ce que la rivière lui soit ostée*), nebo aby mu nějak jinak neuškodili (*ou autre chose à lui contraire*), jelikož tamní křesťané a kněz Jan často vedou válku proti němu (*lui font souvent guerre*).

²⁹⁴ Tato věta je převzatá z Oxfordského rkp. (Potvin, viz pozn. 2)

²⁹⁵ pravděpodobně Semennúd nedaleko Abusíru

²⁹⁶ Zřejmě se jedná o nepálené cihly, tzv. vepřovice.

²⁹⁷ zvané také Pelusium, jižně od Port-Saidu

²⁹⁸ Pravděpodobně prepis slova „el-birket“, což znamená jakýkoli záliv.

Následuje návštěva přístavního města Damiette, řeky a říček (rivierettes), které z ní tečou a vlévají se do přístavu Tineh (Thênes).

Damiette leží se rozkládá na břehu řeky Nil směrem k Sýrii, šest [námořních] mil od moře na ostrůvku, který je obklopen z jedné strany řekami a z druhé mořem. Nad řekou se rozkládá velmi zešíroka, ale směrem k polím mnohem úžeji (*s'estent très longue sur la rivière, mais plus estroite vers les champs*). Je to velké a z žádné strany neohrazené město, naopak (*synon que*) [131] všechny domy nad řekou drží pohromadě (*tiennent enssamble*), [takže] z této strany tvoří jakoby hradbu (*sont en matière de fermeté*). Podél vody je mnoho malých přístavů (*pluisieurs portelettes*), a to jak v domech, tak jiných, ve kterých se nakládá a vykládá zboží. Některé z nich se zavírají přes noc, ale jiné nikoli. Mnoho domů má k tomuto účelu vlastní dveře (*leurs huis à leur poste*). Toto staré město je ubohé (*deschëue*), postavené z domů z chudých cihel (*meschantes bricques*). Základy a střechy (*les fondacions et les combles*), které jsou většinou (*communement*) vysoké, jsou pouze z rákosu (*quesque*) a z hlíny a neodolaly by vůbec ohni. A jak se o něm říká (*Et, comme la renommée coeurt*), je to v tomto ohledu (*en sça*) již dvacet let velmi vylidněné, vybydlené a pobořené (*despoeuplée, deshabitée et deschëue*) město. Není v něm nic pevného kromě mešit, tedy kostela Saracénů (*les mousquayes, une esglise de Sarrasins*), kterých je málo (*qui est peu de chose*), a jedné malé věže nad městem, o které se říká, že ji nechal postavit svatý Ludvík (*que on dist que Saint Loys fist faire*). – Item, naproti této věži je na konci města směrem k moři tak úzké místo na řece (*il y a en manière d'un lieu en la rivière plus estroit*), jako nikde po proudu ani proti proudu (*que nulle part en laditte rivière au dessus, ne au dessoubz*), které je velmi hluboké a je široké pouze jako vzdálenost hodů kamenem silnou rukou (*n'a que le gect de une pierre d'un bon bras de large*). A na tomto místě z jednoho i druhého okraje pevniny to vypadá, že by tu bylo velmi příhodné místo pro to rychle postavit (*prestement fonder*) věže nebo hrady, jelikož řeka to místo k tomu přizpůsobuje (*affachonne*)²⁹⁹ a dává mu výhodnou pozici (*lui donne avantage de force*), zvláště před městem. Neboť voda je tu velmi hluboká, postavené zdi jsou velmi krásné a navíc je tu jedna nízká hranatá věžička a několik neopevněných domů, které nikdo [132] nehlídá. Když se jde z tohoto místa k městu, země se trochu zvedá (*monte la terre ung peu en hault*), ale na takto vhodném místě, jako je toto, by šlo postavit proti městu velikou věž (*une grosse tour vers la ville*). Stačilo by jenom trochu prokopat kus země (*copper ung peu de terre*), aby se řeka dostala všude okolo a obklopila by to místo, a bylo by

²⁹⁹ Pravděpodobně odvozeno od *façonner*.

to naprosto nedobytné (*seroit fort à merveilles*). – *Item*, podobně naproti přes řeku (*à l'opposite entre la rivière*)³⁰⁰ začíná jedno velmi opevněné místo, kde byla kdysi věž postavená ve vodě, kterou řeka strhla, a není tam nic jiného (*et n'y a autre chose*). A kdo by chtěl, může v této úžině uzavřít řeku (*clorre la rivière*) řetězem až k ústí, kde se řeka vlévá do moře. – *Item*, od tohoto místa, kde končí město, až k moři je to šest [námořních] mil po vodě a stejně tak i po zemi. – *Item*, těch šest mil po zemi vede úplně rovná písčitá cesta, po které se dá těžko jít (*assez pesant à aller*), ale je zde mnoho potůčků (*rieux*) a kanálů (*courans*), které zavlažují pole (*gardins*) a krajinu, přes které je třeba, jdeme-li od města, přejít po malých mostcích (*petis pontaulx*) ze dřeva a z hlíny (*de laigne et de terre*). Blízko pobřeží (*marine*) i blízko města se nacházejí uprostřed cesty malé kanály (*petis courans*) a spousta palem. Podél břehu řeky roste od ústí až k okraji města Damietty dlouhý rákos (*jongz et longs roseaux*)³⁰¹, kvůli kterému (*pourquoy*) se tu není možné vylodit (*descendre*). Muselo by se doplout až do města anebo se vylodit u ústí pomocí malých loděk. Tam by se dalo vylodit [133], jelikož země je na jednom i druhém okraji tak plochá, nefoukají tam žádné větry a nečekala by tam žádná vojenská síla (*il y eust riens de puissance devant*), takže by to bylo nebezpečné³⁰². – *Item*, kdo by se na tomto místě vylodil, aby se dostal do města po souši, měl by se trochu odklonit (*tournoyer*), aby se vyhnul cestě skrz ono rákosí (*jongz*), a našel by řečené potůčky na cestě, které by mohli Saracéni za jednu noc napustit vodou (*que les Sarrasins feroient bien flotter d'eau en une nuit plus hault*) pomocí studní, které mají u řeky a ze kterých čerpají vodu pomocí kola taženého voly (*qu'ilz tirent l'eau à roes et à boeufz*). Všude okolo je také v kanálech mnoho vody, která není ani z těchto studní ani z řeky, ale díky tomu, že blízko této cesty, asi půl míle nalevo ze směru od ústí do města, se rozlévá (*vient flotter*) jezero *de Lestaignon* (Manzala)³⁰³. – *Item*, přímo na místě onoho ústí na stejném břehu jako je město, je každou noc šest mužů na koních, kteří tu pod přístřeškem (*dessoubz ung appentis*) tvořeným ze čtyř kamenných sloupů drží hlídku (*font le guait*), kvůli válečným člunům, které by tu mohly přistát. – *Item*, mělčina (*plateur*) u damiettského ústí sahá jakoby jednu míli hluboko do moře a na šířku má dvě až tři míle, nebo více. V této mělčině je kanál a vodní proud, který se většinou mění z místa na místo, podle toho, jak řeka nabývá (*la rivière croist*), tzn. podle písků, které připlaví (*emmaine*) říční proud. A někdy se stane, že se tento kanál [134], do něhož se každý, kdo se chce dostat na řeku Nil, musí dostat a proplout jej (*il fault entrer et yssir*), změní vícekrát než jednou do roka. Je velmi nebezpečný na začátku a ještě více na

³⁰⁰ Oxfordský rkp. slovo *entre* opravuje na *oultre*, což dává větší smysl a překlad se podle toho řídí.

³⁰¹ Obě slova (*jonc* a *roseau*) se dají přeložit jako rákos. Druhé slovo znamená navíc „třtina“.

³⁰² Myslí se tím nebezpečí pro ty přepadené.

³⁰³ Tímto jezerem dnes vtéká Suezský průplav do Středozemního moře (Potvin, pozn. 4).

konci (*à l'entrée et plus à l'issir*) kvůli moři, které naráží (*redonde*) proti říčnímu proudu. Tento proud a průplav (*canal*) má pouze osm dlaní (*palmes*) [na šířku]³⁰⁴, z jedné čtvrtiny je hluboký jednu dlaň (*de ung quartier la palme de parfont*), o nic více ani o nic méně, když řeka stoupá, nebo kulminuje nebo když je nejnižší (*néant moins et néant plus quant la rivière croist ou qu'elle est au plus hault que quant elle est au plus bas*). Existuje jeden člověk přidělený městem Damiettou, který vždycky zkouší hloubku a zkoumá dno (*tente et sonde le fons*), aby věděl, kdy se kanál tohoto ústí pohnul, a je to zároveň navigátor (*pilot*), který ukazuje cestu a vjezd lodím a člunům (*aux nefz et aux fustes*), které chtějí vplout dovnitř. – *Item*, mít dobrého kormidelníka, připluly by tímto průlivem lodě o výtlaku dvou set *bottes* a všechny galéry (*galées*) a menší čluny (*menues fustes*) za dobrého počasí a mírného větru vanoucího od moře. – *Item*, poté co by propluly tímto nebezpečným ústím, tak cestou od něj (*au courans d'icelle*) až k městu je dobré dno, nejméně (*au mains*) jeden a půl a[nebo] dva lokty hluboké. Řeka je tu více méně (*mains que plus*) široká na dostřel z děla [jako] předtím (*avant*) na mnoha místech a trochu se stáčí (*tourne ung petit*). – *Item*, asi tak tři míle od ústí řeky směrem ven na moře bývá v létě dobré místo a dobré moře (*pellaige*), aby zde mohly přečkat a připlout všechny velké lodě a toto místo je čtyři lokty hluboké. Fouká tu pouze jihozápadní vítr (*n'y a vent qui tant y nuyse que zuut-west*). Většinou v létě sem připlouvají všechny velké lodě a jen málo z nich pluje dovnitř ústí, jelikož je to tak nebezpečné. Leda (*synon*) některé malé lodě s výtlakem nejvýše sto až sto padesát *bottes* [135], které tam potřebují (*se veulent*) přezimovat nebo opravit (*refaire*). Ale v zimě se tam žádná loď neodváží, protože je tam příliš málo místa [ke kotvení] (*abril*)³⁰⁵. – *Item*, pokud se na tomto moři neboli stanovišti (*pellaige ou sourgissoir*) zvedne velký vítr (*le vent se met à grand fortune*), lodě, které tu jsou, odplují před přístav Tineh, aby se zachránily (*à secours*) a tam jsou ve větším bezpečí (*là sont plus seurement*).

Je třeba mít na paměti, že od jednoho ústí Nilu až k druhému je to devadesát [námořních] mil po moři a země mezi nimi je velmi úrodný a plodný ostrov (*une isle très habondant et fructueuse*) a je plný měst a vesnic. Tato země a okolí řeky je nejlepší část (*païs*) Egypta a nazývá se *Garbye*³⁰⁶.

Je třeba mít na paměti, že v řece Nil je největší množství ryb na světě, ale není zdravé zkoušet jich moc [jíst] (*à en planté essayer*). Voda je totiž natolik nezdravá, že se z ní nedá

³⁰⁴ Podle *Trésor de la langue française* (<http://atilf.atilf.fr>) se jedná opravdu o dlaň (někdy až 25 cm), což je opravdu velmi málo.

³⁰⁵ Oxfordský rkp. uvádí *d'abri*, podle čehož se překlad řídí.

³⁰⁶ arab. el-Gharbi

moc pít. Ty ryby jsou jako velcí divocí koně³⁰⁷ a je tu velké množství krokodýlů, kteří jsou v této řece Nil, zvláště blízko Rosetty.

[136] *Následuje popis jezera Lescaignon (Manzala).*

Item, v městě Damietta je ještě jedno úzké rameno tekoucí vody, které vychází z řeky Nil. Je uměle vytvořené jako nějaký kanál, protéká zahradami města, které mají na délku dobré čtyři míle. Šest mil za Damiettou se vlévá do velkého slánovodního jezera zvaného *Lescaignon* (Manzala), které tu od pradávna moře získalo (*gaignée*) [na úkor pevniny]. Má dobrých dvě stě mil po obvodu (*à tour*) a je plné rozptýlených ostrůvků (*islettes perdues*). Je třeba vědět, že tou zmiňovanou říčkou, která je v časech nejnižší hladiny veletoku hluboká pouhé dvě nebo tři stopy, plují některé nenaložené loďky (*gripperies*) z Damietty na jezero Manzalu, na němž je dno pro ně dostatečně hluboké. Zde čekají na zboží, které se na ně naloží. Z Damietty pak připlují ještě menší bárky, naložené tímto zbožím a přeloží je právě na tyto loďky a čluny. Toto místo, kde se nakládají, je také na onom jezeře, dvacet pět až třicet [námořních] mil od Damietty (*à XXV ou à XXX mille*). Takto naložené a mající ponor čtyři nebo pět stop (*ayans fons de quatre ou de cinq piez d'eau*), plují přes celé jezero Lescaignon až k dříve zmíněnému přístavu Tineh, u něhož je již hluboké moře (*où la haulte mer vient*). Přímo touto řekou [137] plují za obchodem (*pour aler en leur marchandise*) nejčastěji z Damietty ty malé lodě, které tak do Damietty neplují velkým ústím Nilu, protože je velmi nebezpečné. – *Item*, v tomto jezeře je neuvěřitelně velké množství ryb, ještě větší než je v řece Nil. – *Item*, někdy se stává, že se nenakládá zboží na velké čluny a loďky, které vyjíždějí z Damietty za obchodem z oné říčky na zmiňovaném místě v Manzale, poněvadž je tak málo hluboké (*pour ce qu'elle a sy peu de fons*). A tak (*ainchois*) vyplouvají přes ústí řeky u Damietty a na moře, obeplouvají zem, připlouvají do přístavu Tineh a dostávají se nahoru (*remontent*) jezerem Manzalou, kde je dostatečně hluboké dno (*en bon grant fons*) a tam se nakládají pomocí malých bárek, jak již bylo řečeno. – *Item*, je třeba vědět, že to není vhodná cesta pro převážení lidí (*marronier du monde*), jak na velkých válečných člunech (*grosse fuste*), tak na loďkách (*gripperie*) nebo na velkých člunech (*grosses germes*), a pro vplutí do jezera onou zmíněnou cestou do Damietty, pokud bychom neměli vlastního domorodého kormidelníka (*propre pillot du país*). Té cesty se dá totiž jen velmi těžko držet (*Car le chemin y est à tenir très mauvais*) mezi tolika ostrovy a na mnoha místech také kvůli mělčině, protože

³⁰⁷ Guillebert se snažil takto přiblížit, jak vypadají hroši, které viděl poprvé v životě a které považoval za ryby.

na každý pád bychom se octli na souši (*car tous les cops, on se treuve sur terre*). – *Item*, z Damietty je to až do Tinehu touto cestou, kde se to vlévá do moře, sedmdesát [námořních] mil a přes moře okolo je to stejně.

[138] *Následuje návštěva přístavu v Tinehu.*

Item, přístav v Tinehu je velmi dobrý pro malé lodě, galéry (*gallées*) a ploché čluny (*plattes fustes*). Je tam velmi široký vjezd mezi jednou a druhou pevninou (*de l'une terre à l'autre*) a, pokud připlouváme od moře, také leží na jihovýchodní straně (*parmy zuut-west*). Ale kousek před pevninou (*les terres*) je ústí, které má dvě nebo tři míle na šířku. Pro vplutí dovnitř a vyplutí ven je velmi nebezpečné (*dangereuse et assez périlleuse*), asi tak jako je ústí u Damietty, protože moře se vzdouvá (*redonde*) proti sladkovodním proudům, které přitékají (*chiéent*) jezerem Manzalou a tím pádem i do přístavu. Pro cestu do tohoto ústí je tu pouze jeden jediný kanál, zvaný proud vody (*nommé cours de l'eaue*), který je hluboký jenom sedm nebo osm *quartiers* (?) a kterým je potřeba připlout nebo odplout bez ohledu na to, jak je velká otevřenost ústí (*non obstant ce que l'ouverture de la bouche soit moult grande*). Tento kanál mění velmi často tok z jednoho místa na jiné díky úžasným proudům (*par les courans merveilleux*), které přesouvají písky (*mainent les sablons*) jednou sem, jindy tam. S každou lodí s dvěma sty *bottes* a bez kormidelníka se tam dá dostat jen velmi těžko. Ale kdo má dobrého kormidelníka, může tam klidně vplout s lodí o výtlaku tři sta nebo čtyři sta [*bottes*] s pomocí mírného větru vanoucího od moře. Jakmile už je v této úžině (*bouche*), je tam dostatečně hluboké dno (*très bon fons*), hluboké dva, tři i čtyři sáhy (*braches*). – *Item*, dvě nebo tři míle na moři za tímto ústím se nachází velmi dobré kotviště (*sourgissoir*) pro velké lodě. Je schované (*y a abril*) před mnohými větry díky velkému [139] vjezdu a pevninám po obou jeho stranách (*pour la grant entrée qu'il y a et pour les terre d'icelle*), které skýtají úkryt, i když se nachází na [širém] moři (*combien que ce n'est que tout pellaige*). Ale v zimě, když se lodě kvůli špatnému počasí (*pour le fort temps*) neodvážejí zůstat (*demourer*) před Damiettou, připlouvají sem, aby tu přečkali v bezpečí (*viennent à secours pour sourgir en ce lieu là*). – *Item*, v této úžině (*bouche*) v místě, kde je kanál široký dvě až tři míle a postupně se zužuje (*et en amenrissant petit à petit*), přechází (*s'en va*) tento přístav stejně jako řeka do jezera Manzaly, jak již bylo řečeno. – *Item*, v tomto přístavu není na pevnině žádné město ani vesnice; pouze dva nebo tři ubohé domy, napůl zřícené a neobydlené. Ale je třeba vědět, že navzdory tomu (*non obstant ce*) tu jsou stále lidé, bárky, velbloudi a zboží, které se na tomto

místě znovu a znovu přepravuje (*passe et rapasse*), neboť po zemi a po vodě je to [tudy] přímá cesta vedoucí z Káhiry do Gazy (*Gazère*) a do Jeruzaléma.

Následuje návštěva Jaffy.

Jaffa (*Jaffe*) leží na mořském břehu Sýrie dvě stě mil od Tinehu po moři a třicet mil od Jeruzaléma po zemi. Je to přístav, který je nejbližší Jeruzalému a kdysi to bylo velké opevněné město, ale [140] nyní je to celé pobořené (*desrocquée*). Jsou v něm pouze tři sklepení (*caves*), kde nikdo nebydlí, uchylují se tam však poutníci, když jdou ke Svatému hrobu (*quant ils viennent au sépulcre*). Země je tam rovná jako pláň (*comme plain et plat*), ale poloha bývalého města je vyvýšená (*mais le assiette de ceste ville, qui fut, siet hault*) na jednom kopci a dalo by se tam vytvořit dobře opevněné místo. – *Item*, pod těmi třemi sklepeními je malý přístav, vytvořený jakoby silou (*fait comme par force*) pro ploché a malé čluny (*fustes*), jako jsou *gripperies* a *galiottes*³⁰⁸ a velká loď (*galée*) sem vpluje jen velmi těžko. Tento přístav má dvě ústí, což je dobré vědět, když se tam připlouvá (*ainsy comme on y arrive*). Jedno, to lepší a větší, je na jihozápadě a druhé na východojihovýchodě. – *Item*, čtyři míle odtud na moři je dobré kotviště pro velké lodě a dno je tam všude v hloubce čtyř až pěti loktů (*braches*), ale je to vydáno napospas všem větrům vanoucím od moře (*mais là est elle ou dangier de tous vens venans de la marine*). – *Item*, v Jaffě jsou na mořském břehu dva prameny (*fontaines*) a kdokoli kopne do písku na tomto břehu, narazí na dobrý pramen (*quiconques cave ou sablon sur icelle rive, c'est tout bonne fontaine*). – *Item*, v Jaffě jsou vždycky strážé, které obchodníkům a poutníkům jdoucím do Ramly (*Rames*) ukazují cestu (*pour nonchier*).

[141] *Následuje návštěva Ramly.*

Z Jaffy do Ramly je to deset [námořních] mil po souši v krásné rovinaté krajině. Je zde několik pěkných vesnic, které se procházejí jedna po druhé (*en allant de l'un à l'autre*) a v některých z nich je studna se sladkou vodou. Je tu však velký nedostatek (*escarssement*) vody, protože zde málo prší. Když tu zaprší vydatně, roste tu dobrá pšenice (*y a de beaulz frommens*) a kolem Ramly jsou krásné zahrady a mnoho stromů s ovocem, které obvykle roste v tak suché zemi (*arbres de tous fruits selon la sécheresse du pays*). Srpen je v této zemi

³⁰⁸ *Galliotte* je definována jako „malá, lehká a rychlá loď, něco mezi brigantinou a galérou.“ (Greimas, s. 319)

v polovině července (*Et est l'aoust en ce païs là emmy juillet*)³⁰⁹. – *Item*, Ramla je velké neopevňené město, ležící v rovinaté krajině, vystavěné z domů z čistě bílého lámaného kamene (*édefiée de maisons de belle blanche franche pierre taillée*) se střechou a vždy s terasou, které jsou většinou nízké. Toto město patří sultánovi.

Následuje v krátkosti návštěva Jeruzaléma.

Z Ramly do Jeruzaléma je to dvacet [námořních] mil velmi hornatou krajinou (*tout païs de montaignes dures*). Je to velmi málo zoraná, chudá a divoká země. Na některých místech je možno spatřit pár vinic [142] a po cestě jsou tři nebo čtyři hrady a vesnice a některé lze vidět také po obou stranách z cesty. Voda je na cestě pouze na dvou místech ve velmi hlubokých a nebezpečných studních. Ale kousek od Jeruzaléma je vidět na vysokých horách několik hradů, některé pobořené, jiné ne, které kdysi vystavěli křesťané. Některé z nich ještě obývají ti, co jsou v hloubi srdce křesťané (*en aucuns y habitent Cristiens de la chainture*), a některé mají studnu na vodu. – *Item*, Jeruzalém leží na svahu hory, z jedné strany se táhne na západ, z druhé na východ. Nachází se nad údolím Josafatu (*val de Josaphat*) a údolím *Stiloé* (Siloe). Na této východní straně je přilepený k hradbám Šalamounův chrám a blízko městských zdí je tam zlatá brána. Dole v údolí Josafatu je hrob Panny Marie. Dále směrem k východu k hoře je Olivetská hora. – *Item*, Jeruzalém je dlouhý od jihu na sever a široký od východu na západ. Uprostřed města blíže k jihu stojí kostel Božího hrobu (*l'esglise du Saint-Sépulchre*). – *Item*, za [143] městem směrem k moři (*vers poient*) je malý opuštěný hrad, vzálený od města na dostřel děla. – *Item*, uvnitř městských hradeb, opět západním směrem k moři, je jiný malý hrad z krásně čistého lámaného kamene zvaný Davidův hrad, který leží vyvýšeně, je obydlený a hlídáný. Ze strany polí je docela pevný a na některých místech udržovaný (*cuirié*), ale zevnitř z města není vůbec opevněn. Jsou tam mělké ubohé příkopy (*plas fossez et meschans*) a [ten hrad] by po dobytí města nemohl odolat. – *Item*, Jeruzalém je obehnán kolem dokola nepříliš vysokými a[ni] opevněnými zdmi. Na některých místech mají několik jednoduchých (*povres*) věží, ale je jich málo. Na některých místech jsou také ubohé mělké příkopy, na jiných nejsou. [To město] se tedy nezdá příliš pevné proti vojenské síle (*contre puissance de gens*), protože jeho největší síla spočívá v tom, že je velmi dobře položené (*sy est qu'elle assez fort assise*). – *Item*, země

³⁰⁹ Zajímavý klimatický postřeh. Těžko říci, jak a s čím to chtěl Guillebert srovnat.

okolo je velmi chudá, hornatá a s velkým nedostatkem vody. Jediné bohatství (*bien*) představuje těch několik málo vinic na některých místech, ale to je velmi nedostatečné.

Následuje návštěva přístavu v Akkonu (Acre).

V Akkonu je velmi dobrý přístav pro galéry (*galées*) a jiné čluny (*et autres fustes*), kde vanou všechny možné větry (*port de tous vents*). Je obklopen velikými kameny, což vypadá, jako by to bylo kdysi uděláno uměle (*et samble qu'il fut jadis fait à la main*). Po obvodu má asi dvě [námořní] míle. Když k němu připlujeme, tak jeho ústí (*entrée*) leží na severovýchodě. Je široké na dostřel z kuše (*est large le trait d'un arcbaestre*) a uvnitř je hluboké tak, že jím mohou proplout lodě o výtlaku čtyři sta až pět set *bottes*. Kotví se (*sourgent*) uvnitř blízko té největší skály, která tvoří ten přístav. Tam je nejhlubší dno, [jinak] zbytek (*surplus*) tohoto přístavu je velmi mělký. – *Item*, lodě mající větší výtlak než pět set *bottes* se dovnitř vůbec nedostanou, naopak kotví přímo před tím ústím. Je tam velmi dobrá hloubka (*très bons fons*) a bezpečí před každým větrem (*y fait scœur par fortune de tous vents*) díky pevnině (*pour les terres*), která se tak výhodně zvedá (*qui ainsy se boutent à l'avantaige*). Nejvíce tam zasahují (*nuysent*) severní a severozápadní větry. – *Item*, z této strany (*de celle bende*) je tam ještě jeden malý přístav (*portelet*), do něhož vtéká moře (*où la mer vient*) a který je velmi dobře uzavřený zdí. Ten slouží ke spouštění malých člunů (*à mettre petites fustes*). Stačilo by jej jenom lehce upravit (*seroit encores légèrement remis*), aby se tam daly spouštět i větší lodě (*pour y mettre galées*). – *Item*, tato a ještě další věci, které nelze popsat bez dlouhého vyprávění a slov, se lépe ukážou na plánu, který je k tomu vytvořen. (*se peut ceste chose cy et autres mieulz monstrer par l'exemple qui en est fait, qui escripre ne se pourroit sans longue narration et grant langaige*).

[145] *Následuje popis (la forme) města Akkonu.*

Item, země nad akkonským přístavem je jako jazyk, který vystupuje z pevniny do moře a na němž bylo vybudováno akkonské město (*la cité d'Acre*). Na straně přístavu se moře tříští (*vient se batre*) na vzdálenost hodu kamenem od těchto zdí. Na druhém břehu tohoto jazyka směrem k moři byly hradby vystavěny v moři. A na straně k polím byly dva páry pěkných příkopů (*deux paires de beaulx fossez*) vykopaných kolmo (*cuiriez à plomb*), zřejmě bez vody (*sans eaue, comme il samble*), a dole vytvořené (*cuiriez embas*) dva páry hradeb s velkými kulatými věžemi, které se zvedají směrem ven (*qui se boutent dehors*). Kdysi to

bylo krásné město (*cit  *) s velkými a honosnými (*notables*) budovami, kostely a obrovskými paláci. Vše bylo vybudováno z pořádných lámaných kamenů (*de belle franche pierre taillée*) a velmi bohat   vystavěno, ale nyní je m  sto cel   zni  en   (*desrochie jus*) a neobydlen  . Zdi a v  že jsou pobořeny (*renversez*) a podkop  ny (*minez*) a p  řikopy jsou na mnoha m  stech pln   staveb, kter   se do nich z  řitily. Jsou tu ale ještě základy mnoha krásných v  ží a na některých m  stech i městských hradeb. Je tu [také] velké množství nádherných podzemních sklepení (*tr  s belles caves en terre*), a to v celku, kter   nejsou vůbec poškozena. Nachází se tu ještě spousta kus   rovných zd   (*grans pans des murs drois*), a to jak z paláců, tak z kostelů. A kdo se d  v   na toto m  sto zdálky, p  řipad   mu [146]   zasn   kr  sn   (*ce semble estre merveilles de beauté*). – *Item*, toto m  sto bylo velik   po obvodu asi tři míle a bylo zalo  en   na místě, kde se d  br   rod   (*en bon terroir*) p  senice, bavlna a dal  ř   plodiny (*biens*). V okuhu dvaceti mil (*vingt milles    la ronde*) je tu nejhez  ř   krajina na světě:   aste  n   ploch  ,   aste  n   hornat  , bez stromů, kterých je tu v okolí nedostatek. Je tu jedna mal   sladkovodní říčka, skoro a   potok (*en mani  re de rieu*), kter   st  k   z jedné velmi bl  zk   hory a vlévá se blíže městských hradeb u polí do ře  en  ho mo  řsk  ho p  řistavu. Je v  sak t  řeba vědět, že ta voda je m  kk   a nezdrav   (*flasque et malsaine*). Stejn   tak vzduch (*ačr*) v kraji okolo Akkonu není zdrav  , neboť se dr  ží nízko (*car il est bas*). Obvykle tu p  ř   velmi vydatn  , ačkoli letní horko v  sechno sp  l  . – *Item*, v celém m  st   je pouze jedna studna (*fontaine*) s dobrou vodou, kter   se nachází směrem u polí blízko p  řistavu a městských p  řikop  . Je dost velik   a velmi dobr  . V celém kraji okolo není   adn   ř  ka a je tu m  lo vody. Pouze v několika *cassaulz* (?) jsou studny, ale v jiných ne. Kdyby v  sak m  sto bylo obydlen  , dodaly by tyto velké sr   žky po zadr  en   v cisternách (*rec  ues en cysternes*) dostatek vody. – *Item*, p  ř  m   před Akkonem je směrem k polím ve vzdálenosti v  st  řelu z díla od m  sta uměle navr  en   mal   kopec. Nechal jej kdysi udělat sultán, aby se tam utábořil (*où il se logeait*), když šest let dob  yval m  sto, kter   nakonec dobyl.³¹⁰ – *Item*, v tomto m  st   nebydlí nikdo (*n'y a homme demourant*), kromě dvou nebo t  ř saracénských str    , kter   tu jsou, kdyby p  řijela loď (*pour s  avoir quant il y arrive navire*). Ale dvě míle odsud le  i jedna velmi obydlen   vesnice zvan   *Acre la noeufve* (Nov   Akkon), kde tyto str   e [147] oznamují [p  ř  jezd] loď. – *Item*, ve Star  m Akkonu p  řil  h   k p  řistavu několik (*pluisieurs*) dom   a uzavřených sklepení, do kterých ben  t  ř   obchodníci d  v  j   (*mettent*) svoji bavlnu. V Novém Akkonu (*Acre la mendre*)³¹¹ bydlí vždycky jeden Benátčan jako zástupce (*facteur*) těch ostatních kvůli t   jejich bavlně. – *Item*, je t  řeba vědět, že m  sto

³¹⁰ Kopec se nazývá Tal al-Fukhar.   daj o délce dob  yvan   Akkonu je samoz  řejm   p  řehnan  . Sultán Kalil rozbil svůj tábor na Tal al-Fukharu 5. dubna 1291 a m  sto bylo prakticky dobyto j    18. května (NICOLLE, David: *Acre. Bloody sunset of the Crusader states*, Oxford 2005, s. 18-19).

³¹¹ Rkp. (2) a Oxfordsk   rkp. toti  z uvádějí *la neuve*. (Potvin, pozn. 3)

Akkon by bylo vhodné znovu obydlet, chtělo by to však čas a úsilí (*puissance*). – *Item*, z Jaffy do Akkonu je to šedesát mil po moři a stejně tak i po souši.

Následuje návštěva tyrského přístavu (port de Sur).

Tyros (*Sur*) leží na syrském pobřeží ve vzdálenosti pětadvaceti mil (*à XXV milles*) po moři i po souši od Akkonu. A je třeba vědět, že před městem se v moři nachází čtyři nebo pět dlouhých a velkých útesů (*roches*), z nichž některé trochu vyčuhují (*appèrent ung peu*) z vody a jiné ne. Tyto skály tvoří tyrský přístav. Do tohoto přístavu mohou vplout lodě o výtlaku šedesáti až osmdesáti *bottes*, ale ne větší; a také všechny ostatní čluny (*fustes*). Je to velmi dobrý přístav, chráněný přede všemi větry (*scœur de tous vens*). Mezi skalami je tam několik vjezdů, které jsou velké [148] a dobré pro ty malé čluny (*fustes*); ale pro ty zmiňované lodě o výtlaku šedesáti až osmdesáti *bottes* není hloubka ani vjezd vůbec bezpečný, kromě toho [vjezdu], kterým se pluje podél pevniny od Bejrútu (*devers Baruth*). Nejlepší vjezd (*la plus saine entrée*) je [však], když se připlouvá z jihu. Tam jsou ty skály nejdále jedna od druhé. – *Item*, ten přístav je velký a dlouhý mezi městem a těmito skalami a kolem dokola měří pět mil.

*Přístav pro velké lodě v Tyru.*³¹²

Item, když velké lodě o výtlaku čtyř, pěti, šesti, sedmi nebo osmi set, nebo dokonce tisíce *bottes* připlují do Tyru, kotví všechny na moři mimo tyto skály. Je tam dobrá hloubka (*bon fons*) a dobrý přístav pro všechny velké lodě, vytvořený z jedné strany pevninou vedoucí k Bejrútu (*par les terres de vers Baruth*) a z druhé strany městem, což mu poskytuje úkryt (*donnent abril*) proti mnohým větrům. Ale pro ty velké lodě to vůbec není vhodné místo, aby se tam déle zdržovaly (*pour y gaires séjourner*), kvůli silným západním, severozápadním a severním větrům, které by je mohly ohrožovat (*qui leur pourroient nuyre*). – *Item*, je třeba vědět, že pro *galliottes* a další malé lodě, které jsou menší než galéry, je mezi tímto přístavem ještě jeden menší, velmi krásný a okrouhlý přístav. Ten [149] je uzavřen městskými hradbami (*encloz de la fermeté de la ville*). A ačkoli (*non obstant ce que*) jsou tyto hradby dosti pobořené, nemůže do něj vplout žádný člun (*nulles fustes*) bez toho, aby proplul malým vjezdem (*une petite entrée d'une bouche*), do kterého se nevejdou ani dvě galéry (*mendre que*

³¹² Tento nadpis se objevuje pouze v rkp. (2) a v Oxfordském rkp.; Potvin jej proto použil do své edice. (Potvin, pozn. 2)

pour logier deux galées) a ve kterém je voda mělká. Na jednom z okrajů tohoto ústí stojí malá hranolová věž a na druhém stojí zeď. – *Item*, když jsem tam byl, byla tam velmi malá loď (*une petite fustelette*), ozbrojená jako nějaká *galiotte*. A místní velitel flotily (*admiral*) nechával stavět dvě nebo tři nové (*noeufves*).

Následuje popis města Tyru.

V Tyru má pevnina, která je omývána mořem, okrouhlý tvar (*Il y a à Sur une terre toute ronde qui se boutte en la mer*). Ani ne jedna míle schází k tomu (*ne s'en fault mie une mille*), aby to byl ostrov obklopený mořem. A zde v moři bylo kdysi založeno krásné a veliké město Tyros se všemi věžemi okolo (*et toutes les tours d'environ*). Směrem k polím bylo uzavřeno v šířce jedné míle dvěma páry krásných hradeb s překrásnými věžemi a třemi páry příkopů bez vody. Dva z těchto párů příkopů, které byly nejbližší hradbám, byly velmi nákladně hloubeny napříč (*cuiriez à plomb très richement*). V tomto městě byly za časů křesťanů postaveny velké kostely, paláce a mnoho bohatých, vysokých a krásných domů, které byly z hrubě tesaných kamenů (*franche pierre taillée*) jako v Akkonu. Ale [150], když bylo město dobyt Saracény, bylo celé pobořeno. Návrší (*combles*), budovy a všechny hradby s velkými věžemi, byly podkopány jako v Akkonu, kde byly příkopy směrem k polím úplně zaplněné budovami, které se do nich zřítily. Takže dnes je to celé zničené, kromě stavby (*fondacion*) obklopené mořem (*sur la mer entour*), která je ještě velmi pěkná. Je zde mnoho domů se sklepy, které jsou lehce obnovitelné (*légières à reédifier*). Tyros bylo město, kde se obvykle konala korunovace syrských králů (*les rois de Surie se souloient couronner*) před dvěma velkými mramorovými stoly, které stály v jednom kostele. Dnes jsou zbořeny (*abatues en terre*) a ten kostel také. – *Item*, v Tyru není žádná řeka, zato jsou tu dvě nebo tři zásobárny (*cysternes*) a mnoho studní s nepříliš dobrou vodou. Směrem k polím je také v jednom příkopu pěkný a dobrý pramen (*fontaine*). – *Item*, čtyři míle v polích za Tyrem směrem k horám se nachází jeden velký a vydatný pramen, který je velmi nákladně obložen mramorem (*faitte moult richement, ouvrée de marbre*). Nechal jej kdysi udělat Šalamoun (*Salomon*) a za časů křesťanů tekl potrubím (*couroit par conduits*) a napájel město, ale dnes je toto potrubí rozlámáno. – *Item*, na druhé straně, jednu míli směrem k Sayette (Sidon)³¹³ je jiný velký a pěkný vytékající pramen (*fontaine sourgissant*). – *Item*, okolní zem je dobrá k orbě a je zde obvykle (*par usance*) dostatek obilí a bavlny. Je třeba také vědět, že od Akkonu až do Tyru a od Tyru podél [151] pobřeží až do Sidonu je velmi dobře obdělávaná pláň, zasahující

³¹³ Dnešní Šaydā v Libanonu. Těžko říci, proč to Potvin (pozn. 5) ztotožňuje s řekou Kasimiyeh (dříve Leontes).

čtyři nebo pět mil hluboko do pevniny. Za ní jsou všude vysoké hory, kde je mnoho takových (*telles quelles*) vesnic a pevností. Jsou obývané a plné lidí připravených na obranu (*gens de deffence*) a koní. – *Item*, pět mil od Tyru na druhou stranu směrem k Sidonu je překrásná, čistá a hluboká řeka, téměř tak široká jako *le Lys*. Jmenuje se *Cassenne* (Kasimiyeh)³¹⁴, teče (*va chëoir*) z hor do tohoto místa, kde se dá přejít po mostě. – *Item*, mezi Tyrem a Sidonem je mnoho jiných malých potůčků se sladkou vodou. – *Item*, město Tyros bylo celé opuštěné (*a esté ... toute deshabitée*) od doby, kdy bylo takto pobořeno až do roku tisíc čtyři sta dvacet jedna, kdy je jeden velký emír a dobrý Saracén jménem *Elboé* nechal znovu obydlet (*le commensça à faire réhabiter*). Když jsem tam projížděl, bylo tam tři sta domácností, které však toho příliš nezabraly (*qui pou y repairoient*), jelikož to město má dobrých osm mil po obvodu. – *Item*, krajina okolo Tyru je nesrovnatelně (*sans comparaison*) hezčí, úrodnější (*plus sain*) a je tu lepší voda (*y a des meillieures yeaues*) než okolo Akkonu. Bylo by dobré (*notable*) ji znovu zalidnit a obydlet (*qu'elle fust rapoeuplée et réhabitée*), ale k tomu by bylo třeba mnoho lidí a spoustu času (*grant espace de temps*).

Následuje návštěva Sidonu.

Sidon leží na syrském pobřeží dvacet mil od Tyru po moři i po souši. Dobrou míli za městem a pevninou stojí směrem k Bejrútu velká a dlouhá skála. Vyčuhuje celá z moře (*plainement se moustre hors de la mer*) a tvoří sidonský přístav spolu s jiným dalším kulatým ostrůvkem, který leží na této straně na vzdálenost hodu kamenem od městských hradeb. Od tohoto ostrůvku až k jedné velké kulaté věži, stojící na pevnině (*sur terre ferme*) na konci městských hradeb, se táhne kamenný most tvořený oblouky (*ouvert par arches*), po které se chodí z hradeb na ten ostrůvek. Bývalo to takové útočiště (*souloit estre une retraite*), které však dnes nemá valnou [obrannou] hodnotu. (*est de pou de valeur*).

Následuje podoba sidonského přístavu.

Item, sidonský přístav je velký a dobrý pro všechny lodě střední velikosti (*moyen navire*). Dno je dostatečně hluboké pro lodě o výtlaku čtyři sta až pět set *bottes*, ale přístav je

³¹⁴ I zde Potvinova pozn. 2 postrádá smysl: „Casseniie (W). Saïda, l'ancienne Sidon, sur la côte, un peu au sud de Beirouth.“ – zřejmě došlo k nějaké záměně s pozn. 5 na předchozí straně.

přímo vystavený (*fort découvert*) příznivým severovýchodním a severoseverovýchodním větrům. Jeho ústí je široké přes jednu míli a když k němu připlouváme, leží na jihozápadní straně u břehu k [152] Bejrútu (*devers la bende de Baruth*). – *Item*, přímo na moři před městem se nachází malý mělký přístav pro malé loďky (*petites fustelettes*), jako jsou malé *galientes* a bárky a zřejmě (*comme il samble*) je vytvořen uměle. Směrem k tyrskému břehu je uzavřen velkými kameny a na druhou stranu, směrem k Bejrútu se stáčí (*s'afachonne*). Tam je vytvořen a uzavřen oním kulatým ostrůvkem. Jeho ústí leží na jižní straně, když se k němu blížíme.

Následuje podoba města Sidonu.

Item, Sidon je velmi malé opevněné město. Je dobře vystaveno z nízkých domů, které jsou z šedivých kamenů. Leží nad dvěma přístavy, jak je možno vidět na mapce. Směrem k moři tvoří celé opevnění pouze jednoduchá nízká zeď (*n'y a que ung sengle mur bas en toute la fermeté*) s několika ubohými malými věžičkami (*aucunes meschans petites tourettes*), s výjimkou jedné nárožní věže (*la tour cornière*), stojící na straně k Bejrútu, která je velmi pěkná. Na straně k polím stojí jakési dvě nízké, chatrné a špatně vystavěné zdi (*en manière de deux murs mal emparez, bas et meschans*) a pouze jeden mělký příkop bez vody. Ten je na některých místech do půlky plný domů, které se do něj zřítily přes hradby (*qui par dessus les murs y sont chëues*), a městského odpadu, který se tam hází. Je třeba vědět, že ta první zeď je v podstatě tvořená z kamenných domů, které drží [154] pohromadě. Tvoří tak opevnění ještě spolu s dvěmi nebo třemi chatrnými a špatně postavenými věžičkami. Podobně i druhá zeď je vytvořená z domů držících pohromadě. Mezi těmito domy a zdmi je taková jakoby ulice. V branách směrem k polím nejsou vůbec žádná vrata (*il n'y a nulz huis aux portes*). Ty brány (*les entrées*) jsou sice pevné, ale strana (*le lez*) k polím je velmi slabá. – *Item*, na druhém konci města na tyrské straně směrem k polím je kousek od moře velmi vysoké návrší (*une montagnette de terre assez haulte*) podobné hradu. Je opevněno dokola chatrnými zdmi, které jsou nízké a pobožené. Uvnitř stojí jedna ubohá (*povre*) čtverhranná věžička, ze které je vidět (*qui descoevre*) přístav i město. Z města vedou dvě zdi jednak k jeho úpatí (*en bas*) a potom stoupají až ke hradbám toho hradu nahoře. – *Item*, je třeba vědět, že město Sidon a ten vršek s hradem stojí na takové velké a kulaté hoře. Opevnění města se zřejmě kdysi táhlo až k jejímu úpatí (*la fermeté de la ville s'en vint jusques au descendant d'icelle*). – *Item*, je třeba vědět, že v branách vedoucích k moři jsou vrata (*huis*), která se na noc zavírají. Je zde pak mnoho dalších vchodů bez vrat (*portes*), které se vůbec nezavírají, zato jsou úzké a docela pevné. Hradby a věže směrem k moři jsou lépe vystavěny než ty, co vedou k polím. Je to tam

více opevněné (*y fait plus fort*) také díky malému přístavu, který se nachází přímo před nimi. Do něj se nedostanou jiné lodě než bárky. – *Item*, v městě Sidonu není žádná zásobárna vody; ta je pouze ve studních a ještě jí není mnoho. Ale když se jede směrem k Bejrútu, tak asi jednu míli za městem v polích u moře (*sur la mer, sur les champs*) [155] teče z hor taková říčka s dobrou vodou. V okolních vesnicích je také samozřejmě (*par raison*) voda. – *Item*, v okolí Sidonu je trochu rovinatá krajina (*il y a ung peu plaine*), na které roste mnoho olivovníků, fíkovníků a dalších stromů. Jsou tam pěkné vesnice, postavené z dobrých kamenů, a také pěkná pšeničná pole (*de bonne labour de blez*) a samozřejmě i bavlna (*cottons par raison*). Za touto planinou se tyčí vysoké hory a říká se (*par oïr dire*), že v nich žije mnoho lidí (*demourant grant poeuple*) a že je tam dobrá půda s dostatkem vody (*eaue assez et bon païs*). – *Item*, cestou ze Sidonu do Bejrútu jsou tři nebo čtyři potoky a říčky. Ta cesta je špatná a kamenitá (*mauvais et pierreux*), zem je tam hornatá a neoraná kromě posledních čtyř až šesti mil před Bejrútem, kde je rovina a velmi krásný a rozsáhlý borovicový les (*bos de sappins*), vinice a olivovníky. Tam to tak začíná a pokračuje až do města Bejrútu.

Následuje návštěva přístavu a města Bejrútu.

Bejrút leží na syrském pobřeží dvacet šest mil od Sidonu po moři i po souši. Toto dobré, obchodní město je neohrazené, vystavené z domů z pěkného lámaného kamene (*édiffiée de maisons de belle pierre taillée*) a patří sultánovi. Kdysi za časů [156] křesťanů to bylo velké opevněné město, ale nyní je menší (*diminuée*), ačkoli zůstává obydlené Saracény, velkým počtem křesťanských obchodníků, jako jsou Benátčané, Janované, Řekové (*Grégeois*) a další. Je třeba vědět, že v tomto místě Bejrútu stojí na moři dva pěkné hrady (*y a deux chateaulz bons, assis sur la mer*), jeden na jednom okraji přístavu, druhý na druhém. Ten větší slouží jako dům, v němž bydlí velitel³¹⁵ (*est celui dedens le plus grant comme la maison où l'admiral demeure*). Není opevněný a nikdo jej nestráží, takže by neodolal (*ains seroit habandonné*), kdyby se k němu přitáhlo s vojenskou silou. Ten druhý na druhém okraji přístavu směrem k Turecku a k Tripolisu je takový hrádek, posazený na skále, která se na mořské straně zvedá přímo z vody, a na straně k polím stojí na pevnině, kterou lze dobře podkopat. Dokola jsou dvojité příkopy bez vody, ale směrem k moři je pouze (*n'y a fors*) zeď a pod ní skála, která je vysoká a prudká (*? roiste*). Je třeba vědět, že tento hrad v podstatě (*en conclusion dudit chastel*) tvoří pouze dvě čtverhranné věže obehnané zdmi; jedna stojí na té

³¹⁵ *admiral* – může být jak velitel místní posádky (podobně jako byl Guillebert sám, tedy *capitaine*) stejně jako emír. Zde se však hodí spíše ta první varianta. (viz Greimas, s. 25)

skále a druhá vzadu v polích (*sur les champs en arrière*). Ani jedna z nich není nijak pěkná nebo dobrá (*dont en l'une ne en l'autre, n'y a guaires de beauté ne de bonté*), snad jenom (*fors tant*), že jsou hlídány Saracény proti křesťanům. – *Item*, tento hrad leží vysoko jak nad mořem, tak nad poli a má dobře opevněnou bránu [157] k městu Bejrútu. Ta však není dobře vystavěná a zřejmě se s ní vůbec nepočítá (*mais n'est pas bien emparée et samble que on n'en fait guaires compte*)³¹⁶. – *Item*, dole na moři pod tímto hradem stojí hned u města Bejrútu jiná čtverhranná věžička, která je dobře postavená, opevněná a hlídaná. Maurové zde na dvou místech drží přes noc hlídku (*font les Mores, de nuyt, en deux lieux, le guait*), aby hlídali zejména přístav a město. Jeden je na té jedné a druhý na té druhé hradní věži a oba mají velký buben (*atout gros tambours*). Když jeden udeří (*sonne*), druhý mu odpoví a dělají trojí hlídku za noc³¹⁷ (*font trois guetz la nuyt*). Ti z první směny udeří jednou, druhá směna dvakrát a třetí třikrát. – *Item*, město Bejrút je špatně zásobeno (*mal garnie*) sladkou vodou. Ale dvě míle od něj cestou k Tripolisu je na zemi kousek od moře místo, kde svatý Jiří zabil draka (*le serpent*) a na tomto místě je kaplička (*chapelette*). Kousek odtud teče z hor řeka s dobrou sladkou vodou, která se zde vlévá do moře. Je třeba vědět, že okolo Bejrútu jsou krásné zahrady (*gardinaiges*), všechno možné dobré ovoce a spoustu borovic, zvláště čtyři míle cestou do Sidonu. Když se jde odtud do Damašku, jde se po hrbolaté cestě (*crueux chemin*) přes hory a údolí, která jsou suchá a málo obděláná, ačkoli je po cestě na jedné i druhé straně samozřejmě několik vesnic a dostatek skalních pramenů (*combien que, d'une bende et d'autre de chemin, il y a villaiges aucuns et fontaines de roches assez par raison*). Přímo uprostřed cesty mezi Bejrútem a Damaškem je krásná a dobře obděláná planina, která je čtyři míle široká a neskutečně dlouhá (*longue à merveilles*). Nachází se mezi dvěma horami a v jejím středu teče (*coeurt*) krásná řeka se sladkou vodou [158], která se rozlévá do několika potoků (*qui s'espart en pluisieurs ruisseaulz*). – *Item*, na moři u Bejrútu se nachází jednu nebo dvě míle daleko dobré kotviště (*sourgissoir*) pro všechny velké lodě, galéry a ploché čluny (*plates fustes*), ale rozhodně to není nějaký přístav schovaný před větry, protože severní a severozápadní vítr tu v zimě hodně řádí (*car noord et noord-west y font moult mal l'yver*). Když se připluje na půl míle směrem k pevnině, je tento přístav mělký, a tak musejí galéry zůstat dostatečně daleko v tomto obrovském kotvišti, do nějž se nelze dostat ze všech stran. Je to v podstatě jenom otevřené moře (*Et n'est, à dire au vray, fors que pelaigne*). Je třeba vědět, že za Bejrútem směrem k Tripolisu se moře zakusuje tak hluboko do pevniny (*la mer se boute moult parfont*

³¹⁶ Tato věta si s předchozím trvzením trochu protiřečí, shoda ve femininu (*emparée*) však jednoznačně odkazuje na tu bránu. Pokud by se to týkalo celého hradu, dávalo by to větší smysl.

³¹⁷ Zřejmě se střídají na tři směny, jak vyplývá z následujícího.

en terre), jako by vytvářelo jezero, ale je to tam neskutečně mělké (*mais là fait il plat à merveilles*). – *Item*, Bejrút je hlavním přístavem pro zboží, které přichází a odchází z Damašku, do kterého je to po souši dva dny cesty (*est à deux journées de Damasq par terre*).

Následuje v krátkosti (en brief) návštěva Damašku.

Damašek (*Damasq*) leží pod jednou vysokou neobdělávanou (*déserte de labeur*) horou na jedné z nejkrásnějších planin na světě, která je velmi dobře obdělaná a úrodná mezi zahradami [159], kterým se žádné jiné nevyrovnají krásou a chutným ovocem (*entre jardins non pareils de beauté et de tous fruits délectables plus qu'en nulz autres jardins*). Uvnitř i venku je obklopen (*est avironnée*) spoustou říček s nejlepší vodou na světě (*des meilleures eaux du monde*), ale není tu žádná velká řeka. Toto město je velmi pevné, ohrazené dvojitými zdmi s krásnými věžemi, které mají všechny ochozy (*toutes à terrasse*), a s dokola udržovanými příkopy bez vody. Kolem dokola měří dvě míle (*lieues*), je delší než širší a nachází se na zemi vhodné k podkopání. Za časů Tamerlána (*Timbur*) bylo celé vypáleno (*fut toute arse*), loni tomu uplynulo dvacet dva let (*qui fut l'an passé a vingt et deux ans*). Ale začíná se velmi rychle opravovat a znovu stavět. Dole ve městě je velmi krásný hrad, dobře opevněný vázanými zdmi (*sengles murs*) a krásnými věžemi. Na jedné straně teče okolo zdí říčka, ale na druhé straně je v příkopech vyhloubených (*quiriez*) okolo velmi málo vody. V tomto městě Damašku sídlí král-emír (*y a ung roy admiral*), poddaný (*subget*) babylonskému sultánovi, který má vždycky velký počet otroků složený z Turkomanů (*Turquemans*), Arabů a Saracénů. Ti mají dobré koně (*bien montez*) a jsou to nejlepší válečníci ze Sýrie.

[160] *Následuje návštěva Gallipoli, ležící v Řecku v dardanelské úžině (ou destroit de Rommenie).*

Gallipoli (*Galipoly*) leží v dardanelské úžině v Řecku (*sur la Grèce*). Je to veliké neopevněné město s rozsáhlým (*quarré*) hradem stojícím hned u moře. Má osm malých věží, jejichž základy spočívají na širokých a vysokých náspech (*sont fondées sur hautes douves, quiriez en carrure*). Okolní příkopy jsou na straně pevniny vysoké a zřejmě bez vody a ty na mořské straně jsou nízké a je v nich voda. Přímo pod hradem je na moři pěkný malý přístav pro galéry a všechny malé čluny (*petites fustes*). K hlídání tohoto přístavu slouží jedna mohutná hranolová věž, stojící na mořském břehu dole pod hradem. Z druhého břehu se táhne

zed' postavená v moři, která uzavírá tento přístav pomocí několika dlouhých kůlů (*avec aucuns longs peulz*) a díky těmto kůlům tu zůstává jenom malý vjezd, kterým připlouvají galéry a není tu žádný řetěz. – *Item*, když jsem tam projížděl, tak v přístavu byly [161] čtyři galéry a velký počet malých přepravních lodí (*petis veaisseaulz passaigiers*) a malých člunů (*petites fustes*). Turci (*les Turcqs*) zde mívají (*ont ... communement*) všechny své nejsilnější lodě a čluny (*tous leurs plus grans pouvoirs de galées et de fustes*), a to více než kdekoli jinde (*plus qu'ilz n'ont nulle part aillieurs*). – *Item*, přímo na protější straně (*à l'opposite*) než je Gallipoli, kudy se vlévá moře zvané dardanelská úžina, stojí na tureckém břehu (*sur la Turquie*) překrásná věž, přes kterou Turci obvykle přecházejí z jedné země do druhé (*font communement le passage de l'un païs à l'autre*). V tomto místě je moře úzké asi tři až čtyři míle (*milles*). Mít tento hrad a přístav (*qui auroit ledit chastel et port*), Turci by se už bezpečně nedostávali z jedné strany na druhou (*n'auroient nul scœur passage plus de l'un à l'autre*) a území, které mají v Řecku, by bylo pro ně ztraceno (*seroit leur pays ... comme perdu et deffect*). – *Item*, z Konstantinopole je to do Gallipoli sto padesát mil (*milles*). Před Gallipoli je místo, kde je moře a dno docela bezpečné a vhodné k rejdivání a ke kotvení (*compétent à sourdre et mettre l'anchre*) velkých lodí (*grosses naves*), ačkoli tu pro ně není přímo přístav.

Když jsem se roku dvacet tři vrátil z této cesty, jel jsem do Londýna k mladému anglickému králi, abych mu předal zprávu o svém úkolu, kterým mě pověřil (*faire mon rapport de la charge que me avoit baillie*) zesnulý anglický král [162] jeho otec. Vrátil jsem jemu a jeho radě zlaté hodiny (*l'orloge d'or*), které jsem měl předat jako dar jeho otce tureckému sultánovi (*au grant Turcq*). Na odchodu mi král dal tři sta noblů a uhradil mi všechny mé náklady.

3. 5. Zbytek cest

[163] Zde pokračují války v *Hollandu*.³¹⁸

Roku dvacet šest jsem byl v první válce, kterou vedl pan vévoda v *Hollandu* proti paní *Hollandu*³¹⁹ a jejím spojencům. Můj pán mě také jmenoval (*me fist*) kapitánem *Rotterdamu* (*Rotredam*), měl jsem pod sebou dvě stě ozbrojenců (*soubz moy deux cens combatans*). Stala

³¹⁸ Potvin si tento a další nadpisy vypůjčuje z rkp. (2).

³¹⁹ Jacqueline de Bavière

se nám tam příhoda s městskou komunou³²⁰, která se proti nám vzbouřila (*s'esmeut*) a ozbrojila se, aby nás přepadla. Ale díky Bohu tam nebyl nikdo zabit, protože z této komuny odešel každý do svého domu (*en son hostel*) na radu (*par l'admonestement*) jednoho dobrého faráře, který byl oblečen do svého církevního roucha (*aournements*) [164] a přinesl *Corpus Domini* mezi nás a onu komunu. A když jsme se v tom Rotterdamu vraceli do vévodského paláce (*en l'ostel de monseigneur le duc*), kde většina z nás bydlela, zřítíl se most (*le pont rompy*) a asi třicet našich ozbrojenců spadlo do řeky, ale nikdo se neutopil.

Roku dvacet sedm jsem byl v druhé holandské válce a 24. ledna jsem byl s panem vévodou v bitvě u *Broudeeshams* (Brouwershaven)³²¹, kde bylo poraženo (*desconfis*) dva tisíce šest set (*vingt et six cens*) Angličanů pod vedením kapitána pana *de Flicbatre*³²², který utekl, a s ním asi tři stovky Angličanů. Všichni ostatní buďto padli, nebo byli zajati.

Druhého ledna roku dvacet osm jsem byl ze Sluis vyslán (*partant de l'Escluse me envoya*) svým panem vévodou na diplomatickou cestu kvůli záležitostem spojeným s husity (*ambaxade, pour le fait des Housses*) do Uher ke králi [165] římskému, českému a uherskému (*roy de Rommains, roy de Béhaigne et de Hongrie*), vévodovi rakouskému Albertovi (*Aubert d'Ostrice*) a k říšským kurfiřtům (*devers les eslieurs de l'Empire*). Na této cestě jsem strávil čtyři měsíce. Projel jsem Brabantem, Jülichem (*Julliers*), Kolínem (*Coulongne*), opevněným městem palatinského vévody Bacharachem (*Bachkarth, ville fermée, au duc Palatin*)³²³, Mohučí, Frankfurtem, Neustadtem (*Nieustacq*), [patřícím] braniborskému markraběti (*marquis de Brandebourg*), Řeznem (*Reyghezebourg*), opevněným městem a biskupstvím v Bavorsku (*et est Bavière*), kde se dá přejet Dunaj (*et y passe-on la Dunoe*). Projel jsem Pasovem (*Paisse*), opevněným městem se dvěma hrady, které leží na Dunaji a patří rakouskému vévodovi Albertovi, Brückem (*Brouchk*), opevněným městem na řece Litavě (*Larten*), Altenburgem (*Altentbourg*), vesnicí s hradem na stejné řece, která patří uherskému králi³²⁴. Odtud do Budína (*Boudes*), opevněného města na Dunaji [166], kde jsem se setkal s uherským králem, císařem Zikmundem, který se vracel z války s Turky a kterému jsem adresoval své poselství (*auquel je fis mon ambaxade*), jímž jsem byl pověřen (*comme j'avoie de charge*). Prokázal mi tu čest, když mě jednoho dne nechal, abych před ním nesl meč (*me*

³²⁰ Slovo *la commune* samozřejmě znamená i „chátru, dav“ apod., ale z následujícího vyplývá, že zde je snad vhodnější tento význam (viz Greimas, s. 129).

³²¹ na ostrově Schouwen v Zélandu

³²² Jedná se o lorda Fitz-Waltera (GACHET, Émile: *op. cit.*, s. 221, Potvin. pozn. 5).

³²³ pod Bingerlochem neboli Bingenskou soutěskou, mezi Koblenzí a Mohučí (Potvin, pozn. 4)

³²⁴ mezi Prešpurkem a Rábem (Potvin, pozn. 13).

fist porter l'espée devant luy). Odsud jsem se vydal zpět (*remontay*) do Vídně v Rakousku, kde jsem se setkal s rakouským vévodou Albertem, kterému jsem vyřídil své poselství, jímž jsem byl pověřen a on mi dal na odjezdu stříbrný pozlacený pohár (*couppe d'argent dorée*). Odtamtud jsem se vrátil do Mohuče, kde jsem se setkal s arcibiskupem, kterému jsem rovněž adresoval své poselství a on mi na odchodu dal osedlaného a vystrojeného koně (*cheval cellé et harnaschié*) podle místního zvyku (*à la mode du païs*). Odsud jsem jel k ostatním říšským kurfiřtům, kterým jsem vyřídil to, čím jsem byl pověřen (*ausquelz je fis ce que j'avoie en charge*), a pak jsem se vrátil přes Kolín ke svému pánovi.

Roku dvacet devět založil (*publia*) pan vévoda Filip Burgundský svůj Řád zlatého rouna³²⁵, do kterého mě jako jednoho z pětadvaceti jmenoval a prokázal mi tím poctu (*où il me fist honneur de moy eslire, l'un des vingt et cinq*).

Cesta do Jeskyně svatého Patrika

Čtvrtého března roku tisíc čtyři sta třicet jsem odjel ze Sluis na diplomatickou cestu (*ambaxade*) od svého vévody ke skotskému králi (*devers le roy d'Escoce*) a [167] z ní jsem pokračoval dále na poutní místo (*pèlerinage*) k jeskyni (*trau*) svatého Patrika v Irsku (*Hirlande*). Projel jsem anglické království [tak, že] jsem vyplul na moře v Calais a přistál u Sandwiche (*prins terre à Zantwich*), projel Londýnem, ohrazeným městem Huntingdonem (*Hunditon*), Doncastrem (*Dancastre*), velkým neopevněným městem, ležícím na řece Don. Projel jsem Yorkem (*Yorch*), opevněným městem s hradem a arcibiskupstvím, ležícím na řece Ouse (*Hous*), která se vlévá do moře třicet [anglických] mil³²⁶ odsud. Poté jsem projel jedním přístavem zvaným *Houlz* (Hull)³²⁷, *Neufchastel* (Newcastle), opevněné město s hradem, ležící na řece *Thouy* (Tyne), která se vlévá do moře šest mil odsud u přístavu zvaného *Thinemunda* (Tynemouth). Projel jsem [také] *Bambourghem* (*Bambourg*), velmi pevným hradem, vesnicí a převorstvím (*priouré*), ležícími na skále, přímo nad mořem (*droit sur la mer*) a zdá se, že [ten hrad] je třikrát ohrazen (*samblé qu'il y ait trois fermetez*)³²⁸.

³²⁵ 10. ledna 1430. Bylo to však před Velikonocemi, proto Guillebert uvádí ještě předchozí rok.

³²⁶ Guillebert při vyprávění cesty ke sv. Patriku (stejně jako během *Rapports*) používá všude anglické míle (*milles*), tedy cca 1,6 km, nikoli francouzské (*lieues*), cca 4,5 km.

³²⁷ Otázka, proč Guillebert dělal takovou zajižďku, protože se musel vracet asi 30 km na JV od Yorku a pak pokračovat na sever. Pokračoval snad po moři? Nebo ve vzpomínkách pořadí zaměnil?

³²⁸ *Fermeté* může být i ve smyslu „fermeture, clôture“, tedy jako brána. (Greimas, s. 288)

[168] *Item*, říká se, že na tomto hradě byla „bolestná stráž“ (*doloureuse garde*), kterou svoji hrdinností porazil (*par sa proësce fist*) Lancelot od jezera předtím, než jmenoval „radostnou stráž“ (*la joyeuse garde*). Odsud jsem jel přes Berwick (*Bervich*), opevněné a pěkně zničené (*bien gastée*) město s pevným hradem, ležící na řece *Thouy* (Tweed)³²⁹, která odděluje Anglii a Skotsko. Toto město leží za řekou na skotské straně, ale patří Angličanům (*siet laditte ville oultre la rivière du costé vers Escoce, mais c'est aux Anglais*). Projel jsem *Doubar* (Dunbar), městem zničeným (*désolée*) válkami s velmi pevným hradem ležícím na břehu moře. Projel jsem *Andreston* (St. Andrews), pořádným (*bonne*) neohrazeným městem, ve kterém je krásný kostel zvaný *Saint-Andrieu*, je zde také velmi pěkný hrad a je to nejvyšší biskupství ve Skotsku (*est éveschié toute la meilleure d'Escoce*). Jel jsem přes *Saint-Yaestreen*³³⁰, [což je] velké neohrazené město a kartouza (*chartreux*) ležící na řece *Thony*.³³¹ Projel jsem *Strenelinch* (Stirling), obchodním a docela velkým neohrazeným městem, které ležícím na řece *Foith* (Forth), která se zde přejíždí přes most. A je zde jeden velmi pevný hrad, postavený na skále, a říká se, že jej postavil (*fist*) král Artuš. Projel jsem *Donfriez* (Dumfries), velkým neohrazeným městem, ležící na řece *Quix* (Nith), která se vlévá čtyři míle odsud do Irského moře (*en la mer de Ponent*)³³². Projel jsem *Carliel* (Carlisle) [169] malé pěkné město a velmi krásný hrad a biskupství, kde se říká, že měl král Artuš svůj dvůr a palác (*tenoit sa court et son hostel*).

Item, z Carlisle u Atlantského oceánu a u Irského moře (*vers la mer de ponent et de Hirlande*) až k Berwicku, ležícímu u Severního moře (*sur la mer d'orient et de Flandres*), je to šedesát mil od jednoho k druhému a v tomto místě je to šířka Anglie (*et est la largeur d'Angleterre à cest endroit*). Projel jsem Lancastrem, zničeným neohrazeným městem (*gaste ville, non fermée*) s velmi pěkným pevným hradem na skále, ležícím na řece *Lun* (Lune) šest mil od moře. Přiliv se tu dostává až do přístavu (*vient la marée jusques au port*) a je to vévodství. Odsud do *Conquessant*³³³, opatství řádových kanovníků (*une abbaye de chanonnes rieuhez*). Odtud jsem se vydal na moře sedmnáctého května, abych přešel do Irska. Přistál jsem v *Dronda* (Drogheda), opevněném městě ležícím tři míle od moře na řece *Bonen*

³²⁹ Pojmenování *Thouy* je v textu použito dvakrát, jednou pro označení řeky Tyne, podruhé pro Tweed. Těžko říci, zdali je Guillebert ztotožnil. Zdá se, že nikoli - použil by totiž nějakého odkazujícího zájmena (*laditte, dessusdite*). Obě jména ztotožnil Serrure; Potvin jej opravuje s vysvětlujícím komentářem (pozn. 12).

³³⁰ Rkp. (2) Saint-Jehan-Stoen. Toto místo se nepodařilo lokalizovat.

³³¹ Pravděpodobně řeka Tay (Potvin, pozn. 7).

³³² *La mer de Ponent/Ponant* znamená doslova „západní moře“, tedy Atlantský oceán (Greimas, s. 490). Guillebert tak věděl, že Irské moře je jeho součástí.

³³³ Otázka lokalizace, možná Cockerham (jižně od Lancasteru) nebo až Crossens mezi Prestonem a Southportem, každopádně to musí být na břehu moře.

(Boyne), a z Lancastru až do Droghedy je to sto dvacet šest mil. Odsud jsem jel do *Kennelich* (Kells), velmi špatně opevněného města, patřící ještě anglickému králi a ležící na hranici [území] divokých Skotů (*séant sur la frontière des Escos sauvaiges*)³³⁴ a je tu jedno chudé opatství. Odtamtud jsem vyjel do *Cavaen* (Cavan), chudého neopevněného města, které patří králi *Auralymu*, jenž přebývá na nebohém místě v chatrné věži (*en une meschante place et povre tour*) nad městem. Jel jsem dál [170] do velmi malé vesnice *Coloniensy*³³⁵ a lesem jsme šli pěšky, protože tu nemohli projít žádní koně kvůli padlým stromům. Odsud jsem šel až k jednomu velkému jezeru, kde končí (*fault*) panství krále *Auralyho* a začíná panství a země krále *Magmira*. Toto jezero měří (*contient*) padesát až šedesát mil na délku a asi třicet na šířku³³⁶. Říká se, že v tomto jezeře je dobře sto šedesát ostrovů a vlévá se do „severozápadního moře“ (*va ledit lacq chëoir en la mer de noord-west*). Dorazili jsme na jeden ostrov do vesnice zvané *Rousseauxmoustier*. Domy jsou tu všechny z proutí (*toutes de cloies*) a patří jednomu vévodovi poddanému králi *Magmirovi* jménem *Macaniénus*, a ten má dobře patnáct set loděk. Tento vévoda nám půjčil nám loďku (*chimbe*), abychom mohli jet do jeskyně (*trau*) svatého Patrika, na tu jsme se nalodili a pluli s pomocí vesel (*naviasmes à rîmes*) až k ostrovu svatého Patrika. Plavili jsme se přes několik ostrovů, kde jsme přistáli, abychom se najedli a přespali (*pour disner et dormir*), o nichž se vůbec nebudu zmiňovat pro jejich chudobu, která tam panuje (*desquelles je ne fay point de mencion pour povreté qui y est*). Nalezli jsme [tam] staré kostelíky a chudá opatství.

Item, z tohoto jezera k jezeru svatého Patrika³³⁷ jsou to čtyři míle po zemi. Nechali jsme tam tedy naši loďku (*chimbe*) a šli tyto čtyři míle pěšky.

[171] *Item*, plavili jsme se k ostrovu očiště svatého Patrika, kam je to půl míle (*demy mille*), v jiné loďce (*chimbe*). Říká se, že na tom jezeře je dvanáct ostrovů, na jednom z nich je klášter a převorství (*cloistre et prioré*) a všechno to je v zemi výše zmíněného krále *Magmira*.

Je třeba mít na paměti (*Mémoire que*), že ostrov očiště svatého Patrika je podlouhlého tvaru (*est longue sur quarrure*) a dokola má dvě stě sáhů (? *dextres de tour*). Je tam kaple

³³⁴ Rkp. (2) to opravuje na *Hyrons*, tedy Irů.

³³⁵ pravděpodobně dnešní Clones

³³⁶ Jedná se bezpochyby o *Upper Lough Erne*, u jehož počátku je hranice tří hrabství – Cavan, Monaghan a Fermanagh. Ve vlastním *Lough Erne* je pak ostrov s jeskyní sv. Patrika. (Potvin, pozn. 2)

³³⁷ Tzn. z *Upper Lough Erne* k *Lough Erne*.

svatého Patrika a čtyři nebo pět dřevěných domků (*cahutes de cloyes*), pokrytých došky (*couvertes d'estrain*).

Item, místo očištění svatého Patrika je jako vlámské okno (*fenestre flamengue*), zavřené na pořádný klíč (*à bonne clef*) jednoduchým poklopem (*d'un huis sengle*), vyhloubené v podlaze kaple (*et est de haulteur à la terre de la chappelle*). Leží čtyři stopy severně od severovýchodního rohu přesně podle rozměrů tohoto rohu (*et siet noord à quatre piez près du coing noord-ost d'icelle à la ligne et juste volume dudit coing*). Tato díra je devět stop dlouhá, táhne se z východu na západ (*en alant de ost à west*) a potom se stáčí pět stop na jihozápad (*retourne cinq piez vers zuut-west*) a dohromady (*en tout*) má čtrnáct až patnáct stop na délku. Je vyzděná (*machonée*) černými kameny a tak úzká (*escharsément*), že má asi dvě stopy na šířku a tři stopy na výšku. A na konci této díry, ve které jsem byl uzavřen dvě nebo tři hodiny, je prý vchod do pekla (*une bouche d'enfer*), ale svatý Patrik jej zakryl (*l'estouppa*) kamenem, který na něj přiložil (*mist sus*) a který tam ještě je.

Item, dvanáct mil od očištění svatého Patrika je velký námořní přístav pro velké lodě směrem na severovýchod v zemi krále *Adrinlyorise*, krále divokých Irů (*roys des Hirlandois sauvaiges*), [172] a tento přístav se jmenuje *Esroy* nebo *Losseroy* (Asroe)³³⁸. Z té jeskyně svatého Patrika jsem se vrátil do Droghedy tou samou cestou, a to jak po moři, tak po zemi, jak pěšky, tak na koni; odsud pak třicet šest mil do Dublinu (*Donnelun*), [což je] opevněné město s mohutným a velmi krásným hradem, obehnaným příkopem bez vody (*quarré, fossé sans eaue*), kde sídlí soud anglického krále (*où on tient la justice de l'eschequier de par le roy d'Angleterre*)³³⁹, kterému Irové podléhají (*resortissent*). To město leží na řece. Odsud jsem pokračoval do Chesteru (*Cestre*) po vodě, kam je to sto dvacet mil daleko³⁴⁰. Z Dublinu se tam připlouvá od východu (*vient on de Donnelun par oost*), přímo k Walesu (*droit aux terres de Galles*) a z jedné země do druhé je to šedesát mil. Od začátku Walesu až do Chesteru [je to také] šedesát mil. Chester je opevněné a pořádné město, je zde hrad a nedobytná věž (*dongion très fort*), který leží na řece *Drobastre* (Dee), která se vlévá do moře šest mil od Chesteru a tato řeka odděluje Anglii a Wales (*Galles*). Odsud [jsem jel] do Lichfieldu (*Lischfield*), velmi pěkného malého neopevněného města, ve kterém je však katedrála (*une esglise cathédrale*), v noci velmi dobře zavřená, a nejhezčí kostelík v zemi [173], jedna z nejkrásnější

³³⁸ V ústí řeky Erne pod současným městem Ballyshannon. (Potvin, pozn. 1)

³³⁹ Greimas (s. 250) slovo *eschiquier* překládá jako „cour de haute justice en Normandie“.

³⁴⁰ Potvin opravil chybný přepis „six milles“ správně mělo být tedy „six vingt milles“ (viz pozn. 5).

zpracovaných kamenických staveb (*du plus riche et assonny ouvraige de pierre*) v Anglii, a je zde biskupství. Projel jsem Coventry (*Coventré*), [což je] pěkné obchodní město, Daventry (*Daventie*), Dunstable (*Dontrixe*), Saint Albans (*Saint-Albons*) a z něj [jsem pokračoval] do Londýna. Odtamtud jsem jel ke královně Kateřině (*devers la roine Katherine*), která byla třicet mil od Londýna, ve svém letním sídle (*à une maison de plaisance*) ve velké vesnici zvané *Plassiet*, kde je obora s daňky (*ung parcq aux dains*). Odsud jsem se vrátil do Londýna a do Doveru (*Douves*) přímou cestou.

Item, téhož roku na Tři krále (*par le jour des rois*) jsem byl na výpravě se svým pánem, burgundským vévodou, proti Casselským (*contre ceulz de Cassel*)³⁴¹, kteří se vzbouřili a proti kterým chtěl můj pán bojovat, ale oni mu poddali (*mais ilz se rendirent*).

Roku třicet tři mě můj pán vyslal na diplomatickou cestu (*ambaxade*) ke koncilu konanému v Basileji (*Basle*), na které jsem byl jeden rok, spolu s biskupem z Nevers, správcem z Besançonu (*l'esleu de Besenchon*) a ostatními³⁴².

Dvacátého února roku třicet pět jsem odjel z Arrasu po konání parlamentu a podepsání arraské mírové smlouvy (*après le parlement et la paix d'Arras*) a odjel jsem po zemi do Santiaga [de Compostela] v Galicii (*Saint-Jacques à Galice*), abych vyplnil přísahu (*pour accomplir le veu*), [174] kterou jsem se zavázal po smrti své ženy (*au trespas de ma femme*). Po návratu z této cesty jsem odjel k svému panu vévodovi, který byl u obléhání Calais, (*Callais*) a setkal jsem se s ním (*le encontray*) při bojích mezi Saint-Omer a Gravelines (*Gravelinghes*).

Roku čtyřicet dva jsem byl [vyslán] svým panem vévodou na diplomatickou cestu ve věci paní z Lucemburku s hrabětem nassavským (*le comte de Naxau*), brabantským kancléřem a s arcijáhnem (*archidiacre*) z Tournay u císaře, kterého jsme našli ve Frankfurtu. Pohostil nás večerí během noci svatého Vavřince (*la nuit Saint-Laurens*) a prokázal nám tu čest, že nás nechal posadit ke svému stolu. Naše mise trvala padesát dní a před císařem jsme hájili [naši věc] (*plaidoyasmes*).

³⁴¹ město mezi Lille a Dunkerque

³⁴² Byli to: Jean Germain, biskup z Nevers, který celou delegaci vedl, dále Jean de Fruyn, správce pokladny v katedrále v Besançonu, Robert Auclou, kanovník z Notre-Dame v Paříži a později ještě Jean Vivien, arcijáhen z Beaune. (podle TOUSSAINT, Joseph: *Les relations diplomatiques de Philippe le Bon avec le concile de Bâle*, Louvain, 1942, s. 24).

Předposlední srpnový den roku čtyřicet šest jsem odjel z Lille, abych vyplnil pout' (*le saint voyage*) do Jeruzaléma. Spolu s tím (*Et avecq ce*) jsem byl na diplomatické cestě za svého vévodu u aragonského krále. Projel jsem Burgundsko, Savojsko, Milán (*Melan*), Ferraru, Benátky, Siennu (*Saine la vielle*), [175] ošklivou Bolognu (*Boulogne la crasse*)³⁴³ a přes Řím. Přijel jsem do Neapole, kde jsem se setkal s vlastním synem aragonského krále, který mě pohostil (*festia*) a vystrojil pro mě moc krásnou večeři. Odsud jsem jel k aragonskému králi, který se zdržoval na venkově (*qui tenoit les champs*) a setkal se s ním ve vesnici *Presensano*³⁴⁴, ve které jsem mu vyřídil své poselství, kterým jsem byl pověřen. Na odchodu mi dal modrý, zlatem protkaný šat (*ung drap d'or bleu*) a mému synovi samet a mně také. Odsud jsem se vrátil do Neapole, kde jsem se čtvrtého prosince nalodil na moře na janovskou loď, desátého dne jsem doplul do Messiny na ostrově Sicílii (*en l'isle de Secille*), a je to tři sta [námořních] mil³⁴⁵. Plul jsem okolo ostrova *Stranglo* (Stromboli), kde tehdy (*pour lors*) tryskal velký plamen o výšce asi dvou kopí (*de la haulteur de deux lances ou environ*). Projel jsem také kolem ostrova *Brocquant* (Vulcano), který stále dýmá. Odsud jsem doplul do *Modon* (Modoni)³⁴⁶, kam je to pět set mil. Z Modoni jsem vyplul za příznivého větru (*par fortune de vent*) a dorazil jsem do jednoho přístavu na západním okraji (*au bout ... devers ponent*) ostrova *Candie* (Kréta) zvaného *Crabourch* (Grabusa), kam je to dvě stě [námořních] mil. Odsud stále za příznivého větru doplul jsem do přístavu s hradem *Destia* (Sitia), na druhém, tedy východním konci (*à l'autre bout... devers levant*) ostrova Kréty, kam je to dvě stě [námořních] mil.

[176] *Item*, poté co jsem odsud odplul, dorazil jsem na Rhodos, abych pokračoval na Kypr (*en Chippre*), ale vítr (*fortune de vent*) nás zavál do Turecka do přístavu zvaného *Malfata*³⁴⁷, kde jsme byli deset dní. Odtamtud jsme dorazili za osm dní na ostrov Kypr do Famagusty, kam je to sedm set mil. – *Item*, z Famagusty jsem jel po zemi do Nikosie ke kyperskému králi, kam je to dvanáct mil (*lieues*). – *Item*, z Nikosie do města a hradu *Cherismes* (Cheresmes)³⁴⁸ je to šest mil. V Cheresmu jsem se nalodil na lehkou loďku

³⁴³ *Crasse* znamená také „tlustá, špinavá, špatně vystavená“. Otázka, proč to Guillebert takhle hodnotí v tom výčtu. Měl snad na toto město nějakou nepříjemnou vzpomínku?

³⁴⁴ Název této vesnice je pouze v rkp. (2), v rkp. (1) chyběl, a tak ho Potvin do edice doplnil.

³⁴⁵ Otázka, zda ta vzdálenost znamená celou tu cestu (to by byly spíše fr. míle) nebo jenom úsek z Neapole do Messiny (to by mohly být angl. míle, ale stejně by to bylo dost daleko).

³⁴⁶ dnes Methoni – na severovýchodním cípu Peloponésu

³⁴⁷ Potvin nedokázal lokalisovat tento přístav a táže se: „Malfata, znamená „špatná náhoda“ – nepoužil autor tuto přezdívku proto, aby označil tento přístav, kvůli bouři pobitým námořníkům?“ (Potvin, pozn. 2).

³⁴⁸ nebo také Kerynia

(*gripperie*) a za dva dny doplul do *Baffe* (Baffa), což je dvě stě [námořních] mil. Odtamtud jsem plul do přístavu Jaffa v Sýrii (*Jaffe, en Surie*), kam je to tři sta [námořních] mil. Tam jsem nasedl na osla (*sus asnes*) a jel až k jednomu neohrazenému městu zvanému *Rames* (Ramla). – *Item*, odtamtud jsem dojel po zemi do Jeruzaléma, kam je to třicet mil (*milles*), kde jsem vykonal obvyklé pouti (*où je fîy les pèlerinaiges acoustumez aux pèlerins*). Poté jsem se vrátil, abych se nalodil v Jaffě, plul zpátky přes Kypr a díky příznivému větru dorazil do přístavu jménem *Cacquau*³⁴⁹, města založeného kdysi v propasti (*en abisme*). Odsud jsem plul kolem červeného hradu (? *le chasteau rouge*) a [177] díky příznivému větru jsem doplul k hradu a městečku (*bourch*) *Lindo* (Lindos) na pobřeží ostrova Rhodu a odsud jsem se vrátil do [města] Rhodu. Na Rhodu jsem se nalodil na jednu katalánskou loď (*une nave de Catelans*) a doplul do *Thoron* (Santorini), kde jsem se nalodil na jednu malou loďku (*une petite gripperie*) a vrátil se do Modoni. Tam jsem se dostal na palubu benátské lodě, abych se dostal do *Tourson* (Drač)³⁵⁰ a poté do *Parence* (Poreč)³⁵¹, kam je to šest set dvacet [námořních] mil. Tam jsem nasedl na loďku (*gripperie*), projel kolem *Chitanone* (Citanova)³⁵² a kolem *la Candisterie* (Capodistria)³⁵³, přes terstský záliv (*le gouffre de Triest*) jsem se dostal do *Fryol* (Furlánsko)³⁵⁴ na jednu malou sladkovodní říčku (*à une petite riviérette d'eau doulce*)³⁵⁵, kterou jsem dorazil [na místo] dvě míle od Montfalcone (*Montflascon*), což už je na pevné zemi (*qui est terre ferme*). Odtud po zemi do Cividale (*Cividal*), kde jsem koupil koně a prošel furlánskou zemí (*vins au long du païs de Friol*) až do Německa (*jusques aux Allemaignes*). [178] Přešel jsem hory v *Nazareth* v zemi vévody Zikmunda Rakouského³⁵⁶, přešel přes *Memingue* (Memmingen), *Olme* (Ulm), který je na Dunaji, prošel přes Špýr (*Spierre*) na Rýně, Mohuči atd. Kolínem a Brabantem.

Item, roku padesát, což byl jubilejní rok (*qui fut l'an de la jubilee*), jsem byl na velkých odpustcích v Římě³⁵⁷, atd.

³⁴⁹ Potvin píše: „Na pobřeží Malé Asie naproti východnímu cípu ostrova Kypru.“ (pozn. 10). Toto místo se nepodařilo lokalizovat.

³⁵⁰ it. Durrazzo, alb. Durrës

³⁵¹ it. Parenzo

³⁵² dnešní Novigrad

³⁵³ dnešní Koper

³⁵⁴ it. Friuli

³⁵⁵ Jedná se o řeku Isonzo.

³⁵⁶ Toto místo nelze lokalizovat. Z Cividale do Memmingenu je možné se dostat různými způsoby. Nachází se však někde v Tyrolsku nebo ve Vorarlbergu, což byly země, kde vládl r. 1446 Guillebertem zmíněný vévoda Zikmund Rakouský.

³⁵⁷ Myslí se tím na pouti do Říma.

*Zde končí cesty, které podnikl pan Guillebert de Lannoy, toho času pán v Santes,
z Willervalu, z Tronchiennes, z Beaumontu a z Wahégnies.*

4. Cesty Guilleberta de Lannoye v kontextu pozdních kruciát

Dnešní medievistika nespatřuje fenomén křížových výprav pouze v úzkém rámci ohraničeném roky 1095 a 1291. Jinými slovy tzv. „tradicionalistická koncepce“ ustupuje „pluralistům“³⁵⁸. Tato práce se přiklání k druhému pojetí, přičemž chápe fenomén tzv. pozdních kruciát nejenom jako soubor projektů zpravidla neuskutečněných křížových výprav do Svaté země, ale zároveň jako ty vojenské podniky, které si daly za cíl potírat doznívající

³⁵⁸ O rozdílu těchto dvou pojetí blíže PAVIOT, Jacques: *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient*, Paris, 2003, s. 12.

pohanství na Litvě, dále zatlačené, ale stále přežívající státní útvary Arabů na Pyrenejském poloostrově a konečně i vznikající reformní (a z pohledu většiny kacířské) hnutí v Čechách.

Vzhledem k rozpětí cest Guilleberta de Lannoye po všech koutech Evropy a Blízkého východu není překvapivé, že v jeho cestopise lze najít vyprávění z bojů nebo jejich příprav ve všech oblastech pozdního křížáctví. Zatímco ve Španělsku působí jako aktivní účastník bitev proti Maurům a v Prusku se stává rytířem právě v boji proti „nevěřícím“, v Palestině a v Egyptě zastihujeme Guilleberta jako někoho, kdo stojí u zrodu křížáckých plánů a podílí se na jejich přípravě. Konečně na husitské hnutí reaguje již jen z pozice rádce a pravděpodobného autora protihusitských křížáckých projektů. Z této všestranné aktivity lze vyvodit jeden paradox: čím méně se de Lannoy zapojoval do křížáckého hnutí vojensky, tím důležitější byl jeho osobní přínos pro křížáckou politiku burgundského dvora.

Tato kapitola se soustředí na tři etapy Guillebertova křížáctví, a to v chronologickém pořadí. Jedná se o jeho španělské dobrodružství, rámované lety 1407-1411, jeho pruskou misi r. 1413 a konečně o jeho nejdůležitější cestu do Egypta a Svaté země v r. 1421, ze které dokázal vytěžit detailní popis použitelný pro křížovou výpravu. Husitskou otázkou se naproti tomu Guillebert ve svých *Voyages et ambassades* nezabývá přímo, a proto se jí budeme věnovat pouze okrajově. Křížácké úsilí tohoto dobrodruha je potom symbolicky zakončeno přísahou na tzv. slavnosti Bažanta (*le banquet du Faisan*) r. 1454 v Arrasu. Nejprve však považuji za nutné uvést v krátkosti fenomén pozdního křížáctví v obecnější rovině, zejména jeho pojetí v projektech a propagandě. V tomto ohledu pak *Voyages et ambassades* Guilleberta de Lannoye poslouží jako modelový příklad tohoto pojetí v politice vévody Filipa Dobrého.

4. 1. Pozdní křížové výpravy

Z dnešního pohledu se možná zdá, že fenomén křížové výpravy definitivně vzal za své pádem Akkonu r. 1291. Pro křesťanskou Evropu však byla po celý pozdní středověk příznačná snaha znovu získat ztracená území na východním pobřeží Středozemního moře. Samozřejmě nešlo jen o územní ztráty, ale i o znovuoobnovení kontroly nad nejsvětějšími poutními místy v Palestině s královským Jeruzalémem v čele. Avšak soustředit dostatečnou a koordinovanou vojenskou sílu bylo nad možnosti pozdněstředověkých evropských mocností, které byly zmítány nejrůznějšími konflikty. Zejména Stoletá válka a papežské schisma ochromily jakoukoli aktivitu vedoucí k obnovení tažení na Blízký východ. Křížácké nadšení

se však, a snad také právě proto, vybíjelo i jinými směry. Postupné vytlačování Arabů z Pyrenejského poloostrova vyvrcholilo dobytím Granady až na konci 15. století. Ještě na jeho počátku se tu vedly tuhé boje, kterých se mezi jinými účastnil i Guillebert de Lannoy. Také na opačném konci Evropy, v Prusku a v Pobaltí, pokračovaly jak tzv. rézy (*reisen*) proti litevským pohanům, tak výpravy proti schismaticům z Novgorodu a jiných ruských měst. Od konce 14. století pak byla Evropa zaměstnávána novou vlnou muslimské expanze, tentokrát ze strany osmanských Turků. Kruté porážky r. 1396 u Nikopole nebo r. 1444 u Varny pak jenom potvrdily mátožnost křesťanských vojsk a obtížnou komunikaci v rozvrácené Evropě. Důležitým faktorem navíc bylo, že míra křížáckého nadšení byla v každé zemi různá a závisela právě na osudu výše zmíněných bitev.³⁵⁹

Přes tyto objektivní příčiny úpadku křížáckého hnutí ve 14. a 15. století se není možné domnívat, že by v Evropě scházela vůle tento neutěšený stav napravit. Jenom ve Francii je avignonskému papeži adresováno kolem třiceti projektů a výzev od vlády Filipa IV. Sličného do Filipa VI. Valois.³⁶⁰ V první vlně projektů patří mezi nejagilnější autory katalánský učenec Ramón Lull, francouzský kazatel Pierre Dubois, templářský velmistr Jacques de Molay nebo arménský princ Haythou, jehož dílo nazvané *La Fleur des histoires de la terre d'Orient* (Kytice dějin východních zemí) by v určitém ohledu mohlo být jakýmsi předobrazem sto padesát let mladších *Voyages et ambassades*. Mezi nejslavnější projekty ovšem patří i *Le songe du vieil pèlerin* (Sen starého poutníka) z pera kancléře kyperského krále Philippa de Mézières. Časově nejbližší Guillebertovi je pak *Traité d'Emmanuel Piloti sur le Passage en Terre Sainte* (Pojednání Emmanuela Pilotiho o tažení do Svaté země, 1420) a spisy španělského cestovatele Pero Tafura z 30. let 15. století. Dříve než se však Guillebert de Lannoy mohl zařadit mezi tyto propagátory kruciáty, čekala jej přímá bojová zkušenost. Křížácké ostruhy si měl tento mladý šlechtic vydobýt nejprve na andaluských bojištích.

4. 2. Guillebert a španělská reconquista

Boje, které se odehrávaly na území pyrenejského poloostrova mezi kastilským králem a granadským emírem, zaujímají poměrně důležité místo na prvních stránkách *Voyages et*

³⁵⁹ HOUSLEY, Norman: *The Later Crusades, 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford, 1992, s. 376.

³⁶⁰ Tento korpus je zpracován v SAMARAN, Charles: „Projets français des croisades de Philippe le Bel à Philippe de Valois“, *Histoire littéraire de la France*, t. XLI, Paris, 1981, s. 33-74. Podobný přehled s delším časovým rozpětím nabízí také RIZZO, Vincent: *Le rôle de Chypre, de Rhodes et de la Petite Arménie dans les projets de croisades et la lutte contre les musulmans en Méditerranée orientale (1291-1426)*, (mémoire de DEA), Montpellier, 2002.

ambassades Guilleberta de Lannoye. Jeho působení v této části Evropy začíná účastí na turnaji, který se konal ve Valencii na počest aragonského krále Martina I. Guillebert tento turnaj datuje do měsíce května roku 1405, vypisuje jména účastníků (mezi nimi se nacházel i henegavský senešál Jean de Werchin, v jehož službách Guillebert působil) i způsob pravidel.³⁶¹ Ještě téhož léta pak odjíždí na svoji první španělskou vojenskou výpravu, vedenou kastilským infantem Ferdinandem. Po počátečních úspěších není křižácké vojsko schopno dobýt pevnost Setenil a je následně rozpuštěno. Burgundský šlechtic využívá tohoto klidu zbraní, aby se postupně zastavil u portugalského krále, u hrobu sv. Jakuba v Compostele, na dvoře krále navarrského a obloukem zpět u krále Aragonska. Odtamtud se pak vrací do Paříže. Konečně o tři roky později se Guillebert po počátečních peripetiích s příjezdem účastní dobývání Antequery stejně jako i dalších měst a svoji výpravu zakončuje návštěvou granadského dvora.³⁶²

Podobně jako ostatní údaje na počátku *Voyages et ambassades*, ani datace španělských cest provedená Guillebertem není bez rozporuplností. První výprava proti Granadě se ve skutečnosti odehrála roku 1407, tedy o dva roky později, než tvrdí Guillebert.³⁶³ Stejný posun je nutno aplikovat i pro dataci druhé výpravy, kde se hovoří o šestiměsíčním obléhání Antequery. Nesrovnalosti však panují u časového určení turnaje ve Valencii, a to nejen u Guilleberta samotného, ale i mezi historiky.³⁶⁴ Tyto přehmaty však lze celkem jednoduše připsat tomu, že Burgundčan sám sestavoval své vzpomínky až o téměř padesát let později a nemohl se jim logicky vyhnout.

Navzdory této chybné dataci však některé vzpomínky, zejména z dobývání měst, Guillebertovi vystupovaly před očima, a proto věnoval jejich líčení patřičný prostor. Před tím, než tyto vzpomínky důsledně rozebereme, bude na místě osvětlit celkový kontextu bojů, do kterých se tento mladý křižák s takovou vehemencí zapojil.

Po relativně klidném období v druhé polovině 14. stol., kdy v posledním muslimském státu v jinak zcela křesťanské Evropě vládl umírněný emír Muhammad V. (1354-91)

³⁶¹ *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste*, (ed. Charles Potvin), Louvain, 1878 (dále jen „Potvin“), s. 13. Jména účastníků a způsob boje je rozveden v kap. „Překlad *Voyages et ambassades*“. O tomto turnaji viz také SCHNERB, Bertrand: *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paris, 2005, s. 504.

³⁶² Potvin, s. 15-18.

³⁶³ GACHET, Émile: „Voyages et ambassades de Guillebert de Lannoy, 1399-1450“, *Trésor national*, 1843, 2e série, t. 1, s. 186; ARIÉ, Rachel: „Un seigneur bourguignon en terre musulmane au XVe siècle: Ghillebert de Lannoy“, *Le Moyen Âge*, 1977, 83/2, s. 286-287.

³⁶⁴ R. Arié (opírající se o editora Ch. Potvina) tvrdí, že se turnaj konal o dva roky dříve, než uvádí Guillebert, což by znamenalo, že by Španělsko navštívil třikrát. ARIÉ, Rachel: *op. cit.*, s. 286 a Potvin, s. 184. Srv. SCHNERB: *op. cit.*, s. 504, kde je konání turnaje datované rokem 1407.

z dynastie Nasrovců, byl nový konflikt rozpoután hazardním podnikem mistra řádu Alcantara, Martina Yáneze de la Barbuela. Ten navzdory protestům kastilské šlechty vyplnil příhraniční oblasti granadského emirátu. Následkem toho sice v dubnu 1394 utrpěl od muslimského vojska drtivou porážku, při které byl sám zabit, stačil však pobouřit nového emíra Muhammada VII. a prolomit křehkou bariéru příměří mezi granadským a kastilským panovníkem.

Také na druhé straně odpadly důvody pro toleranci tohoto bezkonfliktního soužití, a tak po předchozí snaze o udržení klidu zahajuje kastilský král Jindřich III. r. 1404 novou politiku. Příměří s Anglií, smír s papežem a dobrá finanční situace v království mu umožňuje pomýšlet na obnovení křížového tažení proti Maurům. Jinými slovy, reconquista se probrala z půlstoletého spánku s novou energií kastilské šlechty, prahnoucí po vítězství. Demografický vzestup a ekonomický rozvoj Kastilie na počátku 15. století měly být dalšími předpoklady úspěšného znovuoobnovení bojů.³⁶⁵

Byli to však Granadané, kteří po Yáñezově provokaci provedli první válečné operace. Kastilský král Jindřich III. na ně nestačil pádně zareagovat, protože roku 1406 zemřel. Zanechal po sobě pouze nezletilého syna Jana II, jehož regentem se spolu s matkou Kateřinou z Lancasteru stává Jindřichův bratr infant Ferdinand Kastilský. Právě do jeho služeb vstupuje dobrovolník jménem Guillebert de Lannoy.³⁶⁶

Začátek bojů však pro Kastilce nebyl zrovna úspěšný – v bitvě u Quesady byla Granadskými zdecimována kastilská šlechta, Ferdinandovi se nepodařilo dobýt strategicky důležitou Rondu (přibližně 70 km západně od Malagy) a na podzim r. 1407 je kastilské vojsko oslabeno četnými dezercemi k nepříteli.³⁶⁷ Kastilský infant je nucen na konci října rozpustit vojsko a na počátku roku 1408 uzavřít příměří. Muhammad VII. umírá v květnu téhož roku a jeho nástupci Jusufovi III. se podaří příměří ještě o rok prodloužit.

V r. 1410 však boje propukají nanovo; jejich konstantou je obléhání Antequery od konce dubna až do září, které se ukázalo jako klíčové. Kastilci město v září dobyli, což znamenalo první křesťanské vítězství ve Španělsku od bitvy u Tarify, která se odehrála roku 1340. Jeho výsledkem tak bylo podepsání nového příměří 10. listopadu 1410, které trvalo až do r. 1428. Ferdinandovi se takové uklidnění situace později hodilo, neboť se jeho pozornost obrátila na Aragonsko a Katalánsko, kde po smrti tamějších dědiců hodlal uplatňovat své

³⁶⁵ Podle ARIÉ, Rachel: *L'Espagne musulmane au temps des Nasrides (1232-1492)*, Paris, 1973, s. 125.

³⁶⁶ „... et alames en une armée que fist l'infant don Ferrant de Castille pour et ou nom du roi d'Espagne“ (Potvin, s. 14).

³⁶⁷ ARIÉ, Rachel: *L'Espagne musulmane...*, s. 126.

nároky, a na jihu tak potřeboval mít zajištěný týl. Nicméně tyto a další události na Pyrenejském poloostrově už nejsou z hlediska Guillebertových výprav tak důležité.

Pokud přijmeme verzi Guilleberta de Lannoye, totiž že turnaj ve Valencii a první výprava proti Maurům se konaly ve stejný rok, bude zřejmě více než pravděpodobné, že Guillebert se s rytíři, které při turnaji jmenuje, odebral z Valencie přímo na andaluská bojiště. Valencijská přehlídka rytířské zdatnosti zřejmě udělala veliký dojem na téměř jedenadvacetiletého mládence, a to navzdory faktu, že celému klání pouze přihlížel³⁶⁸. O to větší dojem však na něj musela udělat samotná kampaň vedená infantem Ferdinandem. Jednalo se zřejmě o zatím největší tažení, které viděl tento mladý křižák, zvyklý pouze na drobné výpady na anglickou pevninu. Projevilo se to také na zjevně přehnaném odhadu účastníků „v počtu dvou set tisíc mužů, jak pěšmo, tak koňmo“³⁶⁹. Na těchto bojištích působil Guillebert nikoli ve službách svého dosavadního pána Jeana de Werchina, ale pod velením hraběte de la Marche, který byl zároveň zetěm navarského krále Karla III. Účast tohoto francouzského šlechtice potvrzuje i *Crónica de Juan II de Castilla*, která nadto uvádí i počet asi sedmdesáti rytířů³⁷⁰. Počáteční hladký průběh tažení byl zbržděn při třítýdenním neúspěšném dobývání Setenilu. Tento nezdar jakoby způsobil následné rozpuštění vojska³⁷¹. O tom, že potíže Ferdinandovy první výpravy proti Maurům měly více příčin (jak jsme uvedli výše), se Guillebert nešíří.

Následující pasáž vyznívá překvapivě, když Guillebert navštěvuje portugalského krále, který za něj platí všechny výdaje³⁷². Podobné uvítání patrně čekalo tohoto mladého šlechtice i na navarském a aragonském dvoře. Guillebert ale tehdy nebyl ještě ani rytířem, co tedy mohlo být příčinou tak vřelého přijetí? Bylo to snad z toho důvodu, že se účastnil kruciáty? Nebo byl součástí nějakého doprovodu? O tom by se snad ale zmínil. Také by bylo předčasné uvažovat již v této době o nějakém diplomatickém poslání. Zřejmě se tedy jednalo o klasickou ukázkou

³⁶⁸ „me party... aler vëoir les armes“ (Potvin, s. 13).

³⁶⁹ Potvin, s. 14. Ferdinand měl ve skutečnosti k dispozici asi 4000 jezdců a 50 000 pěšáků. Tyto přesnější počty opírající se o španělské prameny nabízí ARIÉ, Rachel: „Un seigneur bourguignon...“, s. 287.

³⁷⁰ *Crónica de Juan II de Castilla* (ed. Juan de Mata Carriazo y Arroquia), Madrid, 1982, zvláště kap. 35 „Llega a Sevilla el conde de la Marcas“, s. 107: „(...)En veinte días de jullio deste primero año que el Rey reiná, entro en Seuilla el conde de las Marchas, yerno del rey de Nauarra, que hera casado con su prima del Infante, fija de la reina de Nauarra su tia, hermana de su padre. El qual des que supo que el Infante venía a la guerra de los moros, venía en su ayudam, a su costa, con fasta setenta caualgadiras. E el Infante lo mandá aposentar muy bien, e el fizo mucha honrra. Era un ome mançeuo, de hedad de moros de treinta años, e alto de cuerpo; e traía de muy ricas vestidinas, e paresçia ser muy compañero a todos.(...)“ Počet rytířů srv. s HOUSLEY, Norman: *op. cit.*, s. 284.

³⁷¹ V tomto bodě se také s Guillebertem shoduje HOUSLEY, Norman: *op. cit.*, s. 283-284.

³⁷² „...alay devers le roy de Portugal, lequel me recueilla grandement et paya tous mes despens parmy son royaume“ (Potvin, s. 14). Oním králem byl Jan I. (1385-1433), Guillebert však jeho jméno neuvádí.

pohostinnosti portugalského dvora. Tím dohady okolo první Guillebertovy cesty po Pyrenejském poloostrově zdaleka nekončí. Jeho tvrzení, že „pokračoval přes Aragón ke králi Martinovi a k jeho ženě, královně Jolantě (*Yolent*)“³⁷³ má háček v tom, že Iolande d'Aragón (Violente), hraběnka z Anjou, nebyla manželkou, ale neteří krále Martina. Značně neliterárně, ale o to realističtěji působí zmínka o tom, že Guillebert zastihl navarského krále, jak ležel nemocný v posteli³⁷⁴. Během Guillebertova putování se však tento monarcha zřejmě uzdravil, neboť se s ním opět setkává po svém návratu v Paříži při příležitosti vystoupení kazatele Jeana Petita k obhajobě vraždy Ludvíka Orleánského³⁷⁵. Problém zůstává v tom, že se navarský král tehdy nejmenoval Ludvík, jak se tvrdí ve *Voyages et ambassades*, nýbrž Karel, a že se tohto setkání vůbec neúčastnil. A tak jediným, co zůstává v Guillebertově líčení bez poskvrny, je několik slov o pouti ke hrobu sv. Jakuba většího v Compostelle, kam se znovu vydá za necelých třicet let, aby uctil památku své druhé ženy³⁷⁶.

Výsledek druhé španělské výpravy přinesl značný úspěch nejenom mladému Burgund'anovi, ale i *reconquistě* jako takové. Infant Ferdinand Kastilský dobyl po šestiměsíčním obléhání strategickou Antequeru, která kontrolovala zároveň severojižní i východozápadní cestu a byla klíčem pro další nájezdy do granadského emirátu³⁷⁷. Chybělo málo a Guillebert by se tohoto slavného vítězství nemohl zúčastnit. Flotila sedmadvaceti lodí, kterou si podle všeho najali kastilští králové pro dopravu vojáků ze severní části Francie³⁷⁸, byla téměř celá potopena kvůli rozbouřenému moři ještě u břehů Normandie. Lodě a jejich posádky, které ztroskotaly se částečně dostaly do anglického zajetí. To však neplatilo o jedné malé lodi, na které byl právě Guillebert a která díky zázračnému náporu větru unikla anglickým pronásledovatelům a bez úhony přistála v ústí Seiny ve francouzském Harfleuru. Pro další směřování burgundský dobrodruh raději volil „bezpečnější“ cestu po zemi.³⁷⁹

V Seville Guillebert napočítá opět neuvěřitelných tři sta tisíc vojáků. Líčení této kampaně je pak uvozeno základní informací o šestiměsíčním dobývání Antequery, za níž následují drobné epizody, které se v mezidobí odehrály. Jednou z těchto událostí je vyprávění o tažení „dvou strýců granadského krále“, které Guillebert výslovně pojmenovává „Maurové“

³⁷³ Potvin, *ibid.*

³⁷⁴ „...revins par Navarre, où je trouvai le roy mallade au lit.“ (Potvin, *ibid.*)

³⁷⁵ *Ibid.* Tato obhajoba se konala 8. března 1408.

³⁷⁶ Potvin, s. 173-174.

³⁷⁷ HOUSLEY, Norman: *op. cit.*, s. 284.

³⁷⁸ Přesunu francouzských rytířů na křižácká bojiště předcházela horečná diplomatická jednání mezi Sevilou a Paříží na jaře roku 1410. Viz o tom *Crónica de Juan II de Castilla*, s. 313-315.

³⁷⁹ Potvin, s. 15.

(*Mores*), jejichž početné vojsko ovšem tvořili „Saraceni“.³⁸⁰ Autor takto zřejmě referoval o porážce pomocného granadského vojska u Boca del Asno v květnu 1407.³⁸¹

O tom, že tato znovuobnovená *reconquista* nebyla jenom vítězným tažením nadšeného křižáctva, svědčí i „výprask“, který utrpěl velmistr svatojakubského řádu během svého plenění před Malagou. Guillebert odhaduje ztráty tohoto vojska mezi šesti až osmi tisíci. Při celkovém počtu devíti tisíc křižáků by to znamenalo naprostou katastrofu, ale tyto odhady musíme opět brát s rezervou. Krvavá epizoda před Malagou nicméně připomíná podobně zmíněný neslavný výpad Martina Yáñeze de la Barbuela, tedy onu událost, která v podstatě stála na počátku nové vlny násilností.

Také pro samotného Guilleberta nebylo dobývání saracénských posádek zrovna procházkou růžovým sadem a s ohledem na celkové svědectví *Voyages et ambassades* se právě španělská kampaň řadí k jeho nejnebezpečnějším dobrodružstvím. Nejprve byl během útoku na Archidonu zraněn kamenem, patrně vyhozeným z dobývaného města, který mu spadl na nohu.³⁸² Také během jedné šarvátky při dobývání města Ronda mu Saraceni uštedřili dva zásahy krátkým oštěpem (*darde*). Obléhání lépe mířili do Guillebertova koně, který zásah těmito oštěpy nepřežil.³⁸³ Po skončení bojů je tato škoda bohatě nahrazena samotným infantem Ferdinandem.³⁸⁴

Tento druhý pokus o zvrácení poměrů na jihu poloostrova ve prospěch křesťanů dopadl nicméně pro infanta Ferdinanda úspěšně. Dobyť strategického místa, díky němuž mimochodem dostal přízvisko „*de Antequera*“, by ale nebylo úspěšné bez řádného technického vybavení. Všiml si toho i Guillebert de Lannoy, když později napsal:

„Toto město bylo dvakrát obklíčeno a při druhém útoku bylo dobyto s pomocí takových velkých dřevěných strojů postavených z velkých trámů, které vypadaly jako obrovský žebřík, na nichž bylo sto ozbrojených mužů, a dva další stroje, ze kterých nahoře na dlouhých stěžních vyčnívaly klece plné lučištníků. Pro vytáhnutí každého z těchto strojů bylo nutno tisíc pěšáků.“³⁸⁵

³⁸⁰ „Item, durant ledit siège d'Anticaire, vindrent les Mores, c'est à sçavoir les deux oncles du roy de Grenade, à bataille (...), ou nombre de vingt et cinq à trente milles Sarrasins...“ (Potvin, s. 16).

³⁸¹ HOUSLEY, Norman: *ibid.*

³⁸² Potvin, s. 16.

³⁸³ Potvin, s. 17.

³⁸⁴ „Item, au retour de cette armée, l'infant revenu en Sibile me donna ung coursier et une mule et me fist payer les deux chevaux qui me furent tuez devant Ronde. Et ung autre capitaine me donna deux autres chevaulz.“ (Potvin, *ibid.*)

³⁸⁵ Potvin, s. 16.

Tyto dřevěné obhlédací věže (tzv. *bastidas*), byly kromě děl a jiných obléhacích strojů technickou novinkou v kastilském vojsku. Byly vyrobeny v Seville a do Antequery (což je asi 150 km) je dopravily tři stovky vozů.³⁸⁶ Pro tažení křížáků otevřenou krajinou pak byla charakteristická taktika spálené země, kterou kastilské vojsko převzalo od Maurů a při které bylo vždy nutné se vyhnout nepříteli. Také Guillebert tomuto plenění a následnému vypálení polí a vinic věnoval pozornost.³⁸⁷

Po dobytí Antequery a podepsání příměří by se mohlo zdát, že Guillebert de Lannoy se otočí na podpatku a vrátí se zpět na sever Francie. Avšak právě zde se poprvé voják mění v cestovatele. Tato přeměna nastala sice již během prvního španělského tažení o tři roky dříve, kdy Guillebert kromě pouti do Santiaga de Compostella navštívil také několik panovnických dvorů, ale nyní neváhal navštívit samotný granadský emirát, tedy zemi svých včerejších nepřátel. Tato touha po poznání na nás může působit vcelku zarážejícím dojmem, ale i z pozdějších Guillebertových cest (např. v Prusku) můžeme poznat, že tento šlechtic dokázal ve svém nitru oddělit složku bojovníka proti nevěřícím a zvědavého cestovatele.

K překonání kastilsko-granadského pomezí bylo Guillebertovi třeba zvláštního glejtu, který mu vydal sám infant Ferdinand.³⁸⁸ Tento glejt si zřejmě vyžádala předchozí válečná situace; v dřívějších dobách totiž nebyla hranice mezi muslimským a křesťanským světem na jihu poloostrova zdaleka nepropustná. O této atmosféře soužití (*convivencia*) svědčí mnoho dokladů, které nám brání spatřovat v počínání Guilleberta něco naprosto neobvyklého. Tak např. o granadském emírovi Muhammadu V. (1354-91) bylo známo, že měl gardu složenou z křesťanů, která ho následovala do dočasného marockého exilu. Tato garda je doložena ještě v 2. polovině 15. stol. Také křesťanský kult se mohl provozovat v granadském království po celou dobu vlády nasrovské dynastie, přičemž leckdy překračoval i toleranční statut pro nemuslimské obyvatele (tzv. *dhimmi*). Koneckonců muslimský emirát také sloužil jako dočasný azyl pro španělské infanty dona Felipeho a dona Nuña, kteří uprchli k Muhammadovi II. do Alhambry po roztržce se svým otcem, Alfonsem X. Na druhou stranu je třeba dodat, že návštěva cizích šlechticů byla v tomto posledním muslimském státním útvaru na Pyrenejském poloostrově výjimečná a že Guillebert de Lannoy je dokonce prvním doloženým Francouzem, který v nasrovském emirátu pobýval.³⁸⁹

Přes tuto výjimečnost může čtenáře *Voyages et ambassades* zarážet skutečnost, že jejich autor odbyl svůj devítidenní pobyt pouze několika slovy: „Odjel jsem s pomocí glejtu

³⁸⁶ HOUSLEY, Norman: *op. cit.*, s. 285.

³⁸⁷ „...sartèrent les vignes es jardins, puis boutèrent les feux là entour.“ (Potvin, s. 17)

³⁸⁸ *Ibid.*

³⁸⁹ ARIÉ, Rachel: *L'Espagne musulmane...*, s. 316-317.

od infanta ke králi do jeho města Granady, kde jsem trávil devět dnů, abych viděl, jak se u něj žije, jeho město, palác, domy a zahrady k odpočinku a také ostatních vladců okolo, což jsou krásné a úžasné věci k vidění.“³⁹⁰ Narozdíl od pozdějšího pobaltského „výletu“ zde Guillebert neprojevuje zájem o zvyky místních obyvatel, nevšímá si žádných odlišností a granadské „království“ popisuje, jako by to byl stát jako každý jiný kdekoli v Evropě.³⁹¹

Teprve tímto pobytem se definitivně uzavírá jedenáctiměsíční španělská anabáze Guilleberta de Lannoye stejně jako jeho účast na *reconquistě*, která se na počátku 15. století nadechla do své závěrečné fáze. Oba pobyty na Pyrenejském poloostrově daly tomuto mladému muži možnost načerpat první zkušenosti z velkých bojišť, ale také příležitost setkat se poprvé s lidmi a kulturou jiného náboženského světa, a to jak prostřednictvím válečné konfrontace, tak i v rámci návštěvy u vládce zatím ještě nepokořeného Alhambry. S těmito zkušenostmi a dojmy se tedy Guillebert ubíral po trase Alcalà-Sevilla-Aragón zpátky do Francie.

4. 3. Poslední pruská jízda

Cesty do dvou navzájem nejvzdálenějších koutů tehdy známé Evropy oddělují v životě Guilleberta de Lannoye necelé dva roky. Přesto se za tuto krátkou dobu v životě tohoto mladého muže mnohé změnilo. Po svém návratu ze Španělska je Guillebert jmenován dvorským číšníkem burgundského vévody Jana Nebojácného³⁹² a účastní se bojů v oblasti střední Francie v rámci domácí války proti armagnacké straně. Zůstává však nadošlem, který hodlá své rytířské ostruhy získat na bojištích dalekého Pruska. Vydává se proto v březnu roku 1413 po moři z přístavu Sluis (fr. l'Écluse) na tzv. *reise*, neboli jízdu mladých šlechticů proti pohanům v Prusku a Pobaltí.

Fenomén těchto jízd říšských a západoevropských šlechticů proti litevským pohanům pokrývá celé 14. století a mezi jeho první průkopníky lze počítat i české krále Přemysla Otakara II. a Jana Lucemburského.³⁹³ Celkově se pak *reise* vřazují do kontextu celých tzv.

³⁹⁰ Potvin, s. 17-18. Této lhostejnosti se podívil už GACHET, Émile: *op. cit.*, s. 187.

³⁹¹ Podle ARIÉ, Rachel : „Un seigneur bourguignon...“, s. 291. Autorka v této souvislosti srovnává *Voyages et ambassades* s cestami Lva z Rožmitálu, který granadským emirátům projížděl o několik desítek let později.

³⁹² „... fus retenus à Paris eschasson de monseigneur le duc Jehan de Bourgogne.“ (Potvin, s. 18).

³⁹³ Pruských jízd zahraničních šlechticů jsou důkladně statisticky zpracovány v PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen des europäischen Adels*, 2 sv., Sigmarigen, 1989.

severních kruciát³⁹⁴, tedy zejména do činnosti Řádu německých rytířů a Livonského řádu na území dnešního severního Polska a pobaltských států. Pro působení tohoto řádu, stejně jako pro *reise*, byl zlomový rok 1410, kdy vojska německých rytířů utrpěla krutou porážku u Tannenbergu (neboli u Grunwaldu).

Roznětkou tohoto střetnutí bylo povstání na Žmudi, které se litevský velkovévoda Witold (lit. Vytautas, vládl 1401-1430) snažil využít proti Řádu. Polský král Vladislav II. Jagellonský mu v tom nikterak nebránil, ačkoli byl formálně spojencem německých rytířů. Naopak poté, co Řád s razancí sobě vlastní na povstání zareagoval, se Witoldovi postavil po bok. Navíc se polskému panovníkovi podařilo zmobilizovat početné žoldnéřské bandy z Čech³⁹⁵, Moravy, rumunského Valašska i z řad Krymských Tatarů. Řádový velmistr Ulrich von Jungingen naopak příliš spoléhal na císaře Zikmunda, který sice od Řádu vybral peníze, ale doposud neudělal nic. Měl tak k dispozici pouze své vojsko a hrstku dobrovolníků. Takto oslabené řádové vojsko tedy musilo nutně prohrát; v bitvě navíc kromě čtyř stovek rytířů padl i sám velmistr.³⁹⁶

Jeho pozdější nástupce Jindřich z Plavna pak ještě po celé léto hájil řádovou pevnost Tannenberg, posléze i křižácké hlavní sídlo Malbork (Marienburg) a v podstatě se mu podařilo zachránit co se dalo. Udržel své pozice až do té doby, co nemocemi vyčerpané polsko-litevské vojsko ukončilo obhlédání, mimo jiné i ze strachu před blížícími se posilami německého řádu. Na druhou stranu však nezabránil podpisu pokořující mírové smlouvy v Toruni následujícího roku.

Politika Jindřicha z Plavna byla nicméně nadále silně konfrontační, a to i ve vztahu k pruským stavům ve sporu o vládnutí v zemi. Jejím hlavním motivem pak byla touha pomstít se polskému králi. Nový Tannenberg si však nepřál nikdo³⁹⁷ a to bylo zřejmě i důvodem, proč Jindřicha nakonec vojenské špičky uvěznily, jak se dočteme mimo jiné i v Guillebertových *Voyages et ambassades*.³⁹⁸

Do těchto událostí byl nicméně počet evropských šlechticů, účastníků pruských jízd, značně vysoký; už jenom rytířů pocházejících z Francie je doloženo více než dvě stě

³⁹⁴ Tento pojem užívá především Eric Christiansen pro svoji souhrnnou práci věnující se této problematice. Viz CHRISTIANSEN, Eric: *The Northern Crusades: the Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*, London 1980, z této knihy vychází také ponejvíce můj stručný úvod pro působení Guilleberta de Lannoye v Pobaltí.

³⁹⁵ Tak se např. na grunwaldské bojiště dostal i Jan Žižka z Trocnova.

³⁹⁶ CHRISTIANSEN, Eric: *op. cit.*, s. 219.

³⁹⁷ *Ibid.*, s. 222.

³⁹⁸ Jedním z důvodů sesazení Jindřicha z Plavna měla být údajně i jeho inklinace k Wycliffovým kacířským myšlenkám. Viz k tomu Potvin, *Introduction*, s. XIII.; GACHET, Émile: *op. cit.*, s. 191; podrobněji potom *Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421* (ed. J. Lelewel), Poznań – Bruxelles, 1844 (dále jen „Lelewel“), s. 19. Guillebert žádný přímý důvod neuvádí (viz dále).

padesát.³⁹⁹ Jejich motivy byly rozličné a záležely na okolnosti, zdali si příchozí tuto expedici hradili sami nebo zdali byla financována třetí osobou. Vedle čistě náboženského zaujetí sloužily pruské jízdy pro jednotlivé šlechtice jako prostředek k utvrzení jejich postavení a zvýšení jejich prestiže, ale také jako možnost úniku z vlastní země z politických důvodů, nebo prostě jako možnost, jak zabít nudu. Příklad českého krále však také ukazuje, že rejzy měly i svůj politický a diplomatický rozměr. Guillebert de Lannoy, stejně jako před lety jeho lenní pán Jean de Werchin a ostatní henegavská a severofrancouzská šlechta, ti všichni jezdili do Pruska, aby si vydobyli rytířskou čest, kterou tento fyzicky i finančně náročný podnik nabízel⁴⁰⁰.

Důležitým činitelem byla také značná odlehlost a, zejména v zimních měsících, nehostinnost tohoto koutu Evropy. Zasněžené pláně Pruska a Litvy se tak staly pro bojechtivý šlechtický dorost vhodnou alternativou vyprahlých pouští a hor Blízkého východu. Mladý cestovatel tu nejenom hledal únik z reality, ale především hledal a našel sebe samého.⁴⁰¹ Prusko se tak stává synonymem nebezpečí a nepohodlí a ve Francii takto přechází do povědomí mezi rytířstvem. Jako jeden příklad za všechny stačí připomenout slova v *Kronikách* Jeana Froissarta „Do jakého Pruska nás to ten admirál zavlekl?“, kterými vyjadřovali francouzští válečníci svoji nelibost nad nehostinnou krajinou Skotska.⁴⁰²

Přes tyto možnosti, které skýtalo pro říšskou a západoevropskou šlechtu pruské dobrodružství, ztrácely rejzy svoji přitažlivost ještě před grunwaldskou porážkou. Řady dobrovolníků pro boj proti pohanům začínají řídnout již v 90. letech 14. století, kdy zejména porážka křižáckého vojska u Nikopole ukáže, jak riskantní může být boj proti „Saracénům na východě Evropy“. Nezanedbatelným faktorem je však také úspěšná snaha polského krále a litevského velkovévody přesvědčit zbytek Evropy, že patří do „rodiny“ evropských křesťanských panovníků, tudíž že nejsou „nevěřící“ nebo dokonce „Saracéni“. V řádovém vojsku tak bylo ještě v bitvě u Grunwaldu mnoho dobrovolníků ze všech koutů Říše, zato málo z Anglie a Francie. Vzhledem k novému zažehnutí Stoleté války je jenom logické, že Angličanů a Francouzů bylo na evropském severovýchodě poskrovnu. Proto bývalý „pruský křižák“, nyní anglický král, Jindřich IV. odvrátil od podpory *reise* pozornost. Její idea

³⁹⁹ PARAVICINI, Werner: *op. cit.*, s. 94-101.

⁴⁰⁰ PARAVICINI, Werner: „La Prusse et l'Europe occidentale: la participation de la noblesse de l'Europe occidentale aux croisades de l'Ordre des Chevaliers Teutonique contre la Lituanie“, *Cahiers de Recherches médiévales*, 1996, n° 1, s. 184-185.

⁴⁰¹ *Ibid.*, s. 190.

⁴⁰² NEJEDLÝ, Martin: „Do jakého Pruska nás to ten admirál zavlekl? “ Periferie Evropy pohledem kronikáře Jeana Froissarta“, *AUC – Philosophica et Historica I, Studia historica LV*, s. 345. K tomuto stereotypu viz také KNUDSON, Charles A.: „The Prussian Expedition in Jehan de Saintré“, in: *Etudes de langue et de littérature du Moyen Âge offertes à Felix Lecoy*, Paris, 1973, s. 271-277.

výpravy proti litevským pohanům přestávala mít smysl po christianizačním úsilí Witolda na jím ovládaném území a zejména pak po podepsání toruňského míru, už jenom proto, že jedna jeho klauzule stanovila, aby „Witold společně s Řádem souhlasili, že v budoucnu obrátí nebo budou bojovat proti nevěřícím“.⁴⁰³

Jak je tedy možné, že ještě roku 1413, tedy tři roky po tannenberské bitvě, odjíždí burgundský šlechtic „do Pruska proti nevěřícím“⁴⁰⁴? Svoji roli mohla na jednu stranu sehrát skutečnost, že se do tohoto koutu Evropy několik let předtím vydal jeho bratr Hugues de Lannoy, stejně jako jeho lenní pán Jean de Werchin⁴⁰⁵. Na druhou stranu však ještě nebyla zmíněna důležitá role křižácké propagandy Řádu německých rytířů. Právě na ní narážely přesvědčovací snahy obou Jagellonců a vše tak nasvědčuje tomu, že Guillebert de Lannoy se do Pruska vydal právě pod jejím vlivem.⁴⁰⁶

Bude proto nutné nahlédnout přímo do *Voyages et ambassades* a vybrat z tohoto spisu místa, která by k tomuto vlivu mohla odkazovat. Guillebert je od počátku přesvědčen, že jede bojovat proti pohanům. Začátek jeho cesty je tak lakonicky vyličen slovy: „V březnu roku tisíc čtyři sta dvanáct“⁴⁰⁷ jsem odjel ze Sluis na výpravu do Pruska proti nevěřícím, kterou vedli místní šlechtici“⁴⁰⁸. Po zastávce v Gdaňsku, kam s ostatními burgundskými rytíři připlul, a po návštěvě řádové „metropole“ Malborku však zjistil, že to s výpravou proti nevěřícím nebude tak žhavé, jak očekával. Rozhodl se proto vrátit zpět do Gdaňska, aby se nalodil a odplul k dánskému králi, u něhož měl pobýt nějaký čas, „protože nebylo jisté, zda se *reise* v Prusku vůbec uskuteční“⁴⁰⁹.

Na této reakci je pozoruhodných několik aspektů: poprvé se zde v celém textu objevuje slovo *reise* (v orig. *rese*), a to bez jakéhokoliv vysvětlení. Je to slovo jako každé jiné, čtenář prostě musel vědět, o čem je řeč. Dále je to skutečnost, že dánský král je v té době téměř ve válečném stavu s pruským rytířským řádem, do jehož služeb Guillebert hodlá vstoupit. Také sám autor si je vědom této skutečnosti, takže když se s Erikem X. skutečně

⁴⁰³ CHRISTIANSEN, Eric: *op. cit.*, s. 221-222.

⁴⁰⁴ „...en Prusse contre les mécréants“, Potvin, s. 20.

⁴⁰⁵ Hugues de Lannoy byl v Prusku r. 1406 a 1408. Při prvním tažení jel s knížetem Witoldem proti Rusům, při druhé návštěvě jel s Jeanem de Werchin. V roce 1408 však představovali mezi burgundskými šlechtici výjimku, protože vévoda Jan Nebojácný toho roku sbíral síly proti vzbouřenému Lutychu (PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen...*, s. 32-33).

⁴⁰⁶ Tato propaganda ovlivňovala celoevropské povědomí dlouho po tannenberské bitvě i kostnickém koncilu. Viz k tomu TOOMASPOEG, Kristjan: „La guerre baltique et l'Europe méditerranéenne“, in: *Regards croisés sur la guerre sainte. Guerre, religion et idéologie dans l'espace méditerranéen latin (XIe-XIIIe siècle)*, (ed. D. Baloup a P. Jossierand), Toulouse 2006, s. 408.

⁴⁰⁷ Ve skutečnosti to bylo roku 1413. Ten však podle tehdejšího způsobu datování začínal až Velikonocemi, které tehdy připadaly na 23. duben.

⁴⁰⁸ Potvin, s. 20.

⁴⁰⁹ Potvin, s. 23.

setká ve Vordingborgu, odmítne od něj přijmout jako dar kožené šaty a jakýsi řád. Činí tak proto, že dánský panovník „byl tehdy nepřítel pruských rytířů, na jejichž výpravu jsem jel, kterým se tehdy říkalo *reises*.“⁴¹⁰ Přesto však náš cestovatel byl jeho hostem několik dní a byl pozván k jeho hodovnému stolu. Znamená to tedy, že Guillebert byl schopen přijmout pohostinství nepřátel svých spojenců, ale měl pevně stanovená morální pravidla, kam až tato pohostinnost může dojít, aby neporušila jeho vlastní závazky. Platí to zřejmě o již zmiňované návštěvě granadského dvora a bude to platit dvojnásob o pohostinnosti polského krále a litevského velkovévody, jak ještě později uvidíme.

V roce 1413 však neměl Guillebert na nějaké sbližování s Jagellonci ani pomyšlení. V létě téhož roku totiž „pruští rytíři uskutečnili *reise* proti polskému králi a proti pomořanskému vévodovi, kteří byli nakloněni pohanům“⁴¹¹. Proti témuž pomořanskému vévodovi, se kterým možná seděl několik měsíců předtím za hodovním stolem ve Vordingborgu... Spolčování se s pohany je však pro Guilleberta, alespoň zpočátku, vážné provinění. Poněkud lépe se náš cestovatel s tímto paradoxem vyrovnává během své druhé velké cesty r. 1421. Při ní navštíví litevského velkovévody Witolda a neodpustí si na jeho adresu poznámku, že „byl spojený s polským králem a Tatary proti uherskému králi“⁴¹². Ještě po letech je tedy vidět, s jakou setrvačností působila řádová protijagellonská propaganda.⁴¹³

Jestliže byl Guillebert oslněn pruskou jízdou ještě předtím, než se na ní vydal, a to navzdory faktu, že tento způsob pozdněstředověkého rytířství už překonal svůj zenit, bude užitečné soustředit pozornost na to, jak tento mladý šlechtic vnímal realitu a kolorit řádu, v jehož službách hodlal působit. Text *Voyages et ambassades* nabízí několik pozoruhodných odkazů. Například na počátku líčení svého pruského pobytu se trochu obrací do historie: „Tato pruská země patří rytířům Bílého pláště mariánského řádu a ti mají velmistra, který je jejich pánem. A tato země byla dříve dobyta mečem na nevěřících z Litvy a Žmudě.“⁴¹⁴ K historii řádu a dobývání pohanského Pruska se pak ještě jednou vrací v průběhu líčení své zpáteční cesty, kdy v Toruni čeká na glejt od polského krále. Při této příležitosti se odebrá do nedalekého Althausu, kde se konají poutě ke sv. Barboře, a také na ostrůvek na řece Visle, který byl svědkem bájných počátků působení německého řádu v těchto končinách.⁴¹⁵

⁴¹⁰ Potvin, s. 24.

⁴¹¹ Potvin, s. 26.

⁴¹² Potvin, s. 56.

⁴¹³ BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est : Guillebert de Lannoy (1386-1462)“, *Le Moyen Age*, 1989, 95/3, s. 306.

⁴¹⁴ Potvin, s. 21-22.

⁴¹⁵ Potvin, s. 46.

Avšak více než historie zajímá našeho pozorovatele spíše současnost a vojenská síla jeho partnerů. Je to patrné např. na často citovaném úryvku Guillebertova popisu Malborku, „...což je město a velmi pevný hrad, kde spočívá poklad, síla a veškeré zázemí pruských rytířů. A tento hrad má k dispozici zásoby pro tisíc osob na deset let nebo pro deset tisíc [osob] na jeden rok.“⁴¹⁶ Několik slov také věnuje dalšímu městu ovládanému řádem – Elbingu, které však trochu krkolomně pojmenovává.⁴¹⁷ Další zastávka – Královec – je v Guillebertových očích „...veliké město ležící na řece a jsou tam dvoje hradby a jeden hrad a patří to pruskému maršálovi.“ Je to rovněž město symbolicky spojené s křižáckou historií a pruskými jízdami, neboť jsou v něm „...vidět zbraně, sídlo a čestný stůl z časů pruských *reises*.“⁴¹⁸ Právě poslední slova ukazují, že i pro Guilleberta znamenaly pruské jízdy cosi minulého.⁴¹⁹

Jádrem Guillebertovy pruské anabáze však není ani vyličení dějin německého řádu, ani zevrubný popis jeho síly a prostředků. Jak již bylo předesláno, Guillebert se na severovýchod Evropy přeplavil zejména proto, aby bojoval proti pohanům, nebo, přesněji řečeno, proti jejich spojencům. Tato příležitost nastala až v létě roku 1413, tedy několik měsíců po jeho putování po pruských městech a dánských ostrovech. Po návštěvě Královce se Lannoy vrací do Gdańska, aby s údajně dvaceti tisíci jezdci postupoval osm dní podél polských hranic západním směrem a vpadl do pomořanského vévodství. Tento zážitek představuje asi nejdůležitější moment celé pruské jízdy, proto nebude od věci jej uvést tak, jak nám jej popsal sám autor:

„...tehdy nastaly události, že prušští rytíři uskutečnili v létě *reise* proti polskému králi a proti pomořanskému vévodovi, kteří byli nakloněni pohanům. A tak **jsem odjel** z toho Gdańska s těmi rytíři, kteří shromáždili z jedné strany patnáct tisíc koní a z druhé strany šest tisíc koní, kterých byl velký počet, i bez pěšáků. **Jel jsem s nimi** do boje skrz pruské lesy po dobu osmi dnů podél polských hranic. **Vpadli** do pomořanského vévodství, kde **byli** čtyři dni a čtyři noci a kde **zapálili** dobrých padesát farních vesnic a **pobrali** kořist na velkém počtu dobytka.“⁴²⁰

⁴¹⁶ Potvin, s. 22-23.

⁴¹⁷ Joachim Lelewel ztotožňuje Guillebertovo *Melunghe* s chybným přepisem *Oelvinghe*, čili něm. Elbing, pol. Elbląg (Lelewel, s. 16). *Scriptores rerum prussicarum* navíc uvádějí, že je to častá dolnoněmecká a také skandinávská varianta pro Elbing (*Scriptores rerum prussicarum oder die Geschichtquellen der preussischen Vorzeit* (Hg. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke), III. bd. (dále jen „SRP“), Leipzig, 1866, pozn. 2, s. 445).

⁴¹⁸ Potvin, s. 25. Viz také MASCHKE, Erich: „Burgund und der Preussischer Ordenstaat. Ein Beitrag zur Einhaft der ritterlichen Kultur Europas in spätem Mittelalter“, in: *Syntagma Freiburgense. Historische Studien H. Aubin dargebracht zur 70 Geburtstag*, Lindau-Konstanz, 1956, s. 147-172.

⁴¹⁹ PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen...*, s. 40-41.

⁴²⁰ Potvin, s. 26. Zvýraznil jsv.

Čtenáře na první pohled zarazí skutečnost, že Guillebert se zpočátku mezi rytíře počítá, ale jakmile dojde k samotnému vpádu a následnému plenění, tak se od nich distancuje a řádění vojáků popisuje zásadně ve třetí osobě. Znamená to, že se snad Guillebert sám vpádu neúčastnil a popisuje ho na základě vyprávění ostatních? Odpověď nalezneme o několik řádků dále:

„Potom přitáhli před opevněné město zvané *Polleur*, ležící v *Massoen*, které bylo velmi statečně napadeno a silou zbraní dobyli dvě ze tří jeho bran, ale ti z města se bránili tak statečně, že zde bylo mnoho mrtvých a raněných a nakonec bylo nutné, aby naši lidé ustoupili, aniž by město dobyli. Při tomto útoku **jsem byl** pasován na rytíře jedním urozeným rytířem jménem *Ruffe de Palieu* a sám jsem měl velmi vážně prostřelenou paži šípem.“⁴²¹

Podle zvýrazněného textu je jasné, že Guillebert na tomto tažení participoval. Otázkou však zůstává, zda to bylo v Pomořansku. Dosavadní literatura se totiž značně rozchází v lokalizaci města *Polleur* a kraje *Massoen*. Podle *Scriptores rerum prussicarum*⁴²² tím zřejmě myslel Poltenz (dnešní Pułtusk, asi 50 km severně od Varšavy), ačkoli předchozí kontext hovoří pro nějaké město v Pomořanském vévodství. S ohledem na to Charles Potvin lokalizuje *Massoen* jako Massow (dnešní Maszewo, cca 30 km vých. od Štětína), což skutečně byla křižácká komenda. Zároveň ale tvrdí, že se jednalo o „bývalé vévodství“ (ancien duché).⁴²³ Jedná se samozřejmě o první variantu: Guillebert byl pasován na rytíře při obléhání Pułtusku v Mazovsku. Existenci tohoto tažení navíc dokládají i zdroje německé provenience.⁴²⁴ Pro úplnost zbývá jen dodat, kdo byl oním pruským rytířem, který Guilleberta pasoval. *Scriptores rerum prussicarum* uvádějí, že to byl s největší pravděpodobností Heinrich Reuss von Plauen, komtur z Gdaňska a příbuzný velmistra Jindřicha z Plavna.⁴²⁵ Tomu však v době bojů mohlo být nanejvýš čtrnáct let, takže lze vyloučit, že by takto mladý šlechtic pasoval jednou tolik staršího burgundského křižáka. Patrně se tak mohlo jednat o některého jiného řádového šlechtice a Guillebert při pozdější redakci pouze zaměnil jeho jméno právě s Reussem.

⁴²¹ *Ibid.* Zvýraznil jsv.

⁴²² *SRP*, pozn. 7, s. 445

⁴²³ Potvin, pozn. 8, s. 26.

⁴²⁴ *SRP*, s. 334: „Der homeister wolde eynen krik anslon weder dy Polen. Auch geschach im lande czu Pruszinm das der homeister, her Heynrich von Plawin, yo wold ansloen eynen krig weder dy Polan, alleine is weder syne gebitiger was und das gemeyne lant; und suldin gesprengit habin eyn heer in dy Masow, das an der ken Dobrin, und das dritte uf den herczogin von der Stolpe.“

⁴²⁵ *SRP*, pozn. 8, *ibid.*

Ústřední postavou bojů na prusko-polské hranici v roce 1413 byl nicméně ambiciózní a bojechtivý Jindřich z Plavna. Jeho uvěznění, které následovalo bezprostředně po mazovské kampani líčí několika slovy i sám Guillebert:

„Tato *reise* trvala šestnáct dní. A brzy po návratu z ní byl velmistr, který kvůli nemoci zůstal v Marienburgu, zajat a uvězněn maršálem a ostatními veliteli, svými protivníky. Byl degradován a sesazen ze svého postu pro některé chyby, které mu připisovali a byl vsazen do pevné věže, kde byl dlouhou dobu plný netrpělivosti.“⁴²⁶

Ani další osud řádového velmistra nebyl Guillebertovi lhostejný: „Ale zanedlouho potom se uklidnil a bylo mu svěřeno velení nad malým počtem vojska, pak byl propuštěn z vězení, ale nakonec zemřel bolestí a žalem.“⁴²⁷ Dokládá to i při návratu z Ruska na jaře následujícího roku, kdy projel „... hradem jménem *Ingleseberch*“⁴²⁸, kde byl držen velmistr, který byl předchozí rok sesazen a zbaven svého panství. Přijel jsem k němu navštívit jej v jeho bídě, která ve mně vzbuzovala lítost.“⁴²⁹

Po zmíněných bojích v Mazovsku a po návratu do Gdaňska se Guillebert rozhodl podniknout zimní pruskou jízdu do Livonska. Když však přijel do Rigy, kde se setkal s mistrem livonského řádu, Dietrichem Torkem (vládl 1413-1415), zjistil, že se žádná zimní *reise* konat nebude. Tato okolnost Guillebertovi opět nezabránila v pokračování na cestě: „...díky zprostředkování tohoto velmistra jsem podnikl cestu do Novgorodu v Rusku a odjel jsem k zemskému maršálovi, který pobýval v městě vzdáleném sedm mil, poblíž města zvaného *Zeghewalde* (Sigulda).“⁴³⁰ Křižák opět ustupuje cestovateli a následující popisy zvláštností Pobaltí a zimního Ruska už do této kapitoly nepatří.

Když se potom Guillebert de Lannoy po sedmi letech vrací na pruskou půdu, nečiní tak jako křižácký dobrovolník, ale jako novopečený vyslanec burgundského vévody Filipa Dobrého. Velmistru Michaelu Küchermeisterovi předává dary a dopisy od anglického a francouzského krále a je přijat s veškerými poctami. Pruské jízdy jsou v roce 1421 již dávno minulostí, nicméně pobyty západoevropských šlechticů v těchto končinách přetrvávají, i když dostávají jiný rozměr. Dokládá to sám Guillebert, když píše: „Nechal jsem svého příbuzného

⁴²⁶ Potvin, s. 27-28.

⁴²⁷ *Ibid.*

⁴²⁸ Hrad Engelsburg v Chelmsku (Kulmerlandu).

⁴²⁹ Potvin, s. 45.

⁴³⁰ Potvin, s. 31.

Aggregyho z Hem u velmistra jménem *Micquiel Cocquemeistre*, aby tam zůstal dva roky a naučil se německy.⁴³¹ Samotného vyslance pak čekají zcela jiné úkoly a jiná dobrodružství...

4. 4. „Špionem“ ve Svaté zemi

Zprvu diplomatický charakter cesty i neobvyklý itinerář cesty do Jeruzaléma, na kterou se Guillebert de Lannoy vydal v r. 1421, byl zapříčiněn strmým vzestupem kariéry tohoto mladého šlechtice na burgundském dvoře. Nejprve bude proto užitečné podívat se v krátkosti, které události dovedly Guilleberta k tomu, že se z vojáka a křížáckého dobrovolníka stal za několik let diplomat a vojenský plánovač.

Po svém návratu ze severovýchodní a střední Evropy zastihujeme Guilleberta de Lannoye na bojišti u Azincourtu, z něhož vyvázl se štěstím živý, i když musel nějakou dobu strávit v zajetí.⁴³² Rok poté dostal od vévody Jana Nebojácného držbu kapitánského úřadu v přístavu Sluis a tento úřad zastával poté dalších třicet let. Zároveň však vstupuje do služeb Janova syna Filipa, tehdy ještě vévody z Charolais, se kterým je neustále až do vraždy Jana Nebojácného u Montereau v r. 1419. Následujícího roku se také zúčastní diplomatické mise, jejímž úkolem bylo vyjednat s Anglií podmínky mírové smlouvy, známé jako smlouva z Troyes. Tam lze patrně spatřovat počátky Guillebertovy diplomatické aktivity.⁴³³ Stráví také několik měsíců v těsné blízkosti nového vévody Filipa Dobrého při obléhání hradů držených armagnackou stranou. Během tohoto období se Guillebert stává nakrátko Filipovým komorníkem a začíná se připravovat na „na cestu do Jeruzaléma po souši na příkaz anglického a francouzského krále a pana vévody Filipa, hlavního organizátora.“⁴³⁴ Léta 1414-1421 tedy znamenají pro Guillebertovi životní dráhu určitý zvrat, kdy se z novopečeného rytíře stává poměrně vysoce postavený dvořan, navíc v těsném okruhu o několik let mladšího burgundského vévody. Právě tato blízkost zřejmě vedla Filipa Dobrého k tomu, že pověřil Guilleberta de Lannoye nejenom „cestou do Jeruzaléma“, ale také mnohem náročnějším úkolem, totiž vypracovat plán nové křížové výpravy, která se stala jedním z pilířů zahraniční politiky nového burgundského panovníka.

⁴³¹ Potvin, s. 52.

⁴³² Potvin, s. 50.

⁴³³ Potvin, *Introduction*, s. XVIn.

⁴³⁴ Potvin, s. 51.

O důvodech Filipovy křižácké politiky bylo popsáno mnoho stran a názory na jeho motivaci dobýt znovu Svatou zemi se mezi historiky různí.⁴³⁵ V krátkosti uvedeme jenom to nejdůležitější: svou roli zde mohla hrát vzpomínka na potupnou porážku a následné zajetí Filipova otce Jana Nebojácného⁴³⁶. Na druhou stranu mohla být důležitějším faktorem upřímná zbožnost a snaha ochránit Evropu před nevěřícími; v tomto navazoval burgundský panovník na své předchůdce.⁴³⁷ Ať už byly důvody jakékoli, je nesporné, že vévoda Filip potřeboval mít pro uskutečnění svého plánu uvolněné ruce na domácím bojišti. Smlouva z Troyes z r. 1420, která byla prvotně pomstou za vraždu jeho otce, mu mimo jiné právě umožnila věnovat se „východní otázce“.⁴³⁸ Konkrétní podoba přípravy, tzn. vyslání Guilleberta de Lannoye do Svaté země, byla pak výsledkem jednání s anglickým králem během obléhání Melunu téhož roku, kterého se budoucí diplomat a špión taktéž zúčastnil.⁴³⁹

Že se skutečně jednalo o utajovanou cestu je patrné již z textu samotného. Guillebert nechal na ostrově Rhodu téměř všechny členy svého doprovodu „k jejich velké nelibosti“ a pokračoval pouze se dvěma společníky „vykonat své návštěvy s větší tajností“⁴⁴⁰. Výsledky své „špionáže“ sepsal Guillebert de Lannoy do tzv. hlášení (*rappports*), které tvoří samostatnou část *Voyages et ambassades*. O jejich rukopisném stavu byla již řeč v úvodu této práce. Zde se nejprve soustředíme na celkovou koncepci kruciáty, kterou tato hlášení přinášejí. Z několika skutečností vysvítá, že Guillebert jako nejlepší místo pro počáteční vyloďení volil egyptskou Alexandrii. Ostatně sám autor se v tomto duchu vyslovuje při popisu starého přístavu:

„*Item*, do starého přístavu se neodvažuje vplout žádná loď křesťanů. Ani žádný křesťan se sem neodváží přiblížit skrze město nebo venkem již asi šedesát let, což bylo roku dvacet dva, kdy tohoto roku král Petr [Pierre de Lusignan] z Kypru jej tudy dobyl, a tak bychom si mohli myslet, že **toto místo je výhodnější**.“⁴⁴¹

⁴³⁵ Srv. zejména DOUTREPONT, Georges: *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne*, Paris 1909, HOUSLEY, Norman, *op. cit.*, SCHNERB, Bertrand: *L'Etat bourguignon*, Paris, 1999, PAVIOT, Jacques, *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient*, Paris, 2003.

⁴³⁶ DOUTREPONT, Georges: *op. cit.*, s. 237 a HOUSLEY, Norman: *op. cit.*, s. 92.

⁴³⁷ PAVIOT, Jacques: *op. cit.*, s. 62. Analýzu zbožnosti Filipa Dobrého podává nejnověji SCHNERB, Bertrand: „La piété et les dévotions de Philippe le Bon, duc de Bourgogne (1419-1467)“, in: *Académie des inscriptions et belles-lettres, comptes rendus des séances de l'année 2005* (novembre-décembre), Paris 2005, s. 1319-1344.

⁴³⁸ SCHNERB, Bertrand: *L'État bourguignon*, s. 305.

⁴³⁹ PAVIOT, Jacques: *op. cit.*, s. 63. Potvin, s. 51.

⁴⁴⁰ „...pour parfaire plus discrètement mes visitations.“ (Potvin, s. 67)

⁴⁴¹ Potvin, s. 101-102 (zvýraznil jsv).

Právě popis starého a nového přístavu v Alexandrii patří z celých jeho *Rapports* k těm nejdůkladnějším⁴⁴². Guillebert, ostatně jako zřejmě celá burgundská křižácká politika, přikládal dobytí Egypta značnou váhu pro ovládnutí svatých míst v Palestině; přirozeně to vyplývalo z tehdejší geopolitické situace, o níž měl burgundský špion rozsáhlé znalosti. Dobře totiž věděl, že Alexandrie a zejména Káhira, coby metropole celé říše, je klíčem k ovládnutí celého Blízkého východu: „[Káhira] je hlavní město celé sultánovy říše, jako je Egypt, Sýrie, Sahid a všech jeho panství, na kterých sídlí.“⁴⁴³ Jako člověku, který žil dlouhou dobu ve vrtkavých poměrech občanské války ve Francii, mohla tato centralizace egyptského sultána Guillebertovi přinejmenším imponovat.⁴⁴⁴ Zároveň však věděl, že se místní lidé neustále obávají vylodění křižáckých hord. Platí to zejména při popisu Rossetty: „Neboť jen stěží by se našel jakýkoli křesťan, jak jsem se doslechl, který by věděl, jak vypadá toto ústí a řeka, jelikož [lidé] ani z Alexandrie ani odjinud nestrpí, aby tu nějaký křesťan jel, **jako by se stále báli vylodění**.“⁴⁴⁵ Také nedaleko Damietty u ústí nilského ramene do moře „... je každou noc šest mužů na koních, kteří tu pod přístřeškem tvořeným ze čtyři kamenných sloupů drží hlídku, kvůli válečným člunům, které by tu mohly přistát.“⁴⁴⁶

Guillebert se však ve svých *Rapports* nesoustředil pouze na čistě vojenské a strategické aspekty projektu. Po popisu Káhiry totiž následuje krátký exkurs do systému vlády mamlúků čerkeské éry.⁴⁴⁷ Sám autor byl v Egyptě očitým svědkem mocenských tahanic a několikanásobného svérázného uchopení moci:

„*Item*, i kdyby tento sultán vládl po dlouhou dobu a kdyby měl děti a za svého života stanovil, že jeden z těchto potomků bude jako sultán vládnout po něm, a všichni emírové by s tím souhlasili, stává se jen velmi zřídka, že tento syn se po [smrti] sultána dostane k vládnutí. Je naopak chycen,

⁴⁴² Podobný popis tohoto přístavu nabízí také *Traité sur le passage en Terre sainte* krétského Benátčana Emmanuela Pilotiho (naposledy vydala v překladu do souč. francouzštiny D. Régnier-Bohler, in: *Croisades et Pèlerinages* (ed. D. Régnier-Bohler et al.), Paris 1997, s. 1235-1278). Tento spis vydal r. 1420, tedy rok před Guillebertovým odjezdem. Jeho originál se sice ztratil, nicméně se dochoval překlad do francouzštiny, pořízený samotným Pilotim r. 1441. Komparativní studium obou autorů by mohlo ukázat, zdali de Lannoy byl už obeznámen s Pilotiho pojednáním, případně do jaké míry se jím inspiroval.

⁴⁴³ Potvin, s. 114.

⁴⁴⁴ ATIYA, Aziz S.: *The Crusades in the Later Middle Ages*, New York, 1965 (2nd edition), s. 194.

⁴⁴⁵ Potvin, s. 111 (zvýraznil jsv).

⁴⁴⁶ Potvin, s. 133. S podobnou připraveností se můžeme setkat i při líčení systému stráží v Bejrútu (Potvin, 156-157).

⁴⁴⁷ viz Potvin, s. 117n. Mamlúkové se k moci dostali r. 1250 vraždou Turana Šáha, posledního sultána z dynastie Ajjúbovců, založené Saladinem. Nejprve se jednalo o tzv. bahrítý (podle arab. *bahr* = ostrov; kasárna prvních mamlúků byla na ostrově), kteří většinou pocházeli z Turecka. Ti se snažili uplatnit dynastický princip. Jejich vláda však byla r. 1382 smetena vlnou tzv. čerkeských mamlúků, kteří často praktikovali volbu sultána a kteří vládli Egyptu až do r. 1517, kdy zemi dobyla Osmanská říše. O mamlúcké vládě v Egyptě viz také TAUFER, Felix: *Svět islámu*, Praha, 1984, s. 156-165.

vsazen do věčného vězení a buď tajně uškrcen nebo otráven jedním z oněch emírů. Takové vládnutí je velmi nebezpečné a krátkodobé. *Item*, v době, kdy jsem pobýval v Sýrii tam bylo pět sultánů.“⁴⁴⁸

Několik vět je také věnováno systému sultánova vojska, které je složené z otroků pocházející ze všech koutů Blízkého východu, ale i východní Evropy a Balkánu. Právě ti mají možnost kariérního vzestupu jak v armádě, tak i ve správě země.

Tyto otroky pak ostře vymezuje vůči místním usedlým „Saracénům“, kteří se „...jen velmi málo pletou do vládnutí nad velkými městy, zvláště v Egyptě...“⁴⁴⁹ a věnují se pouze svým řemeslům a zemědělství. Naopak „otroci“, tedy mamlúci, jsou takřka profesionální vojáci; Guillebert popisuje jejich vzhled i způsob boje takto:

„...jsou vždy na koni, ozbrojeni pouze slabou zbrojí, oblečení do hedvábí a s malým kloboukem na hlavě; každý má luk a šípy, meč, kyj a bubínek, který slouží jako trumpetka k jejich shromáždění. Když vidí své nepřátele v bitvě, rozvíří všichni najednou tyto bubny, aby splášili jejich koně.“⁴⁵⁰

Vedle „otroků“ a usedlých „Saracénů“, si však všímá i kočujících Beduínů, které nazývá „Araby“. Tito „...většinou bydlí na pouštích a na mnoha místech v Egyptě a kteří mají koně a velbloudy...“ a jsou podle jeho slov „...velmi odvážní ve srovnání s těmito Saracény.“⁴⁵¹

Mezi jinými se Guillebert zmiňuje i o koptech, tedy křesťanech žijících v Egyptě: „*Item*, je třeba vědět, že v celém Egyptě ve velkých městech i na venkově je velké množství křesťanů, o kterých se vůbec nebudu zmiňovat, jelikož by přinesli jen málo užitku křesťanům sloužícím [našemu] účelu.“⁴⁵² Tím účelem (v orig. *matière*) se poněkud tajuplně myslí křížová výprava a Guillebert ostatně není první, kdo by odmítal na tažení spolupracovat s křesťany na území ovládaném muslimy. Jestliže ještě na počátku 14. století hráli východní křesťané, a to zejména Arméni, důležitou roli v projektech křížových výprav⁴⁵³, pak se ke

⁴⁴⁸ Potvin, s. 117-118. Byli to: 1) al-Mu'ajjad Sajfuddín (zemř. 24. 1. 1421), 2) jeho syn a nástupce al-Muzaffar Ahmad, 3) az-Záhir Sajfuddín Tatar, který sesadil Ahmada a zemřel 30. 11., 4) jeho syn as-Sálih Muhammad, dosazen v deseti letech a následujícího roku zbaven trůnu, a nakonec 5) al-Ašraf Bársbaj, který vládl na mamlúcké poměry dlouho (zemř. r. 1438). (GACHET, Émile, *op. cit.*, s. 218-219)

⁴⁴⁹ Potvin, s. 119.

⁴⁵⁰ Potvin, s. 119-120.

⁴⁵¹ *Ibid.*

⁴⁵² Potvin, s. 121.

⁴⁵³ Počítá s nimi např. princ Haythou, sám ostatně Armén, ve svém spise *La Fleur des histoires de la terre d'Orient*. (naposledy vyd. Christiane Deluz, in: *Croisades et pèlerinages* (ed. D. Régner-Bohler et al.), Paris 1997, s. 803-878.), nebo také Wilhelm z Boldensele, který ve 30. letech 14. stol. údajně vyjednával

konci téhož věku, a to zejména ve spisech Philippa de Mézières, s jejich účastí nepočítá. Guillebert tedy v tomto trendu pokračuje.

V této souvislosti je třeba si všimnout toho, že Guillebert různá etnika nepopisuje na základně nějakého svého etnografického zájmu. Důležitá je pro něj pouze vojenská síla, taktika a použitelnost jednotlivých národů, a to zejména v řadách případných křížáckých protivníků. Proto hodnotí výše Araby než Saracény usedlé v Egyptě. V odstavci, kde se věnuje srovnání Egypta a Sýrie také hovoří o syrských Saracénech, kteří „...jsou obecně lepší válečníci, statečnější a vhodnější pro válku a pro obranu země, než jsou ti z Egypta.“⁴⁵⁴ Úplně nejvýše však ve svém žebříčku válečníků klade Turkomany, „...kteří se sultánovým svolením obývají tuto zem a často stěhují svá obydlí z jednoho místa na druhé spolu s ženami, dětmi a zvířaty.“ Ti jsou prý ještě udatnější než samotní mamlúci.⁴⁵⁵ Výsledkem je tedy stupnice (bráno od nejslabší po nejnebezpečnější): egyptští Saracéni – syrští Saracéni – Arabové – mamlúci – Turkomani. Právě toto hodnocení je důvodem jeho lakonického a vcelku negativního popisu egyptských křesťanů.

Guillebert nepočítá ani s pomocí kněze Jana, jehož království jako mnozí jiní cestovatelé jeho doby situuje na jih od Egypta. Na druhou stranu však uvádí jeho možný vliv na osud sultánovy říše:

„*Item*, dozvěděl jsem se podle pravých zpráv, že sultán nemůže změnit tok této řeky Nil, ale že kněz Jan by to klidně mohl udělat a poslat řeku jiným směrem, kdyby chtěl, ale že to nechává kvůli velkému množství křesťanů, kteří žijí v Egyptě a kteří by v takovém případě zemřeli hladu.“⁴⁵⁶

V každém případě „...sultán nenechá žádného křesťana, aby se dostal do Indie ke knězi Janovi, ani po Rudém moři ani po řece Nil, ze strachu, aby jej [kněze Jana] křesťané nepřiměli k odstavení řeky, nebo aby mu nějak jinak neuškodili, jelikož tamní křesťané a kněz Jan často vedou válku proti němu.“⁴⁵⁷ Navzdory těmto skutečnostem se kněz Jan neobjevuje v plánech na dobytí Egypta ani u Guilleberta ani u jeho předchůdce Philippa de Mézières, počítá se patrně pouze s vojsky evropských monarchií. V tomto ohledu je snad na místě přiznat Guillebertovi jistou dávku strážlivosti v jeho projektu: spoléhá se pouze na to, co viděl

s libanonskými maronity o jejich případné účasti na křížové výpravě proti mamlúkům. (viz k tomu ATIYA, Aziz S.: *op. cit.*, s. 161.)

⁴⁵⁴ Potvin, s. 121.

⁴⁵⁵ Potvin, s. 122.

⁴⁵⁶ Potvin, s. 129-130.

⁴⁵⁷ *Ibid.*

a změřil, nikoli na to, co se dozvěděl z doslechu a co neměl možnost si ověřit. A to je právě případ neurčitých zpráv o bájném spojenci křesťanstva proti nevěřícím.

Guillebertův popis Egypta a Svaté země se na jednu stranu týká snad úplně všeho možného, co lze cestou spatřit, na druhou stranu všechny tyto údaje jsou podřízeny prvotnímu cíli – naplánovat křížovou výpravu. Bylo by zdlouhavé a málo přínosné vypisovat dopodrobna jeden po druhém všechny objekty, které Guillebertovi stály za pozornost. Pro náš účel postačí oddělit jednotlivé druhy poznatků, které vedly našeho pozorovatele k tomu, aby je zaznamenal. Guillebertem popisované skutečnosti by se tak daly zhruba rozdělit do čtyř kategorií:

- a) opevnění měst
- b) dopravní možnosti
- c) zásobovací a vyživovací možnosti
- d) přírodní a klimatické podmínky

První část v textu *Rapports* převažuje. Každé město je více či méně opevněno, s určitým počtem věží, hradby mají různou tloušťku, jsou vybaveny často příkopy. O důkladnosti pozorování svědčí také občasné zmínky o „zemi, vhodné k podkopání“⁴⁵⁸. S obrannými prvky měst souvisí přímo i popis druhů a systému stráží, které dokládají připravenost některých měst na možný útok. Týká se to zejména hradu v Káhiře, hlídaného „dvěma tisíci otroky“⁴⁵⁹, nebo již zmiňovaných stráží v Bejrútu, které se střídají po třech směnách za noc.⁴⁶⁰

Pojednání o „dopravní obslužnosti“ se týká zejména přístavů. Pro přesun vojsk Guillebert počítal především s lodní dopravou. U každého přístavu je podrobně vyličen jeho tvar, velikost, hloubka, existence koridorů, kterými se lze bezpečně plavit bez uvíznutí, a další skutečnosti. Z toho také vyplývá volba typu plavidel: *galees* (tedy galéry), *fustes* (podobné galérám, s nízkým okrajem a často ploché) nebo *barques* (bárky). U velkých lodí (*gros navires*), které se popisovaného přístavu mohou dostat, bývá také často uváděna přípustná tonáž, a to v tzv. *bottes*, což je dutá míra používaná ve Středomoří (400-1000 litrů)⁴⁶¹. Detailní popis hloubky dna se pak netýká jenom Středozemního moře a jeho zálivů, ale také řeky Nil, obou jejích ramen (rosetského a damietského) a dokonce i velmi mělkého jezera

⁴⁵⁸ Např. u Alexandrie, Káhiry aj.

⁴⁵⁹ Potvin, s. 116.

⁴⁶⁰ Potvin, s. 156-157.

⁴⁶¹ CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří: *Malý slovník jednotek měření*, Praha, 1982, s. 63.

Manzala (v textu zvaného *Lescaignon*). Pro vnitrozemskou plavbu ve velmi mělkých vodách lze často použít pouze druh člunů zvaný *germes*. Nílskému veletoku se dostává zvláštní pozornosti v samostatné části, která se věnuje ročním výkyvům jeho hladiny, způsobu měření a ohlašování, vlivu na zavlažování atd. Na tomto faktoru pak velmi záviselo načasování celé výpravy. Jedním z jejích cílů bylo i dobytí Káhiry, což se neobešlo bez invaze provedené proti proudu Nilu. V mnoha případech náš pozorovatel zdůrazňuje nutnost dobrého kormidelníka, někdy dokonce neváhá se obrátit i na místního znalce: „Ale kdyby člověk měl na konci července, po celý srpen, září, říjen až do půlky listopadu stále dobrého kormidelníka-Saracéna, který by pocházel z Rosetty nebo Damietty, mohla by až do Káhiry doplout celá velká galéra (*gallée*) a ne jindy“⁴⁶². Na druhou stranu je překvapivé, že Guillebert se prakticky vůbec nebo jenom velmi zřídka věnuje stavu cest. V textu *Rapports* tak registrujeme pouze dvě zmínky o „špatné a kamenité cestě“ ze Sidonu do Bejrútu a o „hrbolaté cestě“ ze Sidonu do Damašku, tzn. pouze na syrském území. Čtenář má pocit, jako by autor chtěl celý Egypt, ale i levantské přístavy dobýt pouze z moře.⁴⁶³

Třetí typ poznatků nemá opět čistě popisný účel. Je možné jej dále rozdělit na údaje o pitné vodě (její zásobování, čistota apod.) a výskytu a druhu plodin. Obojí se pak promítá do Guillebertovy celkové vize křížového tažení. Možnost ztéci hradby, pobít posádku nebo se k místu po vodě dostat je jenom část úspěchu: v tak vyprahlých zemích jako je Egypt nebo Palestina je zásobování vodou „až na prvním místě“. Kontrola nad touto cenností je pak strategickou záležitostí. V případě Alexandrie je obsazení přívodu vody možným trumfem při dobývání tohoto města, ve kterém „by lidé zemřeli hladem a žízni, protože tu vůbec neprší a nejsou zde studny ani přirozené prameny“⁴⁶⁴. Zavlažovací systém Egypta, fungující po několik tisíciletí musel ostatně Guilleberta fascinovat, jak je vidět na příkladu jeho popisu mechanismu „...kol otáčených silou volů, kteří chodí okolo velké části tohoto příkopu.“⁴⁶⁵ Údaje o úrodnosti nebo naopak vyprahlosti v některých oblastech pak mohou sloužit nejenom

⁴⁶² Potvin, s. 128.

⁴⁶³ Zmínky o cestách v *Rapports*, viz Potvin, s. 157 a 158. Na druhou stranu je třeba dodat, že Guillebert se o stavu cest nezmiňuje ani ve zbytku *Voyages et ambassades*, které lze tak v tomto ohledu považovat za pramen s velmi malou výpovědní hodnotou. Za úvahu stojí tedy tato lhostejnost cestovatele, který se musel přeci setkat s rozdílnými typy a kvalitou přepravních podmínek, kterým však ve svém spise věnuje pramalou pozornost.

⁴⁶⁴ Potvin, s. 106. Kanál, který přivádí vodu do Alexandrie je také ještě dobře viditelný na mapě z atlasu *Civitates orbis terrarum* G. Brauna a F. Hogenberga (vyd. r. 1572 v Kolíně n. Rýnem) a popsán následujícími slovy: „*Nilus flumen per canales urbem transfluens, puteos ac cisternas replens, dum exundat, Alexandrinorum usui toto anno inferuit.*“ Mapu viz *Historic cities* [online], [15/04/2007], dostupné z WWW: < http://historic-cities.huji.ac.il/egypt/alexandria/maps/braun_hogenberg_II_56.html >.

⁴⁶⁵ Potvin, s. 116. Tento mechanismus se ostatně používá dodnes, jak poznamenává ARIÉ, Rachel: „Un seigneur bourguignon...“, s. 296.

k aktuálnímu zásobování vojska, ale také k možnému dlouhodobějšímu využití, tedy jakési potomní křižácké kolonizaci, o které patrně Guillebert uvažuje.⁴⁶⁶

Pozorování týkající se podnebí a rázu přírody pak úzce souvisí se třemi předchozími faktory. Znalosti o tvaru pobřeží, přítomnosti vyvýšených míst apod. je možno využít při dobývání měst. Hloubka dna, pohyb tekutých písků, ale také směry větrů jsou pak určující pro příjezd invazních lodí, stejně jako četnost dešťů má přímý vliv na jejich možnou přítomnost ve vodách Nilu a jeho ramen.

Na základě tohoto rozdělení můžeme konstatovat, že Guillebertův popis Egypta a Svaté země pokrývá všechny aspekty potřebné k zajištění hladkého průběhu křížové výpravy. Je sice pravda, že autor tohoto spisu se vyznačuje na mnoha místech neobratností a nedosahuje literárních kvalit např. svých předchůdců Philippa de Mézières či prince Haythona. Na druhou stranu představují *Rapports* a potažmo i celé *Voyages et ambassades* faktograficky přesný a na svou dobu až „pozitivisticky poctivý“ přehled navštívených míst a odpozorovaných skutečností. Nenechává se unést jevy, které jej fascinovaly nebo na něj musely působit přinejmenším nezvykle.⁴⁶⁷ A tak můžeme jenom litovat, že se nám spolu s tímto slovním vykreslením nezachovaly i plánky pořízené z některých měst samotným autorem, které by v tomto žánru a v dané době představovaly téměř bezprecedentní počín a tudíž i cenný pramen.⁴⁶⁸

Jak je tedy možné, že takto dokonale vypracovaný projekt nebyl následován vojenskou invazí? Setkal se vůbec s nějakým ohlasem? Odpověď nenalezneme v tom, že by snad byl špatně vypracován, nýbrž v politické konstelaci, která nastala předtím, než se Guillebert de Lannoy ze své nejslavnější cesty vrátil. Necháme nejprve promluvit text samotný: „Když jsem se roku dvacet tři vrátil z této cesty, jel jsem do Londýna k mladému anglickému králi, abych mu předal zprávu o svém úkolu, kterým mě pověřil zesnulý anglický král, jeho otec.“⁴⁶⁹ Jindřich V. Lancasterský byl rok po smrti a jeho nástupci bylo sotva šest měsíců. Podobná situace panovala ve Francii, kde se po smrti Karla VI. snažil dauphin a „král z Bourges“ zmocnit trůnu na úkor regenta obou království, vévody z Bedfordu. V těchto podmínkách nikdo neuvažoval o nové kruciátě, a to ani její nejhorlivější zastánce a „*principal esmouveur*“ Filip Dobrý. Ten začal být navíc vázán „lokálnějšími“ konflikty, jako byla otázka dědictví Holandska po Jacquelině Bavorské. Guillebertovi nezbylo tedy nic jiného, než na anglickém

⁴⁶⁶ Vyplývá tak z některých náznaků v textu *Rapports*, zejména při popisu města Akkonu. (Potvin, s. 146)

⁴⁶⁷ Ve zprávách se tak neseťkáme s popisem pyramid, které jinak pokaždé ohromovaly cizí návštěvníky (GACHET, Émile: *op. cit.*, s. 208).

⁴⁶⁸ Za tento postřeh děkuji prof. Christiane Deluz.

⁴⁶⁹ Potvin, s. 161-162.

dvoře odevzdat přenosné hodiny, které měl jako anglický vyslanec předat tureckému sultánovi, dostat odměnu tří set noblů a úhradu za všechny náklady a vrátit se přes kanál do Flander.⁴⁷⁰

4. 5. Proti Turkům i husitům

Otázkou zůstává, zda tato změna celkové politické konstalace pohřbila definitivně plán Guilleberta de Lannoye na znovudobytí svatých míst. Žádná výprava do Egypta ani do Palestiny se totiž v následujících letech nekonala. Jediné co mohlo na Lannoyův „výzkum“ alespoň částečně navázat, byl jediný neúspěšný podnik - expedice vedená burgundským levobočkem Guyotem proti muslimům, kteří napadli kyperské království Jana z Lusignan (ten byl poražen a zajmut u Kherokoity r. 1426).⁴⁷¹

V této době to však nebyla jenom změna na anglickém a francouzském trůnu, která nutila křesťanskou Evropu přehodnotit cíle plánování křížových výprav. Byli to osmanští Turci, kteří začali opět představovat větší a mnohem bezprostřednější hrozbu, než jakou byli egyptští mamlúci. I když se zejména po Tamerlánově pacifikaci, která vyvrcholila r. 1402 bitvou u Ankary, zdálo, že tento protivník je vyřazen z boje, přesto Turci stáli již dávno na obou březích Bosporu a po smrti sultána Mehmeda I. r. 1421 začali znovu se svými výpady.

Pokud ale byla ještě před rokem 1421 turecká otázka na okraji zájmu západních křížáckých plánovačů⁴⁷², bude nutné se pozastavit nad problémem, zda Guillebertova cesta již reflektovala tohoto budoucího protivníka. Norman Housley v této souvislosti tvrdí, že „anglický král Jindřich V. vyslal Guilleberta de Lannoy do východní Evropy, aby získal polskou a litevskou pomoc pro křížovou výpravu proti Turkům.“⁴⁷³ To se však jeví jako málo pravděpodobné vzhledem ke spojení obou Jagellonců s Mehmedem I. a také k faktu, že Guillebert vezl právě od Jindřicha V. tureckému sultánovi vzácné dary, mezi jinými i zmíněné přenosné hodiny. Že se tento „prozápadní“ a více méně „probyzantský“ sultán Guillebertova příjezdu nedožil, je jiná otázka. Na druhou stranu je třeba přiznat, že ačkoli se kvůli napjaté situaci náš diplomat a špión nemohl na turecké území fyzicky dostat, neváhal v závěru své cesty popsat strategické výhody přístavu Gallipoli. Zejména pak věta „Mít tento hrad a přístav, Turci by se už bezpečně nedostávali z jedné strany na druhou a území, které mají

⁴⁷⁰ *Ibid.*

⁴⁷¹ SCHNERB, Bertrand: *op. cit.*, s. 307.

⁴⁷² Srv. MÜLLER, Heribert: *Kreuzzugspläne und Kreuzzugspolitik des Herzogs Philipp des Gutes von Burgund*, Göttingen, 1993, s. 27n.

⁴⁷³ HOUSLEY, Norman: *op. cit.*, s. 370.

v Řecku, by bylo pro ně ztraceno...⁴⁷⁴ dokládá, že k určité reflexi změny situace došlo již při Guillebertově návratu.

Na změnu protivníka však reagoval zejména burgundský dvůr, i když s určitým časovým odstupem. Filip Dobrý vyslal r. 1432 gaskoňského šlechtice Bertranda de la Brocquière. Tomu se v následujících dvou letech podařilo vykonat to, co „příliš nápadný“ Guillebert de Lannoy nemohl zvládnout. Během dvou let se mu podařilo projít v přestrojení tureckým územím z Palestiny až do Konstantinopole, dále přes Balkán až do Basileje, kde se na koncilu setkává s burgundskou delegací, tedy i s Guillebertem de Lannoyem.⁴⁷⁵

Dalším mezníkem této politiky je pak nechvalně proslavená bitva u Varny r. 1444. Ačkoli se v ní burgundský dvůr částečně angažoval, nemáme žádný doklad Guillebertova podílu v této otázce. O to větší pozornost poutá jeho poutí do Svaté země vykonaná o dva roky později. Na posledních stránkách *Voyages et ambassades*⁴⁷⁶ je uveden v hrubých rysech itinerář cesty z Lille do Jeruzaléma. Guillebert putoval přes Savojsko, severoitalská města, Řím do Neapolského království, kde nejprve aragonskému králi „vyřídil své poselství, kterým byl pověřen“⁴⁷⁷. Odtud pak pokračoval přes Sicílii, Krétu a Rhodos směrem na Kypr. Po nucené zastávce v přístavu *Malfata* (který se nepodařilo dosud lokalizovat) a po krátkém pobytu na Kypru, přistává v Jaffě a pokračuje do Jeruzaléma, aby tam „vykonal obvyklé pouti“⁴⁷⁸. Zpátky se pak dostává přes Kypr, Rhodos, Drač a terstský záliv, potom překonává Alpy v Rakousku a přes Bavorsko se vrací zpět domů.

Tato poutí, vykonaná ke konci Guillebertova aktivního života, je v textu líčena značně lakonicky. O to větší zájem vzbudila u některých historiků. Předně to byl Guillebertův editor Charles Potvin, který při srovnání s některými účty konstatoval, že třetí cesta do Svaté země byla „neméně politicky motivovaná jako ta z r. 1421“.⁴⁷⁹ Výsledkem této další „fingované“ pouti měl být průzkum zjišťující možnosti provedení nové kruciáty.⁴⁸⁰ Politický rozměr cesty uvádí také Heribert Müller, přinejmenším pro cestu do Neapole, kde Guillebert působil jako

⁴⁷⁴ Potvin, s. 161.

⁴⁷⁵ Edice tohoto cestopisu viz *Le Voyage d'Outremer de Bertrandon de La Brocquière* (ed. C. Schefer), Paris, 1892; zevrubnou studii s nejnovější edicí nabízí CAPELLINI, Silvia M.: *The "Voyage d'outremer" by Bertrandon de la Brocquière (1432-1433): an enlightened journey in the world of the Levant (t. I, II)*, Baltimore, 1999. Stručný popis Bertrandonovy cesty viz také CHAREYRON, Nicole: *Les Globetrotters du Moyen Âge*, Paris, 2004, s. 111-169.

⁴⁷⁶ Potvin, s. 174-178.

⁴⁷⁷ Potvin, s. 175.

⁴⁷⁸ Potvin, s. 176.

⁴⁷⁹ Potvin, s. 217-218. Je to zejména slovní spojení „*matières secrètes*“, vyskytující se několikrát v účtech, které editora vedlo k této domněnce.

⁴⁸⁰ CAPELLINI, Silvia M.: *op. cit.*, s. 34-35.

vyslanec za Řád Zlatého rouna.⁴⁸¹ Jacques Paviot v tomto ohledu přiznává, že „vévoda pověřil svého vyslance, aby předal náhrdelník řádu králi Alfonsi V. a aby s ním mluvil o křížové výpravě“⁴⁸², na druhou stranu však „přesný účel jeho mise a pouti nám není známý“⁴⁸³. Jediné co následovalo, byla aktivita Filipa Dobrého vedoucí nikoli ke kruciátě, ale k opravě některých klášterů ve Svaté zemi.⁴⁸⁴ Také Anne Bertrand je k této možné špionáži spíše skeptická, když poukazuje na Guillebertův relativně vysoký věk (60 let).⁴⁸⁵

Zcela nesporná je naopak účast Guilleberta de Lannoye na burgundské politice proti husitům. Tento aspekt je bohužel *Voyages et ambassades* zamlčen, nebo přesněji řečeno, jenom nepřímě zmíněn. Guillebert se v Praze objevil již roku 1414, kdy se vracel ze své první pruské cesty. Podle jeho slov bylo „...celé království rozděleno na dva tábory kvůli jednomu kazateli jménem Hus a většina šlechty vedla válku proti králi a královně.“ Proto tuto zemi radši rychle opustil, aby neupadl do nějakého nebezpečí.⁴⁸⁶ Další zmínkou je pak Guillebertovo odmítnutí přijmout zlato a stříbro z rukou litevského velkovévody Witolda, „...protože tehdy byl [vévoda] spojený s husity proti naší víře.“⁴⁸⁷ Naráží se zde samozřejmě na kandidaturu Zikmunda Korybuta na český trůn. Posledním ohlasem husitské otázky ve *Voyages et ambassades* se váže k r. 1428, kdy byl Guillebert „...vyslán svým panem vévodou na diplomatickou cestu kvůli záležitostem spojeným s husity do Uher ke králi římskému, českému a uherskému, vévodovi rakouskému Albertovi a k říšským kurfiřtům.“⁴⁸⁸ Koneckonců také víme o Guillebertově účasti na basilejském koncilu a o jeho setkání s husitskými předáky.⁴⁸⁹ O okolnostech těchto jednání, ani o jejich výsledku nelze z *Voyages et ambassades* nic vyčíst, případný rozbor by se musel opírat o jiné prameny, a tak vybočil mimo rámec této práce.

V samotném závěru Guillebertova křížáckého působení se vrátíme zpět k turecké otázce. Důsledky bitvy u Varny r. 1444, ani dobytí Konstantinopole Mehmedem II. o devět let později neodradilo vévodu Filipa Dobrého od křížáckých plánů. Rok 1454 byl svědkem

⁴⁸¹ MÜLLER, Heribert: *op. cit.*, s. 38-39.

⁴⁸² PAVIOT, Jacques: „Ghillebert de Lannoy, seigneur de Santes, de Willerval, de Tronchiennes, de Beaumont et de Wahagnies“, in: *Les chevaliers de la Toison d'or au XVe siècle* (ed. R. de Smedt), *Kieler Werkstücke*, Reihe D 3, Frankfurt am Main, 2000, s. 28.

⁴⁸³ PAVIOT, Jacques: *Les ducs de Bourgogne...*, s. 110.

⁴⁸⁴ *Ibid.*, s. 110-113.

⁴⁸⁵ BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est: Guillebert de Lannoy (1386-1462)“, *Le Moyen Age*, 1989, 95/2, s. 309.

⁴⁸⁶ Potvin, s. 49.

⁴⁸⁷ Potvin, s. 57.

⁴⁸⁸ Potvin, s. 164-166.

⁴⁸⁹ Potvin, s. 173. K burgundským vyslancům v Basileji viz také TOUSSAINT, Joseph: *Les relations diplomatiques de Philippe le Bon avec le concile de Bâle*, Louvain, 1942, k setkání Guilleberta s husity viz KRCHŇÁK, Alois: *Češi na basilejském sněmu*, Svitavy, 1997, s. 141.

velkolepé slavnosti v Lille a v Arrasu, známé jako *le banquet du faisan*, kde tento panovník slavnostně přísahal, že vykoná další křižiáku.⁴⁹⁰ Spolu s ním přísahali i přítomní účastníci banketu. Na tyto závazky však nenavázala žádná konkrétní příprava natož přesun vojsk. Filip Dobrý totiž zůstal se svojí křižáckou ideou vcelku osamocen, a to jak v Evropě, tak na domácí půdě, kde musel čelit domácí opozici i ambicím syna Karla. Na konci svých sil byl také jeho rádce a diplomat Guillebert de Lannoy. Ten se v rámci banketu vévodovi omluvil, že z důvodu nemoci a stáří nemůže proklamovat svůj slib. Místo toho však nabídl své dva dospělé syny a nadto uhrazení nákladů za další tři muže po dobu jednoho roku.⁴⁹¹

V průběhu této kapitoly tedy bylo možné vidět i průběh křižácké kariéry Guilleberta de Lannoye: od prvních bojů ve Španělsku, přes pasování na rytíře na *reise* v Prusku, špionážní cestu po Egyptě a Svaté zemi, protihusitská jednání až po slib starého křižáka na banketu v Arrasu. Jestliže jsme se po celou dobu zaměřovali na vojenské a politické aspekty Guillebertových cest, zbývá nám nyní z textu *Voyages et ambassade* vynést na světlo to, co ke křižovým výpravám neodmyslitelně patří: jejich náboženský rozměr.

5. Náboženský rozměr Guillebertových cest

⁴⁹⁰ Této události se věnovalo kolokvium, konající se v Arrasu r. 1997. Viz sborník *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras 1997.

⁴⁹¹ Podle CARON, Marie T.: „Monseigneur le Duc m'a fait l'honneur de moy eslire..."- Le banquet du Faisan, 1454“, in: *Le banquet du Faisan...*, s. 232.

V celém rozsahu díla *Voyages et ambassades* tvoří popis vykonaných poutí nezanedbatelnou součást. Celkově se jedná o tři cesty do Svaté země (r. 1405, 1421, 1446), dvě do Santiaga de Compostela (1407, 1435), jednu do Irska k očištění sv. Patrika (1430) a konečně jednu do Říma u příležitosti jubilea r. 1450. Také v průběhu dalších cest se Guillebert de Lannoy neváhal občas zastavit na poutním místě, které bylo nablízku. V textu dále nalezneme – i když vzácně – odkazy na Guillebertovu křesťanskou zbožnost a morálku. Pro větší přehlednost by sice bylo lepší provést rozbor těchto pasáží chronologicky, výsledkem by však byla jenom nesourodá popisnost. Tematické rozdělení těchto druhů cest napříč celým textovým korpusem by sice mělo tento nedostatek částečně překlenout, nicméně se neubrání některým zjednodušením. Je to dáno tím, že poutě šlechticů v pozdním středověku mívaly zřídka pouze náboženský charakter. Na druhou stranu je třeba přiznat, že přes veškerou lásku k cestování a touhu po dobrodružství ve vzdálených končinách zůstávala jádrem poutí pozdního středověku upřímná zbožnost.⁴⁹² Velmi často se tak v těchto cestách kombinovalo několik prvků, přičemž prvek zvědavosti a touhy poznat nové kraje nabýval v této době na síle. Guillebert de Lannoy je pak jedním z čítankových příkladů tohoto víceúčelového cestování.⁴⁹³

5. 1. Poutě do Svaté země

Navzdory krachu křižáckého úsilí v pozdním středověku, kdy se evropským monarchiím nepodařilo obnovit křižácká panství v Levantě, proud poutníků do těchto končin světa neustával. Jejich počet naopak během následujících let značně vzrostl.⁴⁹⁴ Navíc bylo 14. a 15. století svědkem nebývalého vrůstu písemných svědectví o těchto cestách, a to především z řad světské šlechty. Jeruzalém vedle Říma a Santiaga de Compostela představoval pro křesťanské poutníky nejdůležitější cíl cesty, a proto není divu, že se do Davidova města vypravil i Guillebert de Lannoy, a to dokonce za svůj život třikrát.

První poutní cestu do Svaté země podnikl ještě jako panoše ve službách Jeana de Werchin. Podobně jako u ostatních výprav na začátku *Voyages et ambassades*, i zde měl autor potíže se zpětnou datací. Roku 1401, jak sám uvádí⁴⁹⁵, by mu bylo pouhých čtrnáct let. Jeho

⁴⁹² ATIYA, Aziz S.: *The Crusades in the Middle Ages*, New York, 1965 (2nd edition), s. 156.

⁴⁹³ Podle LABARGE, Margaret W.: *The Medieval Travellers*, Toronto, 1982, s. 69.

⁴⁹⁴ ATIYA, Aziz S.: *op. cit.*, s. 155.

⁴⁹⁵ *Oeuvres de Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste*, (ed. Charles Potvin), Louvain, 1878 (dále jen „Potvin“), s. 11.

lenní pán se však do Jeruzaléma vydal zcela určitě o tři roky později⁴⁹⁶, což lze také v případě jeho mladého společníka považovat za pravděpodobnější. Pouť je vyličená stručně v několika větách, kdy oba Burgundané pluli „obvyklou trasou pro poutníky“⁴⁹⁷. Jediné, co Guillebertovi z této pouti ještě výrazněji utkvělo, byl hrot Svatého kopí, který viděl u císaře v Konstantinopoli. Je to pravděpodobně dáno tím, že stejnou pamětihodnost měl možnost shlédnout o osmnáct let později během své druhé cesty na Blízký východ.⁴⁹⁸ Také ostatní místa, která po letech znovu navštívil, jsou v textu několika slovy rozvedena. Např. při své první cestě v Káhiře pouze „viděl“ indického patriarchu; roku 1422 se s ním setkal podruhé a dostal od něj coby „vyslanec francouzského krále“ lahvičku balzámu.⁴⁹⁹ Pouť ke klášteru svaté Kateřiny na Sinaji sice ve vyprávění odbyl několika slovy, nicméně o ní máme náhodné svědectví: vlastnoruční podpis Guilleberta de Lannoye, vrytý do zdi klášterního refektáře.⁵⁰⁰ Návrat z této první cesty byl také zpestřen návštěvou sicilského krále Martina, mimochodem syna aragonského panovníka Martina I., s nímž se Guillebert setkal o několik let později během své první španělské cesty. Od tohoto panovníka dostal mladý poutník podle vlastního svědectví „řád korouhve“ (*l'ordre de la banière*)⁵⁰¹. Tento řád se ve skutečnosti jmenoval *l'Empresa de la Corree* a byl vytvořen v 90. letech 14. století právě Martinem I., a to „k posílení solidarity okolo prince bez království“⁵⁰². Můžeme tu vidět jistou paralelu s jiným rytířským řádem, který Guillebert obdržel od vévody lehnicko-břežského r. 1414, nicméně bychom se obšírným popisem této problematiky značně vzdálili náboženskému charakteru Guillebertovy poutě. Ačkoli to nevyplývá z textu přímo, je možné se domnívat, že putování do Svaté země zapůsobilo na mladého panoše nesmazatelným dojmem, který tak uchovával v sobě naději, že se ještě minimálně jednou na Blízký východ vrátí.⁵⁰³

⁴⁹⁶ Potvrzují to (mezi jinými) PARAVICINI, Werner: „Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut, chevalier errant“, in: *Saint Denis et la royauté, études offertes à Bernard Guenée* (ed. F. Autrand, C. Gauvard, J-M. Moeglin), Paris, 1999, s. 127 a CHAREYRON, Nicole: *Les Globetrotters du Moyen Âge*, Paris, 2004, s. 54.

⁴⁹⁷ Potvin, *ibid.*

⁴⁹⁸ srv. Potvin, s. 11 a 65.

⁴⁹⁹ Potvin, s. 68.

⁵⁰⁰ K těmto nápisům viz KRAACK, Detlev: *Monumentale Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise. Inschriften und Graffiti des 14.-16. Jahrhunderts*, Göttingen, 1997. Konkrétně k nápisům na Sinaji viz KRAACK, Detlev: „Les Armoriaux sur les murs. Inscriptions et graffiti héraldiques des voyageurs nobles du XIVe au XVIe siècle : l'exemple du « vieux réfectoire » du monastère de Sainte-Catherine au Mont Sinaï“, in: *Les Armoriaux médiévaux* (ed. L. Holtz, M. Pastoureau et H. Loyau), *Cahiers de Léopard d'Or*, vol 8, 1997.

⁵⁰¹ Potvin, s. 12.

⁵⁰² BRESC, Henri: *L'Empresa de la Corree et la conquête de la Sicile : le royaume errant de Martin de Montblanc*, in: *Anuario de Estudios Medievales*, 23 (1993), ss. 197-220. Citace přejata z TOOMASPOEG, Kristjan: „La guerre baltique et l'Europe méditerranéenne“, in: *Regards croisés sur la guerre sainte. Guerre, religion et idéologie dans l'espace méditerranéen latin (XIe-XIIIe siècle)*, (ed. D. Baloup a P. Josserand), Toulouse 2006, s. 409.

⁵⁰³ ATIYA, Aziz S.: *op. cit.*, s. 191.

Pokud nám heslovitost popisu první Guillebertovy poutě do Jeruzaléma trochu bránila sledovat vlastní poutnický prožitek tohoto cestovatele, tak líčení druhé cesty započaté r. 1421 má z tohoto hlediska mnohem větší výpovědní hodnotu. Po průjezdu východní Evropou a překonání Černého moře s veskrze diplomatickým určením začíná její poutnický rozměr symbolicky v Konstantinopoli. Během návštěvy císaře Manuela II. Palaiologa, kdy se Guillebert podle vlastních slov účastnil i jednání mezi císařem a papežskými vyslanci o znovusjednocení západní a východní církve, si také prohlédl známé relikvie. V tomto bodě tak přestává být diplomatem a stává se z něj poutník. Navíc z byzantské metropole odplouvá s cenným darem, jehož popis si zaslouží citaci:

„Při odjezdu mi [císař Manuel] dal zlatý kříž s velkou perlou rozdělený na pět částí a do každé z nich dal vložit jednu z následujících relikvií: první z šatů našeho Pána *Irrisoria*, ze svatého plátna našeho Pána, z roucha Panny Marie, z jedné kosti svatého Štěpána a svatého Teodora; na každém článku kříže byl napsán řecky název každé relikvie. Ten kříž jsem dal později po svém návratu vložit do jednoho stříbrného anděla a dal jej poté naší kapli svatého Petra v Lille a s pomocí svého bratra pána ze Saintes získal odpustek po dobu sedmi let a sedmi kvadragesim.“⁵⁰⁴

Také z Káhiry, či přesněji řečeno z blízké vesnice Mataria, neodešel náš poutník s prázdnou. Jak již bylo zmíněno, dostal od patriarchy jakobitských křesťanů, kterého i zde nazývá „patriarchou z Indie“, „...lahvičku s balzámem ze sadu, kde roste, jejímž je částečným pánem“⁵⁰⁵. Mataria, vzdálená několik kilometrů severozápadně od sultánova hlavního města, byla známým křesťanským poutním místem, kam se podle tradice uchýlili Ježíš s Pannou Marií a svatým Josefem po svém útěku do Egypta. Na památku tohoto pobytu zde ležela (a dodnes leží) zahrada s nevysychajícím pramenem, obrovským platanem, v jehož stínu se Svatá rodina ukryla, a také s keři vzácného balzámu. Tato posvátná místa byla popsána v mnoha středověkých poutních cestopisech.⁵⁰⁶ Pryskyřice vylučovaná balzámovými keři byla tak vysoce ceněná, že její výtěžek byl vyhrazen sultánovi, aby z ní mohl odměřovat po malém množství svým předním hodnostářům. Sultán tohoto privilegia využíval i jako určitého obchodního artiklu, jak je možno vidět na příkladu Guilleberta de Lannoye. Ten dostal

⁵⁰⁴ Potvin, s. 65-66.

⁵⁰⁵ Potvin, s. 68.

⁵⁰⁶ Mezi jinými např. cestopis Thomase Swinburna zachycený jeho služebníkem Thomasem Bryggem. Viz „Voyages en Terre Sainte d'un maire de Bordeaux au XIVe siècle“ (ed. R. Röhricht), in: *Archives d'Orient Latin* 2, 1883, Documents, Voyages, pp. 378-88, cit. podle LABARGE, Margaret W.: *op. cit.*, s. 76.

lahvičku pryskřice od patriarchy jakobitských křesťanů, který byl částečným správcem zahrady, snad pověřený sultánem.⁵⁰⁷

Další zážitky čekaly našeho poutníka na hoře Sinaj. Skutečnost, že na toto místo putoval podruhé, svědčí o značné důležitosti zdejšího kláštera. Druhé návštěvě tamního kláštera je navíc v textu *Voyages et ambassades* věnováno více místa. Samotná cesta z Káhiry zabrala celých jedenáct dní a Guillebert se na ni dobře zásobil. V této souvislosti hovoří i o najmutí „arabských tlumočnicků“ (*truchemans sarrasins*). Nejvíce nás však překvapí svědectví o jakémsi mezináboženském soužití na této hoře, které je reprezentováno jedním kostelem, jednou synagogou a jednou mešitou.⁵⁰⁸ Jak mohl tento fakt působit na přesvědčeného křižáka, jakým byl Guillebert de Lannoy? Je pravda, že o jeho názoru na židovskou víru či židovský národ není nikde v cestopisu zmínka. Pokud se o židech zmiňuje, je to vždy v kontextu Bible, nikoli na základě vlastních zážitků. Na druhou stranu k muslimům chová zjevné antipatie, i když je v duchu své doby spíše považuje za křesťanské odpadlíky⁵⁰⁹. Proto se o mešitách, včetně té na Sinaji, vyjadřuje jako o „saracénských kláštorech“ nebo o „saracénských kostelech“⁵¹⁰. Patrné je to také při popisu kočovných Berberů („Arabů“), kteří jsou „mnohem udatnější než Saracéni, ačkoli sami jsou všichni z Mohamedovy sekty“⁵¹¹. O jejich duchovním centru Mekce pak ví, že v něm spočívá tělo „velmi pochybného Mohameda“⁵¹². Při popisu hory Sinaj se Guillebert k tomuto rozporu nicméně nevyjadřuje a spíše se věnuje ostatkům křesťanských svatých. Na hoře Sinaji je pro něj důležité to, že tam „spočívají kosti většiny těla svaté Kateřiny“. Přesto ani na tomto místě autor neopomene předeslat, že tyto relikvie jsou uloženy „v tom našem kostele“⁵¹³.

Za největší poutnický „počin“ Guilleberta de Lannoye by se dal ovšem označit itinerář poutních míst tvořící součást *Voyages et ambassades* a nadepsaný takto: „Následují poutě, odpuštění a odpustky v Sýrii a v Egyptě.“⁵¹⁴ Tento seznam poutních míst měl být pravděpodobně určen pro anglického krále spíše než pro burgunského vévodu, který sledoval

⁵⁰⁷ Podle LABARGE, Margaret W.: *op. cit.*, s. 76-77.

⁵⁰⁸ Doslovně: „*Et y a une esglise à Sainte-Katherine à manière d'un chastel, forte et quarrée, où les trois loix de Jhésucrist, de Moyse et de Mahomet sont en trois esglises représentées.*“ (Potvin, s. 69)

⁵⁰⁹ Podobně muslimy soudil např. William Langland, anglický učenec žijící ve 14. stol. Podle něj bylo největším hříchem muslimů to, že se nechali oklamat prorokem Mohamedem. Ten se stal odpadlíkem a založil novou sektu, aby v ní zaujal pozici papeže. (viz ATIYA, Aziz S.: *op. cit.*, s. 188)

⁵¹⁰ Potvin, s. 69, 100 a 131.

⁵¹¹ „*Mais ilz sont trop plus vaillans que les Sarrasins, combien que eulz mesmes tous sont de la secte de Mahomet.*“ (Potvin, s. 120)

⁵¹² „*...très decevable Mahomet.*“ (Potvin, s. 83) Rkp. (2) navíc ještě dodává: „*faux prophète*“ (*ibid*, pozn. 6)

⁵¹³ Potvin, s. 69.

⁵¹⁴ „*S'ensieuent les pèlerinaiges, pardons et indulgences, de Surye et de Égypte.*“ (Potvin, s. 73)

křížácký rozměr této Guillebertovy cesty.⁵¹⁵ Podobně jako u části *Rapports*, o níž se psalo v minulé kapitole, ani v tomto případě nepovažuji za důležitý obsahový rozbor textu, který v Potvinově edici Guileberta de Lannoye zabírá přibližně dvacet pět stran. Ostatně s jeho doslovným zněním bylo možno se seznámit v kapitole „Překlad *Voyages et ambassades*“. Podstatné bude naopak zařazení této neorganické části *Voyages et ambassades* do rámce cestopisného žánru a také zkoumání jeho výpovědní hodnoty pro zbožnost pisatele.

Použití slova „itinerář“ je pro tuto část cestopisu patřičné, protože se nejedná tak úplně o klasický poutní cestopis (*récit de pèlerinage*). Tento žánr se v průběhu středověku hluboce proměnil z hagiografických pojednání svatých poutníků raného středověku až po vyprávění 14. a 15. století, kde osobní zážitky samotných autorů začínají vystupovat do popředí.⁵¹⁶ To však není případ Guillebertova spisu, který slouží spíše jako průvodce po poutních místech ve Svaté zemi a v Egyptě.⁵¹⁷ Jeho účel je dvojího druhu: jednak stručně vylíčit, kudy pouť probíhala, a jednak podat možným následovníkům seznam poutních míst, která se ve Svaté zemi nacházejí. V tomto druhém ohledu nejenže každé místo odkazuje na evangelia, případně na události Starého zákona, ale také u něj autor uvádí výši odpustků, které lze navštívením dané lokality získat.

Nebude od věci se právě u tohoto druhého účelu pozastavit, neboť nám to pomůže poodhalit vlastní motivaci i určitý rys zbožnosti poutníků, mezi něž patřil i Guillebert de Lannoy. Fracouzský literární historik Michel Zink tento rys příkře hodnotí jako „honbu za odpustky“ (*la chasse aux indulgences*)⁵¹⁸. Ačkoli víme, že zisk odpustků nebyl jediným důvodem Guillebertovy cesty na Blízký východ, přesto je při četbě jeho průvodce Svatou zemí třeba vzít na vědomí, že zbožný Burgund'án přikládal odpustkům velkou důležitost. Dokumentuje to např. i výše uvedený podrobný popis kříže, který jako vyslanec obdržel u císaře Manuela v Konstantinopoli. Na druhou stranu by mu bylo obtížné dokázat, že se získanými odpustky po svém návratu ještě obchodoval, tak jak to činívali jiní poutníci.⁵¹⁹ Jak se tato důležitost projevila v samotných textech poutnických cestopisů? Vzhledem k tomu, že

⁵¹⁵ HOLBAN, Maria: „Du caractère de l'ambassade de Ghillebert de Lannoy dans le nord et le sud-est de l'Europe en 1421, et de quelques incidents de voyage“, *Revue des études sud-est européennes*, 1967, n° 5, s. 421.

⁵¹⁶ RICHARD, Jean: *Les récits de voyages et de pèlerinages*, Turnhout 1981, s. 21-22.

⁵¹⁷ Guillebertův itinerář nebyl ve své době ničím ojedinělým. Třicet let před ním vznikl podobný spis nazvaný *Itinerarium in Terram Sanctam Domini Thomae de Swynburne*, jehož autorem byl Thomas Brygg (viz výše). Pojednává o cestě Thomase Swinburna, vlivného dvořana anglického krále Richarda II. *Itinerarium* zachycovalo nejprve zážitky z cest, poté seznam poutních míst a nakonec ještě soupis výdajů během cesty. (viz k tomu ATIYA, Aziz S.: *op. cit.*, s. 176-178)

⁵¹⁸ ZINK, Michel: „Pourquoi raconter son voyage? Débuts et prologues d'une chronique de la Croisade et de deux itinéraires de Terre Sainte“, in: *Voyage, quête, pèlerinage dans la littérature et la civilisation médiévales*, Aix-en-Provence, 1976, s. 250.

⁵¹⁹ *Ibid.*

většina těch, kteří zanechali svůj *récit de pèlerinage*, byli jen zřídka profesioální spisovatelé, bylo potřeba, aby se také se svým stylistickým handicapem nějakým způsobem vyrovnali a přitom zachovali dokumentární výpověď svého díla. Pro vyznačení zvláštních odpustků na některých místech se tak užívalo grafického označení křížku.⁵²⁰ Guillebert je tento úzus dodržuje a v úvodu itineráře předesílá: „Račte vzít na vědomí, že na kterémkoli následujícím místě, kde najdete znamení kříže, je plnomocné prominutí hříchů a vin a na těch místech následně uvedených, kde není žádné znamení kříže, jsou odpustky na sedm let a sedm kvadragesim.“⁵²¹ Takovýto pragmatický přístup však nesvědčí pouze o stylistické neobratnosti autorů poutnických itinerářů a průvodců, nýbrž i o jistém přízemnějším přístupu takovýchto poutníků, kteří, soudě alespoň podle jejich spisů, nadřazovali zisk odpustků nad samotnou duchovní rovinou poutí, spojenou s meditací a modlitbami.⁵²²

Z obsahu Guillebertova itineráře lze těžko vyvracet tuto „posedlost odpustky“. Heslovitost spisu znemožňuje rekonstruovat to, zda se jeho autor na posvátných místech ve Svaté zemi opravdu modlil, či zda je jenom navštívil bez jakéhokoli náboženského pohnutí. Z tohoto hlediska bude pro nás sdílnější Guillebertova soukromá pouť k očistci svatého Patrika, jak později uvidíme. Ta, narozdíl od itinerářů do Palestiny, není zatížená tolik snahou „vykonat obvyklé pouti“ (která z našeho hlediska působí poněkud rutinním dojmem), ale mnohem více odhalí soukromé pocity cestovatele.

Jediný rys, který Guilleberta de Lannoye přece jenom dostává do roviny zbožného poutníka a vyvažuje tak negativní obraz „sběratele odpustků“, je několikrát připomenutá snaha dostat se do Jeruzaléma po souši.⁵²³ Do Jeruzaléma bylo přeci nejjednodušší dostat se po moři z některého francouzského či italského přístavu, nejčastěji pak z Benátek. Dalo by se namítnout, že této skutečnosti bránila nutnost vykonat diplomatickou cestu k polskému králi, kterou chtěli králové Francie a Anglie zahladit své *faux pas*, když svému polskému protějšku doposud nepoblahopřáli ke zvolení králem.⁵²⁴ Guillebert, poučen Vladislavem II. Jagellonským o tomto nedorozumění během cesty r. 1413-1414, se patrně sám nabídl k urovnání tohoto sporu. Proč však nenasedl na loď, která dopravovala jeho věci a „jeho lidi“ do Gdaňsku a vydal se tam po zemi? Další připomínka této až svéhlové vůle dojet do Palestiny po souši se týká nemožnosti projet územím na západním pobřeží Černého moře.

⁵²⁰ V Potvinově edici i v našem překladu je toto označení respektováno.

⁵²¹ „Et veulliez sçavoir que, en quelconques lieux cy après nommez où vous trouverez le signe de la croix, il y a plaine absolucion de peine et de coulpe, et, es aultres lieux nommez cy après où point n'y a le signe de la croix, il y a sept ans et sept quarantaines de pardon.“ (Potvin, s. 73)

⁵²² Podle ZINK, Michel: *op. cit.*, s. 249-250.

⁵²³ Uvádí to již počáteční věta o této cestě: „Ce temps pendant, emprins le voyaige de Jhérusalem **par terre**.“ (Potvin, s. 51, zvýraznil jsv). Tuto snahu podrobně rozebírá článek HOLBAN, Maria, *op. cit.*, s. 420-422.

⁵²⁴ HOLBAN, Maria: *op. cit.*, s. 421.

Tam byla situace velmi neklidná až nebezpečná kvůli bojům o nástupnictví po zemřelém sultánovi Mehmedu I. Guillebert byl na tuto skutečnost několikrát upozorněn⁵²⁵, přesto až do poslední chvíle doufal, že se přes zadunajská území Valašska a Bulharska dostane do Konstantinopole suchou nohou. Svůj nedobrovolný přechod na lodní dopravu v krymském přístavu Kaffě pak doprovází slovy:

„Měl jsem tam napilno, abych našel radu, průvodce a tlumočníky k přeplavení Černého moře a dokončil cestu po zemi do Jeruzaléma. Až sem jsem dojel po souši a málem jsem přešel Dunaj, ale neexistoval žádný prostředek ani způsob, abych se tam dostal a [poznal] rozsáhlé neobydlené pustiny těch několika národů, různých jazyků a náboženství, které tam žijí. A tak jsem prodal své koně a za devět dnů jsem sehnal čtyři benátské lodě, které připluly z Tany a se kterými jsem doplul do Pery a do Konstantinopole.“⁵²⁶

Z první věty je patrné, že i nadále chtěl Guillebert pokračovat tak, jak si předsevzal, a to navzdory nebezpečí, které skýtalo (i v dobách míru) turecké území Anatolie. Dále se pak utvrzuje v tom, že až do Kaffy se mu to podařilo. Pozoruhodný je však také Guillebertův téměř etnologický zájem o populace východního Balkánu, jejichž poznávání musel tento spíše cestovatel než poutník oželeť. Celkově shrnuto, tento záměr vykonat celou cestu do Jeruzaléma po zemi je Guillebertovým osobním vkladem do jinak mnohovrstevného účelu cesty započaté r. 1421. Je to patrně výsledek jakési okázalé přísahy poutníka, která zkomplikovala průběh celé trasy a její politické zadání.⁵²⁷ Právě v tomto bodě se mohla spojit Guillebertova osobní schopnost kombinovat účely svých cest s určitým duchovním přesvědčením o vykonávání poutí.

Zbývá tedy jen stručně podat vlastní průběh trasy Guillebertovy poutě v letech 1421-1422 na Blízkém východě. V tomto ohledu je potřeba vypořádat se s nesrovnalostmi mezi textem *Rapports* a itinerářem. Zatímco první spis začíná v Alexandrii, pokračuje přes Káhiru, Damietu, jezero Manzalu, Jaffu, Jeruzalém, levantské přístavy, Damašek a končí v Gallipoli, tak Guillebertův poutnický průvodce má mnohem klikatější průběh. Začíná přístavem Jaffou, pak následně pokračuje přes Jeruzalém, vede čtenáře na východ k řece Jordán, pak ale zpět do Betléma, na jih do Hebronu. Další popisované místo je však Nazaret na druhém konci země, z něhož se pokračuje poutěmi v okolí Galilejského jezera a ve městech na syrském pobřeží. Z nich se průvodce ubírá na jih přes Gazu na horu Oreb na Sinajském poloostrově, dále na

⁵²⁵ Potvin, s. 56 a 59

⁵²⁶ Potvin, s. 64.

⁵²⁷ HOLBAN, Maria: *ibid.*

poutní místa v Káhiře a v Alexandrii. Další věta se však ale týká Damašku, odkud průvodce vede přes Bejrút a celý jeho výčet pak končí na ostrově Kypru.

Je velmi pravděpodobné, že pořadí těchto míst v části *Pèlerinages* nekopíruje trasu Guillebertovy cesty a je dáno spíše jejich významem pro daný účel cesty, tak jak tomu bylo v textu *Rapports*. Faktický průběh Guillebertovy návštěvy je možné rekonstruovat pouze pro začátek, kdy se o něm hovoří ještě před vloženými částmi itineráře a *Rapports*.⁵²⁸ Náš cestovatel nejprve dorazil do Alexandrie, odkud se vydal po pobřeží do Rosety. Zde nasedl na člun, který ho dopravil do Káhiry. Následuje návštěva Matarie a zejména hory Sinaj, z níž se vrací zpět do egyptské metropole, aby poté pokračoval na jih po řece Nil ke koptskému klášteru. Po přesednutí na velblouda pokračuje přímo na východ k poustevně svatého Antonína a svatého Pavla, která leží na dohled od Rudého moře. Odtud se (neznámo jak) vrací zpět do Káhiry. Dále pluje po nilském rameni do Damiety, přeplavuje jezero Manzalu do přístavu Tineh a egyptskou půdu opouští při cestě do Ramly. Zde také ztrácíme reálné obrysy Guillebertovy trasy. Zbytek cesty je totiž lakonicky vyličen těmito slovy: „[Odtamtud jsem jel] do Jeruzaléma a na okolní místa, kam obvykle chodí poutníci“⁵²⁹. Po tomto konstatování následuje pouze návrat přes řecké ostrovy do Evropy.

Podobně schematické tvrzení o cestě do Jeruzaléma, „kde jsem vykonal obvyklé pouti“, se objevuje při popisu posledního putování Guilleberta de Lannoye do Svaté země v r. 1446. O rozporu, zda se jednalo pouze o náboženskou pouť nebo opět o kombinovanou pátrací cestu s poutí, byla řeč v předchozí kapitole. Záměr vykonal pouť do Jeruzaléma a zároveň diplomatickou cestu k aragonskému králi do Neapole je vyslovený hned na začátku, nicméně dále v textu neexistují žádné pasáže, které by jednoznačně vyzněly ve prospěch křížáckých nebo čistě náboženských pohnutek k tomuto putování. Heslovitý výčet navštívených míst během cesty do Jeruzaléma a zpět (nikoli v samotné Svaté zemi) také nic zvláštního o duchovním rozměru cesty nevypovídá. Pozoruhodný detail však přináší věta, hovořící o tom, že Guillebert vzal na tuto svoji pouť i svého syna, o kterém se jinak v cestopise nic nedovídáme.⁵³⁰ Jeho přítomnost připomíná autora samotného, když se vydával na svou první cestu do Svaté země ve společnosti Jeana de Werchin.

Vezmeme-li však celkově text *Voyages et ambassades*, neměl by naší pozornosti uniknout fakt, že všechny cesty našeho vojáka, šlechtice a diplomata v jedné osobě jsou zhruba rámovány právě dvěma poutěmi do Svaté země (r. 1405 a 1446). Není bez

⁵²⁸ Potvin, s. 68-71.

⁵²⁹ Potvin, s. 71.

⁵³⁰ „... et me donna [le roy d'Arragon], au partir, ung drap d'or bleu et à mon filz ung velours et à moy aussi“ (Potvin, s. 175, zvýraznil jsv)

zajímavosti, že uprostřed celého spisu stojí vložená část itineráře poutí na ta samá místa, které jeho autor vykonal během „špionážní“ cesty r. 1421. Mělo toto umístění nějakou symbolickou platnost? Pro cestopisy s poutnickou tematikou měla i v pozdním středověku jejich struktura svůj význam. Podobně jako předmluva nebo epilog mohla napovědět o skutečném účelu sepsání celého textu, stejně jako o náboženských pohnutkách či naopak o poplatnosti literárních vzorů pro středověké cestopisy.⁵³¹ Jelikož předmluva a doslov *Voyages et ambassades* nepřinášejí v tomto ohledu žádné rozuzlení (jedná se prakticky o dvě stručné věty uvádějící osobu cestovatele plným titulem)⁵³², bude nutné pro zodpovězení otázky účelu jejich sepsání prozkoumat strukturu vlastního rukopisu. Z textu vydané edice lze toto těžko posoudit.

5. 2. Ostatní poutní cesty

Další dvě nejvýznamnější křesťanská poutní místa – Santiago de Compostela a Řím – nezůstala pochopitelně stranou zájmu našeho cestovatele. Přesto v textu *Voyages et ambassades* nehrají tak důležitou úlohu jako putování k Božímu hrobu. Do Galicie se Guillebert vydal již během své první cesty na Pyrenejský poloostrov po uzavření příměří mezi granadským sultánem Yussufem a španělským infantem Ferdinandem, v jehož službách jako křižácký dobrovolník působil. Santiago bylo pro něj jednou ze zastávek jeho okružní cesty, která vedla nejprve do Lisabonu a končila v Aragonsku⁵³³, o podrobnostech této pouti však autor nezanechal sebemenší zmínku. Takovýto způsob návštěvy poutního místa v přestávce jiných povinností nebyl charakteristický pouze pro Guilleberta de Lannoye. Jenom v okruhu burgundského dvora si do Compostely „odskočil“ Guillebertův bratr Baudoin de Lannoy, a to během své služby na dvoře portugalského krále v letech 1428-1429. Do Santiaga zajel i slavný malíř Jan van Eyck, který byl do Lisabonu vyslán, aby namaloval portrét Isabelly Portugalské pro jejího nastávajícího manžela Filipa Dobrého.⁵³⁴ Druhá doložená Guillebertova návštěva hrobu svatého Jakuba většího se váže k roku 1435. Autor cestopisu uvádí, jak po podpisu arraské mírové smlouvy „odjel po zemi do Santiaga v Galicii, aby vyplnil přísahu,

⁵³¹ Za připomínky ohledně zkoumání symboliky struktury středověkých cestopisů děkuji prof. Christane Deluz.

⁵³² Úvod zní takto: „Cy commencent les voyages que fist Messire Guillebert de Lannoy, en son temps Seigneur de Sanctes, de Willerval, de Tronchiennes et de Wahégnies.“ (Potvin, s. 9). Závěr je téměř identický, pouze sloveso se mění na „finent“ a ve výčtu panství je přidáno „de Beaumont“ (Potvin, s. 178).

⁵³³ Potvin, s. 14.

⁵³⁴ LABARGE, Margueret W.: *op. cit.*, s. 86.

kteřou se zavázal po smrti své ženy.⁵³⁵ Toto stručné konstatování je pozoruhodné z několika důvodů: jednak je to jedna z mála zmínek o některém z členů Guillebertovy rodiny v celém textu *Voyages et ambassades* – zde se jednalo o jeho druhou ženu Marii de Ghistelless. Dále je to přísaha, jejíž vyplnění bylo pro více než padesátiletého šlechtice zásadní. Konečně je tu opět důraz kladený na to, že celá cesta byla uskutečněna „po zemi“, ačkoli doprava z některého severofrancouzského přístavu do Galicie mohla být rychlejší a pohodlnější. Nabízí se tu tak paralela se zmíněnou odhodlaností jít po souši do Jeruzaléma r. 1421.

K pouti do Říma text Guillebertova cestopisu uvádí jen jednu větu: „*Item*, roku padesát, což byl jubilejní rok jsem byl na velkých odpustcích v Římě, atd.“⁵³⁶ Žádný popis cesty tam či zpět, žádné zážitky, které by tuto cestu nebo římský pobyt doprovázely. Motivace poutě byla jasná: získat odpustky navštívením Petrova města v jubilejním roce. Čtenáře může až překvapit stručnost a až téměř lhostejnost Guilleberta de Lannoye, se kterou nazývá tuto důležitou cestu ke své spáse pouhým slovním spojením „velké odpustky“. Je to dáno přinejmenším dvěma důvody: získání odpustků se stalo jednak pro takové křesťany, jakým byl Guillebert, téměř rutinní záležitostí. Na druhou stranu nemusel být Řím tak atraktivním poutním místem⁵³⁷, jelikož jeho dosažení nepředstavovalo takové úsilí jako v případě Jeruzaléma. I tato návštěva mohla mít čistě příležitostný charakter, tak jak to známe u Guillebertova současníka vévody z Warwicku, který se v Římě zastavil u příležitosti jednoho turnaje, jenž se konal ve Veroně.⁵³⁸ Nápadně to tedy připomíná to první Guillebertovu návštěvu Compostely, a tak je možné se domnívat, že i Řím mohl být v jubilejním roce 1450 zastávkou v rámci nějaké diplomatické mise. V rámci textu *Voyages et ambassades* je však toto místo důležité z toho důvodu, že připomínkou římské pouti celý cestopis končí.

A tak jedinou poutí Guilleberta de Lannoye, která nevedla na Blízký východ a zároveň se jí věnuje podstatná část textu *Voyages et ambassades*, je cesta k očištění svatého Patrika, kterou tento šlechtic vykonal r. 1430. Je známo, že svoji irskou pouť chtěl mladý Guillebert uskutečnit již roku 1414 po svém návratu z Pruska. Nebylo mu to však umožněno, jelikož byl v Anglii zadržen a uvězněn.⁵³⁹ O šestnáct let později však byla situace odlišná – Guillebert se po podpisu smlouvy z Troyes mohl jako burgundský dvořan na anglickém území cítit zcela bezpečný. Svoji cestu tentokrát spojil s diplomatickou misí pro vévodu Filipa Dobrého, který jej vyslal na dvůr skotského krále Jakuba I. Stuarta. Tento úkol je sice zmíněn na začátku,

⁵³⁵ Potvin, s. 173-174.

⁵³⁶ Potvin, s. 178.

⁵³⁷ LABARGE, Margueret W.: *op. cit.*, s. 89.

⁵³⁸ *Ibid.*

⁵³⁹ Potvin, s. 49.

avšak o jeho plnění se čtenář cestopisu nic nedozvídá. Zřejmě to ukazuje na obvyklou praktiku burgundského diplomata, který zatajil návštěvu hlavního města Edinburghu, přes nějž však musel podle naznačené trasy prokazatelně projet.⁵⁴⁰ Tam se zřejmě setkal i se skotským panovníkem. Nicméně okolnosti diplomatických misí nejsou zcela v centru pozornosti této kapitoly.

Mělo by jím být náboženské zanícení Guilleberta de Lannoye, který, poté co opustil skotského krále, pokračoval jako zbožný poutník k místu, kde svatý Patrik zakryl balvanem díru vedoucí do očiště. V průběhu cesty se však Guillebertovy postřehy týkají spíše opevnění měst, případně reminiscencí na literaturu artušovského cyklu. Spis tak např. u hradu Bambourghu uvádí, že u něj Lancelot od jezera porazil tzv. „bolestnou stráž“, která se tak přeměnila na „radostnou stráž“.⁵⁴¹ U města Stirling Guilleberta zaujal hrad, který postavil prý sám král Artuš, a u města Carlisle neopomene autor čtenáře upozornit, že se jedná o místo, kde sám legendární panovník sídlil.⁵⁴² Připomínku poutních míst, nebo dokonce jejich návštěvu bychom v líčení cesty do Irska a zpět hledali marně. Pokud se Guillebert dotýká sakrálních staveb, obdivuje spíše jejich architekturu, než jejich duchovní potenciál. Týká se to např. kostelíku v Lichfieldu, což je prý „...nejhezčí kostelík v zemi, jedna z nejkrásnějších zpracovaných kamenických staveb v Anglii“.⁵⁴³ A tak jediným opravdu přitažlivým poutnickým objektem zůstává samotné poutní místo svatého Patrika – jeskyně, či lépe řečeno „díra“, která spojovala přímo tento svět s očištěm.

Legenda aurea Jakuba de Voragine uvádí, že svatý Patrik prosil Boha, aby u Irů nějakým znamením vzbudil strach a přivedl je k pokání, na což prý samotné kázání irského patrona nestačilo. A tak na Boží příkaz nakreslil do země kruh, v němž se najednou země otevřela a vytvořila dlouhou, úzkou propast, podobnou studni. Svatý Patrik se pak ve vidění dozvěděl, že tato studna vede do očiště a že ti, kteří do této studny sestoupí, budou po smrti osvobozeni od svých hříchů, stejně jako od posmrtného očiště. Většina z těchto lidí se z této studny ale nemusí vrátit zpět na zem.⁵⁴⁴

Tento „očištěc svatého Patrika“ se nacházel na ostrově Station Island ležícím na jezeře Lough Derg v dnešním Severním Irsku. Věřilo se, že kdo se odváží tam vstoupit s pokorou a

⁵⁴⁰ Aby se Guillebert vyhnul Edinburghu, musel by záliv Firth of Forth přeplavit, což však protiřečí jeho zvyku vykonávat poutí „po zemi“, pokud je to jenom trochu možné.

⁵⁴¹ Potvin, s. 168. Celou epizodu je možno najít v *Lancelot du lac* (ed. F. Morès), Paris 1991, s. 658-667. Stručné pojednání v češtině viz NEJEDLÝ, Martin: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, v tisku, s. 140.

⁵⁴² Potvin, s. 168 a 169.

⁵⁴³ Potvin, s. 172-173.

⁵⁴⁴ VORAGINE, Jacques de: *La légende d'orée* (trad. et ed. par T. de Wyzewa), Paris 1998 (2ème édition), s. 181-182.

pravou vírou a stráví tam čtyřicet hodin „tváří v tvář neznámým a nevyslovitelným hrůzám“, bude očištěn od svých hříchů a po smrti půjde rovnou do nebe. Zdá se, že mnoho těch, kteří toto místo navštěvovali, byli zvědaví, zdali uvidí osud svých přátel nebo příbuzných skrze různé přízraky, které se na tomto místě zjevovaly.⁵⁴⁵ Očistec se tak stal spíše jakousi cestovatelskou kuriozitou než poutním místem. Jezdili jsem především rytíři z Francie, Anglie, ale i ze vzdálených Uher. V celé Evropě měl potom pověst údajného konce známého světa a i v rámci středověkého Irska byl očistec považován za zvlášť vzdálené a divoké místo.⁵⁴⁶ Mnoho šlechticů o jeho návštěvě zanechalo svá svědectví, pojednávající často o různých viděních, která v jeskyni měli. Mezi nejznámější patří i vyprávění Williama de Lisle, které zachytil známý kronikář Jean Froissart. Sir William byl údajně v „očistci“ s králem Richardem II. přes noc, žádné vize však neviděl, pouze měl divoké sny.⁵⁴⁷ Naproti tomu Lev z Rožmitálu nenašel u sebe dostatek odvahy a vůle, aby se vydal na tak vzdálenou odbočku.⁵⁴⁸ Zato např. katalánský šlechtic Ramón, vikomt z Perelhos v Roussillonu, v očistci spatřil svého zemřelého pána, krále Jana Aragonského, a dokonce jednu svoji příbuznou, o které nevěděl, že v průběhu jeho pouti zesnula.⁵⁴⁹

Takové a mnohé další byly zkazky o tomto posvátném místě, které kolovaly po celé Evropě a se kterými byl zřejmě obeznámen i Guillebert de Lannoy, když v r. 1430 připlouval na Zelený ostrov. Věrný svému stylu bedlivého pozorovatele, obohacuje známá svědectví podrobným popisem místa. Udává konkrétní rozměry Patrikovy jeskyně a pro větší názornost připodobňuje tvar jejího ústí k vlámskému oknu (*fenestre flamengue*). Sám se pak do této díry „na dvě nebo tři hodiny“ uzavírá.⁵⁵⁰ V Guillebertově osobě se tak opět setkává poutník, který několik hodin medituje na posvátném a přitom temném a těsném místě, a zvědavý cestovatel, který přeci „musí vidět“ to, co tehdejší evropskou šlechtu přitahuje a fascinuje. Burgundánovu pověřivost pak dokresluje fakt, že se během své meditace ujišťoval, zdali kámen, který na otvor vedoucí do očistce navalil svatý Patrik, je ještě stále na svém místě.⁵⁵¹ Ať už byly Guillebertovy pocity z tohoto místa jakékoliv, rozhodně byl jedním z posledních doložených šlechticů, který očistec svatého Patrika mohl jako poutník navštívit. V r. 1497 totiž přikázal papež Alexandr VI. toto místo zničit, ačkoli tento krok nikdy neodůvodnil.⁵⁵²

⁵⁴⁵ Podle LABARGE, Margueret W.: *op. cit.*, s. 93-94.

⁵⁴⁶ *Ibid.*, s. 94.

⁵⁴⁷ Jean Froissart, *Oeuvres* (ed. J. Kervyn de Lettenhove), Bruxelles 1867-1877, t. XV, s. 168.

⁵⁴⁸ LABARGE, Margueret W.: *ibid.*

⁵⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁵⁰ Potvin, s. 171.

⁵⁵¹ LABARGE, Margueret W.: *op. cit.*, s. 95.

⁵⁵² *Ibid.*

To však náš poutník-cestovatel ještě nemohl tušit. Z ostrova Station Island se oklikou přes přístav Asroe vrátil zpět do Droghedy. Tam se přeplavil do Walesu a pokračoval na Londýn. Jako správný diplomat a snad i zastánce anglo-burgundského spojení neopomněl navštívit královnu Kateřinu z Valois, vdovu po anglickém králi Jindřichu V., v jejím letním sídle.⁵⁵³

5. 3. Zastávky na poutních místech

Kromě velkých poutnických výprav se Guillebert de Lannoy občas zastavoval na poutních místech lokálního významu během svých cest za jiným, nenáboženským účelem. Je to pěkně zachyceno při jeho návratu z Novgorodu zpět do Pruska. Nedaleko města Chelmna zajel „do hradu s posádkou zvaného *Albenhoux* (Althaus), kde se uctívá svatá Barbora.“⁵⁵⁴ Podle jeho slov se tu koná mnoho poutí, a to díky přítomnosti „jedné paže a části hlavy této blahoslavené panny“.⁵⁵⁵ Významu relikvií si byl burgundský cestovatel vědom i o několik týdnů později, kdy při té samé cestě navštívil Prahu. Jeho svědectví o ukazování relikvií na Novém Městě Pražském je českou historiografií zcela opomíjeno, takže zde bude ocitováno v úplnosti:

V Praze jsou dvě města, jedno staré a druhé nové, a je to veliké a bohaté [město]. V tom novém je vysoká věž, na které jsem viděl v doprovodu krále velmi vzácné relikvie, které se ukazují lidem jednou do roka, takové jako je železo ze [Svatého] kopí a jeden z hřebů našeho Pána a několik hlav z těl svatých. Viděl jsem tam takové množství lidí, že podle svědectví některých rytířů a panošů, jich mohlo být dobře čtyřicet tisíc hlav.⁵⁵⁶

Guillebert de Lannoy zde hovoří o tzv. „věži svatých ostatků“, kterou nejprve nechal vystavit Karel IV. provizorně ze dřeva a u které byla poté za vlády Václava IV. vyrostla kaple Božího těla. Stará věž byla nahrazena stavbou nové čtverhranné kamenné věže, která je doložena k roku 1392. Poutě k vystaveným ostatkům, které Guillebert v úryvku jmenuje, se konaly každoročně na den Svátosti, což je doloženo již v r. 1369.⁵⁵⁷ Slavnými pražskými

⁵⁵³ Potvin, s. 172-173.

⁵⁵⁴ Potvin, s. 46.

⁵⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁵⁶ Potvin, s. 48.

⁵⁵⁷ Beneš Krabice z Weitmile píše o tom, že „v den Ukazování ostatků, se shromáždilo tolik lidí z cizích krajín, že se zdálo, jako by ono veliké náměstí na Novém Městě blízko Zderazu bylo všude naplněno lidmi.“ (*Kroniky doby Karla IV.* [ed. M. Bláhová et al.], Praha 1978, s. 241)

odpustky papeže Bonifáce IX. se dostalo této pouti oficiálnímu souhlasu.⁵⁵⁸ Její věhlas byl zřejmě veliký, soudě podle (samozřejmě opět přehnaného) shromážděného počtu lidí, který uvádějí rytíři a panoši z Guillebertova vyprávění.

Není ani tak podstatné zjišťovat, zda náš svědek viděl ukazování ostatků přímo uvnitř ve věži nebo venku z davu. Otázkou však zůstává, zdali právě příležitost „pražských odpustků“ nebyla jedním, popř. i hlavním důvodem Guillebertovy návštěvy Prahy. Zapadalo by to do jeho charakteristiky „sběratele odpustků“, o které se zde pojednává výše. Zbývá tedy odpovědět, zda to souhlasí i s načasováním Guillebertova příjezdu do Čech. Autor *Voyages et ambassades* uvádí, že trávil osm dní během velikonočních svátků u polského krále v Kaliszi.⁵⁵⁹ Den Ukazování ostatků připadal vždy na první neděli po Velikonocích, tedy 15. dubna pro rok 1414, což by při značné vzdálenosti z Kalisze do Prahy a vzhledem k návštěvě Ludvíka II. Lehnicko-Břežského ve Svídnici Guillebert nemohl stihnout. Jeho svědectví o velikonočním pobytu v Kaliszi je navíc potvrzeno polským kronikářem Długoszem, který rovněž tvrdí, že polský král trávil Velikonoce u tohoto města.⁵⁶⁰

Nejenže se během pobytu Guilleberta de Lannoye v českém království ukazovaly říšské insignie a ostatky na Novém Městě, ale zároveň připadal na rok 1414 tzv. Rok milosti neboli Rok odpustků. Ten poprvé konal od 15. srpna 1368 (Nanebevzetí Panny Marie) do 15. srpna následujícího roku, a potom vždy takto jednou za sedm let. Při této příležitosti mohli poutníci shlédnout kus závoje Matky Boží v pražské katedrále. Guillebert však o tom nic nepíše. Na druhou stranu je pravděpodobné, že se na tuto události nepřijel podívat pouze jako obyčejný poutník, zvláště když viděl ostatky „v doprovodu krále“. Již dříve v textu píše, že se vydal „na cestu k českému králi“⁵⁶¹, a zejména, že se v Praze „setkal s králem Janem a královnou a trávil u nich jedenáct dní.“ Pomineme-li fakt, že při pozdější redakci zaměnil jméno nepřiliš oblíbeného krále Václava za mnohem známějšího a ve Francii slavnějšího Jana, setkáváme se tu s tvrzením, že český král burgundského cestovatele (nikoli však ještě diplomata) nějakým způsobem hostil. Nabízejí se tři vysvětlení: buďto měl již Guillebert de Lannoy nějaký diplomatický úkol, o kterém však nemluví, nebo byl členem nějakého širšího poselstva, které král Václav přijal (což však není doloženo), nebo si toto pozvání vymyslel,

⁵⁵⁸ Podle TOMEK, Wacław W.: *Dějepis města Prahy (sv. II)*, Praha, 1871, s. 223n. Ke kapli Božího těla viz také LORENC, Vilém: *Nové Město Pražské*, Praha 1973, s. 155.

⁵⁵⁹ Potvin, s. 46.

⁵⁶⁰ „... in maiorem Poloniam ex Cracovia divertit, et pascham domini, apud Calisch celebravit.“ *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae opera venerabilis domini Joannis Dlugossii, Liber undecimus 1413-1430* (ed. J. Wyrozumski), Warszawa 2000, s. 28. Długosz se jinak zmiňuje o Guillebertovi (přičemž jej tituluje „Wilhelmus“) v souvislosti s jeho cestou r. 1421. (*Ibid*, s. 146-147). Viz také *Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421* (ed. J. Lelewel), Poznań – Bruxelles, 1844, s. 27-28.

⁵⁶¹ Potvin, s. 47.

aby dodal váhy své jinak obyčejné poutnické cestě. S podobným problémem se musí čtenář *Voyages et ambassades* potýkat při Guillebertově poznámce o návštěvě portugalského a aragonského krále během první španělské cesty. Jednoznačná odpověď na tuto otázku je však v nedohlednu.

5. 4. Projevy Guillebertovy zbožnosti?

Kromě popisného charakteru, kterým se celé Guillebertovo vyprávění vyznačuje, je možné na několika místech zahlédnout vyjádření osobního postoje tohoto „cestovatele, diplomata a moralisty“, jak de Lannoye nazval jeho editor Charles Potvin. Tak např. na křesťanskou morálku naráží zejména komentář k prodávání žen na tržišti v Novgorodu: „Mají ve svém městě jeden trh, kde prodávají a kupují své ženy podle svého zákona, ale **my praví křesťané bychom se to v životě neodvážili dělat**. Vyměňují si mezi sebou své ženy za jednu nebo dvě hřivny stříbra, tak jako by se dohodli, že jeden dá druhému podíl.“⁵⁶² O „pravých křesťanech“ se také hovoří v souvislosti s nedalekým městem Pskovem. Do něj měli zakázaný vstup pod trestem smrti, což Guilleberta donutilo k tomu, aby se do tohoto města vydal v přestrojení.⁵⁶³

Větší kulturní šok než zvyky „ortodoxních schismaticů“ muselo být pro Burgundána setkání s Tatary. Poprvé o nich píše již při své první cestě na severovýchod Evropy, kdy se s nimi setkává ve městě Trakai: „V tomto městě Trakai a několika vesnicích okolo žije velký počet Tatarů, kteří zde pobývají za tribut. Jsou to opravdoví Saracéni, kteří nemají nic z náboženství Ježíše Krista. Mají také svůj vlastní jazyk tatarštinu.“⁵⁶⁴ Tento úryvek nabízí unikátní svědectví o tatarské komunitě, která se v tomto litevském městě usídlila právě za časů tolerantního vévody Witolda a která v Trakai v podstatě dodnes existuje. Přítomnost těchto „nevěřících“ v městě „patřícímu Witoldovi“ pak musela našeho cestovatele přinejmenším překvapit. Jejich někdy bizarní vzezření a skutečnost, že tito pohané nedodržují křesťanské zásady, jakým byl např. páteční půst, Guilleberta zaujaly v průběhu návštěvy litevského velkoknížete r. 1421. Ten burgundského vyslance „...pozval na večeři, posadil ke svému stolu, kde seděla vévodkyně jeho paní a ten saracénský vévoda z Tartarie.“ Guillebert pak viděl „...jednou v pátek, jak tento u svého stolu jí maso a ryby.“⁵⁶⁵

⁵⁶² Potvin, s. 33-34 (zvýraznil jsv).

⁵⁶³ Potvin, s. 36.

⁵⁶⁴ Potvin, s. 41.

⁵⁶⁵ Potvin, s. 55.

K utvrzení vlastní náboženské identity dochází u Guilleberta také ke vztahu k husitům, o kterých tvrdí, že jsou „proti naší víře“⁵⁶⁶. Náboženský rys jeho povahy však nemá pouze konfrontační charakter. Autor *Voyages et ambassades* se také na jednom místě, konkrétně během svého průjezdu Moldávií, stylizuje do role odpouštějícího křesťana. V městě Mancastru je on a jeho tlumočník přepaden, okraden a přivázán ke stromu neznámými zloději. Ti Guilleberta ráno odvážou, burgundský diplomat jim následně, oblečen pouze v košili, uteče a ve městě se setká se svými lidmi. Za pomoci vojvody Alexandra jsou zloději chyceni a předvedeni. Navzdory Guillebertově utrpení jim přesto tento cestovatel daruje život poté, co mu vrátí jeho peníze. Činí tak „pro slávu Boží“, ačkoli je „mohl nechat usmrtit dle libosti.“⁵⁶⁷ Kvůli logickým nesrovnalostem je celá historka přepadení a následném odpuštění patrně vymyšlená, nicméně je sepsána takovým způsobem, aby na jejím vrcholu vynikl Guillebertův křesťanský čin.⁵⁶⁸

Tato zdánlivě úsměvná epizoda Guillebertovy východní cesty měla patrně přese všechny fabulace své reálné jádro. O tom, že byl její aktér v opravdu velkém nebezpečí, svědčí totiž fakt, že se Guillebert zapřisahal vykonat pout' k Notre-Dame de Hal (poutní místo 15 km na jihozápad od Bruselu), pokud se mu podaří vysvobodit ze zajetí na břehu Dněpru. I když pro tuto spojitost neexistuje přímý doklad, víme rovněž, že náš cestovatel po svém návratu r. 1423 zařídil na svoje náklady sloužení pravidelné ranní mše (*messe à perpétuité*) v kostele sv. Martina právě v Hal. Tento krok potvrdil dokonce papež Evžen IV. r. 1432 a připomíná jej měděná pamětní deska, nacházející se v témže kostele.⁵⁶⁹

Zásahu vyšší moci, byť přes jejího prostředníka, Guillebert připsal i urovnání revolty měšťanů v Rotterdamu, kde působil jako kapitán neboli velitel místní posádky. Z jeho vyprávění se dozvídáme, že se proti jeho dvěma stům ozbrojencům vzbouřil ve městě celý dav. Krveprolití naštěstí zabránil jistý farář, „který byl oblečen do svého církevního roucha a přinesl *Corpus Domini*“ mezi vojáky a měšťany.⁵⁷⁰

Navzdory některým literárním licencím našeho cestopisu je možné souhrnně konstatovat, že Guillebert de Lannoy se ve svém textu vyjadřuje o poutích velmi popisným stylem, který se mnoho neliší od jeho ostatních cest. Příznaky osobní zbožnosti lze v textu vysledovat velmi ojediněle, a to zejména v místech, kde se burgundský cestovatel konfrontuje

⁵⁶⁶ Potvin, s. 57.

⁵⁶⁷ Potvin, s. 60-61.

⁵⁶⁸ Domnívá se tak HOLBAN, Maria: *op. cit.*, s. 430-431, která se celou historkou podrobně zabývá.

⁵⁶⁹ Viz BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est: Guillebert de Lannoy (1386-1462)“, *Le Moyen Âge*, 1989, 95/2, s. 307.

⁵⁷⁰ Potvin, s. 163-164.

s jinými náboženskými směry (muslimové, Tataři, husité). Dalším důležitým ukazatelem je v tomto ohledu role odpustků. Možnost jejich získání se stala v podstatě *raison d'être* pro napsání poutnického itineráře po Svaté zemi, ale také pravděpodobně pro návštěvu Prahy r. 1414. Odpustky byly také příčinou darování ostatkového kříže, který Guillebert dostal od byzantského císaře, kapli sv. Petra v Lille. Kromě odpustků hrála důležitou roli přísaha, která poutníka zavazovala nejenom k vykonání poutě, ale také ke způsobu cestování. U Guilleberta se tak několikrát setkáváme se snahou cestovat po zemi a nikoli po moři, což je patrné zejména během cesty z r. 1421.

Patrně nejtěžším úkolem je snaha vypořádat z textu *Voyages et ambassades* míru Guillebertovy zbožnosti. Výčet navštívených míst a množství nasbíraných odpustků svědčí o jejím čistě materiálním pojetí. Na druhou stranu několikahodinová meditace v očištění svatého Patrika by mohla tento obraz poněkud zrelativizovat. V každém případě je v celém cestopise k tomuto účelu málo dokladů. Lze to přičíst celkově srtrahému stylu *Voyages et ambassades*, které ani neměly za úkol cokoli vypovídat o zbožnosti jejich autora.

Tyto dílčí faktory Guillebertova putování pak nemohou zastřít mnohohrstevný charakter všech jeho cest. Na předchozím výběru lze vidět, jak je velmi obtížné, ba téměř nemožné, oddělit u pozdněstředověkého cestovatele, jakým byl Guillebert de Lannoy, náboženskou a cestovatelskou složku u každé poutě. Právě kombinace účelů cesty, jakými byly náboženská pout', diplomatické poslání či pouhá „poznávací cesta“⁵⁷¹ charakterizuje cestující šlechtice ve 14. a 15. století. Komparativní studium s ostatními cestopisy a poutními itineráři by ukázalo, že Guillebert de Lannoy nebyl v tomto ohledu solitérem, nýbrž že zapadá do celé škály poutníků-cestovatelů pozdního středověku.

⁵⁷¹ Guillebertem vyjádřená souslovím „pour vëoir le monde“ (Potvin, s. 36).

6. Závěr

Když se Guillebert de Lannoy vrátil r. 1450 ze své poslední větší cesty, rozhodl se všechny své vzpomínky sepsat (nebo nadiktovat) a zanechat je tak dalším generacím. O motivech tohoto rozhodnutí se lze dohadovat, pravděpodobně však zapadají do obrazu Guilleberta coby moralizátora a vychovatele, jak jej podal historik Charles Potvin. Úvodní věty Lannoyových pamětí v prvním rukopise nám totiž nepomohou najít odpověď na tuto otázku. Důležité svědectví tak v tomto ohledu představují slova Guillebertova kaplana v předmluvě rukopisu (2) *Voyages et ambassades*:

„Velká věrnost (...) mě zavazuje, abych shromáždil do tohoto spisu jeho cesty a velké činy, ne všechny, ale pouze ty, které jsem našel napsány jeho rukou po jeho smrti. Neboť on za svého života nestrpěl a ani nechtěl je nechat vydat z obavy, aby se mu nějakým způsobem nedostalo pomíjivé slávy. Těm, kteří budou mít odvahu cestovat se zbraní v ruce nebo jiným způsobem, bude umožněno se zde poučit. A ti, kteří tak neučiní, se mohou inspirovat, až to budou číst.“⁵⁷²

Dozvídáme se tedy, že právě tento klerik dokončil to, co nestačil provést jeho pán, totiž zahrnout všechny vzpomínky, diplomatické zprávy a poutní itinerář ze Svaté země do jednoho celku. O Guillebertově autorství není pochyb, jelikož uvedené cesty byly dokonce zapsány „jeho rukou“. Gramotnost burgundského šlechtice navíc potvrzují i dochované autografy diplomatické povahy.⁵⁷³ Tato vůle sepsat své vzpomínky však naráží na autorovu skromnost. Otázkou zůstává, zdali tato vlastnost pramenila z obavy „z pomíjivé slávy“, jak tvrdí jeho kaplan. Autor *Voyages et ambassades* si možná byl vědom své stylistické nedostatečnosti a nechtěl se před svou smrtí za žádnou cenu stavět na roveň „profesionálním literátům“, jakými byli v této době kronikáři Georges Chastellain, Olivier de la Marche nebo Matthieu d'Escouchy, které nepochybně znal. Poslední dvě věty předmluvy pak napoví o samotných intencích sepsání těchto pamětí: mají sloužit jako poučení pro další případné cestovatele, nebo jako četba pro povzbuzení těch, kteří se nikam nevydávají.

Text *Voyages et ambassades* nicméně vznikl v době, kdy moc Burgundského vévodství pomalu překračovala svůj zenit. V křižácké politice došlo k určité proměně. Dobytí Konstantinopole r. 1453 sice Evropu šokovalo, ale nepřimělo jí k žádné zásadní reakci. Křižácké sliby vyslovené během Slavnosti bažanta, konající se o rok později, měly přes

⁵⁷² Potvin, s. 9, pozn. 1.

⁵⁷³ Viz Potvin, s. 225n. (část *Annexes*).

všechn svůj slavnostní charakter jen sporadické důsledky, s nimiž mělo např. takové vítězství u Bělehradu r. 1456 jenom málo společného. Vévoda Filip Dobrý byl nucen se čím dál intenzivněji věnovat domácím problémům, a tak na prestižní vedení křižácké politiky nezbýval čas ani prostředky. Přesto Guillebert de Lannoy neztrácel ani v posledních letech svého života naději na zvrat nepříznivé situace a v této naději se zřejmě odráží vůle zanechat dalším generacím vzpomínku na své zážitky a činy.

Cestování, které se stalo Guillebertovi de Lannoy životním osudem, se stalo ústředním tématem této práce. Jeho mnohovrstevný charakter nejlépe ukazuje samotný text cestopisu, jehož první překlad do češtiny se zde přes notné překážky a jazykové záludnosti podařilo uvést. Pasáže týkající se pozdních křížových výprav byly posléze rozebrány v první části rozboru textu *Voyages et ambassades*. Epizody z tohoto spisu upozorňují nejenom na geografickou rozrůzněnost pozdních kruciát (Španělsko, Prusko, Palestina, Čechy), ale i na rozličné způsoby, jakými se pozdněstředověká šlechta v tomto hnutí angažovala (žoldnéřství v *reconquistě*, pruské jízdy, špionážní cesty, diplomatická aktivita). Dalším rysem, postiženým v následující části této práce, je poutnictví a zbožnost pozdního středověku, která se u šlechty často doplňovala se zvědavostí a cestami za poznáním. Také v tomto ohledu text Guillebertova cestopisu nabídl pozoruhodné a přínosné svědectví. Třetí složka – diplomatická aktivita tohoto burgundského šlechtice – je naproti tomu jaksí v pozadí těchto rozborů. Je to dáno především tím, že autor *Voyages et ambassades* úzkostlivě dbal na to, aby obsah jednání, která vedl na evropských dvorech, byl naprosto utajen a do celého spisu se za žádnou cenu nedostal. Rekonstrukce těchto jednání by vyžadovala delší, komparativní studium, a v každém případě by se neobešla bez mnohých dohadů. Z těchto důvodů tak nebylo možno tento rozměr Guillebertovy osobnosti podat v předkládané práci, která se především soustřeďuje na samotný text cestopisu.

Přesto není možné se domnívat, že *Voyages et ambassades* jsou pramenem naprosto vytěženým. Naopak nabízejí důležité východisko zejména pro studium typologie pozdněstředověkého cestování. Mnohé pasáže, uvedené zejména v poslední kapitole, přinášejí zajímavá svědectví o setkání západního šlechtice s jinými kulturními a náboženskými okruhy. Právě šíře obzorů těchto cestovatelů, jejich vnímání odlišného a reakce na tyto skutečnosti vepsaná do takových svědectví, jakými jsou *Voyages et ambassades*, to jsou témata, kterými je možné se dále zabývat při využití této práce. Rozbor těchto otázek však rovněž vyžaduje srovnávací studium s ostatními prameny cestopisného charakteru.

Bibliografie

1. Prameny

Oeuvres de Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste (ed. Ch. Potvin), Louvain, 1878.

Guillebert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421. Gilbert de Lannoy i jeho podróże (ed. J. Lelewel), Poznań – Bruxelles, 1844.

Avis pour entreprendre la guerre contre les Hussites (Bibliothèque nationale de France, ms. français, n° 1278, fol. 50 a fol. 146n.).

Francouzská hussitica, sv. I (ed. A. Neumann), Olomouc, 1923.

Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae opera venerabilis domini Joannis Dlugossii, Liber undecimus 1413-1430 (ed. J. Wyrozumski), Warszawa, 2000.

Croisades et pèlerinages. Récits, chroniques et voyages en Terre sainte. XIIIe-XVe siècle (ed. D. Régnier-Bohler et al.), Paris, 1997.

Crónica de Juan II de Castilla (ed. Juan de Mata Carriazo y Arroquia), Madrid, 1982.

Chronique du Religieux de Saint-Denys contenant le règne de Charles VI de 1380 à 1422 (ed. B. Guenée), Paris, 1994.

Kroniky doby Karla IV. (ed. M. Bláhová et al.), Praha, 1978.

Lancelot du lac (ed. F. Morès), Paris, 1991.

Scriptores rerum prussicarum oder die Geschichtquellen der preussischen Vorzeit (Hg. T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehle), III. bd., Leipzig, 1866.

VORAGINE, Jacques de: *La légende d'orée* (trad. et ed. par T. de Wyzewa), Paris, 1998 (2ème édition).

2. Literatura

2. 1. Monografie

ALPHANDÉRY, Paul - DUPRONT, Alphonse: *La chrétienté et l'idée de la croisade*, Paris, 1995.

ARIÉ, Rachel: *L'Espagne musulmane au temps des Nasrides (1232-1492)*, Paris, 1973.

ATIYA, Aziz S.: *The Crusade in the Middle Ages*, New York, 1965 (2nd edition).

- Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron a D. Clauzel), Arras, 1997.
- BARTOŠ, František M.: *Čechy v době Husově (1378-1415)*, Praha, 1947.
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*, Praha, 1996.
- BOURRASSIN, Emmanuel: *Philippe le Bon*, Paris, 1983.
- CAPPELLINI, Sylvia M.: *The "Voyage d'outremer" by Bertrandon de la Brocquière (1432-1433): an inlightened journes in the world of the Levant*, Baltimore, 1999.
- CARON, Marie-Thérèse: *La noblesse dans le duché de Bourgogne à la fin du Moyen Âge*, Lille, 1987.
- COMMEAUX, Charles: *La vie quotidienne en Bourgogne aux temps des Valois*, Paris, 1979.
- ČAPSKÝ, Martin: *Vévoda Přemek Opavský*, Brno – Opava, 2005.
- DELUZ, Christiane: *Le livre de Jehan de Mandeville, une "géographie" au XIVe siècle*, Louvain-la-Neuve, 1988.
- DOUTREPONT, Georges: *Inventaire de la "librairie" de Philippe le Bon. 1420*, Bruxelles, 1906.
- DOUTREPONT, Georges: *La littérature française à la cour des ducs de Bourgogne*, Paris, 1909.
- GREIMAS, Algirdas J. – KEANE, Teresa M.: *Dictionnaire du moyen français*, Paris, 2001 (2e édition).
- HOUSLEY, Norman: *The Later Crusades, 1274-1580. From Lyons to Alcazar*, Oxford, 1992.
- CHAREYRON, Nicole: *Les Globetrotters du Moyen Âge*, Paris, 2004.
- CHRISTIANSEN, Eric: *The Northern Crusades: the Baltic and the Catholic Frontier 1100-1525*, London, 1980.
- CHVOJKA, Miloš – SKÁLA, Jiří: *Malý slovník jednotek měření*, Praha, 1982.
- KRAACK, Detlev: *Monumentale Zeugnisse der spätmittelalterlichen Adelsreise. Inschriften und Graffiti des 14.-16. Jahrhunderts*, Göttingen, 1997.
- KRCHŇÁK, Alois: *Češi na basilejském sněmu*, Svitavy, 1997.
- KRUSE, Holger – PARAVICINI, Werner: *Die Hofordnungen der Herzöge von Burgund - Band I Herzog Philipp der Gute 1407-1467*, Ostfildern, 2005.
- LABARGE, Margueret W.: *The Medieval Travellers*, Toronto, 1982.
- LECAT, Jean-Philippe: *Quand flamboyait la Toison d'Or*, Paris, 1982.
- ŁOWMIAŃSKI, Henryk: *Polityka Jagiellonów*, Poznań, 1997.
- MARTIN, Hervé: *Mentalités médiévales, XIe-XVe siècle*, Paris, 1996.

- MOLLAT, Michel: *Les explorateurs du XIIIe au XVIe siècle. Premiers regards sur les mondes nouveaux*, Paris, 1984.
- MÜLLER, Heribert: *Kreuzzugspläne und Kreuzzugspolitik des Herzogs Philipp des Gutes von Burgund*, Göttingen, 1993.
- NEJEDLÝ, Martin: *Středověký mýtus o Meluzíně a rodová pověst Lucemburků*, v tisku.
- NOVOTNÝ, Václav: *M. Jan Hus. Život a dílo I-2*, Praha, 1921.
- Nový biblický slovník* (ed. J. D. Douglas), Praha, 1996.
- PARAVICINI, Werner: *Die Preussenreisen des Europäischen Adels*, Sigmarigen, 1989.
- PAVIOT, Jacques: *Les ducs de Bourgogne, la croisade et l'Orient*, Paris, 2003.
- QUARRÉ-REYBOURBON, Louis: *La Vie, les voyages et aventures de Gilbert de Lannoy, chevalier lillois, au XVe siècle*, Lille, 1890.
- RICHARD, Jean: *La Papauté et missions d'Orient au Moyen Âge (XIVe-XVe siècle)*, Roma, 1979.
- RICHARD, Jean: *Les récits de voyages et de pèlerinages*, Turnhout, 1981.
- RICHARD, Jean: *Croisés, missionnaires et voyageurs: les perspectives orientales du monde latin médiéval*, London, 1983.
- RIZZO, Vincent: *Le rôle de Chypre, de Rhodes et de la Petite Arménie dans les projets de croisades et la lutte contre les musulmans en Méditerranée orientale (1291-1426)*(mémoire de DEA), Montpellier, 2002.
- SAINT-GÉNOIS, Jules de: *Les Voyageurs belges du XIIIe au XVIIe siècle*, Bruxelles, 1846.
- SEKVENT, Karel – ŠLOSAR, Dušan: *Jak užívat francouzská vlastní jména ve spisovné češtině*, Praha, 2002.
- SÉNAC, Philippe: *L'Occident médiéval face à l'Islam – l'image de l'autre*, Paris, 2000.
- SCHNERB, Bertrand: *Les Armagnacs et les Bourguignons*, Paris, 1996.
- SCHNERB, Bertrand: *L'État bourguignon*, Paris, 1999.
- SCHNERB, Bertrand: *Jean sans Peur. Le prince meurtrier*, Paris, 2005.
- ŠMAHEL, František: *Husitská revoluce, díl III. – Kronika válečných let*, Praha, 1993.
- ŠMAHEL, František: *Husitské Čechy*, Praha, 2001.
- ŠVEC, Luboš, *Dějiny Pobaltských zemí*, Praha, 1996.
- TAUFER, Felix: *Svět islámu*, Praha, 1984.
- TOUSSAINT, Joseph: *Les relations diplomatiques de Philippe le Bon avec le concile de Bâle*, Louvain, 1942.
- VERGÉ-FRANCESCHI, Michel (dir.): *Dictionnaire d'histoire maritime* (2 sv.), Paris, 2002.

YÉRASIMOS, Stéphane: *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles)*, Ankara, 1991.

ZIMÁK, Alexandr: *Hanza. Obrazy z dějin severského námořního obchodu*, Praha, 2002.

ZINK, Gaston: *Morphologie du français médiéval*, Paris, 2001.

ZUMTHOR, Paul: *La mesure du monde*, Paris, 1993.

2. 2. Články

ALBAN, John R. – ALLMAND, Christopher: „Spies and Spying in the Fourteenth Century“, in: *War, Literature and Politics in the Late Middle Ages - Essays in honour of G. W. Coopland*, Liverpool, 1976.

ARIÉ, Rachel: „Un seigneur bourguignon en terre musulmane au XVe siècle: Ghillebert de Lannoy“, *Le Moyen Âge*, 1977, 83/2, s. 283-302.

BERTRAND, Anne: „Un seigneur bourguignon en Europe de l'Est: Guillebert de Lannoy (1386-1462)“, *Le Moyen Âge*, 1989, 95/2, s. 293-309.

BERTRAND, Anne: „Guillebert de Lannoy (1386-1462). Ses "voyages et ambassades" en Europe de l'Est“, *Publications du Centre européen d'études bourguignonnes*, 1991, t. 31, s. 79-92.

CARON, Marie T.: „"Monseigneur le Duc m'a fait l'honneur de moy eslire..."- Le banquet du Faisan, 1454“, in: *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras, 1997.

ELEWYCK, Ernest van: „Ghillebert de Lannoy, voyageur, diplomate et moraliste du XVe siècle, *Revue de Belgique*, 1879, 11/33.

GACHET, Émile: „Voyages et ambassades de Guillebert de Lannoy, 1399-1450“, *Trésor national*, 1843, 2e série, t. 1, s. 179-225.

GRENIER-WINTER, Joan: „*Le songe de la Barge* de Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut. Les Ballades échangées entre Guillebert de Lannoy et Jean de Werchin“, *Correspondances*, Ottawa, 1992.

GROS, Gérard: „Croisades et idées de la croisade à la fin du Moyen Âge, *Cahiers de Recherches Médiévales*, 1996, n°1, s. 93-104.

HOLBAN, Maria: „Du caractère de l'ambassade de Ghillebert de Lannoy dans le nord et le sud-est de l'Europe en 1421, et de quelques incidents de voyage“, *Révue des études sud-est européennes*, 1967, n° 5, s. 419-494.

- CHAREYRON, Nicole: „Le rêve du Lac Chrétien ou comment reprendre la Terre Sainte?“, *Les Temps médiévaux*, 2004, n°16, s. 52-58.
- KNUDSON, Charles A.: „The Prussian Expedition in *Jehan de Saintré*“, in: *Etudes de langue et de littérature du Moyen Âge offertes à Felix Lecoy*, Paris, 1973, s. 271-277.
- KRAACK, Detlev: „Les armoriaux sur les murs". Inscriptions et graffiti héraldiques des voyageurs nobles du XIVe au XVIe siècle: l'exemple du "vieux réfectoire" du monastère de Sainte-Catherine au Mont-Sinaï“, in: *Les Armoriaux médiévaux* (ed. L. Holtz, M. Pastoureau et H. Loyau), *Cahiers du Léopard d'Or*, Paris, 1998, s. 339-360.
- LACAZE, Yvon: „Phillipe le Bon et le problème hussite: Un projet de croisade bourguignon en 1428-1429, *Revue historique*, 1969, 93/1, s. 69-98.
- MASCHKE, Erich: „Burgund und der preussischen Ordenstaat. Ein Betrag zur Einhaft der ritterlichen Kultur Europas in späten Mittelalter“, in: *Syntagma Freiburgense. Historische Studien H. Aubin dargebracht zur 70 Geburtstag*, Lindau-Konstanz, 1956, s. 147-172.
- MÉRINDOL, Christine de: „Le banquet du Faisan. Jérusalem et l'esprit de la croiade hors de la Bourgogne à la veille de la prise de Constantinople“, in: *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras, 1997, s. 71-83.
- MUTAFIAN, Claude: „Héthoum de Korykos, historien arménien. Un prince cosmopolite à l'aube du XIVe siècle“, *Cahiers de Recherches Médiévales*, 1996, n°1, s. 159-186.
- NEJEDLÝ, Martin: „Do jakého Pruska nás to ten admirál zavlekl? Periferie Evropy pohledem kronikáře Jeana Froissarta“, *AUC – Philosophica et Historica 1, Studia historica LV*, s. 345.
- PARAVICINI, Werner: „La Prusse et l'Europe occidentale: la participation de la noblesse de l'Europe occidentale aux croisades de l'Ordre des Chevaliers Teutoniques contre la Lituanie“, *Cahiers de Recherches Médiévales*, 1996, n°1, s. 177-192.
- PARAVICINI, Werner: „Jean de Werchin, sénéchal de Hainaut, chevalier errant“, in: *Saint Denis et la royauté, études offertes à Bernard Guenée* (ed. F. Autrand, C. Gauvard, J-M. Moeglin), Paris, 1999, s. 125-144.
- PARAVICINI, Werner: „Gab es eine einheitliche Adelskultur Europas?“, *Historische Zeitschrift*, 2006, bd. 40, s. 401-435.
- PAVIOT, Jacques: „Ghillebert de Lannoy“, in: *Les Chevaliers de l'Ordre de la Toison d'Or au XVe siècle* (ed. R. de Smedt), *Kieler Werkstücke*, Reihe D 3, Frankfurt am Main, 2000, s. 26-29.

- PAVIOT, Jacques: „Les circonstances historiques du voeu du Faisan“, in: *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron a D. Clauzel), Arras, 1997, s. 63-70.
- PIAGET, Arthur: „Ballades de Guillebert de Lannoy et de Jean de Werchin“, *Romania*, 1910, n° 39, s. 324-368.
- RICHARD, Jean: „La Bourgogne des Valois, l'idée de croisade et la défense de l'Europe“, in: *Le banquet du Faisan, 1454: l'Occident face au défi de l'Empire Ottoman* (ed. M-T. Caron et D. Clauzel), Arras, 1997, s. 15-27.
- SAMARAN, Charles: „Projets français de croisades de Philippe le Bel à Philippe de Valois“, *Histoire littéraire de la France*, t. XLI, Paris, 1981, s. 33-74.
- SCHNERB, Bertrand: „Les ambassadeurs bourguignons sous le principat de Philippe le Bon, in: *Auswärtige Politik und internationale Beziehungen im Mittelalter (13. bis 16. Jahrhundert)*, (Hg. D. Berg et al.), Bochum, 2002, s. 223-231.
- SCHNERB, Bertrand: „La piété et les dévotions de Philippe le Bon, duc de Bourgogne (1419-1467)“, in: *Académie des inscriptions et belles-lettres, comptes rendus des séances de l'année 2005* (novembre-décembre), Paris, 2005, s. 1319-1344.
- SOLOVJEV, Alexandre V.: „Le voyage de messire de Lannoy dans les pays russes“, in: *Orbis scriptus. Dmitrij Tschizewskij zum 70. Geburtstag* (Hg. D. Gerhard), München, 1966, s. 791-796.
- SZTETYŁŁO, Janusz: „Testes de gris et de martres". Pieniadz w Nowgorodzie poczatku XV. w. w relacji Gilberta de Lannoy“, in: *Nummus et historia: Pienądz Europy srednowiecznej* (ed. S. K. Kuchyński), Warszawa, 1985, s. 213-220.
- STERCHI, Bernhard: „Hugues de Lannoy, auteur de *l'Enseignement de vraie noblesse*, de *l'Instruction d'un jeune prince* et des *Enseignements paternels*“, *Le Moyen Âge*, 2004, n° 1, s. 79-117.
- TOOMASPOEG, Kristjan: „La guerre baltique et l'Europe méditerranéenne“, in: *Regards croisés sur la guerre sainte. Guerre, religion et idéologie dans l'espace méditerranéen latin (XIe-XIIIe siècle)*, (ed. D. Baloup et P. Josserand), Toulouse, 2006, s. 408.
- ZINK, Michel: „Pourquoi raconter son voyage? Débuts et prologues d'une chronique de la Croisade et de deux itinéraires de Terre Sainte“, in: *Voyage, quête, pèlerinage dans la littérature et la civilisation médiévales*, Aix-en-Provence, 1976, s. 237-254.

3. Elektronické zdroje

Lexicon des Mittelalters [CD-ROM], Weimar – Stuttgart, 2000.

Version électronique du Nouveau Petit Robert. Dictionnaire analogique et alphabétique de la langue française (ed. J. Rey-Debove et A. Rey), version 1.1 [CD-ROM], Paris, 1996.

Le trésor de la langue française informatisé [online], [20/01/2007], dostupné z WWW : < <http://atilf.atilf.fr/> >.

Bibleserver.com [online], [17/04/2007], dostupné z WWW : < www.bibleserver.com >.

Historic cities [online], [15/04/2007], dostupné z WWW: < <http://historic-cities.huji.ac.il> >.

Shrnutí

Zahraniční politika burgundského vévodství se v první polovině 15. stol. vyznačovala nebývalou aktivitou. Mezi její představitele patřil cestovatel a diplomat Guillebert de Lannoy. Tento šlechtic narozený r. 1386 ve Flandrech působil ve službách burgundských vévodů více než padesát let. Své vzpomínky na cesty a životní kariéru zanechal Guillebert de Lannoy v díle nazvaném *Voyages et ambassades*.

Tyto cesty by se daly rozdělit do tří kategorií – vojenská tažení, diplomatické mise a náboženské poutě – které se však navzájem prolínají. Během svého mládí se Guillebert zúčastnil dvou tažení do Anglie a dvou výprav do Španělska proti Maurům. Za burgundskou stranu také bojoval proti Armagnakům, ale i proti Angličanům v bitvě u Azincourtu. V letech 1413-1414 se vydal na pruskou jízdu proti pohanům. Z Pruska pokračoval přes Pobaltí do ruského Novgorodu, aby se poté vrátil přes Polsko a Čechy zpět. Po návratu začíná sloužit burgundskému vévodovi Filipu Dobrému, mimo jiné jako rádce v oblasti zahraniční politiky.

Po mírové smlouvě s Angličany v Troyes se Guillebert r. 1421 vydává do Svaté země, aby na žádost burgundského vévody připravil projekt křížové výpravy. Během své cesty, která vedla opět přes Prusko a Polsko a dále přes Černé moře do Konstantinopole, plní také diplomatické úkoly, kterými jej pověřili anglický a francouzský král. V Egyptě a v Palestině pak pozoruje a zaznamenává údaje o vojenské síle Saracénů, opevnění a dosažitelnosti přístavů, které by byly použitelné k možné křížové výpravě. Výsledkem této špionáže jsou tzv. zprávy (*Rapports*), které vypracuje pro výše zmíněné panovníky a které tvoří součást *Voyages et ambassades*.

Guillebert de Lannoy byl ale také zbožným poutníkem. Již v mladém věku vykonal pout' do Svaté země, kdy doprovázel svého lenního pána Jeana de Werchin. Také jeho druhá cesta na Blízký východ r. 1421 měla částečně poutnický charakter. Během ní Guillebert vytvořil itinerář po poutních místech ve Svaté zemi, který však sloužil k maskování původního účelu této špionážní cesty. Do Egypta a Palestiny se ještě jednou vydal r. 1446. V Guillebertově cestopisu se také hovoří o poutích do Santiaga de Compostela, do Říma a k očištění svatého Patrika v Irsku, kam tento cestovatel putoval r. 1430.

Stejného roku se také stal rytířem Řádu zlatého rouna, který založil vévoda Filip Dobrý. Ten také pověřil Guilleberta různými diplomatickými úkoly. Mezi ně patří i cesta k císaři Zikmundovi v záležitosti protihusitské kruciáty. V této souvislosti Guillebert

pravděpodobně naplánoval tažení do Čech, které se však nakonec neuskutečnilo. Kromě této role vévodova rádce zastával Guillebert kapitánský úřad v přístavu Sluis a posléze i v Rotterdamu. Konec života pak převážně trávil ve městě Lille, kde také roku 1462 umírá ve věku 76 let.

Představit osobnost a dílo Guilleberta de Lannoye je hlavním úkolem této práce. Jejím těžištěm je překlad *Voyages et ambassades* ze střední francouzštiny do češtiny. Následující dvě kapitoly se soustřeďují na analýzu tohoto díla. Guillebertův spis je totiž zajímavým dokladem pro výzkum pozdních křížových výprav, ale také svědectvím podoby poutnických cest šlechty pozdního středověku.

Summary

In the middle of the 15th century, Burgundy was conducting a very active foreign policy. Guillebert de Lannoy was one of the representatives of this policy. An aristocrat born in the Flanders in 1386, Guillebert de Lannoy served the Dukes of Burgundy for more than fifty years. He wrote *Voyages et ambassades*, a record of his life and travels.

These travels were threefold: military campaigns, diplomatic missions and religious pilgrimages. However, their actual aims often combined and intertwined. In his youth, Guillebert took part in two England campaigns and two campaigns against the Moors in Spain. He also fought on Burgundy's side against the Armagnacs, and also the English in the battle of Agincourt. In 1413-1414, he took part in a crusade against the Pagans in Prussia. Thence he went to Novgorod in Russia, passing through the Baltic region. He came back to France via Poland and Bohemia, and became a servant to Phillip the Good, Duke of Burgundy, also acting as his counsellor on foreign policy.

In 1421, following the peace treaty of Troyes, Guillebert embarked on a journey to the Holy Land to set up, on request of the Duke of Burgundy, a crusade. On this journey, he went through Prussia and Poland again, and then through the Black Sea to Constantinople, carrying out diplomatic tasks for the English and French kings. Later, in Egypt and in Palestine, he made observations on and records of the strength of the Saracen army, the fortresses and the accessibility ports. These records were to be used for the crusade. The results of his espionage were reports (*Rapports*) for the kings of France and England. *Rapports* are included in *Voyages et ambassades*.

However, Guillebert de Lannoy was also a pious pilgrim. In his youth, he made a pilgrimage to the Holy Land, accompanying Jean de Werchin, his feudal superior. His second voyage to the Middle East in 1421 was conducted under the guise of pilgrimage: Guillebert created an itinerary of the Holy places. In 1446, he visited Egypt and Palestine again. *Voyages et ambassades* also contain his records of pilgrimages to Santiago de Compostela, Rome and to St. Patrick's Purgatory in Ireland, where he travelled in 1430.

In the same year, Guillebert became a knight of the Golden Fleece, an order of chivalry created by Duke Phillip. It was the Duke who entrusted him with various diplomatic tasks like a journey to Sigismund, Emperor of the Holy Roman Empire. The matter of the mission was a crusade against the Hussites in Bohemia. In connection to his mission, Guillebert probably devised plans for a campaign in Bohemia which in the end did not materialize. Apart from acting as a counsellor to the Duke of Burgundy, Guillebert served as Captain in the Sluis and Rotterdam harbours. He spent the autumn of his life in Lille, where he died, aged 76, in 1462.

The main aim of this thesis is to look into Guillebert's life and work. At the heart of the thesis is a translation of *Voyages et ambassades* from middle French into Czech. The following two chapters are an analysis of this work, which is a valuable source for research on late crusades and a testimony of aristocracy's pilgrimages and voyages in the Late Middle Ages.

Seznam příloh

- I. Nejdůležitější **cesty Guilleberta de Lannoye** z let 1399-1450 (autor mapy: Jean-Philippe ChereI, Université Montpellier III, převzato z knihy CHAREYRON, Nicole: *Globetrotters au Moyen Âge*, Paris, 2004 se souhlasem autora)
- II. **Erb rodu Lannoy** v chóru katedrály v Barceloně (foto jsv)
- III. **Filip Dobrý**, vévoda burgundský (1419-1467). Obraz od Rogiera van der Weydena z r. 1450. Převzato z *Wikipédia. L'encyclopédie libre* [online], [25/04/2007], dostupné z WWW: < http://fr.wikipedia.org/wiki/Image:Philip_the_good.jpg#filelinks >
- IV. **Alexandrie** na vyobrazení z r. 1575. Atlas *Civitates orbis terrarum* G. Brauna a F. Hogenberga (II. sv., vyd. r. 1572 v Kolíně nad Rýnem). Převzato z *Historic cities* [online], [15/04/2007], dostupné z WWW: < http://historic-cities.huji.ac.il/egypt/alexandria/maps/braun_hogenberg_II_56.html >